

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI
BAĞLAMINDA ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa TAKIM

DANIŞMAN
Prof.Dr. Füsun ÖZERDEM

2024- Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI
BAĞLAMINDA ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa TAKIM

DANIŞMAN
Prof.Dr. Füsun ÖZERDEM

2024- Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI
BAĞLAMINDA ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI**

MUSTAFA TAKIM

2141014004

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

Tezli Yüksek Lisans

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 27/06/2024

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 08/07/2024

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Füsun ÖZERDEM

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sinem ÜNALDILAR

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Tibet ABAK

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2024- Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29/05/2024 tarih ve 1151/5 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Mustafa Takım'ın **“AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI”** adlı tezi incelemiş ve aday 27/06/2024 tarihinde saat 13:00'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Füsun ÖZERDEM

Üye

Doç. Dr. Sinem ÜNALDILAR

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Tıbet ABAK

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/07/2024

MUSTAFA TAKIM

Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği ve Ukrayna Savaşı Bağlamında Çok Taraflı Güvenlik Politikası

ÖZET

Westfalya'dan Soğuk Savaş'ın sonuna kadar, uluslararası ilişkilerde ve uluslararası güvenlik çalışmalarında, güvenlik aktörü ulus-devletler ve güvenlik konuları askeri anlamda değerlendirilmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası güvenlik kavramının derinleşmesi ve genişlemesiyle ve kolektif örgütlenmelerin uluslararası ilişkilerde etkinliğini artırmasıyla bu durum değişmiştir. Avrupa Birliği (AB), bugün kolektif yapısı göz önüne alındığında “sui-generis” bir güvenlik aktörüdür. AB, 2008 yılından itibaren iklim değişikliği tehdidini güvenlikleştirmiş, 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi ile benimsediği savunmacı realist güvenlik anlayışıyla çok taraflı güvenlik gündemine sahip olmuştur. Bu çok taraflı güvenlik politikalarında Birliğin federatif yapısı tartışma konusudur. AB nezdinde iklim güvenliği politikalarında federatif yapı, realist güvenlik politikalarına nazaran daha etkindir. Özellikle Fransa ve Almanya arasındaki uyumsuzluk ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne olan askeri bağımlılık, realist politikalarda federatif yapıyı zayıflatmaktadır. Bu çalışmamızın amacı, AB'nin politika geliştireceği konuya göre aksiyon alıp almadığını belirlemek, kurulduğu günden itibaren liberal değerleri içselleştiren ve bu doğrultuda politikalar geliştiren AB'nin günümüzde iklim değişikliği ve Ukrayna Savaşı temelinde benimsediği iki farklı güvenlik yaklaşımı ile liberal temelli Birlik olup olmadığını tartışmaktır. Zamanla çeşitli antlaşmalar ile federatif bir Birliğe dönüşmeyi deneyen AB'nin iki farklı güvenlik algılaması çerçevesinde üye ülkelerin ve federatif kurumların konumlarını ortaya koyarak ve ulus-üstü yapısını koruyup koruyamadığını değerlendirerek küresel siyasetteki konumunu sorgulamak diğer bir amaçtır. AB'nin İklim güvenliği politikaları ve Ukrayna Savaşı'nda benimsediği güvenlik politikaları incelenmiştir. AB'nin çok taraflı güvenlik politikalarında, üye ülkeler arasındaki uyum ve kurumlarının etkinliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Güvenlik Çalışmaları, İklim Değişikliği, Ukrayna Savaşı

The European Union's Multilateral Security Policy in the Context of Climate Change and the Ukraine War

ABSTRACT

From Westphalia to the end of the Cold War, nation-states as security actors and security issues were evaluated in a military sense in international relations and international security studies. However, this situation has changed with the deepening and expansion of the concept of security after the Cold War and the increasing effectiveness of collective organizations in International Relations. Today, the EU is a sui-generis security actor, considering its collective structure. The EU has securitized the threat of climate change since 2008. It has a multilateral security agenda with the defensive realist security approach it adopted with Russia's attempt to invade Ukraine in 2022. The federative structure of these multilateral security policies is a matter of debate. In the EU, the federative structure is more effective in climate security policies than in realistic security policies. In particular, the incompatibility between France and Germany and the military dependence on the USA weaken the federative structure in realist policies. The purpose of this study is to determine whether the European Union takes action according to the issue on which it will develop policies, and whether the European Union, which has internalized liberal values and developed policies in this direction since the day it was founded, is a liberal-based union with two different security approaches adopted today on the basis of climate change and the Ukrainian War. The aim is to question the position of the European Union in global politics by evaluating whether the European Union, which wants to discuss and turn into a federative Union with various agreements over time, can preserve its supranational structure by revealing the positions of the member countries and federative institutions within the framework of two different security perceptions. In this context, the EU's climate security policies and the security policies adopted during the Ukraine War were examined. In this context, the harmony between member states and the effectiveness of their institutions in the EU's multilateral security policies are discussed.

Keywords: European Union, Security Studies, Copenhagen School, Climate Change, Ukraine War

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans çalışması, Avrupa Birliği'nin (AB) karşılaştığı çeşitli tehditler neticesinde liberal politikaların yerine farklı güvenlik politikaları benimsediği ve bunun sonucunda küresel siyasette normatif gücü ile birlikte sert güç olarak da konumlandığı hipotezine dayanmaktadır. Bu doğrultuda Kopenhag Okulu çalışmalarının temel tezleri ve güvenlikleştirme kavramı nedir, realist güvenlik çalışmalarının temel yaklaşımları nelerdir, iklim değişikliği karşısında AB'nin politikaları nelerdir, AB'nin iklim değişikliği tehdidine yönelik güvenlik paradigması nedir, Ukrayna Savaşı bağlamında AB'nin politikaları nelerdir, AB'nin Ukrayna Savaşı özelinde güvenlik algısı nedir ve liberal politikaların baskınlığının azalması ve güvenlik politikalarının AB'nin yapısına ve geleceğine yönelik etkileri nelerdir? sorularına cevaplar aranmıştır.

Yüksek lisans çalışmasında AB'nin iklim değişikliği ve Ukrayna Savaşı bağlamında güvenlik politikaları incelenmiştir. Bu minvalde güvenlik kavramının tanımı, tarihsel gelişimi ve kavramın geçirdiği değişim ve dönüşüm aktarılmıştır. Güvenlik disiplini içerisinde yer alan Kopenhag Okulu ve geliştirdiği güvenlikleştirme kavramı ile realist güvenlik kavramı ve bünyesinden çıkmış güvenlik akımları ele alınmıştır. AB'nin iklim değişikliğini güvenlikleştirdiği ve Ukrayna Savaşı'nda realist güvenlik politikaları benimsediği aktararak çok taraflı güvenlik politikalarına vurgu yapılmıştır. Bu çok taraflı güvenlik politikalarının liberal temelli yapısına etkileri, federatif kurumların etkinliği ve üye ülkeler arası uyum değerlendirilerek Birliğin küresel siyasetteki konumu tartışmaya açılmıştır.

Yüksek Lisans tez çalışmamın yürütülmesi esnasında, çalışmalarına yön veren, bilgi ve yardımlarını esirgemeyen ve bana her türlü desteği sağlayan danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Füsun Özerdem'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

MUSTAFA TAKIM

27/06/2024

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IV
GRAFİKLER DİZİNİ	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÜVENLİK KAVRAMI: REALİST GÜVENLİK PARADİGMASI VE KOPENHAG OKULU

1.1. GÜVENLİK KAVRAMINA GİRİŞ.....	7
1.1.1. Güvenlik Nedir?	8
1.1.2. Güvenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	13
1.1.2.1. Tarihsel Köken.....	13
1.1.2.2. Stratejik Araştırmalar ve Barış Araştırmaları	16
1.1.3. Güvenlik Kavramının Evrimi	18
1.1.3.1. Derinleşme	20
1.1.3.2. Genişleme	22
1.2. REALİST GÜVENLİK ÇALIŞMALARI	26
1.2.1. Klasik Realizm ve Güvenlik.....	30
1.2.2. Neorealizm ve Güvenlik.....	33
1.2.3. Savunmacı ve Saldırgan Realizmin Güvenlik Yaklaşımı	39
1.2.4. Neoklasik Realizm ve Güvenlik	44
1.3. KOPENHAG OKULU GÜVENLİK ÇALIŞMALARI.....	47
1.2.1. Kuramsal Gelişimi.....	48
1.2.2. Güvenlikleştirme Teorisi	51
1.2.3. Çevresel Güvenlik Sektörü.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI POLİTİKALARI

2.1. NORMATİF GÜÇ OLARAK AB’NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARI	60
2.1.1. İklim Değişikliği Politikalarının Gelişimi	61
2.1.2. AB Kurucu Antlaşmaları ve İklim Değişikliği	66
2.1.3. Küresel İklim Değişikliği Sözleşmeleri ve AB	68
2.1.4. Stratejik Belgeler ve Vizyonlar (2020, 2030, 2050).....	72
2.1.4.1. 2020 Stratejisi	73
2.1.4.2. 2030 Vizyonu.....	76
2.1.4.3. 2050 Vizyonu.....	77
2.1.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı	79
2.2. SERT GÜÇ OLARAK AB: UKRAYNA SAVAŞI POLİTİKALARI.....	84
2.2.1. AB’nin Kırım’ın İlhakı Sürecindeki Tutumu	85
2.2.2. Ukrayna Savaşı ve Yaptırımlar	88
2.2.3. Silahlanma Politikaları	94
2.2.4. Ukrayna’ya Silah Yardımları	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB’NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA GÜVENLİK POLİTİKASI

3.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ.....	102
3.1.2. Kamuoyu Araştırmaları- Dinleyici Kitlenin İkna Edilmesi.....	116
3.2. REALİST GÜVENLİK POLİTİKALARI: UKRAYNA SAVAŞI	123
3.2.1. Askeri Tehdit Algısı ve Güvenlik Paradigmasında Değişim	124
3.3. ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI: AB’NİN KÜRESEL SİYASETEKİ KONUMU VE BİRLİĞİN GELECEĞİ.....	134
SONUÇ	138
KAYNAKÇA.....	142

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Güvenlikleştirme Sosyal Alan Spektrumu.....54

Şekil 2. AB'nin Savunma Harcamalarının Miktarı ve GSYH'ye Oranları...95

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. 2008 Yılı İklim Değişikliği Kamuoyu Araştırması.....	119
Grafik 2. 2011 yılı İklim Değişikliği Algı Araştırması.....	120
Grafik 3. 2011-2017 yılları arası İklim Değişikliği Kamuoyu Araştırması.....	121
Grafik 4. 2021 Yılı İklim Değişikliği Algı araştırması	123
Grafik 5. 2011-2021 Yılları Arası İklim Değişikliği Tehdit Düzeyi Değişimi.....	124

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Açıklama

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATS	Avrupa Tek Senedi
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
ÇEP	Çevre Eylem Programı
ETS	Emisyon Ticaret Sistemi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu
SKDM	Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Bilim insanları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletler arası güç mücadelesinin nedenlerini araştırmaya başlamışlardır. Bu çalışmalar neticesinde İdealist ve Realist görüşler temelinde iki farklı Uluslararası İlişkiler akımı ortaya çıkmıştır. İdealizm iş birliği temelinde devletlerin savaşı engellenebileceğini varsaymıştır. Realist görüş ise idealizmin aksine devletler arasında güç mücadelesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. İdealist düşünceler daha sonra liberalizme evrilmiş ve Realizm, Soğuk Savaş'ın etkisiyle Liberal görüşlere baskın hale gelmiştir.¹ Bu gelişmelere paralel olarak güvenlik kavramı, bilim insanları tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmalar, devletlerin güvenlik öznesi olduğu ve tehditlerin askeri anlamda değerlendirildiği Stratejik Çalışmalar başlığı altında şekillenmiştir.²

Ancak Soğuk Savaş döneminde her ne kadar realist politikalar hâkim olsa da Liberalizm'in öngördüğü şekilde, savaşları engellemek amacıyla iş birliği temelli politikalar geliştirilmiştir. Bu doğrultuda küresel boyutta ve kolektif güvenlik anlayışı temelinde Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. BM, devletlerin iş birliği temelli politikalar geliştirmesine katkıda bulunmuştur. BM'nin ulus-üstü yapısı, iş birliği temelinde ve kolektif politikalar üretmek amacıyla kurulan bölgesel örgütlenmelerin önünü açmıştır.³

Bu yönde en önemli girişim Avrupa kıtasından gelmiştir. Zira tarih boyunca güç mücadelesinin merkezinde yer alan kıta, bu güç mücadelesini sonlandırmak istemiştir. Avrupalı devletler, önce doğal kaynakların yönetimi için ulus-üstü yapı kurmuşlardır. Ardından bu yapıya ekonomi politikaları dahil edilerek Avrupa Birliği'nin (AB)

¹ John H. Herz, *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*, Chicago: University of Chicago Press, 1951, s. 122-128; Kenneth W. Thompson, "Idealism and Realism: Beyond the Great Debate", *British Journal of International Studies*- Cambridge University Press, Cilt: 3, Sayı: 2, 1977, s. 100-109; Şaban Çalı ve Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapı Sökümü: İdealizm-Realizm Tartışması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 18, 2007, s. 225-226

² Kadir Sancak, "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Çalışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 6, 2013, s. 128-129

³ Norman J. Padelford. "Regional Organization and the United Nations" *International Organization*, Cilt: 8, Sayı: 2, 1954, s. 203-216. <http://www.jstor.org/stable/2704311>

temelleri atılmıştır.⁴ AB ilerleyen yıllarda genişleyerek, bugün dünyada ekonomi, güvenlik, siyasi vb. alanlarda kolektif politikalar benimseyen ve uluslararası sistemde normatif güç olan ulus-üstü bir yapıya dönüşmüştür. Üye devletlerin egemenlik alanlarını ulus-üstü bir yapıya devretmesi açısından AB, oldukça önemli bir uluslararası örgüt haline gelmiştir.⁵

AB'nin kolektif yapısı ve dayanışma ruhu temelinde gelişim göstermesi, Avrupa kıtasının merkezinde olduğu güç siyasetini olanaksız hale getirmiştir. Güç siyasetinin kıtada olmaması, Avrupalı devletlerin silahlanma konusunu ikinci plana itmesine neden olmuştur.⁶ AB kolektif yapısını güçlendirirken ve genişlemeyi sürdürürken, Avrupa kıtasında askeri anlamda güvenliği 1949 yılında kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne devretmiştir. Sovyetlerden algılanan askeri ve ideolojik tehdide karşı Avrupalı devletler, NATO güvenlik şemsiyesi nedeniyle silahlanma yoluna gitmemiş ve silahlanmaya ayrılması gereken kaynaklar ekonomik anlamda refaha harcamıştır.⁷

AB, savunma harcamalarının düşük tutulması sonucu uluslararası güvenlik konularında sert güç olarak değil normatif güç olarak ortaya çıkmıştır. Normatif gücü AB'yi 1970'lerden sonra dünyayı tehdit etmeye başlayan iklim değişikliği ile mücadele konusunda öncül aktör konumuna getirmiştir. Uluslararası konferanslara sağladığı katkı ve kendi bünyesinde iklim değişikliğinin etkilerine yönelik geliştirdiği politikaların etkinliği göz önüne alınarak diğer ülkeler nezdinde referans kaynağı olarak değerlendirilmesi, AB'yi küresel anlamda önemli aktör haline getirmiştir.⁸

⁴ European Parliament, "The Historical Development of European Integration", 2018, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI\(2018\)618969_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf); European Council, "History", (erişim tarihi: 22 Şubat 2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/history/?filters=2031>

⁵ Zerrin Savaşan, "The Impact of European Integration Process on the Nature of Sovereignty ". Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt: 8, 2009 s. 95-104; Marina Schonard, "Supranational Decision-Making Procedures", Fact Sheets on the European Union, s.1

⁶ Michael Mann, "Nation-States in Europe and Other Continents: Diversifying, Developing, Not Dying." Daedalus, Cilt:122, Sayı: 3,1993, s. 131-134. <http://www.jstor.org/stable/20027185>

⁷ Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu, "NATO-AB İlişkilerinde İş birliği ve Çatışma Dinamikleri", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 10, Sayı: 40, 2014, s. 132, 134-139

⁸ Tom Delreux, The EU As An Actor in Global Environmental Politics, içinde Environmental Policy in the EU, ed. Andrew Jordan and Camilla Adelle, Routledge, 2012, s.298; European Union External Actions, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/inside_draft_EN-2022-02Feb_02.pdf

Normatif gücü bağlamında uluslararası güvenlik konularına yaklaşım gösteren AB'nin, askeri anlamda güvenlik doktrini, NATO etrafında gelişim göstermiştir. Ancak 2001 terör saldırıları nedeniyle küresel anlamda silahlanma eğilimlerinin artması, AB'nin güvenlik doktrininde NATO ağırlığının sorgulanmasına yol açmıştır. Ancak her ne kadar Ortak Güvenlik ve Savunma alanlarında kolektif politikalar geliştirilse de AB'nin güvenlik doktrininde NATO'nun baskınlığı devam etmiştir.

2010 yılından itibaren Çin'in ekonomik ve askeri güç olarak yükselişi ve Rusya'nın jeopolitik güç olarak tekrar uyanması neticesinde terörizm bağlamında gelişen askeri politikaların yanında realist güvenlik algılamaları çerçevesinde çok taraflı güvenlik politikaları uygulanmaya başlanmıştır. AB nispeten bu Realist güvenlik baskılarına karşı durabilmiştir. Ancak değişen koşullar göz önüne alındığında AB'nin kolektif realist dış politika benimsemesi kaçınılmaz olarak görülmüştür. Bu noktada bilim insanları, realist güvenlik politikalarının AB'nin küresel siyasetteki konumuna etkilerini tartışmıştır.

Soğuk Savaş sonrası güvenliğin derinleşmesi ve evrim geçirmesi ile devletler, çok taraflı güvenlik politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda, aktörlerin, tehditlerin ve politikaların çeşitlendiği bir uluslararası güvenlik paradigmasından söz edilmektedir. Ülkelerin yanında ulus-üstü yapıların çok taraflı güvenlik algılamalarının oluşması, uluslararası güvenlik paradigmasını değiştirmiştir. Devletler Soğuk Savaş'ın sonuna kadar askeri konuların baskın olduğu güvenlik gündemini benimserken, günümüzde ulus-üstü yapıların uluslararası sistemde etkin olmaya başlamasıyla güvenlik aktörü genişlemiştir. Bu minvalde ulus-üstü yapıların çok taraflı güvenlik politikaları olabileceğine yönelik, uluslararası güvenlik paradigması tartışılmaktadır.

Güvenlik aktörlerinin dönüşüm geçirmesi bağlamında AB, küresel siyasette ön plana çıkmaktadır. Kolektif yapısı dolayısıyla ortak güvenlik politikası uygulayıp uygulamayacağı konusunda bilim insanları arasında soru işaretleri olsa da iklim değişikliği ve göç gibi bütün Birliği ilgilendiren tehditler konusunda kolektif güvenlik politikası geliştirmiştir.

AB, yumuşak güç gerektiren konularda ortak kararlar dahil olmak üzere, uluslararası siyasette kolektif hareket etmektedir. Özellikle ekonomi, çevre, insani

yardım vb. askeri konuların dışında kalan alanlarda, kurumları ile birlikte küresel anlamda önemli aktör konumundadır.⁹ Bugüne kadar liberal değerleri benimseyen AB, küresel anlamda askeri konuları kapsayan konularda ön plana çıkmamıştır. Kıta Avrupa'sında veya küresel anlamda yaşanan askeri krizlere, NATO şemsiyesi altında cevap vererek küresel güç olan ABD'nin peşine takılmıştır.¹⁰ Ancak uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkışından itibaren tartışma konusu olan “*uluslararası ilişkilerin başat aktörü devlettir*” görüşü, kolektif olarak kurulan bölgesel ve uluslararası örgütler nedeniyle günümüzde sorgulanmaktadır.¹¹ Devlet-dışı örgütler, yumuşak güç gerektiren konularda sert güç gerektiren konulara nazaran daha etkin aktör olabilmektedir.¹² Bu noktada devlet-dışı örgütlerin sert güç gerektiren konularda neden etkili olamadığı sorusu önem kazanmaktadır. Uluslararası ilişkiler uzmanları bu soruya cevap aramışlar ve devlet-dışı aktörlerin kurumsal yapısı ve üye ülkeler arası uyum inceleme konusunu oluşturmuştur.

AB, uluslararası ilişkilerde kendine özgü (*sui generis*) bir örgüttür. Diğer bölgesel ve küresel örgütlenmeler ile üye ülkeler arası uyum ve kurumların etkinliği karşılaştırıldığında oldukça önemli farklar vardır. Bu farkların en önemlisi AB'nin

⁹ Martijn Groenleer ve Louise G. van Schaik, “The EU as an ‘Intergovernmental’ Actor in Foreign Affairs: Case Studies of the International Criminal Court and the Kyoto Protocol. CEPS Working Documents, Sayı: 228, 2005, s. 2-6; Andrew Cottey, “The EU and Nuclear Non-Proliferation: Soft Power and the Bomb?” Irish Studies in International Affairs, Cilt: 25, 2014, s. 90-92; Mustafa Kutlay, “The Transformative Power of the EU in a Changing International Order”, Perceptions: Journal of International Affairs, Cilt: 23, Sayı: 1, 2018, s. 10; Karen E. Smith, “Beyond the Civilian Power EU Debate”, Polique Europeenne, Cilt: 17, 2005, s. 70-80

¹⁰ Ronja Kempin ve Jocelyn Mawdsley, “The Common Security and Defence Policy as an act of American hegemony”, European Security, Cilt: 22, Sayı: 1, 2013, s. 60-61; Lorenzo Cladi, “Persevering with bandwagoning, not hedging: why European security cooperation still conforms to realism”, Defence Studies, Cilt: 22, Sayı: 4, 2022, s. 625-627.

¹¹ Carlos Murillo Zamora, “Independent States: A Perspective from International Relations”, Revista Relaciones Internacionales, Cilt: 94, Sayı: 2, 2021, s. 151-155; Thomas G. Weiss, D. Conor Seyle ve Kelsey Coolidge, “The Rise of Non-State Actors in Global Governance Opportunities and Limitations”, One Earth Future Foundation, 2013, s. 11-19

¹² European Commission, “Impacts of Non-state Actors”, (erişim tarihi: 11.12.2020), https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/increasing-influence-new-governing-systems/non-state-actors-impacts-all-level-governance_en; Farida Lakhany, “How Important are Non-State Actors”, Pakistan Horizon, Cilt: 59, Sayı: 3, 2006, s. 37-38, <https://www.jstor.org/stable/41394369>; Muhittin Ataman, “The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States”, Alternatives, Cilt: 2, Sayı: 1, 2003, s. 59-62, <https://dergipark.org.tr/en/pub/alternatives/issue/1716/20965>;

diğer kolektif örgütlere nazaran kolektif yapısının daha güçlü oluşudur.¹³ Dolayısıyla yumuşak güç ve sert güç gerektiren konularda AB'nin politikaları, kurumlarının etkinliği ve üye ülkeler arası uyum, tartışma konusudur.

Sert güç gerektiren konular aynı zamanda realist dış politikayı da gerektirir. Zira askeri anlamda değerlendirilen konularda, aktörlerin realist güvenlik paradigması benimsemesi kaçınılmazdır.¹⁴ Aynı şekilde aktörler, varlıklarına yönelik askeri bir tehdit algıladığında sert güç politikalarına yönelebilmektedir. Bir başka deyişle askeri tehdit algılaması, aktörlerin realist güvenlik paradigması benimsemelerine yol açabilmektedir. Ancak burada Realizm'in değindiği gibi her askeri tehdit sonucunda aktörler realist güvenlik paradigması algılamamaktadırlar. Öncelikle burada değerlendirilmesi gereken konu, aktörün niteliğidir. Zira aktörlerin devlet veya devlet-dışı olması küresel anlamda benimsenen politikaları etkilemektedir. Örneğin devlet-dışı kolektif aktör olan AB 1990 Bosna Savaşı ve 2014 yılında Rusya'nın müdahalesine askeri anlamda değil yumuşak güç unsurları ile cevap vermiştir.

Bu noktada ekonomik, siyasi ve güvenlik politikalarını içine alacak şekilde gelişim gösteren ve kolektif bir örgüt olan AB'nin, askeri tehdit algılaması sonrası realist güvenlik politikası geliştirip geliştiremeyeceği tartışma konusudur. Zira sert güç politikalarında kurumların rolü ve etkinliği uluslararası ilişkiler literatüründe tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, AB'nin bugün Liberal değerleri esas alan yapısını koruyup koruyamadığı aktarılarak ulus-üstü yapısını tartışmaya açmaktır. İklim değişikliği konusunda uyguladığı güvenlik politikaları çerçevesinde federatif bir yapıyı yansıtıp yansıtmadığı sorgulanacaktır. AB'nin çok taraflı güvenlik politikaları bağlamında Ukrayna-Rusya Savaşı'nda realist güvenlik algılaması benimsediği belirtilerek normatif gücünün yanında sert güç olup olmadığı tartışılacaktır.

¹³ Marek Hlavac, "Less Than A State, More Than An International Organization: The Sui generis nature of the European Union", Munich Personal RePEc Archive, 2010, s. 5-14, https://mpira.ub.uni-muenchen.de/27179/1/MPRA_paper_27179.pdf; William Phelan, "What Is Sui Generis About the European Union? Costly International Cooperation in a Self-Contained Regime", International Studies Review, Sayı: 14, 2012, s. 370-380, <https://www.jstor.org/stable/23280306>

¹⁴ Örnek vermek gerekirse 2001 terör saldırılarından sonra ABD'nin askeri güç kullanarak Afganistan ve Irak'ı işgal etmesidir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, tezimizin kavramsal altyapısını oluşturacak olan realist güvenlik çalışmaları ve Kopenhag Okulu aktarılacaktır. Kopenhag Okulu, özellikle söylem yoluyla güvenlik inşası tezi ile AB'nin iklim değişikliğini güvenlikleştirmesi hipotezinde kavramsal altyapıyı oluşturacaktır. Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında realist güvenlik çalışmaları, AB'nin tehdit algısını yansıtması ve silahlanma politikaları açısından tezimizin bir diğer inceleme konusudur.

İkinci bölümde, AB'nin iklim değişikliğini güvenlikleştirmesi bağlamında geliştirdiği politikalar aktarılacaktır. 1970 yılından itibaren iklim değişikliği politikalarını sürekli geliştiren Birliğin, kolektif güvenlik politikaları uygulaması açısından, iklim değişikliği politikaları önem arz etmektedir. Ayrıca çok taraflı güvenlik politikası bağlamında Birliğin politikalarının şekillenmesinde kurumların rolü tartışılarak ulus-üstü yapıların etkinliği değerlendirilecektir. Bu bölümde AB'nin iklim değişikliği politikalarının yanı sıra 2014 Ukrayna Krizi'nde uyguladığı politikalar ve Rusya'nın topyekûn işgal girişimi karşısında uyguladığı politikalar tartışılacaktır. Gerek askeri tehdit algısı gerekse silahlanma ve silah yardımlarına değinilerek, Realist güvenlik paradigması aktarılacaktır.

Üçüncü bölümde Kopenhag Okulu'nun geliştirdiği güvenlikleştirme teorisi bağlamında AB'nin iklim değişikliğini güvenlikleştirdiği aktarılacaktır. Buna göre AB'nin iklim değişikliği belgeleri ve söylevleri incelenecektir. Güvenlikleştirme eyleminde dinleyici kitlenin iknası şarttır. Bu doğrultuda 2008 yılından itibaren AB genelinde yapılan iklim değişikliği algısına yönelik kamuoyu araştırmaları aktararak dinleyici kitlenin ikna edilip edilmediği tartışılacaktır. Bu bölümde Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte askeri tehdit algısı ve bu çerçevede AB'nin realist güvenlik paradigması yazılacaktır. Ardından çok taraflı güvenlik politikasında normatif gücü ile birlikte sert güç olarak küresel siyasetteki konumu tartışılacaktır. Ayrıca ulus-üstü kurumların çok taraflı güvenlik politikalarındaki etkinliği değerlendirilerek Birliğin geleceği tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI: REALİST GÜVENLİK PARADİGMASI VE KOPENHAG OKULU

1.1. GÜVENLİK KAVRAMINA GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca varlığına yönelik çeşitli tehditler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu tehditleri bertaraf etmek için çeşitli koruma araçları geliştirmiştir. Bu bağlamda en önemli girişimi, egemenliğini bir üst otoriteye devrettiği yapıyı (devlet) kurmasıdır. Dünya tarihi boyunca en üst düzey örgütlenme biçimi olan devlet, kendisini oluşturan toplumları dışarıdan gelen tehditlere karşı koruma güdüsüyle örgütlenmiştir. Bu koruma güdüsü devleti meşru otorite sahibi yapmıştır.¹⁵

Bilim insanları devleti incelerken meşru otorite sahibi olmasının nedenleri üzerinde durmuştur. Bu nedenlerin başında tehditlerden korunma güdüsü bağlamında güvenlik kavramı ön plana çıkmıştır.¹⁶ Güvenlik konusu Antik Yunan'dan Hobbes'a ve günümüze kadar filozofların ve bilim insanlarının inceleme konusunu oluşturmaktadır. Güvenlik kavramını anlamak için bilim insanları tarih boyunca çeşitli fikirler ortaya atsa da en nihayetinde Uluslararası İlişkiler disiplininin çıkışının akabinde bilimsel olarak çalışılmaya başlanmıştır.¹⁷ Zira devletin oluşum nedenlerine yönelik cevabı vermesi açısından, güvenliğin ne olduğu önem kazanmaktadır. Bu bölümde öncelikle “*güvenlik nedir?*” sorusunun yanıtı aranacaktır. Ardından tarihsel anlamda gelişim aşaması aktararak günümüze kadar geçirdiği evrim incelenecektir.

¹⁵ Michael Zürn, Stephan Leibfried, Bernhard Zangl, Bernhard Peters, Transformations of the state? TranState Working Papers, Sayı: 1, 2004, s. 6-13; Cecile Fabre, “Cosmopolitanism, Just War Theory and Legitimate Authority.”, International Affairs- Royal Institute of International Affairs, Cilt: 84, Sayı: 5, 2008, s. 967-971. <http://www.jstor.org/stable/25144931>.; Jordy Rocheleau, “Legitimate Authority as a Jus Ad Bellum Condition: Defense of a Procedural Requirement in Just War Theory”, Journal of Military Ethics, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 100-104.

¹⁶ Viktor Levdokymov, Svitlana Svirko ve Tetiana Tarasova. “Substantiation of The Conceptual Basis And Structure of State Security as an Object of Public Administration.” Technology Audit and Production Reserves, 2021, s. 49-50; Marek Sobczyński, “Do we need state and what for? The role of the state in the modern world.”, Studies in Political and Historical Geography, Cilt: 8, 2019, s. 13-14

¹⁷ Orhan Dragaş, “Security as an Independent Scientific Discipline- A contribution to a Comprehensive Security Study to Meet the Requirements of the Contemporary Globalized World.”, Security Science Journal, Cilt: 1, Sayı:1, 2020, s. 86-88; Rhonda Louise Power, “Relational Concept of Security”, SSRN, 2006, s. 3-10;

1.1.1. Güvenlik Nedir?

Güvenlik çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Uluslararası İlişkiler alanının alt disiplini olarak ortaya çıkmıştır. Disiplin Batı merkezli (Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya) olarak gelişimini sürdürmüştür. 1950'li yıllardan sonra güvenlik kavramına ilişkin tanımların yapılmasına odaklanılmış olsa da ortak bir tanım yapılamamıştır.¹⁸ Güvenlik kavramı ile ilgili evrensel olarak kabul edilen bir tanım yapılamaması nedeniyle tartışmalı bir terim olarak gelişimini sürdürmektedir.¹⁹ Soğuk Savaş döneminde disiplinin gelişim aşamasında Realist görüşün hakim konumundan dolayı devlet temelli ve askeri konuların baskın olduğu tanımlamalar yapılmıştır.²⁰ Ancak bu dönemde askeri güvenliğin eleştirisi olarak sivil güvenlik kavramının tartışılmaya başlanması, güvenlik kavramının tanımı konusunda ortak görüş oluşmasına engel olmuştur.²¹

Barry Buzan, Bill McSeeney ve David Baldwin, güvenlik kavramının tanımının zor ve muğlak olduğunu vurgulamışlardır.²² Arnold Wolfers, güvenlik tanımlamasında “temel değer” vurgusunu öne çıkarmış ve bu değerlere karşı tehdidin yokluğu olarak güvenliği tanımlamıştır.²³ Ancak bu tanımda, güvenliğin sağlanması noktasında temel değerlerin sınırının olmaması, eleştiri konusu olmuştur. Buzan, güvenliği, “*devletlerin ve toplumların kimliklerini ve kabiliyetlerini koruma becerisi*” olarak tanımlamıştır. Buzan tanımlamasında, güvenliğin askeri ve devlet ağırlıklı tanımından ayrılarak dönemin güvenlik tartışmaları paralelinde değerlendirme yapmış ve güvenliğin

¹⁸ Ali Muhammad ve Sugeng Riyanto, “International Security Studies: Origins, Development and Contending Approaches”, Brazilian Journal of Strateji & International Relations, Cilt: 10, sayı: 20, Avustralya, 2021, s. 230

¹⁹ Yejun Wu ve Fansong Meng, “Categorizing Security for Security Management and Information Resource Management”, Journal of Strategic Security, Cilt: 11, Sayı: 4, 2018, s. 75

²⁰ Mustafa Aydın, “Strateji ve Güvenlik Kavramları”, Strateji ve Güvenlik, ed., Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir 2012, s.12

²¹ Barry Buzan ve Lene Hansen, The Evolution of International Security Studies, Cambridge University Press, 2009, s.9

²² Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 2-4; Bill McSweeney, Security, Identity And Interest, Cambridge Studies in International Relations, Seri: 69, 1999, s. 13-23; David A. Baldwin, “The Concept Of Security”, Review of International Studies, Cilt: 23, 1997, s. 5-8

²³ Arnold Wolfers, Discord and Collaboration, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962, s. 150.

tartışmalı konumuna vurgu yapmıştır.²⁴ 1991 yılında Kenneth Booth, güvenliği “*tehditlerin olmaması durumu*” olarak tanımlamıştır. Booth, aynı zamanda özgürleşme kavramı ve güvenlik arasında bağlantı kurarak savaş tehdidi, yoksulluk, eğitimsizlik, siyasi baskı vb. konularda insanların özgürleşmeleriyle güvende olabileceklerini vurgulamıştır.²⁵

Terriff Terry vd. 1999 yılında yaptığı güvenlik çalışmasında güvenliği, “*hasar ve tehditlere karşı emniyette olma veya hissetme*” durumu olarak tanımlamıştır.²⁶ Bu tanım, tehditlerin ve güvenlik sağlayıcı aktörün belirsiz olmasından dolayı yeni dönem Realist yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Güvenlik konusunu çalışan bilim insanlarına göre, güvenlik hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmasının nedeni, güvenlik kavramının ana unsurlarının içinin doldurulmasında karşımıza çıkan muğlaklıktır. Güvenlik kavramının ana unsurlarını belirlemek için ilk çalışmayı Arnold Wolfers yapmıştır. Buna göre güvenliğin sağlanması bağlamında temel değerler, kullanılan araçlar ve verilen tavizlerin neler olduğunu saptayarak güvenliğin ana unsurlarını belirlemeye çalışmıştır.²⁷ Wolfers’dan etkilenen Baldwin, güvenliğin tanımı için cevaplanması gereken soruların olduğunu vurgulamıştır.

Buna göre Baldwin, “*kim için güvenlik, hangi değerler için güvenlik, ne kadar güvenlik, tehditleri niteliği nedir, kullanılacak araçların niteliği nedir, ne kadar sürede ve verilebilecek tavizler nelerdir*” sorularını sormuş ve güvenliğin ana unsurlarını belirlemeye çalışmıştır. Güvenliğin ana unsurlarının en önemli sorusu, güvenliğin kim için olacağıdır. Günümüzde güvenliğin tanımına ilişkin ortak görüşün olmamasının en önemli nedeni, bu soru hakkında verilen cevapların muğlaklığıdır. Zira Westfalya’dan ve Soğuk Savaş’ın sonuna kadar, Uluslararası İlişkilerin başat aktörü olan devlet, “*kim için güvenlik*” sorusunun cevabı olarak görülmüştür.

Soğuk Savaş döneminin etkisini hafifletmesiyle “*kim için güvenlik*” sorusuna çeşitli yanıtlar verilmiştir. Buna göre bireylere yönelik tehditler, güvenlik konusu

²⁴ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Pearson Longman, s. 18-21

²⁵ Kenneth Booth, “Security and Emancipation: Reivew of İnternational Studies”, Cambridge University Press, 1991, s. 317-322

²⁶ Terriff Terry vd., *Security Studies Today*, Cambridge University Press, New York, 2000, s.1-4

²⁷ Arnold Wolfers, “National Security”, as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Cilt: 67, Sayı: 4, 1952, s. 482-485

içerisine dahil edilmeye başlanmıştır. 21. yüzyılda uluslararası sistemin oluşumu ve gelişimi hakkında çalışmalar yapan İngiliz Okulu temsilcilerinin katkılarıyla insani güvenliğinin²⁸ yanında uluslararası sisteme yönelik tehditlerin olabileceği görüşü, güvenlik literatürüne girmeye başlamıştır.²⁹

Görüldüğü gibi “*kim için güvenlik*” sorusu tartışmalı konumunu sürdürmektedir. Devlet, birey ve uluslararası sistem bağlamındaki güvenlik tanımlamaları farklı olduğu için güvenlik, bugün muğlak bir terim olarak kalmıştır.

Devlet güvenliğinin yanında bireylere ve uluslararası sisteme yönelik tehditlerin olabileceği görüşü ile temel değerler konusunda değişim yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramı içerisinde genellikle devlete ait olan siyasi egemenlik ve sınır güvenliği değerleri daha ön planda olmuştur. Ancak refah, fiziksel güvenlik, psikolojik durum vb. yeni değerler güvenlik kavramı içerisine girmiştir.³⁰

“*Ne kadar güvenlik*” sorusu, güvenliğin tanımı için önemli bir sorudur. Bernard Brodie, güvenliğin derecesinin objektif olarak gözlemlenmesinin mümkün olmayacağını vurgulamıştır. Ona göre insanlar ya tam güvenli ya da tam güvensizdir. Kısmi güvensizlik/güvenlikte insanların güvensiz olacakları görüşünü paylaşmaktadır.³¹ Soğuk Savaş döneminde güvenlik derecesine ilişkin tartışmalarda, askerî açıdan güçlenme derecesinin aynı zamanda güvenlik derecesini de belirlediği görüşü hakimdir.³²

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sovyetler Birliği ve ABD’nin hegemon güçler olarak ortaya çıkmasıyla dünya, iki devlet arasında güç rekabetinin yaşandığı Soğuk

²⁸ İnsan, güvenliği kavramı, 1990’ların ortalarında tartışılmaya başlanmıştır. İnsani güvenlik kavramı iki ana prensipte değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki korkudan özgürlüktür. Bu prensip yoksulluk ve eşitsizliklerden kaynaklanan çatışma veya şiddetten bireylerin korunmasını kapsamaktadır. Buna göre çatışmaların önlenmesi, acil yardım ve barış inşası bireylerin korunmasına yönelik eylemler olarak sıralanmaktadır. İkinci prensip fakirlikten özgürlüktür. Bu prensip doğal afetler, salgın hastalıklar ve kıtlık gibi tehditlerin bireyler üzerinde yaptığı etkiyi kapsamaktadır. Bu doğrultuda insani güvenlik kavramı güvenlik, insan hakları, kalkınma gibi kavramları ile yakından ilişkilidir. (Kaynak: Füsün Özerdem, “İnsani Güvenlik”, Güvenliğin Gündeminden Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm, ed., Saadat Rustemova Demirci, Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, 2015, s. 134)

²⁹ Baldwin, “The Concept of Security”, s.13

³⁰ Sabina Alkire, A Conceptual Framework for Human Security, Queen Elizabeth House- University of Oxford, 2003, s. 23

³¹ Bernard Brodie, National Security Policy and Economic Stability, Yale Institute for International Studies Memorandum, New Haven, 1950, s. 5-7

³² Baldwin, “The Concept of Security”, s.15

Savaş sürecine girmiştir. Bu süreçte devletlere yönelik tehditlerin niteliği, güvenlik çalışmalarını yönlendirmiştir. Bu dönemde öncelikle askeri tehditler ön plana çıkmıştır. Bunun yanında Komünist Doğu ile Kapitalist Batı'nın birbirlerini ideolojik ve ekonomik tehdit olarak görmeleri güvenlik çalışmalarını etkilemiştir. Güvenlik literatürünün akademik anlamda rasyonel olarak tartışılmamasının sebebi, bu tür tehditlerin baskınlığıdır.

Güvenliğin sağlanması için kullanılacak araçların niteliği, güvenlik çalışan bilim insanları tarafından sıkça tartışılmıştır. Güvenliği sağlayan aktörün kim olduğu ve tehdidin niteliği aynı zamanda kullanılacak araçları da etkilemektedir.³³ Askeri tehdit söz konusu olduğunda güvenlik için kullanılacak araçlar genellikle askeri araçlar olmaktadır. Ancak günümüzde iklim tehdidine yönelik güvenlik için kullanılacak araçlar askeri önlemlerden farklıdır. İklim tehdidini bertaraf edebilmek için devletlerin yanı sıra farklı uluslararası aktörler de önlemler almaktadır. Bir başka deyişle iklim güvenliği için karbon salımını azaltmak gibi çeşitli araçlar kullanılarak askeri güvenlik dışında önlemler alınmaktadır.

Güvenliğin sağlanması için güvenlik aktörleri temel değerlerinden ve haklarından feragat etmek zorundadır.³⁴ Thomas Hobbes eserinde, insanlar karmaşadan kurtulmak ve güvenlik için özgürlüklerini ve yönetme iradelerini devlete devretmek zorundadır görüşünü paylaşmaktadır.³⁵ Hobbes'un işaret ettiği gibi güvenlik için bazı hakların devredilmesi gerekir. Günümüzde güvenlik tehditleri çok boyutlu olduğu için feragat edilen haklar ve değerler değişiklik göstermektedir.

Güvenlik literatürüne yön veren ortak bir tanımın olmaması, yüzeysel olarak analizinin yapılmasına engel değildir. Buna göre öznenin önlemler alarak güvensizliğe karşı objeyi koruması olarak yüzeysel ve çok boyutlu güvenlik tanımı da yapılmaktadır. Bu tanımda göre yüzeysel analiz, güvenliğin öznesi, korunan obje, güvensizliğin kaynağı ve güvenlik için kullanılan metotlar olarak 4 kategoride değerlendirilmektedir.³⁶

³³ a.g.m, s. 16

³⁴ a.g.m, s.16

³⁵ Thomas Hobbes, Leviathan, çev., Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 96- 105

³⁶ Yejun Wu and Fansong Meng, "Categorizing Security for Security Mangment and Information Resource Mangment", s. 78

Güvenliğin öznesi, Soğuk Savaş döneminde devletler olarak görülmekteydi. Ancak daha sonra bu özneler birey, aile, etnik ve sosyal gruplar ve küresel sistem gibi yeni özneler dahil olmuştur. Korunan objeye bakıldığında örneğin siber güvenlikte bilgisayar sistemleri ve dijital altyapı karşımıza çıkmaktadır. Çevresel tehditlerde korunan obje gıda, atmosfer ve çevre olabilmektedir. Güvensizliğin kaynağı kategorisi ise tehdidin niteliğine göre değişebilir. Örneğin Soğuk Savaş dönemindeki tehditler askeri anlamda değerlendirildiğinde, kitle imha silahları ve nükleer silahlar tehdidin kaynağı olarak görülmektedir. Çevresel tehditlerde ise tehdidin kaynağı ozon tabakasının delinmesi ve kıtlık olabilmektedir. Son olarak güvenlik için kullanılan metotlar tehdidin kaynağına göre değişiklik gösterebilmektedir. Ekonomik tehditlerde kullanılan metot ekonomik araçlar olabilmektedir. Askeri anlamda algılanan tehditlerde ise kullanılacak metotlar askeri tedbir olacaktır.³⁷ Sonuç olarak güvenliğin yüzeysel analizi çok boyutlu ve karmaşıktır.

Özetle güvenlik kavramı, Soğuk Savaş döneminden itibaren Amerika ve Avrupa eksenli çalışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Amerika temelli literatürde güvenlik, Ulusal Güvenlik (National Security) başlığı altında çalışılmıştır. Avrupa eksenli çalışmalarda Stratejik Çalışmalar başlığı altında değerlendirilmiştir.³⁸ Bu başlıklar güvenliğin tanımına ilişkin literatür çalışmalarını yansıtmaktadır. ABD literatüründe güvenliğin tanımına ilişkin çalışmalarda katı bir şekilde askeri konular hâkim olmuştur. Avrupa eksenli çalışmalarda güvenliğin tanımlanmasında askeri konuların hakimiyeti Amerika eksenli literatüre göre zayıftır. Avrupa’da oluşan literatürden dolayı Soğuk Savaş sonrası güvenliğin çalışılmasında Avrupa merkezli çalışmalar güvenlik literatürüne yön vermiştir.³⁹

³⁷ A.g.m, s. 78

³⁸ Paul D. Williams, “Security Studies An Introduction”, Security Studies An Introduction, ed. Paul D. Williams, Routledge, Fransa, 2008, s.3

³⁹ Rita Floyd ve Stuart Croft, “European Non- Traditional Security Theory: From Theory To Practice”, Geopolitics, History, and International Relations, Cilt: 3, Sayı: 2, 2011, s. 153-170; Henrik Larsen, “Concepts of Security in the European Union After the Cold War, Australian Journal of International Affairs”, Cilt: 54, Sayı: 3, 2000, s. 340

1.1.2. Güvenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Tarihsel Köken

Birinci Dünya Savaşı, modern insan yaşamı üzerindeki yıkımı yansıtmaları açısından oldukça önemli bir eşiktir.⁴⁰ Westfalya'dan beri devletler arasındaki rekabet ve iş birliği bağlamında küçük bölgesel savaşlar yaşansa da bir denge söz konusuydu. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde İtalya'nın ve Almanya'nın birleşmesi, dünya siyaseti açısından dönüm noktası olmuştur.⁴¹ Sömürgecilik yarışında yaşanan rekabet, Avrupa'da hegemon güç olma arayışı, kutuplaşmalar ve Osmanlı'yı paylaşma mücadelesi, dünyayı topyekûn içine çekecek bir savaşa neden olmuştur.⁴² Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile savaşların yaşanmasını önlemek için dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson önderliğinde kolektif güvenlik fikri temelinde Milletler Cemiyeti kurulmuştur.⁴³

Almanya'nın Hitler önderliğinde tekrar silahlanması ve Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzeni reddetmesi, Milletler Cemiyeti sisteminin çökmesine sebep olmuş ve dünyayı yeni bir savaşın eşğine getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı en nihayetinde Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlamış ve dünya tekrar küresel savaş gerçeği ile yüzleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı, Miğfer Devletlerin yenilgisiyle sonuçlanmış ve dünyada tekrar kolektif güvenlik temelinde bir düzene ihtiyaç duyulmuştur. En nihayetinde 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur.

Bilim insanları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini araştırmaya başlamışlar ve savaşların nedeni olarak devletlerin, güvenlik ve hegemonya arayışı

⁴⁰ John Mueller, "Changing Attitudes towards War: The Impact of the First World War." British Journal of Political Science, Cilt: 21, Sayı: 1, 1991, s. 6,17. <http://www.jstor.org/stable/193753>.

⁴¹ Turan Kayaoğlu, "Westphalian Eurocentrism in International Relations Theory", International Studies Review, Cilt: 12, 2010, s. 195-198; Jason Farr, "Point: The Westphalia Legacy and the Modern Nation-State", International Social Science Review, Cilt: 80, Sayı: ¾, 2005, s. 157, <http://www.jstor.org/stable/41887235>

⁴² History, "World War I", (erişim tarihi: 11.08.2023), <https://www.history.com/topics/world-war-i/world-war-i-history>

⁴³ Uzma Naz, Syed Husnain Haider ve Gul İ Ayesha Bhatti, "The Politics of Collective Security in pursuit of Peace and Security. " Journal of Development and Social Sciences, Cilt: 4, Sayı:1, 2023, s. 677; Ross A. Kennedy, "Four new takes on Wilson, World War I, and the making of the post-war order", Journal of Strategic Studies, Cilt: 41, Sayı: 7, 1060-1067.

güdüğü olduğu görüşü temelinde değerlendirmeler yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerine yönelik çalışmalar, güvenlik kavramının akademik anlamda çalışılmasına neden olmuştur. Ancak kavramın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra akademik anlamda tartışılması, kavramın kökeninin bu döneme ait olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bölümde güvenlik (security) kavramının antik Yunan'dan Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan tarihsel gelişimi anlatılacaktır.

Günümüzde kullanılan güvenlik kavramının kökeni, Atinalıların imparatorluklarının çökmesini önleme girişimleri, Romalıların özellikle Hristiyanlığın yayılmasından sonra güvenlik kelimesini dini vurgularla kutsiyet atfetmeleri ve Hobbes'un iç savaşları önleme ve karmaşa halinin sona ermesine yönelik çalışmaları ile gelişim göstermiştir.⁴⁴

Latince ve İngilizce'de kullanılan güvenlik kelimesinin kökeni "securitas" kelimesidir. Latince "se" (olmaksızın) ve "cura" (endişe) kelimelerinin harmanlanmasıyla securitas kelimesinden türemiş ve endişenin olmaması anlamına gelmektedir. "Ölüm korkusu" ve "güven" gibi duygulara karşılık gelen securitas kelimesini ilk olarak Romalı devlet adamı ve filozof Cicero kullanmıştır. Security kelimesinin Yunanca kökenine baktığımızda "yenilgiye karşı güvenlik" anlamına gelen ve güreşmek kökeninden türeyen *asphaleia*⁴⁵ kelimesidir.⁴⁶

1648 Westfalya düzeninden sonra uluslararası sistemi yönlendiren güç, ulus-devletler olmuş ve 19. ve 20. yüzyılda Avrupalı devletler arasında hegemon güç olma mücadelesi yaşanmıştır. İngiltere, Fransa, İspanya gibi hegemon güçler sanayilerini geliştirmek için hammadde arayışına girmişler ve dünyanın pek çok farklı noktasında sömürge elde etmişlerdir. Almanya ve İtalya'nın birliklerini sağlaması ve Rusya'nın hegemon güç olarak ortaya çıkması, Avrupa kıtasında sömürgecilik rekabetine yol

⁴⁴ J. Frederik and M. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde 'Güvenlik' Kavramı", Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (der., Mustafa Aydın vd.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 199

⁴⁵ Asphaleia kelimesi Latince "securitas" kelimesinin karşılığıdır. Yunan kökenli olan bu kelime, Atina devletinin son döneminde çöküşün engellenmesi ve yenilgiye karşı güreşmek anlamında türemiştir.

⁴⁶ J. Frederik ve M. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde 'Güvenlik' Kavramı", s. 200-2001

açmıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa, sömürge güvenliği politikaları akabinde büyük güçler arasındaki rekabeti doğurarak Birinci Dünya Savaşı'na neden olmuştur.⁴⁷

Birinci Dünya Savaşı akabinde İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle bilim insanları 1950'li yıllardan itibaren savaşın nedenlerine yönelik cevaplar aramaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın başlarından itibaren savaşın nedenlerine yönelik cevapların birleştiği nokta, devletlerin hegemonya ve güvenlik arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobbes, Niccolò Machiavelli ve Hans Morgentau'nun görüşleri temelinde devletlerin hegemonya ve güvenlik arayışının akademik çalışmalarını ortaya koyan Realist görüş, Soğuk Savaş döneminde Uluslararası İlişkiler disipliniinde öne çıkmaya başlamıştır.⁴⁸

Uluslararası İlişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra idealistlerin öncülüğünde savaşların olmadığı küresel düzen kurulması amacıyla doğmuştur.⁴⁹ Ancak iki savaş arası yaşanan gelişmeler idealist paradigmanın disiplin içerisindeki konumunu zayıflatmıştır. Özellikle idealist paradigmanın zayıflaması ile ABD'de "büyük strateji" olgusunu çalışmak için ulusal güvenlik (national security) kavramı doğmuştur.⁵⁰ Ulusal güvenlik meselesinin doğuş sebebi, Nazi tehlikesinin ortaya çıkması ve Japonya'nın silahlanmasıdır. Bu tehditler neticesinde Avrupa ve ABD kendisini korumak için politikalar geliştirmeye başlamış ve akabinde akademik anlamda güvenlik kavramının kökeni olacak olan ulusal güvenlik kavramı gelişmeye başlamıştır.⁵¹

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sonrası Uluslararası İlişkiler disipliniinde Realist paradigma baskın hale gelmiş ve savaş sonrası güvenlik çalışmalarının gelişimine yön vermiştir.

⁴⁷ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2012), DR Yayınları, 9. Basım, İstanbul 2013, s. 20-41, 275-299, 341-360, 589-615

⁴⁸ Jacek Wiğclawski, Understanding Realism in Contemporary International Relations, Nomos, 2019 s. 21-77.

⁴⁹ Brian C. Schmidt, "The Historiography of Academic International Relations." Review of International Studies, Cilt: 20, Sayı: 1, 1994, s. 361, <http://www.jstor.org/stable/20097385>;

⁵⁰ Hayrettin Küpeli, "Security Studies as a Subfield of International Relations", Türk Savaş Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı: 1, 2021, s. 41-44

⁵¹ David Ekbladh, "Present at the Creation: Edward Mead Earle and three Depression-Era Origins of Security Studies", International Security, Cilt: 36, Sayı: 6, 2011, s. 124-128

1.1.2.2. Stratejik Araştırmalar ve Barış Araştırmaları

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla dünya iki kutba bölünmüş ve özellikle Sovyetler Birliği'nin ideolojik ve askeri yayılması, iki kutup arasında ideolojik ve askeri rekabetin yaşanmasına neden olmuştur. Güvenlik çalışmaları bu dönemde Stratejik Çalışmaların alt disiplini olarak çalışılmaya başlanmıştır. İki kutup arasında yaşanan askeri rekabet nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplinine realist görüş hâkim olmuştur. Bu hâkim konum dolayısıyla güvenlik çalışmalarında realist görüş temelli literatür gelişmeye başlamıştır.⁵² Bu dönemde güvenlik analizinde nükleer denge, silahsızlanma ve konvansiyonel silahlanma, sınırlı tahribat, güç dengesi arayışı⁵³ ve Ortadoğu'da hegemon güç olma rekabeti gibi konular ön plana çıkmıştır.⁵⁴

Özellikle Amerika'da gelişen güvenlik literatürü güvenlik çalışmalarını yönlendirmiştir. Stratejik Çalışmalar veya ABD'deki çalışma alanı olarak Ulusal Güvenlik Çalışmaları⁵⁵, tek güvenlik öznesinin devlet olduğu görüşü temelinde ilerlemiştir. Stratejik Çalışmalar genellikle devletlerin karşı karşıya olduğu dış tehditlere odaklanmıştır. Dış tehditlerin ana konusunu da askeri konular oluşturmıştır.⁵⁶

Stephen Walt, güvenlik çalışmalarının gelişim sürecini 3 bölüme ayırmıştır. Bu dönemlerin ilki Walt'un değerlendirmesiyle güvenliğin "*altın çağıdır*". Bu dönem Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1960 yılına kadar sürmüş ve güvenlik kavramının doğuş sürecini yansıtmakla birlikte askeri konuların hakimiyeti bu döneme damga vurmuştur. Bu dönemde güvenlik çalışmalarında disiplinin metodolojik arka planına

⁵² Paul D. Willams, "Security Studies: An Introduction", s. 3; Muhammed ve Riyanto, "International Security Studies: Origins, Development and Contending Approaches", s. 232-233

⁵³ Güç dengesi arayışına en iyi örnek Türkiye'dir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı bitiminde Sovyetler Birliği'nin Boğazlarda üs ve Kars ve Ardahan'ı istemesi nedeniyle bu ülkeden tehdit algılamış ve güç dengesini sağlamak için dış dengeleme yolunu tercih ederek Transatlantik ittifakına dahil olmuştur.

⁵⁴ Pınar Bilgin, Kenneth Booth ve Richard Wyn Jones, "Security Studies: The Next Stage?", Nacao e Defesa, Cilt: 84, Sayı: 2, 1998, s. 135

⁵⁵ İsmail Erkam Sula, "Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının Kuramsal Dönüşümü ve Değişen Güvenlik Tanımları", Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları, (der., Hakan Karaaslan ve Murat Demirel), Nobel Yayıncılık, Ankara 2020, s. 4-5

⁵⁶ Petr Suchy, "Role of Security and Strategic Studies within International Relations Studies", Defence and Strategy, 2007, s. 7-16, https://mocr.army.cz/mo/obrana_a_strategie/2-2003eng/suchy.pdf; Pascal Vennesson, "Is strategic studies narrow? Critical security and the misunderstood scope of strategy", Journal of Strategic Studies, Cilt: 40, Sayı: 3, 2017, s. 364.

odaklanmak yerine Sovyetler Birliği'nin askeri ve ideolojik tehdidine odaklanılmıştır. En nihayetinde 1960'lı yılların ortalarına doğru güvenlik kavramında, kavramsal değişimlerin yaşanmasıyla bu dönem sonlanmıştır.⁵⁷

Walt'a göre caydırma politikasının silahlanmayı teşvik etmesi, Vietnam başarısızlığı, güvenliğin metodolojik ve ontolojik yönünün eksik kalması ve Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki yumuşama nedenlerinden dolayı güvenlik çalışmalarında gerileme dönemine girilmiştir.⁵⁸ Gerileme dönemi kısa sürmüş ve 1970'li yılların başlarında bilimsel verilerin artması, ulaşımın kolaylaşması, güvenlik çalışmalarına verilen finansal desteğin artması, caydırma teorisinin sorgulanması, nükleer dengenin sürdürülebilirliği bağlamında yeni bilgilerin ortaya çıkması, Amerika'nın "büyük stratejisi" konusunda çalışmaların hızlanması ve dönüşüm geçirmesi, güvenlik çalışmalarına yönelik bilimsel çalışmaların ve ilginin artması ve Vietnam Savaşı'nın hezimetini dolayısıyla Amerika'nın ulusal güvenlik kompleksine yönelik eleştirilerin sertleşmesi ile birlikte güvenlik çalışmalarının üçüncü evresi "*güvenliğin Rönesans'ına*" girilmiştir.⁵⁹ Bu dönemle birlikte Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarının temelleri atılmıştır.

Liberal/İdealist düşünce temeline dayanan Barış Araştırmaları, adından da anlaşılacağı üzere savaşın nedenlerine değil barışın koşullarına odaklanmıştır. Barışın koşullarına odaklanırken strateji çalışmalarının savaş koşullarına fazla odaklanmasının tehlikeli olduğunu vurgulamıştır. Ancak Barış Araştırmaları, günümüz güvenlik çalışmalarında Geleneksel Güvenlik Çalışmaları olarak değerlendirilmektedir. Bunun en büyük nedeni barışı sağlama noktasındaki referans öznesinin devlet olmasıdır. Bu noktada Stratejik Çalışmalar ile paralellik göstermektedir.⁶⁰ Disiplin 1950'li ve 1960'lı yıllarda gelişmeye başlamıştır. Amerikan literatüründe davranışsalcılık ekolüne, Avrupa literatüründe barış araştırmalarına daha çok odaklanılmıştır.⁶¹

⁵⁷ Stephan M. Walt, "The Reassissance of Security Studies", International Studies Quarterly, Cilt: 35, Sayı: 2, 1991, s. 213-216

⁵⁸ a.g.m, s. 217-222

⁵⁹ Sula, "Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının Kuramsal Dönüşümü ve Değişen Güvenlik Tanımları" s. 6

⁶⁰ Küpeli, "Security Studies as a Subfield of International Relations", s. 49; Buzan and Hansen, The Evolution of International Security Studies, s. 36

⁶¹ a.g.m, s. 50

1980’li yıllarda 1973 Petrol Krizi, çevresel felaketler ve Sovyetler Birliği’nin zayıflaması, güvenlik çalışmalarında değişimi de beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği’nin Afganistan işgali ve ABD’nin “Yıldız Savaşları” programı ile silahlanma yarışına girmesi ve yumuşama (détent)⁶² döneminin sona ermesi, Realist görüşlerin güvenlik çalışmalarında tekrar gündeme gelmesine yol açmıştır. Ancak Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Gorbaçov ile Sovyetler Birliği’nin dağılması, güvenlik çalışmalarını derinden etkilemiştir. İki kutup arasındaki ideolojik ve askeri rekabet bitmiş akabinde Soğuk Savaş’ın bitimiyle Güvenlik Çalışmaları evrim geçirmiştir.

1.1.3. Güvenlik Kavramının Evrimi

Güvenlik çalışmalarının evrim geçirmesinin arkasında Soğuk Savaş döneminde alternatif yaklaşımların ortaya çıkması vardır. Soğuk Savaş döneminde iki kutup arasındaki rekabete katılmayan bölgelerin (Bağılantısızlar Hareketi) adı ile oluşması, ABD, İngiltere ve Avrupa’da silahsızlanma ve o döneminin fenomeni olan nükleer silahlanma karşıtı hareketlerin oluşması ve Feminist hareketlerin dünya genelinde ortaya çıkması, güvenlik kavramının evriminde öncül görüşler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³

Soğuk Savaş döneminde güvenlik çalışmalarına hâkim olan salt askeri konular, güvenliğin çalışılmasına alternatif görüşlerin referans alınmasını engellemiştir. Barry Buzan’ın, 1983 yılında yayımladığı *People, States and Fear* başlıklı çalışması, güvenliğin geleneksel boyutunu sorgulayan önemli bir çalışmadır.⁶⁴ Barry Buzan bu

⁶² Kelime Fransızca kökenli olup Türkçe anlamı *yumuşamadır*. Kelimenin Uluslararası İlişkiler literatürüne girişi Soğuk Savaş’ın son evresine denk gelmektedir. İki kutup arasında yaşanan askeri, siyasi ve ideolojik rekabet özellikle 1960’ lı yıllarda Küba Füze krizi ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Artan silahlanma yarışı ideolojik genişleme hırsı, küresel sistemde bunalımları da beraberinde getirmiştir. Özellikle nükleer savaş olasılığı sadece iki süper güç için değil dünyanın geri kalanı için tedirginlik kaynağıydı. Bu tedirginlik ve karşılıklı topyekûn yıkım olasılığı ABD ve Sovyetler Birliğini 1970’li yıllarda yumuşama adımları atmasını sağlamıştır. Bu noktadan sonra iki ülke özellikle nükleer tehdidi azaltma ve devamında silahlanma politikalarında yumuşama adımları atmaya başlamış ve rekabet hafiflemiştir. Bu yumuşama süreci Uluslararası İlişkiler literatürüne détente yani yumuşama dönemi olarak geçmiştir.

⁶³ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açıklamalar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, Stratejik Araştırmalar, Cilt: 8, Sayı: 14, 2010, s. 74

⁶⁴ Mustafa Aydın, Strateji ve Güvenlik, s. 103-104

eserinde askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevre sektörleri olmak üzere güvenliği 5 sektöre ayırmıştır.⁶⁵

Buzan'ın görüşlerine paralel olarak Richard Ullman, “*Redefining Security*” başlıklı makalesinde güvenliğin daha iyi tanımlanması gerektiğini ve bunun için tehditlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir:

Ulusal güvenliğe yönelik tehdit (kesinlikle geleneksel olmasa da) şöyle tanımlanmaktadır, (1) bir bölgenin sakinlerinin yaşam kalitesini ciddi biçimde ve nispeten kısa bir zaman diliminde düşürme tehdidinde bulunan bir eylem veya olaylar dizisidir veya (2) bir devletin hükümetinin veya devlet içindeki özel, sivil toplum kuruluşlarının (kişiler, gruplar, şirketler) kullanabileceği politika seçenekleri yelpazesini önemli ölçüde daraltma tehdidinde bulunur. Birinci kategoriye, dış savaşımlardan iç isyanlara, ablukalar ve boykotlardan hammadde kıtlığına ve yok edici salgın hastalıklar, yıkıcı seller veya büyük ve yaygın kuraklıklar gibi yıkıcı “doğal” afetlere kadar uzanan bir dizi karışıklık ve bozulma girebilir. Bunlar oldukça açık olanlar içindir: onların varlığında herhangi biri, bir toplumun refahının büyük ölçüde bozulduğunu anlayacaktır.”⁶⁶

Ullman, tehditlerin kapsamının dar tutulmasını ve tehdidin referans nesnesinin sadece devlet olduğu görüşünü eleştirmiştir. Bu doğrultuda Ullman, tehditlerin askeri boyutundan sıyrarak ve devlet içerisindeki birimleri referans öznesi yaparak Buzan ile yeni nesil güvenlik çalışmalarının adımlarını atmıştır.

Ullman ve Buzan'ın ortaya attığı yeni güvenlik perspektifleri Soğuk Savaş'ın çöküşüyle birlikte geleneksel güvenlik çalışmalarını sorgulayan görüşlere zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrası güvenlik disiplini, derinleşme, genişleme ve yeni güvenlik çalışmalarının sorgulanması başlıklarında evrim geçirmiştir.⁶⁷ Derinleşme ve Genişleme yaklaşımları güvenlik çalışmalarında yeni teorik çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Buna göre İnşacılık, Post-kolonyal Teori, İnsan Güvenliği, Eleştirel Çalışmalar, Feminizm, Kopenhag Okulu ve Post-Yapısalcılık gibi Soğuk Savaş

⁶⁵ Barry Buzan, *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Department of International Studies University Of Warwick, 1983, s. 19-20

⁶⁶ Richard H. Ullman, “*Redefining Security*”, *International Security*, Cilt: 8, Sayı: 1, 1983, s. 133

⁶⁷ Muhammad ve Riyanto, “*International Security Studies: Origins, Development and Contending Approaches*”, s. 234; Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, s. 187

dönemi sonrası Uluslararası İlişkiler disiplininde gelişmeye başlayan teoriler, güvenlik çalışmalarını da etkilemiştir.⁶⁸

1.1.3.1. Derinleşme

Soğuk Savaş döneminde güvenlik çalışmalarını domine eden askeri güvenlik kompleksi ve güvenliğin referans objesinin sadece devlet olduğu fikri, Soğuk Savaş sonrasında sorgulanmaya başlamıştır. Öncelikle 1980’li yıllardan itibaren insan hayatını etkileyen yeni tehditlerin ortaya çıkması, güvenliğin derinleşmesi konusunda önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁹

1973 Petrol Krizi dünya ekonomilerini derinden sarsmıştır. Bu gelişmeler ve farklı bölgelerde ekonomik krizlerin ortaya çıkması, güvenliğin askeri boyutunun yanında ekonomik boyutunun da olduğu görüşlerinin ortaya atılmasına sebep olmuştur.⁷⁰ 1980’li yıllardan itibaren yaşanan çevre felaketleri, insanoğlunun askeri tehditlerden farklı olarak çevresel bozulmadan kaynaklanan tehditlere de maruz kalabileceğini göstermiş ve güvenliğin çevresel boyutunu ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş döneminde gün yüzüne çıkmayan devlet içi etnik farklılıklar, 1990’lı yıllardan itibaren güvenlik gündemine dahil olmaya başlamıştır. 1990 yılında Kuzey Irak olayları, Ruanda Soykırımı, Bosna Savaşı, Lübnan İç Savaşı gibi sorunlar, etnik ve dini ayrılıkların güvenlik tehdidi olarak sınıflandırılmasına yol açmıştır.⁷¹

Güvenliğin derinleşmesi neticesinde “kim için güvenlik?” sorusuna yeni cevaplar verilmiştir. Soğuk Savaş döneminde bu soruya cevap, sadece devlet olarak verilmiştir. Ancak derinleşme sonrası bu soruya birey, toplumsal gruplar, cinsiyet, ekoloji gibi yeni aktörler cevap olarak verilmeye başlanmıştır.⁷²

⁶⁸ A.g.m. s. 189-191

⁶⁹ Barbara Lüthi, “Perspectives on Security in Twentieth-Century Europe and the World.” Contemporary European History, Cilt: 20, Sayı: 2, 2011, s. 208-209.

⁷⁰ Sefer Yılmaz ve Duhan K. Kalkan, “Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma”, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, 2017, s. 175, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/33359/371272>

⁷¹ Arthur A. Stein, “Ethnicity, extraterritoriality, and international conflict”, Ethnic and Racial Studies, Cilt: 40 Sayı: 12, 2017, s. 2023-2024.

⁷² Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, ed., Strateji ve Güvenlik, s. 107

Derinleşme sonrası tehditlerin niteliğinde değişim yaşamıştır. Buna göre askeri konulara ek olarak iklim değişikliği, etnik ve dini farklılıklar, ekonomik tehditler ve devleti bizzat tehdit olarak gören konular tehdit olarak değerlendirilmiştir.⁷³

Derinleşme sonrası değişim gösteren bir diğer konu, Soğuk Savaş döneminde tehditlerin kaynağı olarak dış tehditlere odaklanılmasındaki yeni değerlendirmelerdir. Buna göre tehditlerin öznesi bağlamında dışarıdan kaynaklanan tehditlere ek olarak devletin iç gelişmelerinden kaynaklanan tehditler eklenmiştir.⁷⁴

Soğuk Savaş döneminde ihmal edilen güvenliğin epistemolojik ve ontolojik arka planına yönelik çalışmalar, derinleşme sonrası hız kazanmıştır. Geleneksel Güvenlik çalışmalarında hâkim olan güvenliğin epistemolojisine yönelik objektif güvenlik⁷⁵ çıkarsaması yerini, derinleşmeden sonra subjektif güvenlik⁷⁶ ve söylem yoluyla inşa edilen yeni güvenlik epistemolojisine bırakmış ve devamında objektif ve subjektif güvenlik ayrımı oluşmuştur. Güvenliğin epistemolojik tartışmasına pozitivist güvenlik⁷⁷ görüşlerin yanında Soğuk Savaş sonrası bütün Uluslararası İlişkiler kavramlarını sorgulayan post-pozitivist güvenlik çalışmaları⁷⁸ derinleşmeye katkıda bulunmuştur.⁷⁹

Derinleşme tartışmalarına en nihayetinde tehditlerin bireylere yönelik olabileceğini ve güvenlik literatürüne uluslararası, bölgesel ve sosyal güvenlik gibi Soğuk Savaş döneminde çalışılmayan yeni alanlar girmiştir.⁸⁰

⁷³ a.g.e, s.74

⁷⁴ a.g.e, s.74

⁷⁵ Bu güvenlik türünde algılanan tehdidin dış dünyada var olan gerçekliğidir. Örneğin A devleti silahlanıyorsa bu silahlanmadan tehdit algılayan B devleti, A devletinin silahlanma amacına bakmaz, sadece silahlanma boyutuna bakar. (Kaynak: Mustafa Çakır, “Güvenliğin Dönüşümü ve Ulusal Güvenlik”, Diplomasi ve Strateji Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 2022, s. 266-267)

⁷⁶ Subjektif veya Öznel Güvenlik türünde nesnel gerçeklikler ikinci plandadır. Örneğin A devleti B devletinden ekonomik ve askeri yönden tehdit değerlendirmesini tarihsel, normatif ve algısal açıdan yapar ve ona göre güvenlik algılamasını oluşturur. (Kaynak: Çakır, “Güvenliğin Dönüşümü ve Ulusal Güvenlik” s. 267)

⁷⁷ Pozitivistlere göre güvenliğin epistemolojik tartışmasında bilgiye ulaşmak için neden-sonuç ilişkisi temelinde doğa bilimlerinde var olan niceliksel verilere bakılır.

⁷⁸ Post-pozitivistlerin çizdiği güvenlik epistemolojisi tartışmalarında güvenliğin değerlendirilmesinde kullanılan kavramların sorgulanması ve sosyolojik ve felsefi arka planına odaklanarak yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgular.

⁷⁹ Buzan and Hansen, The Evolution of International Security Studies, s. 32-35

⁸⁰ Küpeli, “Security Studies as a Subfield of International Relations”, s. 52

1.1.3.2. Genişleme

Güvenliğin derinleşmesi güvenlik kavramında genişlemeyi de beraberinde getirmiştir. Genişleme bağlamında tehditlerin niteliği de değişmiştir. Buna göre Soğuk Savaş döneminde sadece askeri olarak lanse edilen tehditlerin çoğalarak iklim değişikliği, etnik ve dini farklılıklar, ekonomik tehditler, insan hakları ihlalleri ve devletin bizzat tehdit olarak görüldüğü yeni tehdit türleri olduğu daha önce ifade edilmiştir.⁸¹

Tehdit türlerinin genişlemesi ve derinleşmesi ile birlikte güvenlik aktörlerinin çoğalması, Soğuk Savaş sonrası Uluslararası İlişkiler literatüründe kendini gösteren yeni çalışmalar, güvenlik çalışmalarını etkilemiştir. Buna göre Buzan ve Hansen tarafından güvenliğin yeni bakış açılarını inceledikleri çalışmada 10 farklı güvenlik yaklaşımı ortaya konulmaktadır:⁸²

- 1- İnşacı (Constructivist) Yaklaşımlar
- 2- Eleştirel (Critical) Güvenlik Çalışmaları
- 3- Feminist Güvenlik Çalışmaları
- 4- Soğuk Savaş Sonrası Stratejik Çalışmalar
- 5- Post-Kolonyal Güvenlik Çalışmaları
- 6- Barış Araştırmaları
- 7- Post-yapısal Güvenlik Çalışmaları
- 8- Neo-realist Güvenlik Çalışmaları

1990 yılında hem ABD’de hem de Avrupa’da etkin olan inşacı yaklaşımlar, Soğuk Savaş’ın bitiş sebeplerini açıklayamayan geleneksel teorilere karşı alternatif olarak ortaya çıkmış ve güvenlik literatüründe önemli yer edinmiştir. İnşacılar güvenliğin sosyal olarak inşa edildiğini ve güvenliğin tanımlanmasının bu inşa sayesinde mümkün olduğunu varsaymışlardır. Nicolas Onuf ve Alexander Wendt’in görüşleri⁸³ inşacılık yaklaşımını yönlendirmiştir. İnşacı güvenlik yaklaşımında

⁸¹ Küpeli, “Security Studies as a Subfield of International Relations”, s. 52

⁸² Buzan and Hansen, The Evolution of International Security Studies, s. 191-218

⁸³ Nicholas Greenwood Onuf, “World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations”, University of Carolina Press, 1989, s. 35-65; Alexander Wendt, “Social Theory of International Politics”, Cambridge University Press, 1999, s. 139-366

kimlikler ve normlar, güvenliği tanımlamada önemli roldedir.⁸⁴ ABD’de post-pozitivist yaklaşımlara olan direnç, inşacı yaklaşımda da kendini göstermiş ve Avrupa’dan farklı olarak yeni literatürde, geleneksel inşacılık adında Avrupa’dan ayrışan çalışmalar ortaya çıkmıştır. Geleneksel inşacılık, Peter J. Katzenstein’in *The Culture of National Security* başlıklı eseriyle tartışılmaya başlanmıştır. Buna göre geleneksel inşacılar, güvenlik öznesinin devlet olduğu varsayımını kabul etmişlerdir. Fakat devlet ve güvenlik ilişkisinin verili olduğu görüşüne karşı çıkararak kültür, inanç, fikir, norm ve kimliğin, devlet ve güvenlik ilişkisini etkilediğini vurgulamışlardır. Geleneksel İnşacılar ayrıca tehditlerin askeri boyutunu incelemede verili ilkelere karşı çıkmışlardır.⁸⁵

Avrupa’da ABD’nin aksine geleneksel güvenlik çalışmalarını tamamen sorgulayan Eleştirel İnşacılık, güvenliğin öznesi olarak devletlerin yerine toplumsal yapıları ele almış ve post-pozitivist bir yaklaşımla güvenliğin verili araştırma türlerini sorgulamıştır.⁸⁶

Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, Kenneth Booth ve Richard Wyn Jones’un öncülük ettiği ve güvenlik öznesine devlet yerine bireyi koyan çalışmalar bütünüdür. Bu çalışmaların ortak noktası, insanların savaş, ekonomik yetersizlik, eğitimsizlik, siyasi baskı vb. konularda tehdit hissetmemesi anlamına gelen bireyin özgürleşmesi (emancipation) temelinde güvenlik risklerinden kurtulabileceğinin ortaya atılmasıdır.⁸⁷

Feminist Güvenlik Çalışmaları, güvenlik öznesinin devlet olduğu fikrine karşı çıkmıştır. Feministlere göre güvenliğin en önemli öznesi kadındır.⁸⁸ Kadınların karşılaştığı eşitsizliklerin güvenlik sorunu olabileceğini ve savaştan en fazla etkilenen aktörlerin başında kadınların geldiğini vurgulamışlardır. Judith Ann Tickner, 1992 yılında yayımladığı eserde Morgentau’nun realist paradigmasını kesin bir dille

⁸⁴ John Bavlís, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 5, Sayı: 15, 2008, s. 79-81; Küpeli, “Security Studies as a Subfield of International Relations”, s. 53

⁸⁵ Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, s. 192-197

⁸⁶ A.g.e, 197-199

⁸⁷ Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, s. 205-208; Küpeli, “Security Studies as a Subfield of International Relations”, s. 54; Bavlís, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, s. 81; Bilgin vd., “Security Studies: The Next Stage”, s. 151-157

⁸⁸ Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, s. 208-211; Küpeli, “Security Studies as a Subfield of International Relations”, s. 57

eleştirmiştir. Ona göre Realist paradigma erkek egemen değerlerin yansıması olarak oluşturulmuş ve savaşlar bu değerler üzerine inşa edilmiştir. Ticker ayrıca güvenlik çalışmalarına kadınlara yönelik tehditlerin de eklenmesi gerektiğini vurgulayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini/eşitsizliğini güvenlik gündemine dahil etmiştir.⁸⁹

Güvenliğin kavramsal altyapısı değerlendirildiğinde Batı merkezli bir literatüre sahip olduğu bilinmektedir. Post-Kolonyal teori bu noktadan hareketle Batı merkezli güvenlik literatürüne karşı çıkmaktadır. En önemli temsilcileri arasında Tarık Barkawi'nin olduğu bu teori, güvenlik öznesinin devletler ile toplumları da kapsaması gerektiğini vurgulamış ve sektörel güvenlik anlayışını benimsemiştir.⁹⁰

Post-yapısal Güvenlik Çalışmaları, güvenliğin söylemsel yönünü vurgulamaktadır. David Campbell, James Der Derian ve Michael Dillon gibi yazarlar devlet merkezli güvenlik literatürüne karşı çıkmışlar ve tehditlerin söylem yoluyla inşa edildiğini vurgulamışlardır. Söylem yoluyla düşman kimliği tanımlaması ile yola çıkan bu teori, Batı merkezli pozitivist tanımlamalara karşı çıkmış ve yapı-söküm yoluyla anlamların tekrar yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır.⁹¹

1990'lı yıllardan itibaren güvenlik disiplini içerisinde yükselen yeni güvenlik çalışmaları, Körfez Savaşı, küresel terörün yükselişi ve 11 Eylül saldırılarından sonra geleneksel güvenlik çalışmaları tarafından eleştirilmiştir. Körfez Savaşı'nda Irak'ın askeri güvenlik stratejisine karşı ABD ve bölge müttefiklerinin askeri müdahale seçeneğini kullanması, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yükselen terör faaliyetlerinin ülkelerin iç bütünlüğünü tehdit etmesi ve bunun sonucunda ülkelerin askeri önlemler almak maksadıyla askeri harcamalarını arttırması ve 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin önce Afganistan ardından Irak'ı işgal etmesi, güvenlik disiplini içerisinde geleneksel görüşün Soğuk Savaş sonrası düşüşünü hafifletmiştir.

⁸⁹J. Ann Tickner, "Feminist responses to international security studies", Peace Review, Cilt: 16, Sayı: 1, s. 45-47; Tickner, J. Ann. "Gendering a Discipline: Some Feminist Methodological Contributions to International Relations." Signs, Cilt: 30, Sayı: 4, 2005, s. 2175; Seema Narain, "Gender in International Relations: Feminist Perspectives of J. Ann Tickner", Indian Journal of Gender Studies, Cilt: 21, Sayı: 2, 2014, s. 188-191.

⁹⁰ Buzan and Hansen, The Evolution of International Security Studies, s.200-202; Küpeli, "Security Studies as a Subfield of International Relations", s. 57

⁹¹ Buzan and Hansen, The Evolution of International Security Studies, s. 218-221; Bavlis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", 82-83; Aydın ve Atalay, ed., Strateji ve Güvenlik, s. 109; Küpeli, "Security Studies as a Subfield of International Relations", s. 57-58

Stephan Walt, güvenlik çalışmaları içerisinde oluşan geniş güvenlik literatürüne eleştiri getirmiştir. Walt, çevre sorunları, yoksulluk, küresel sağlık sorunları, kaçakçılık gibi sorunların güvenlik gündemine dahil edilerek derinleştirilmesi ve kirlilik, çocuk istismarı, finansal sorunlar gibi geniş tehdit yelpazesi ile güvenliğin aşırı genişlemesini, güvenlik disiplininin akademik istikrarına zarar verdiğini vurgulamıştır.⁹² Lawrence Freedman, Walt’a paralel olarak yaşam kalitesini düşüren her tehdidin güvenlik sorunu olarak adlandırılmasının güvenlik disiplininin akademik yönüne zarar verdiğini vurgulamıştır.⁹³

Bu eleştirilerden sonra 2000’li yıllardan itibaren güvenlik çalışmalarının nereye yöneleceğine ilişkin üç görüş ortaya çıkmıştır. İlk görüşte, güvenlik öznesinin devlet ve gündeminin askeri konuların dışına çıkmaması savunulmuştur. İkinci görüşte, Baldwin ve Richard Betts’in görüşleri temelinde güvenlik çalışmalarının evrimi ile alanın sınırlarının belirsizleştiği ve bu nedenle alanın tekrar oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Üçüncü görüşte, askeri konuların da içerisinde olduğu genişleme ve derinleşmeyi içerisine alacak şekilde güvenlik çalışmalarının çalışılması gerektiği savunulmuştur.⁹⁴

⁹² Walt, “The Reassessence of Security Studies”, s. 210-213

⁹³ Lawrence Freedman, “International Security: Changing Targets”, Foreign Policy, Sayı: 110, 1998, s. 54

⁹⁴ Aydın ve Atalay, ed., Strateji ve Güvenlik, s. 106

1.2. REALİST GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın yaşadığı yıkım göz önüne alındığında savaşların tekrarlanmaması için liberalizm, ortak çıkar ve ahlaki değerlerin esas olduğu uluslararası düzen fikirleriyle ortaya çıkmıştır. Ekolün en önemli temsilcisi ABD Başkanı Wilson öncülüğünde, kolektif güvenlik fikri temelinde Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Ancak Milletler Cemiyeti'nin kuruculuğuna öncülük eden ABD'nin üye olmaması, savaşı kaybeden Almanya'nın hegemon olma güdüsünün Hitler ile birlikte geri dönmesi, İtalya'da Mussolini ile birlikte faşizmin doğması, Habeşistan işgali ve Japonya'nın Çin ile mücadelesinde küresel bir güç olarak ortaya çıkması, idealizmin öngördüğü kolektif güvenlik fikri üzerine kurulu yeni dünya düzenini çökme noktasına getirmiştir.⁹⁵

Devletlerin kolektif güvenlik fikrine direnmeleri bazı bilim insanları tarafından çalışma konusu olmuştur. Öncelikle Dünya Savaşı gibi kitlesel bir yıkım yaşayan dünya devletlerinin neden savaş sonrası hegemon olma güdülerinin devam ettiğine yönelik sorular tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Edward H. Carr tarafından 1939 yılında yayımlanan *The Twenty Years' Crises 1919-1939*, eseri İdealizmin eleştirisi olarak yazılmış ve Realizmin akademik temelleri atılmıştır. Carr, eserinde idealizmin ütopyadan başka bir şey olmadığı vurgulamış ve devletler arasındaki güç mücadelesinin küresel siyasette her zaman var olduğuna işaret etmiştir.⁹⁶ Carr, bu çalışmasıyla aynı zamanda İdealizm ve Realizm arasındaki tartışmayı başlatmış ve bu karşıtlık Uluslararası İlişkiler disiplininin doğmasına neden olmuştur.⁹⁷

Realizm'in kökeni Thucydides'in Antik Yunan döneminde Atina ve Sparta arasında vuku bulan savaşı anlatan *Peleponezya Savaşları* adlı eserine dayanmaktadır. Thucydides, Atina ile Sparta arasında küçük bir devlet olan Melos şehir devletinin merkezinde olduğu bir güç mücadelesinin detaylarını aktarmıştır. Hegemon güç olan

⁹⁵ Felipe Rafael Robertos Matsushima, "The Fall of the League of Nations", *Journal of Innovation and Social Science Research*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2022, s. 96-99, 101

⁹⁶ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2004, s. 35; W. Julian Korab-Karpowicz, "Political Realism in International Relations", (ed. Edward N. Zalta vd.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2017, s. 15-19

⁹⁷ Peter Wilson, "The Myth of the 'First Great Debate'." *Review of International Studies* Cilt: 24, Sayı: 5, 1998, s. 2-8.

Atina'nın küçük devlet olan Melos ile yaşadığı anlaşmazlık sonucu Melos şehir devletinin Sparta arasındaki ittifak ilişkisi bu eserin konusudur. Thucydides, Atina ile Sparta arasındaki ilişkinin güç mücadelesi temelinde şekillendiğini söylemiştir. İş birliğinin ve ahlaki normların bu ilişkide geçerli olmadığını söyleyerek bugünkü Realist görüşün referans noktasını belirlemiştir.⁹⁸

Realizm'in temelini oluşturan bir diğer düşünür Machiavelli'dir. Machiavelli, araçların sadece amaca hizmet ettiği ve hedefler için her şeyin mubah olarak görüldüğü siyasal ortamda "*insan insanın kurdudur*" diyerek, devlet adamlarının sadece güç maksimizasyonu ile meşgul olacağı görüşünü ortaya atmıştır. Siyasal ilişkilerde hem yerel hem de uluslararası seviyede ahlaki normların geçerli olmadığını ve sadece maksimum fayda ilkesiyle bireylerin ve dolayısıyla devletlerin hareket etmesi gerektiğini söylemiştir. Machiavelli, İtalya'da toplumsal ve siyasal karmaşanın içerisinde doğmuş ve fikirlerine bu karmaşa ortamı yön vermiştir. *Prens* adlı eserinde İtalya'yı bencil çıkarları olan bir liderin karmaşadan kurtaracağını söylemiştir. Bu bencil devlet adamı tasviri ile Avrupa siyasal ortamını etkilemiş ve Realizm'in referans noktalarından birini ortaya atmıştır.⁹⁹ Realizm'in kökenini oluşturan bir diğer düşünür Thomas Hobbes'dur. Hobbes, yayımladığı *Leviathan* eseri ile Realizm'in güç peşinde koşan devlet tasvirine referans kaynağı olmuştur. Hobbes, insan doğasının güç mücadelesine yatkın olması görüşünü benimsemesi ve bu yatkınlığın devlet davranışına eklenmesi tasviri ile Realizm'in güç eksenli devlet davranış olgusunun temelini oluşturmaktadır. Hobbes'un görüşlerinden etkilenen ve Klasik Realizm'in en önemli temsilcilerinden olan Hans Morgenthau, güç eksenli ve devlet merkezli uluslararası yapı görüşünü benimsemiştir. Morgenthau'nun, 1948 yılında yayımladığı *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* başlıklı eseri Realizm'in temel eserleri arasındadır.¹⁰⁰

⁹⁸ Jonathan Monten, "Thucydides and Modern Realism", *International Studies Quarterly*, Cilt: 50, Sayı: 1, 2006, s. 4-15; Richard Ned Lebow ve Robert Kelly, "Thucydides and Hegemony: Athens and the United States." *Review of International Studies*, Cilt: 27, Sayı: 4, 2001, s. 594-604, <http://www.jstor.org/stable/20097762>.

⁹⁹ Robert Jackson ve George Sorensen, *Introduction to International Relation Theories and Approaches*, Oxford University Press, Cilt: 1, 1999, s. 69; Julian Korab-Karpowicz, "Political Realism in International Relations", 4-5

¹⁰⁰ Jackson ve Sorensen, *Introduction to International Relation*, 71-72; Julian Korab-Karpowicz, "Political Realism in International Relations", s. 5-9;

Realizm'in, farklı akımları çıksa da değişmeyen ortak bazı görüşlere sahiptir. Bunlar;¹⁰¹

1- *Devlet tekel bir aktördür:* Realizm'e göre devletin içerisindeki farklılıklar devletin uluslararası arenadaki davranışını etkilemez. Devlet içerisindeki farklı kurumların ve bu kurumların yansıttığı farklı görüşlerin olması, devlet davranışının farklı olacağını anlamına gelmemektedir. Buna göre farklı görüşlerin en nihayetinde varacağı nokta ve siyasi otoritenin vereceği karar odaklıdır.

2- *Devlet ussal bir aktördür:* Devletler dış politikalarını oluşturma süreçlerinde her zaman rasyonel seçim yaparlar. Devlet içerisinde dış politika sürecini oluşturan aktörlerin (Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi kurumlar örnek gösterilebilir) ortaya koyduğu fayda-zarar değerlendirmesi sonucunda oluşan maksimum faydayı gözetken kararlar, devletin dış politika sürecini belirler. Ancak Realistler, tam doğru rasyonel bir kararın her zaman geçerli olacağı konusunda şüphecidirler. Buna göre devlet içindeki aktörlerin doğru değerlendirme ve politika üretme kabiliyetleri, rasyonel tercihin doğru şekilde verilmesini etkilemektedir.

3- *Devletin temel güdüsü güvenlidir:* Devletler, öncelikle uluslararası arenada kendi güvenlik kaygılarına odaklanır. Devlet adamları veya karar vericiler öncelikle ulusal güvenlik perspektifi temelinde karar verirler. Devletler en başta kendi güvenliklerini sağlamak için sert güç politikalarına başvururlar. Bunun en büyük nedeni Realist güvenlik paradigmasında askeri tehditlerin veya konularının hâkim olmasıdır.¹⁰²

4- *Uluslararası arenada ahlaki temeller ikincil plandadır:* Realizm, Uluslararası Hukuk, ortak çıkar ve ahlaki norm temelli politikalar olarak tasvir edilen İdealist görüşe karşı çıkar. Buna göre devletler arasında tam güvenin tesis edilmesi imkansızdır. Bu güvenin oluşmaması nedeniyle devletler sürekli birbirlerine karşı

¹⁰¹ Alan James, "The realism of Realism: the state and the study of International Relations", Review of International Studies, Cilt: 15, 1989, s. 216-217; Dursun Murat Düzgün, "Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri", Karadeniz Uluslararası Bilimler Dergisi, Cilt: 47, 2020, s. 262-264; Mücahit Özdoğan, "Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1 2019, s. 6; Atilla Sandıklı ve Sude Yılmaz, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm" (Uluslararası Balkan Kongresinde 21.Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği ismiyle sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.), Kocaeli Üniversitesi, 2011, s. 5-7

¹⁰² Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", s. 41-42

şüphecilik duygusuyla hareket ederler. Şüphecilik temelinde oluşan bu güdü, küresel siyasette ahlaki normların ikinci plana atılmasına yol açmaktadır.

5- *Uluslararası sistem anarşiktir*: Uluslararası siyasette devletlerin davranışlarını denetleyecek bir üst otorite bulunmamaktadır.¹⁰³ Üst otoritenin yokluğu devletlerin birbirlerine karşı güvensiz hissetmelerine neden olmaktadır.¹⁰⁴

6- *Uluslararası gündem hiyerarşiktir*: Realistlere göre devletlerin temel güdüsü güç maksimizasyonu ve güvenlik olduğu için genel dış politika yönelimlerinde askeri konular hakimdir. Devletlerin başat rol oynadığı uluslararası sistemin gündemi, askeri konuların ağırlığı nedeniyle hiyerarşik konumdur. Realistler, bu hiyerarşik yapıyı iki katmanlı olarak değerlendirmişlerdir. Katmanın en üstünde yer alan gündem, devletlerin ulusal güvenlik güdülerinin baskın olduğu ve güç merkezli politikaların geçerli olduğu *yüksek politikalar* (*high politics*). Diğer katmanı ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel vb. askeri konuların dışında kalan alanları içeren *alçak politikalar* (*low politics*) oluşturmaktadır.

Realizm, Soğuk Savaş döneminde baskın Uluslararası İlişkiler görüşü olarak ön plana çıkmış olsa da ilerleyen yıllarda Realizm'in ahlaki ve barışçıl olmayan görüşlerini eleştiren yazılar kaleme alınmıştır. Özellikle ABD'nin Vietnam'a askeri müdahalesinde başarısız olması, Realistlerin güç merkezli politik görüşlerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Realizm kendi içerisinde eksikliklerini ve farklı diğer görüşleri içine alacak şekilde farklı başlıklar altında değerlendirilmiş ve bugün Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik-Realizm olmak üzere üç akım ortaya çıkmıştır.

Realist görüşün devlet güvenliği varsayımı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik literatüre hâkim olmuştur. Bütün Realist yazarlar güvenlik tehditlerinin niteliği konusunda hemfikirdirler. Edward A. Kolodziej güvenlik sorunlarını siyasal sorunlar olarak tasvir etmiştir. Ona göre güvenlik, politikanın özel bir şeklidir. Bir

¹⁰³ Günümüzde devlet davranışlarını kontrol eden bir üst otorite vardır. 1944 yılında kurulan Birleşmiş Milletler, devletlerin davranışlarını Güvenlik Konseyi kurumu vasıtasıyla kontrol etmektedir. Ancak bu kontrol mekanizması veto ilkesi nedeniyle yeterince etkin işletilememektedir.

¹⁰⁴ Julian Korab-Karpowicz, "Political Realism in International Relations", s. 1-2

başka deyişle bir devlet güvenlik sorunu algıladığı zaman bu tehdit siyasal anlamda bir sorun olmaktadır.¹⁰⁵

Realistler için güvenlik tehdidinin niteliği, çatışma, şiddet ve kuvvet kullanımıdır. Özellikle Soğuk Savaş ortamının askeri temelli gerginliği, bu görüşün baskın olmasına neden olmuştur. Dünyanın iki kutba ayrılması ve iki kutup arasındaki ideolojik ve askeri rekabet, güvenlik çalışmalarının Realist görüş temelli değerlendirilmesine yol açmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminin son evresinde askeri gerginliğin hafiflemesi ve Vietnam başarısızlığı, Realist güvenlik paradigmasının eleştirilmesine neden olmuş ve güvenlik tehditlerinin kaynağı konusunda Realist yazarlar farklı fikirler geliştirmiştir.

1.2.1. Klasik Realizm ve Güvenlik

Realizmin entelektüel altyapısını Klasik Realistler oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce uluslararası sistemde beliren hegemon güdüler, Klasik Realistlerin Uluslararası İlişkiler teorisinde alan bulmalarına neden olmuştur.

Klasik Realizm'e göre devletler sürekli güç arayışı içerisindeyler. Güç arayışının nedeni güvenlik kaygısı ve hegemon olma güdüsüdür. Devlet davranışını belirleyen güvenlik arayışı ve hegemon olma güdüsü esas itibariyle Hobbes'un insan doğası tasviri ile paralellik göstermektedir. Bir başka deyişle Klasik Realizm, devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını belirleyen unsurun insan doğası olduğunu vurgulamaktadır. Hobbes'a göre insan doğasının kötümser olması, doğa durumundaki karmaşanın en önemli kaynağıdır. Karmaşa ortamında insanlar birbirlerine güvenmezler ve sürekli üstünlük arayışı içerisindeyler. Üstünlük arayışının ve güvensizliğin yegâne nedeni güvenlik arayışıdır. Bu noktada insanlar karmaşadan kurtulmak için toplumsal sözleşme ile devleti oluşturmuşlardır. Devletler,

¹⁰⁵ Edward A. Kolodziej, *Security and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 50-53

insan doğasının bencil ve üstün olma güdüsünü benimsemiş ve doğa durumundaki karmaşa, uluslararası sistemin anarşik yapıda olmasını sağlamıştır.¹⁰⁶

Klasik Realizm’de devletler, aç gözlü ve hırs sahibi oluşumlar olarak görülmektedir. Buna göre devletlerin yegâne amacı güçtür. Güç, devletler için güvende kalmak veya hegemon olmak için vazgeçilmez bir araçtır. Devletlerin güç arayışının kökeninde Klasik Realistler’e göre insan doğasının özünde var olan güdüler yatmaktadır.¹⁰⁷ Wolfers, devletlerin üzerinde bir üst otoritenin olmamasına dikkat çekmiş ve devletin bu ortamdaki tehdit algılaması boyutunun çokluğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla devletler bu ortamda güç peşinde koşar ve bunu durduracak bir otorite yoktur.¹⁰⁸

Klasik Realizm’de uluslararası sistem anarşiktir. Devletlerin birbirlerine güvenmemesi sebebi ile sistemde karmaşa hakimdir. Karmaşadan dolayı devletler sadece kendilerine güvenmektedirler. Kendine güven ilkesi (self-help) devletlerin güvenlik arayışlarının yönünü de belirlemektedir. Bu yön askeri temelli güvenlik arayışıdır. Buna göre devletler kendi güvenliklerini sağlamak için sürekli askeri kapasitelerini artırmak zorunda kalmaktadır.

Klasik Realizm, uluslararası sistemde devletleri ikiye ayırır. Bunlardan biri statükocu devletlerdir. Statükocu devletler daima diğer devletlerin revizyonist güdülerine tepki veren devletlerdir ve sistemde ikincil plandadırlar. Dolayısıyla statükocu devletler hegemon olma güdüsünde değildirler.¹⁰⁹ Revizyonist devletler ise Klasik Realizm’e göre uluslararası sisteme yön veren devletlerdir. Buna göre as olan revizyonist güdülerdir. Bir devlet daima insan doğasının bir yansıması olarak hegemon olma güdüsüyle hareket eder. Hegemon olmak için ise diğer devletlerin üzerinde

¹⁰⁶ Bilal Karabulut, “Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, 2021, s. 58-60; Jackson ve Sorensen, Introduction to International Relation, s. 71; Julian Korab-Karpowicz, “Political Realism in International Relations”, s. 7

¹⁰⁷ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008, s.77

¹⁰⁸ Arnold Wolfers, “The Pole of Power and Pole of Indifference”, Word Politics, Cilt: 4, Sayı: 1, 1951 s. 41-42

¹⁰⁹ a.g.m, s. 51-56

tahakküm kurmak ister ve hegemon olma güdüsünü durduracak bir üst otorite olmadığı için güvensizlik ortamı uluslararası sistemde hâkim durumdadır.¹¹⁰

Klasik Realizm'in en önemli temsilcisi Morgenthau'dur. Morgenthau, Hobbes'un görüşlerinden etkilenmiş ve insan doğasını güç arzusu temelinde tasvir etmiştir. Güç arzusu beraberinde rekabet ortamı ve güvensizliği getirmektedir. Bu güvensizlik ve rekabeti ortadan kaldırmak için insanların bir araya gelip üst bir otorite kurmalarının zorluğuna vurgu yapmıştır. Morgenthau'ya göre rekabeti ve güvensizliği ortadan kaldıracak ast otorite, insan doğasının neden olduğu karmaşa yaratan güdülerini kendi bünyesine yansıtır ve karmaşa, uluslararası sisteme sirayet etmiş olur görüşünü paylaşmaktadır¹¹¹

Klasik Realizm, uluslararası sistemde başat aktör olarak devleti görmektedir. Devletler rasyoneldir ve daima güç ve ulusal çıkar odaklı politikalar geliştirir. Uluslararası sistem anarşiktir ve anarşi durumunun nedeni devletler arasındaki güvensizlik ve şüphecilik güdüsünden dolayı iş birliğinin imkânsız olmasıdır. Devletler bencildirler ve daima hegemon olma güdüsüyle hareket ederler. Klasik Realistler'in devletlerin davranışlarına yönelik değerlendirmelerinin kaynağı, insan doğasında var olan şan-şeref, güç arzusu ve güvende olma güdüsüdür.

Klasik Realizm'e göre güvenlik kavramının temelinde çatışma, şiddet ve kuvvet kullanımı vardır. Bir devlet uluslararası sistemde kendine güven ilkesine göre hareket etmektedir. Sistemin anarşik yapısı, self- help ilkesine göre hareket eden devletin kendisini sürekli güvensiz hissetmesine neden olmaktadır. Burada güvensizliğin kaynağı uluslararası sistemi yönlendiren hegemon veya hegemon olma güdüsüyle hareket eden devletlerdir. Silahlanma, Klasik Realizm'e göre güvenlik kavramında merkezi rol oynamaktadır. Bir devletin güvenlik algılamasının merkezinde askeri olgular hâkim konumdadır. Bir başka deyişle bir devlet hem

¹¹⁰ a.g.m. s. 57-58

¹¹¹ Hans J. Morgenthau, Uluslararası Politika, (çev., Baskın Oran ve Ünsal Özkay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970, s. 4-14; Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", s. 46-47; Jackson ve Sorensen, Introduction to International Relation, s. 75

güvenlik tehdidi tanımlamasında hem de güvenlik tehdidini bertaraf etme noktasında askeri konuları ön planda tutar.¹¹²

Klasik Realizm'e göre, askeri temelli güvenlik anlayışının kaynağı insan doğasında var olan güdülerdir. Devletler, insan doğasının bir yansıması olarak sürekli olarak hegemon olmak istemektedirler. Bu hegemon olma arzusu devletlerin sürekli işgal ve saldırı anlayışında olmalarına neden olmaktadır. Bu noktada saldırı ve işgal anlayışı uluslararası sistemdeki devletlerin tamamının birbirlerine yönelik güvenlik tehdidi hissetmesine neden olmakta ve devletler arasındaki güç mücadelesini tetiklemektedir.¹¹³

1.2.2. Neorealizm ve Güvenlik

Soğuk Savaş döneminde 1960'lı yıllara gelindiğinde Realizm'in klasik versiyonunun hâkim konumuna yönelik eleştirel görüşler artmıştır. Klasik Realizm'in ortaya koyduğu katı rekabet olgusunun, ülkelerin askeri kapasitelerini artırmada meşruiyet sağladığı görüşü ön plana çıkmıştır. En nihayetinde Uluslararası İlişkileri tarihsel ve felsefi kavramlar ile değerlendirilmesine ek olarak Klasik Realizmi eleştiren davranışsalcılık¹¹⁴ ekolü gelişmiş ve dönemin bütün disiplinlerine sirayet etmiştir. En önemli etkisi Uluslararası İlişkiler disiplinine olmuştur. Uluslararası

¹¹² Patrick Porter, "Taking Uncertainty Seriously: Classical Realism and National Security." *European Journal of International Security*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, s. 244-2255.

¹¹³ Brian Leiter, "Classical Realism", *Philosophical Issues*, Cilt: 11, 2001, s. 250-251, <https://www.jstor.org/stable/3050603>; Steven Forde, "International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism." *International Studies Quarterly*, Cilt: 39, Sayı: 2, 1995, s. 146-150.

¹¹⁴ Davranışsalcılık, Uluslararası İlişkiler disiplinine 1950'li yıllardan itibaren girmeye başlamıştır. Metodolojik bir akım olan bu akım gözlemlenebilir ve sayısal verilere dayanan bir bilimsel altyapı sunar. Tarihsel ve felsefik çalışmaların bilimsel olarak değerlendirilmesine karşı çıkarak sosyal bilimlerin alanında önemli bir yer edinmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan akım Uluslararası İlişkilerin temel felsefi ve tarihsel kökenlerini derinden sarsmıştır. Öncelikle Siyaset Bilimi'nin Tarih Bilimi ve Felsefe Bilimi ile olan ilişkisine sorgulan bu akım Siyaset Bilimi'nin bağımsız bir alan olarak çalışılması gerektiğini vurgulamıştır. Siyaset Biliminin esas görevinin test edilen genellemeler yoluyla ve doğrulanabilir bilgiler elde edilmesini sağlamaktır görüşünü paylaşırlar. Uluslararası İlişkiler disiplinin ve Siyaset Biliminin bilimsel özerkliğe kavuşmasında büyük rol oynayan akım 1970'li yıllardan sonra disiplinler arası çalışmalarda kendisini göstermiştir. (Kaynak: Ayşe Aşlıhan Çelenk, "Davranışsalcılık (Uluslararası İlişkiler)", (erişim tarihi: 10. 01.2023, TÜBİTAK), https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/davranissalcilik_uluslararasi_iliskiler

İlişkiler disiplininde ikinci büyük tartışmayı getiren davranışsalcılık ekolünün gelişmesi, Klasik Realizm'in tarihsel ve felsefi değerlerini derinden sarsmıştır.¹¹⁵

Klasik Realizm için kırılma noktası Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesini açıklayamayan pozitivist teoriler sorgulanmaya başlanmış ve Klasik Realizm eleştirilen başlıca görüş olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dışarıdan müdahale olmadan içten çökmesi, Klasik Realizm'in bütüncül devlet tasvirinin aksine durum olması nedeniyle Realist teorinin içerisinde yeni arayışların doğmasına neden olmuştur.

Davranışsalcılığın etkisi, yumuşama, petrol krizi ve son olarak Soğuk Savaş'ın bitişi Realist teori içerisinde farklı görüşlerin doğmasına neden olmuş ve bu yönde ilk çalışmayı Kenneth Waltz ve Hedley Bull yapmıştır. Waltz 1980 yılında yayımladığı *Theory of International Politics* ve Hedley Bull'un *The Anarchial Society* başlıklı eserleri, bugün Yapısal Realizm olarak da adlandırılan Neorealist teorinin temelini oluşturan eserlerdir.¹¹⁶

Neorealizmin en önemli temsilcisi Kenneth Waltz'dur. Waltz, öncelikle davranışsalcılığın getirdiği gerçekler ile Uluslararası İlişkilerin daha bilimsel temellere oturtulması gerektiğini vurgulamıştır. Waltz, Klasik Realizm'in öne sürdüğü anarşik uluslararası düzen görüşüne paralel görüşler benimsemiş ve devletlerin bütüncül olduğu görüşünü desteklemekle birlikte rasyonel kararlar aldığına da altını çizmiştir. Ancak Waltz, devlet davranışlarını belirleyen unsurun insan doğasında kaynaklanmadığı fikriyle Klasik Realizm'den ayrılmaktadır. Ona göre devletleri güç rekabetine iten sebep, insan doğasında var olan güdülerin yansıması değil, uluslararası sistemin katı anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Waltz, sistemin dayatmalarının devletler arasındaki ilişki biçimini belirlediği görüşünü benimsemektedir.¹¹⁷

Waltz yerel politika ile küresel politika ayrımı yapmaktadır. Ona göre devletlerin içerisindeki politik gelişmeler dış politika yapım sürecine etki etmemektedir. Waltz, devletin içerisinde yer alan birimlerin davranışları değişiklik gösterebildiğini fakat bu değişikliğin devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarını

¹¹⁵ Emmanuel Navon, "The 'Third Debate' Revisited." *Review of International Studies*, Cilt: 27, Sayı: 4, 2001, s. 611–621. <http://www.jstor.org/stable/20097763>.

¹¹⁶ Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", s. 48

¹¹⁷ Jackson ve Sorensen, *Introduction to International Relation*, s. 79

etkilemeyeceğini vurgulamaktadır. Devletler arasında sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkiler sadece devlet içerisindeki birimler vasıtasıyla kurulmakta ve bu etkileşimler sistemin anarşik yapısında değişim getirmemekte ve iş birliğinin imkânsız hali devam etmektedir.¹¹⁸

Waltz'a göre anarşinin iki sebebi vardır. Bunlardan ilki *güvensizliktir*. Buna göre bir devlet diğer devletin uluslararası sistemde hangi niyetle politikalar ürettiğini kesin olarak bilememektedir. Bu durum uluslararası sistemi daima güvensiz bir ortam yapmaktadır. Güvensizlik ortamı devletleri şüphecilik ilkesi temelinde diğer devletlerle ilişki kurmaya zorlamaktadır. Bir başka deyişle uluslararası sistemde iş birliğini olanaksız kılan şey, anarşinin neden olduğu şüpheciliğin ürettiği güvensizlik ortamıdır. İkincisi ise kazanımların eşitsiz olmasıdır. Waltz'a göre sistemdeki şüphecilik güdüsü nedeniyle devletler arasında kazanımların hiyerarşik olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Bir devlet diğer devletlere nazaran az kazanç elde ettiğini değerlendirebilmektedir. Bu değerlendirme devletler arasındaki iş birliğine imkân tanıyacak olan karşılıklı bağımlılık ilkesine büyük bir darbe vurmaktadır. Bir başka deyişle devletler arasındaki bağımlılık gelişimi neticesinde bir devlet, kendisini az kazançlı hisseder ise bu bağımlılıktan kurtulmak isteyecek ve söz konusu bu devlet kendine güven ilkesi temelinde uluslararası sistemde iş birliğini imkânsız kılacaktır.¹¹⁹

Neorealizm'e göre uluslararası sistemde bütün devletler aynı değildir. Waltz, Kosta Rika, Sovyetler Birliği, Gambiya ve ABD örneğini vererek bu devletlerin egemen devletler olduğunu fakat kapasitelerinin farklı olduğunu söylemiştir. Ona göre sistemde devletler arasında ekonomik büyüklükleri ve askeri kapasiteleri açısından güç farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıklar Neorealist görüşün sisteme yön veren devletlerin büyük güçler olduğu tezine kaynak oluşturmıştır. Buna göre sistemde büyük güçlerin davranışları merkezi roledir. Bu merkezi rol nedeniyle sistemdeki değişimler büyük güçlerin kapasitelerindeki değişime bağlı olmaktadır. Bir başka deyişle savaşların nedeni büyük güçlerin sistemdeki düşüşleri ve yükselişlerine bağlıdır. Buna göre büyük güç olan bir devlet, diğer devletlerin kendisine rakip olarak çıkmasını engellemek için politikalar üretecektir. Ancak karşısına büyük güç olarak

¹¹⁸ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, 1969, s. 93

¹¹⁹ a.g.e, s. 107

çıkmaya aday bir devlet veya devletler var ise bunu ittifaklar kurarak ve savaş yöntemleri ile durdurmaya çalışacaktır.¹²⁰ Neorealizm'e göre uluslararası sistemin yönünü belirleyen unsur, büyük güçler arasındaki etkileşimdir. Tarihsel süreç içerisinde bu yönü belirleyen en önemli faktör, hegemon olma arzusu ve hegemon devletlerin diğer devletlerin hegemon arzularına karşı aldıkları önlemdir.¹²¹

Waltz, uluslararası sistemin üç şekilde var olduğunu söylemiştir. Bunlar¹²²;

Tek Kutupluluk: Bu sistem Soğuk Savaş sonrası dönemde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre sistemde sadece tek bir güç hakimdir. İdeolojisi, kültürü ve siyasi yapısı gibi faktörler bütün sisteme etki etmektedir.

Çift Kutupluluk: Bu sisteme en iyi örnek Soğuk Savaş dönemidir. Soğuk Savaş döneminde dünya, ideolojik, ekonomik, kültürel ve siyasal olarak iki kutba bölünmüştür. Sisteme ABD ve Sovyetler Birliği yön vermiştir. Kutuplar arası geçişkenliğin zor olduğu bu dönem, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulmuştur.

Çok Kutupluluk: Bu sistem 18. yüzyıldan başlayarak Almanya ve İtalya'nın birleşerek Birinci Dünya Savaşı'na neden olan kutupluluktur. Buna göre bu sistemde kutuplar arası geçiş daha kolaydır. Sistemde ikiden fazla büyük güç vardır ve bu büyük güçler sisteme hâkim olmak için birbirleriyle katı bir rekabete girişmektedirler. Bu sistem Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonunda çökmüştür.

Waltz'a göre bu üç kutuplulukta en istikrarlı düzen çift kutupluluktur. Buna göre kutuplar arası geçişkenlik azdır. Sistemi domine eden iki devletin haricinde hegemon olarak çıkma ihtimali olan bir devletin yükselmesi zordur. Waltz, Soğuk Savaş bu yüzden en istikrarlı dönem olarak vurgulamıştır. Waltz'a göre sistemde en istikrarsız düzen çok kutupluluktur. Çok kutupluluk en nihayetinde iki dünya savaşına neden olmuştur. Rekabet düzeyi oldukça fazla olan bu sistemde şüphecilik ve güvensizlik oldukça fazladır. Tek kutuplulukta istikrar ise hâkim gücün politikalarına bağlıdır.¹²³

¹²⁰ a.g.e, s.94-99

¹²¹ Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory." The Journal of Interdisciplinary History, Cilt: 18, Sayı: 4, 1988, s. 618-620.

¹²² Nuke F. Wardhahani, "The Concept of Polarity And Centres of Power In International Relations", Journal Politik Indonesia, Cilt: 7, No: 2, 2021, s. 107-108,

¹²³ Waltz, Theory of International Politics, s. 162-163, 204-205

Neorealizm aynı zamanda ekonomik ilişkilerin uluslararası sistemde önemli olduğunu vurgulamıştır. Ekonomik politikalar, devletler arasındaki ilişki düzeyini belirleme noktasında önemlidir. Fakat anarşi, bu ilişkilerin kolektif düzeye çıkmasını engellemektedir. Buna göre devlet hem askeri hem de ekonomik olarak diğer devletler ile ilişkiye girdiğinde daima kendi çıkarını düşünmektedir. Dolayısıyla bir devlet ekonomik anlamda olsa bile kendi başının çaresine bakmak zorundadır.¹²⁴

Neorealizm, uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin önem arz ettiğini vurgulamıştır. Fakat bu devlet dışı aktörler ikincil plandadır. Bu aktörlerin davranışlarını büyük güçler belirler görüşü Neorealizm’de hakimdir ve bir devlet hegemon gücünü korumak için bu aktörleri kullanmaktadır.¹²⁵

Neorealizm, güvenlik terminolojisine bütünden parçaya doğru bir bakış açısı kazandırmıştır. Devletlerin güvenlik paradigmalarında ana belirleyici unsur, self-help ilkesidir. Uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı devletler daima kendilerini güvensiz hissedecektir. Bu güvensizlik en nihayetinde self-help ilkesinin benimsenmesini zorunlu kılacaktır. Klasik Realizm’den farklı olarak Neorealistler güvenlik tehditlerinin kaynağını insan doğasında değil uluslararası sistemin anarşik yapısında aramışlardır. Anarşik sistemde devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmalarını engelleyecek bir otorite olmadığı için devletler kendi güvenliklerini sağlamak için yüksek politika yöntemlerine başvurmaktadır. Bir başka deyişle bütünden parçaya hareket eden Neorealist güvenlik yaklaşımında, anarşi ortamı devletlerin sürekli güvensizlik hissetmelerine yol açacak ve bunun sonucunda silahlanma kaçınılmaz hale gelecektir. Görüldüğü gibi askeri temelli güvenlik kaygısı Klasik Realizm ile örtüşmektedir ancak kaynağı konusunda farklılıklar bulunmaktadır.¹²⁶

Klasik Realizm’in insan doğasından kaynaklanan güvenlik tehditleri ve bu tehditleri bertaraf etmek için kullanılan askeri yöntem, Amerika’nın Vietnam’da başarısız olması ve 1973 Petrol Krizi ile sorgulanmaya başlanması, Neorealist

¹²⁴ Aydın, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, s.49

¹²⁵ Julian Korab-Karpowicz, “Political Realism in International Relations”, s.13

¹²⁶ Açıkmeşe, “Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 86-88

güvenlik paradigmasını etkilemiştir. Buna göre Neorealizm Klasik Realizm'den farklı olarak ekonomik güvenlik paradigmasını güvenlik literatürüne katmışlardır.¹²⁷

Waltz, ekonomik güvenliğe üç perspektiften yaklaşmıştır. Bunlardan ilki, uluslararası sistemde var olan bağımlılıkları artırabileceği görüşüdür. Buna göre Birinci Dünya Savaşı öncesi ekonomik bağımlılık nispeten azdır. Dolayısıyla çok kutuplu sistemin var olduğu Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde güvensizlik ortamının kaynağı, askeri temelli tehditlerin yanında bu tehditleri minimize edecek olan ekonomik bağımlılığın olmamasıdır. İkincisi, doğal kaynakların dünyada eşit miktarda bulunmamasıdır. Waltz burada petrol krizine işaret etmekte ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu (OPEC)¹²⁸ ile ABD'nin enerji arz güvenliği temelinde ilişkisine vurgu yapmaktadır. Üçüncüsü, dünya genelinde gelişen ticaret büyümesinin güvensizlik ortamını zayıflatabileceğidir. Buna göre büyük güçler arasındaki ticaret bağları, ülkeleri birbirlerini anlama noktasında daha iyimser hale getirecektir. Bu durumda büyük güçler arasındaki rekabet ekonomik alana taşınacaktır ve yanlış anlamalar zayıflayacaktır.¹²⁹

Ancak Waltz'un tüm bu ekonomik değerlendirmelerine rağmen ekonomik güvenlik Neorealizm için ikincil plandadır. Buna göre devletlerin ekonomilerini güçlendirmedeki amaçları, askeri anlamda güçlenme güdüsünden kaynaklanmaktadır. Waltz, bu noktada Henry Kissinger'a atıfta bulunarak alçak politikaların Klasik Realizm'in belirttiği gibi önemsiz olmadığı, aksine devletlerin askeri kapasitelerini

¹²⁷ Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emekliler, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012, s. 11

¹²⁸ (Organization of Petroleum Exporting Countries) Net petrol ihracatçısı olan ve bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran ülkelerin oluşturduğu bir örgüttür. "Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü" 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanan bir konferans sonucunda resmen kurulmuştur. Kurucu üyeleri Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela'dır. Kuruluşa sonradan Katar (1961), Libya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969) Nijerya (1971), Ekvador (1973) ve Gabon (1975) katılmışlardır. Son dönemde katılan üyeler Angola (2007) ve Ekvator Ginesi'dir (2017). Kurucu üyelerin, yeni üyelerin kuruluşa kabul edilmesinde sahip oldukları veto hakkından başka ayrıcalıkları yoktur. Örgütün merkezi Viyana'dadır. Katar 2019'da OPEC'ten ayrılmıştır. OPEC, 1973 ve 1979 yılında ham petrol fiyatlarındaki yüksek oranlı artışlar sonrasında güçlenmiştir. 1986, 1998, 1999 ve 2014 yıllarındaki fiyat düşüşleri ise petrol ihracatçısı ülkelerin ekonomik durumlarını sarsmıştır. (Kaynak: Dünya Gazetesi)

¹²⁹ Waltz, Theory of International Politics, s.146-147

geliştirmek için ekonomilerini hem bağımlı olmamaya hem de güçlendirmeye çalıştıklarını görüşünü paylaşmaktadır.¹³⁰

Neorealist teori devletlerin neden güç artırımına gittiğine yönelik cevabı sistem düzeyinde vermektedir. Buna göre anarşi ortamında devletler revizyonist devletlere karşı kendilerini güvende hissetmeyecekler ve self-help ilkesi gereği güç artırımına gideceklerdir. Görüldüğü gibi Neorealizm’de devletler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar revizyonist devletler ve statükocu devletlerdir. Neorealizm’de statükocu devletlerin neden var olduğu, hangi politikaları izlediği hususunda değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak anarşik sistemde ve kutupluluk düzeninde revizyonist devletlerin var olmadığı varsayıldığından, devletlerin davranışlarını açıklama hususunda Neorealizm yetersiz kalmıştır. Ayrıca Neorealizm revizyonist devletlerin neden hegemon olma güdülerine sahip olduğu sorusuna birim düzeyinde yanıt vermiştir. Bu birim düzeyinde verilen yanıt Neorealizm’in yapısal açıklamaları ile çelişmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda çokça eleştiri alan Neorealizm’in açığını kapatmak için Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm doğmuştur.

1.2.3. Savunmacı ve Saldırgan Realizmin Güvenlik Yaklaşımı

Savunmacı Realizm’in en önemli temsilcileri Kenneth Waltz, Robert Jervis, A. Keir Lieber ve Sean M. Lynn-Jones’dur. Bu üç yazarın öncülüğünde Savunmacı Realizm, Neorealizm’in revizyonist ve statükocu devletlerin davranışlarını açıklama bağlamında ortaya çıkan eksiklikleri tamamlamak için ortaya çıkmıştır. Savunmacı Realizm’e göre devletler, uluslararası sistemin anarşi durumundan dolayı kendilerini sürekli güvensiz hissetleri için bu durum, devletleri kendilerini korumak için güç artırımına sevk etmektedir. Bu bağlamda diğer devletlerin bu güç artırımdan ne anladığı önem arz etmektedir. Zira bir devletin güç artırımına karşı güvensizlik hisseden diğer devletler de güç artırımına gidecektir. Bu noktada güç artırımına karşı güvensizlik hissi güvenlik ikilemine neden olacaktır. Savunmacı Realizm bu güç artırımının diğer devletleri güvensizlik hissine sevk etmeyecek şekilde ölçülü olması

¹³⁰ A.g.e, s.152-160

ve sadece savunma odaklı olması gerektiğini vurgulamaktadır.¹³¹ Waltz’a göre sistemde devletlerin yegâne amacı güvenlidir. Bu doğrultuda öncelik hegemon olmak için güçlenmek değil, güvenlik için güçlenmektir. Bir başka deyişle uluslararası sistemde devletler güvenlik için statükocudur.¹³²

Savunmacı Realizm’in en önemli argümanı, devletler, saldırı-savunma dengesine göre hareket eder görüşüdür. Saldırı-savunma dengesinin ilk tanımını Jervis yapmış ve bütün Savunmacı Realistler tarafından kabul görmüştür. Jervis’in şu sözleri saldırı-savunma dengesi için açıklayıcıdır;¹³³

Bir devlet için saldırı avantajı söz konusu olduğunda basitçe kendini savunmadan daha çok başka bir devletin ordularını yok etmek ve topraklarını ele geçirmek istemektedir. Aynı doğrultuda devlet için savunma avantajı söz konusu olduğunda, saldırmak ve ele geçirmekten daha ziyade koruma ve elde tutma güdüsüyle hareket etmektedir.

Jervis’in saldırı-savunma dengesi tanımı, Savunmacı Realistler tarafından devletlerin dış politika davranışlarını açıklama konusunda önemli bir referans kaynağı olmuştur. Devletler öncelikle güvenlik açısından saldırı avantajı elde ettiğinde kendini savunmak için önleyici müdahaleye başvururlar. Bir başka deyişle bir devlet başka bir devletten güvenlik tehdidi algıladığında saldırı-savunma dengesi saldırıya işaret ediyorsa saldırgan tavır sergilemektedir.¹³⁴

Savunmacı Realizm’in ikinci önermesi savunma avantajı söz konusunu olduğunda devletlerin takındığı tavır ile ilgilidir. Buna göre devletler kendi güvenliği için saldırı-savunma dengesinde savunma avantajı var ise saldırgan tutum sergilemez ve kendi gücünü artırmaya odaklanırlar. Bir başka deyişle savunma avantajı devletleri statükocu yapmaktadır.¹³⁵

Savunmacı Realizm’e göre sistemde hâkim olan davranış savunmadır. Devletlerin saldırı avantajı söz konusu olduğunda saldırgan davranış sergilemeleri

¹³¹ Birkan Ertay, “Uluslararası İlişkilerde Realist Geleceğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm”, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 9

¹³² Waltz, Theory of International Politics, Random House, s. 125-127

¹³³ Robert Jervis, “Cooperation Under the Security Dilemma”, Cambridge University Press, Cilt: 30, Sayı: 2, 1978, s. 187

¹³⁴ a.g.m, s.188-192

¹³⁵ John Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, W.W. Norton & Company, 2001, s. 20

savunma davranışı sergilemelerinden daha maliyetlidir. Dolayısıyla sistemin devletleri her zaman savunmacı güdülerle harekete zorladığını ifade etmişlerdir.¹³⁶

Savunmacı Realizm, Neorealizm'in sistemdeki revizyonist devletleri sistemsel unsurlarla açıklayamaması üzerine doğmuştur. Ancak revizyonist devletleri açıklama konusunda Savunmacı Realizm'in argümanları yetersiz kalmıştır. Savunmacı Realizm, en nihayetinde revizyonist devletleri sistemsel değişimlerle değil birimsel olarak açıklama yoluna giderek Neorealizm'in görüşlerine geri dönmüştür. Savunmacı Realizm'de sistemin ana çıktısı saldırı-savunma dengesinde savunmadır. Bu savunma güdüsünün hâkim olmasından dolayı statükocu devletler Savunmacı Realizm'in inceleme konusu olmuştur. Ancak burada eksik olan statükocu devletlerin savunma temelinde politika izlemesi için gereken revizyonist devletlerin, neden var olduğudur. Bu noktada revizyonist devletlerin sistem içerisindeki varlığının nedenini açıklama noktasında Saldırgan Realizm doğmuştur.

Saldırgan Realizmin en önemli temsilcisi John. J. Mearsheimer'dır. Mearsheimer, uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yaparak, her devletin birbirlerine karşı kuvvet kullanma olasılığı olduğu için devletlerin kendilerini sürekli güvensiz hissedeceğini söylemiştir. Burada hem Neorealizm hem de Savunmacı Realizm ile aynı görüşü paylaşmaktadır.¹³⁷ Saldırgan Realizm Mearsheimer'ın bu görüşünden yola çıkarak devletlerin zafer, onur ve ekonomik endişelerini ikinci plana atmış olup küresel sistemde devletler için önemli olanın güvenlik ve beka kaygısıdır görüşü bağlamında Yapısal Realistler ile ayrışmamaktadır.¹³⁸

Saldırgan Realizm, sistemdeki revizyonist devletleri anarşik düzen temelinde açıklamaktadır. Devletleri revizyonist politikalara iten süreç, güvenlik için kendine güven ilkesi ve bunun sonucunda sürekli artırılması gereken güç unsurudur. Devletlerin revizyonist politikalar izlemesini Mearsheimer şu sözlerle açıklık getirmektedir;

¹³⁶ a.g.e, s. 20

¹³⁷ John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", International Security, Cilt: 15, Sayı: 1, 1990, s.12

¹³⁸ Glenn H. Snyder, "Mearsheimer's World-Offisive Realism and Struggle for Security: A Review Essay", International Security, Cilt: 27, Sayı: 2, 2002, s. 157

*Devletler kendi güvenliğini sürdürmek için diğer devletlere göre güç unsurlarını artırarak anarşi ortamında hayatta kalmaya çalışır. Nispi güç mutlak güç seviyesi değil devletler için en önemli şeydir. Bundan dolayı devletler potansiyel düşmanlarını zayıflatmak ve göreceli güç konumlarını iyileştirmek için fırsatlar ararlar. Bazen saldırganlığı rakipleri pahasına en iyi yol olarak görürler.*¹³⁹

Saldırgan Realizm'in temel referans noktası Mearsheimer'in bu sözleridir. Devletler, anarşi ortamında kendilerini güvensiz hissederler. Bu güvensizlik hissi devletlerin birbirlerine karşı her zaman saldırma olasılığından kaynaklanmaktadır. Saldırgan Realizm'e göre her zaman saldırma olasılığından kaynaklanan güvensizlik hissini ortadan kaldırmak için devletler sürekli güç artırmak zorundadır. Bu güç artırımı sonucunda devletler kendi güvenlikleri için revizyonist politikalar benimsemek zorunda kalmaktadırlar. Bir başka deyişle "en iyi savunma saldırıdır" ilkesinden hareketle devletler kendilerini güvende hissedecektir.¹⁴⁰ Saldırgan Realizm bu noktada revizyonist devletlerin uluslararası sistemde neden var olduğunu açıklamasını yapmaktadır.

Klasik Realizm, devletlerin revizyonist politikalar izlemesini insan doğasında bulunan güdülere bağlarken Saldırgan Realizm revizyonist politikaların sistemin dayatmasının bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Bir başka deyişle Klasik Realizm ve Saldırgan Realizm uluslararası sistemde devletleri revizyonist olarak görmektedir, fakat revizyonist devletlerin neden var olduğunu açıklama noktasında farklılaşmaktadırlar.¹⁴¹

Saldırgan Realizm, devletlerin güç maksimizasyonu sonucu ulaşabilecekleri son hedefi büyük güç olma olarak belirtmiştir. Buna göre devletler anarşi sisteminde güvende olmak için büyük güç olmak zorundadır. Mearsheimer, devletlerin küresel hegemonya kurmasını imkânsız olarak görmüş ve bölgesel hegemonya kurmanın daha ulaşılabilir hedef olduğunu vurgulamıştır. Ancak küresel hegemonya kurmada tek istisna ABD'dir.¹⁴²

¹³⁹ Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", s. 12

¹⁴⁰ Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, s. 5-34

¹⁴¹ Açıkmeşe, "Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme", s. 111

¹⁴² Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, s. 40-42

Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm karşılaştırıldığında uluslararası sistemin yapısı ve niteliği ile ilgili ortak görüşlere sahiptir. Buna göre sistem anarşiktir ve bu anarşinin niteliği çatışma ve rekabet unsurlarıdır. Bu unsurlar devletlerin davranışlarını anlamada öncül hale gelmektedir. Bu noktadan hareketle iki Neorealist görüş, uluslararası sisteme kötümser bakmaktadır. Ancak kötümserliğin niteliği konusunda ayrışmaktadırlar. Kötümserliğin niteliği değerlendirildiğinde, devletlerin güç ve güvenlik arasındaki bağlamı algılamaları ön plana çıkmaktadır. Buradan hareketle Saldırgan Realizm'e göre güvenlik ve güç birbiriyle yakından ilişkili ve güvenlik için gücün maksimize edilmesi gerekmektedir. Savunmacı Realizm'e göre güç ve güvenlik doğrudan ilişkili olmamakla birlikte güvenlik için sadece güçlü olmak yeterli değildir.¹⁴³

Sistemin anarşik yapısı göz önüne alındığında belirsizlik devletlerin politikalarını belirlemesi açısından anahtar olgudur. Belirsizlik ortamından güvenlik miktarı belirsizleşmekte ve devletler bir şekilde daha fazla güvenlik arayışına girmektedir. Bu noktada Savunmacı Realizm bu belirsizliği aşmada, devletlerin karşılıklı iletişimleri veya ilişkilerinin yeterli olmayacağı görüşünü paylaşırken Saldırgan Realizm belirsizliği aşmak için devletlerin göreceli güçlerine vurgu yapmaktadır.¹⁴⁴

Waltz, devletlerin güçlerini maksimize etmelerine karşı çıkmaktadır. Buna göre devletlerin maksimum güç istekleri sınırsızdır ve bu uluslararası sistemde güvensizlik hissini körükleyecektir. Bundan dolayı orantılı güç artışı devletlerin güvenliği için yeterli olmaktadır. Mearsheimer bu görüşe karşı çıkarak güvenliğin anarşi ortamında daima kıt olacağını ve bu yüzden devletlerin güçlerini maksimize etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁴⁵

Saldırgan Realizm, uluslararası sistemde statükocu devletlerin varlığını iki şekilde açıklamaktadır. Bunlardan ilki büyük güç olduktan sonra güvenliğini sağlayan devlettir. Buna göre devletler nihai hedefine ulaştıktan sonra artık güç artırma arayışına girmezler ve kendi lehlerine olan statükoyu koruma güdüsüyle hareket

¹⁴³ Eric J. Hamilton ve Brian C. Rathbun, "Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism", *Security Studies*, Cilt: 22, Sayı: 3, s. 437-438

¹⁴⁴ a.g.m. s. 439

¹⁴⁵ a.g.m. s. 444

etmektedirler. İkincisi ise birim düzeyinde açıklamadır. Saldırgan Realizmin devletlerin revizyonist politikalar izlemek varken neden statükocu politikalar benimsediğine yönelik verdiği cevaplar genellikle birim düzeyindedir. Bu noktada Saldırgan Realizm, Savunmacı Realizm'in revizyonist devletin varlığına ilişkin açıklama eksikliğini kapatmış fakat statükocu devletin varlığını birim düzeyinde açıklama yoluna giderek Neorealizm'in temel argümanı olan yapısal nedenler ile devletlerin davranışlarını açıklama görüşü ile çelişmiştir. Buradan hareketle hem revizyonist hem de statükocu devleti Realist açıdan açıklama getiren Neoklasik Realizm doğmuştur.

1.2.4. Neoklasik Realizm ve Güvenlik

Neoklasik Realizm, sistemin anarşik yapısını reddetmeme noktasında Klasik Realizm ve Neorealizm ile ayrılmamaktadır. Ancak anarşik yapının devlet davranışlarını etkilediği hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Buna göre Neoklasik Realizm anarşik yapının devletlerin güç peşinde koşmalarına neden olmadığı görüşünü benimseyerek, Sovyetlerin iç nedenlerden dolayı çökmesini açıklamaya çalışmıştır.¹⁴⁶ Neoklasik Realistler devlet davranışlarını belirleyen unsurları, sistem, birim ve birey düzeyinde karma bir şekilde değerlendirmiştir. Buna göre anarşik yapı devlet davranışlarını belirleyebilir, fakat bu tek başına devletlerin davranışlarını açıklama noktasında yeterli değildir. Neoklasik Realistler'e göre devlet davranışını belirleyen bir diğer unsur, devlet içi birimlerin dış politika yapım sürecine katkısıdır. Buna göre anarşik yapı göz önüne alındığında devlet içi birimler, devletlerin dış politika davranışlarını etkilemektedirler.¹⁴⁷ Neoklasik Realizm'in üçüncü analiz düzeyi bireylerin, devletlerin dış politika davranışlarına etkisidir. Birey düzeyinde kastedilen liderlerdir. Devletlerin güç kapasitelerinin uluslararası sistemdeki önemini göz ardı etmeyen Neoklasik Realistler, liderlerin güç kapasitelerini kullanmalarına önem vermişlerdir. Bir başka deyişle devletlerin dış politika davranışlarını belirleyen unsur,

¹⁴⁶Więclawski, Jacek. "Neoclassical Realism and the Crisis of the Realist Paradigm in Contemporary International Relations.", *Mysl Ekonomiczna i Polityczna*, 2017, s. 193-194, 199-204, 213https://mysl.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/oficyna/Mysl_Ekonomiczna_i_Polityczna/Mysl_Ei_P_2-17_11Wieclawski.pdf

¹⁴⁷Williams, *Security Studies an Introduction*, s.25-26

liderlerin anarşik yapı ve sistemde var olan güç dağılımından ne anladığıdır. Bir lider dış politika davranışını belirlerken yanlış politikalara başvurabilir. Bunun en büyük nedeni küresel sistemin değişkenlerini yanlış değerlendirmesidir. Neoklasik Realistler bu argümanları ile Klasik Realizm ve Neorealizm'in bütüncül ve rasyonel devlet ilkesine katılmamaktadır.¹⁴⁸

Neoklasik Realizm'in en önemli temsilcisi olan Randall Schweller, devletlerin dış politika karar süreçlerini etkileyen iç dinamiklere vurgu yapmıştır. Ona göre küresel düzeydeki değişimlerde devletlerin tepkisini anlamak için iç yapısına ve siyasal dinamiklerinin bu değişimleri nasıl algıladığı ve nasıl tepki verdiğine odaklanılması gerekir. Schweller ayrıca Neorealizm'in devletlerin uluslararası sistemde sürekli aynı davranışları sergilediği fikrine karşı çıkarak devletlerin iç dinamiklerinin ve algılamalarının değişiklik gösterebileceğini vurgulamaktadır.¹⁴⁹

Neoklasik Realist güvenlik anlayışı, tehditlerin kaynağı konusunda Neorealizm ile paralel görüşlere sahiptir. Buna göre devletler sistemdeki göreceli güç dağılımların değişimi sonucu tehdit algılar görüşü, Neoklasik Realizm ve Neorealizm'in ortak güvenlik tehdidi değerlendirmesidir. Ancak güvenlik tehditlerinin rasyonel olduğu görüşüne katılmayan Neoklasik Realistler, devlet içi birimlerin ve devlet adamlarının tehdidin kaynağı konusundaki algılamalarına öncelik vermişlerdir. Bir başka deyişle Neoklasik Realizm'e göre tehditlerin kaynağı subjektiftir.¹⁵⁰

Devlet içi birimlerin ve liderlerin güvenlik tehditlerini algılamaları iki şekilde gerçekleşebilir. Bunlar;

Maddi güç algısı: Maddi güç algısı devletlerin içerisinde dış politika oluşturma sürecinde etkili olan birimlerin ve devlet adamlarının başka devletlerin maddi güç unsurunu hesaplaması neticesinde algıladığı güvenlik tehdididir. Bu güvenlik tehdidi algılamasında devlet adamları ayrıca kendi maddi güçlerini hesaplayarak bu tehditleri bertaraf etme noktasında önlem almaktadır.

¹⁴⁸ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, Cilt: 51, Sayı: 1, 1998, s. 150-151; Jackson ve Sorensen, Introduction to International Relation, s. 87

¹⁴⁹ Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, s. 157-161

¹⁵⁰ Açıkmeşe, "Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme", s. 114

Devlet içi birimlerin ve bireylerin algıları: Devlet içi siyasal unsurlar devletlerin tehdit algılamasında belirleyicidir. Bir başka deyişle siyasal partiler ve ideolojik kalıplar, devletlerin tehdit algılamasında önemli rol oynamaktadır. Devlet adamlarının ideolojileri ve siyasal görüşleri tehdit algılamalarında önemlidir. Buna göre devlet adamları rasyonel değildir, fikirleri ve politikalarının değişimine göre tehdit algılamaları değişebilmektedir.¹⁵¹

Özetle Neoklasik Realizm’de güvenlik kavramı rasyonel ilkelere göre değerlendirilmemektedir. Güvenlik tehditlerine uluslararası sistemde meydana gelen güç değişimlerin neden olduğunu vurgulayan Neoklasik Realizm, tehditlerin algısal olarak değişime uğrayabileceğinin altını çizmiştir. Neoklasik Realizm’i Klasik Realizm’den ayıran bir diğer önemli unsur, güvenlik politikalarına yönelik değerlendirmelerdir. Buna göre Klasik Realizmin, güvenlik politikalarında esas olanın güvenlik tehditlerindeki değişimlere bakılmaksızın devletlerin güvenliklerini sağlamak için sürekli güç artırımları gerektiği görüşüne¹⁵² Neoklasik Realizm karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda Neoklasik Realizm’in güvenlik politikaları sabit ve değişmez değildir. Güvenlik tehditlerinin kaynağındaki algısal değişimler nedeniyle devletler bazen güç maksimizasyonu politikaları uygulamazlar. Bir başka deyişle algısal değişimler Neoklasik Realizmde güvenlik politikalarını belirlemektedir.¹⁵³

¹⁵¹ a.g.t, s. 115-117

¹⁵² Morgenthau, Uluslararası Politika, s.214

¹⁵³ Thomas J. Christensen, “Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940”, International Organization, Cilt: 51, Sayı: 1, 1997, s. 67-70

1.3. KOPENHAG OKULU GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Soğuk Savaş dönemi güvenlik literatürüne hâkim olan Realist görüş, 1970’li yıllardan itibaren sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yıllarda yaşanan iklim krizleri, Petrol Krizi ve Ortadoğu’da yaşanan siyasi krizler, Uluslararası İlişkiler disiplininin farklı yönlerine evrilmesini sağlamıştır. Öncelikle güvenlik kavramının kuvvet kullanımı ve tehdidi şeklinde değerlendirilmesine karşı çıkan çalışmalar çıkmaya başlamıştır. En nihayetinde Sovyetler Birliği’nin dağılması, güvenlik disiplininin Realist görüşün baskısından kurtulması bağlamında mihenk taşı olmuştur. Aktörlerin, tehditlerin ve güvenlik politikalarının genişlemesi gerektiğine yönelik görüşler, Stratejik Çalışmalar başlığı altında çalışılan güvenlik kavramının daha özerk bir alan haline gelmesini sağlamıştır. Bu bağlamda aktörler, tehditler ve politikalar yeni güvenlik çalışmalarında daha geniş perspektiften ele alınmıştır. Öncelikle güvenlik aktörünün sadece devlet olarak görüldüğü anlayış terk edilerek bireylerin, toplumsal grupların ve doğanın aktör olarak kabul edildiği yeni güvenlik çalışmaları ortaya çıkmıştır. Aktörlerin genişlemesine paralel olarak tehditlerin sadece askeri anlamda değerlendirilmesi görüşü yerine kimlik problemleri, çevresel bozulmalar, terör, ekonomik yetersizlik ve eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi yeni tehdit alanları ortaya çıkmıştır.

Güvenlik kavramının dönüşüm geçirmesi beraberinde alanın entelektüel boyutunun zarar gördüğüne yönelik genişlemeci anlayışa karşıt görüşlerin çıkmasına yol açmıştır. Bu noktada genişlemeci anlayışın alanın entelektüel kökenine zarar verdiğine yönelik eleştirel bakış açısı getiren Kopenhag Okulu, dar güvenlik anlayışına da eleştiri getirerek kendini geniş ve dar güvenlik anlayışının ortasına yerleştirmiştir. Genişlemeci güvenlik anlayışının eleştirilmesinin yanında Okul, Avrupa güvenlik mimarisinin salt askeri konuların dışına çıkarılması konusundaki görüşleri çerçevesinde kendisini dar ve geniş güvenlik anlayışının orta yolu olarak konumlandırmıştır.

Kopenhag Okulu’nun temelleri d t nt döneminin Avrupa kıtasına yansması sonucu atılmıştır. Askeri, siyasi ve ideolojik tehditlerin azalması sonucunda Avrupa kıtasında güvenliğin askeri olmayan yönlerinin çalışılması amacıyla Kopenhag Üniversitesi çatısı altında “*Barış ve Çatışma Araştırma*” merkezi kurulmuştur. Bu merkezde *Avrupa Güvenliğinin Askeri Olmayan Boyutu* başlıklı proje kapsamında

Kopenhag Okulu'nun temelleri atılmıştır. Bu proje kapsamında birçok bilim adamı güvenliğin askeri olmayan boyutu hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalara Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde yön vermiş ve daha sonra bu üç isim Kopenhag Okulu'nun temel taşı oluşturacak olan *güvenlikleştirme, bölgesel güvenlik ve sektörel güvenlik* yaklaşımlarını güvenlik literatürüne kazandırmıştır.¹⁵⁴

Projenin ilk başlarında bireysel çalışmalar yürüten Barry Buzan ve Ole Waever daha sonra çalışmalarını birleştirerek Kopenhag Okulu'nun en temel iki eserini yayımlamışlardır. 1998 yılında *Security: A New Framework for Analysis* ve 2003 yılında yayımlanan *Regions and Powers: The Structure for International Security* başlıklı eserler Kopenhag Okulu'nun en başlıca eserleri arasındadır.¹⁵⁵ Buzan, Waever ve Wilde'e göre eleştirel güvenlik ve geleneksel güvenlik çalışmalarını içerisine alması nedeniyle Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarında orta yol bir perspektif sunmaktadır.¹⁵⁶

1.2.1. Kuramsal Gelişimi

Kopenhag Okulu, Realist anlayışın sorgulandığı bir dönemde doğmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda genişlemeci ve derinleşmeci yeni güvenlik çalışmaları ortaya çıkmıştır. Kopenhag Okulu ilk çalışmalarına genişlemeci güvenlik anlayışını eleştirerek başlamıştır. Bu bağlamda Kopenhag Okulu'nun kuramsal gelişimi üç evreye ayrılmıştır.¹⁵⁷

Kopenhag Okulu'nun birinci evresi aynı zamanda Okul'un ortaya çıkış sebebini de yansıtmaktadır. Kopenhag Okulu'nun birinci evresini şekillendiren Barry

¹⁵⁴ Luiza Maria Filimon, A Overview of The Copenhagen School's Approach To Security Studies: Constructing (In)Security Through Performative Power", The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies, Cilt: 8, Sayı: 2, 2016, s. 49-50; Sinem Akgül Açıkmeşe, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 8, Sayı: 30, 2011, s. 57

¹⁵⁵ Luiza Maria Filimon, An Overview Of the Copenhagen Schol's Approach to Security Studies: Contructing (In) Security Through Performative Power", The Romanian Journal for Baltic And Nordic Studies, Cilt: 8, Sayı: 2, 2016, s. 50-51;

¹⁵⁶ Açıkmeşe, "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri" s. 49

¹⁵⁷ Açıkmeşe, "Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme", s. 152

Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer ve Ole Waever tarafından 1990 yılında yayımlanan *European Security Order Recast* başlıklı eserdir.¹⁵⁸ Kopenhag Okulu bu eser ile Avrupa’da Soğuk Savaş döneminde hâkim olan dar güvenlik tanımlamalarına karşı çıkarak, kendisini geleneksel güvenlik anlayışından uzaklaştırmıştır. Kopenhag Okulu aynı zamanda bu eserde güvenlik gündeminin aşırı genişlemesine karşı çıkarak eleştirel güvenlik çalışmalarından da kendini uzaklaştırmıştır. Bir başka deyişle Kopenhag Okulu, birinci evrede hem güvenliğin salt askeri temelli değerlendirilmesine hem de güvenlik kavramının aşırı genişlemesine karşı çıkarak, kendisini geleneksel ve eleştirel güvenlik çalışmaları arasında bir orta yol olarak konumlandırmıştır.¹⁵⁹

Kopenhag Okulu’nun sektörel güvenlik kompleksi birinci evrede ortaya atılmıştır. Buzan vd. tarafından 1990 yılında yayımlanan *European Security Order Recast* başlıklı eser güvenlik kavramını 5 sektöre ayırmıştır. Buna göre güvenlik alanları askeri sektör, siyasi sektör, ekonomik sektör, toplumsal sektör ve çevre sektörü olarak 5 ana faktöre bölünmüştür.¹⁶⁰

Kopenhag Okulu birinci evrede her ne kadar güvenliği 5 ana sektöre bölüp güvenlik kavramının genişlemeci anlayışına paralel görüşler belirtse de çevresel sektörler hariç diğer 4 sektörün askeri anlamda tehdide dönüşmesiyle devletlerin ilgi alanına girebileceğini vurgulamış ve geleneksel güvenlik anlayışına paralel bir görüş benimseyerek orta yolcu konumunu yansıtmıştır.¹⁶¹ Bu evrede Kopenhag Okulu’nun birinci evresinde daha çok güvenlik aktörünün devlet olarak görülmesinden dolayı geleneksel güvenlik anlayışına yakın bir görüş hakimdir.

Kopenhag Okulu’nun ikinci gelişim evresi geleneksel anlayıştan biraz daha kopuşu yansıtmaktadır. Okul güvenlik aktörü bağlamında geleneksel görüşün devleti başat aktör olarak görmesine ek olarak toplumsal grupların da güvenlik aktörü

¹⁵⁸ Jef Huysmans, “Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe”, *European Journal of International Relations*, Cilt: 4, 1998, s. 480-490; Jahn, Egbert, Pierre Lemaitre ve Ole Wæver, *European Security – Problems of Research on Non-Military Aspects*, Kopenhag: Centre of Peace and Conflict Research, 1987; Barry Buzan vd., *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, Londra, New York: Pinter Publishers, 1990.

¹⁵⁹ Jahn, Lemaitre ve Waever, *European Security*, s. 10-13

¹⁶⁰ Buzan vd., *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, s. 4

¹⁶¹ a.g.e, s. 5-10

olabileceğini vurgulamıştır.¹⁶² 1993 yılında Ole Waver yayımlanan *Identity, Migration, and New Security Agenda in Europe* başlıklı eser Kopenhag Okulu'nun ikinci evresini şekillendirmiştir.¹⁶³ Bu eserde Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da realist güvenlik anlayışının eleştirilmesi sonucunda oluşan yeni genişlemeci güvenlik anlayışının izleri görülmektedir. Buna göre Avrupa'da özellikle Balkanlar özelindeki kimlik krizleri, Kopenhag Okulu'nun ikinci evresini de etkilemiştir. Avrupa'nın zenginleşmesi ve devamında göç alması kimlik unsurunun güvenlik konusu olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Göçlerin kimlik problemini tetiklemesi ile Avrupa ve diğer toplumlar arasında “biz” ve “onlar” kavramlarının kimlikler nezdinde benimsenmesine yol açmıştır.¹⁶⁴ Bir başka deyişle Kopenhag Okulu'nun ikinci evresinde Balkanlarda yaşanan kimlik sorunları ve göç baskısı, Avrupa'da kimlik sorunlarının belirginleşmesini sağlamış ve toplumları güvenlik aktörü olarak konumlandırmıştır.

Kopenhag Okulu'nun son gelişim evresi orta yolcu konumunu sağlamlaştırmıştır.¹⁶⁵ Bu orta yolcu konumunu sağlamlaştırarak geleneksel ve eleştirel güvenlik çalışmalarının yanında güvenlik disiplinde üçüncü yol olarak güvenlik çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Bu evreyi yönlendiren temel eser Kopenhag Okulu çalışmalarının birleştiği 1998 yılında yayımlanan *Security: A New Framework for Analysis* başlıklı eserdir. Güvenlikleştirme, sektörel güvenlik çalışmaları ve bölgesel güvenlik çalışmaları bu eserde tek bir çalışma altında toplanarak Kopenhag Okulu'nun kuramsal gelişimi tamamlanmıştır. Bu evrede en temel konu güvenlikleştirmedir. Okul, güvenlikleştirmeyi, güvenlik çalışmalarının merkezine koymuştur. Güvenlikleştirme sayesinde askeri temelli güvenlik kavramına karşı çıkan Okul, aynı zamanda güvenlikleştirmeyi 5 sektörle sınırlandırarak eleştirel güvenlik çalışmalarını eleştirmiştir. Bir başka deyişle söylem yoluyla güvenlik inşası,

¹⁶² Açıkmeşe, “Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 156

¹⁶³ Ole Waever vd., *Identity, Migration, and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, 1993.; Ole Waever, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 5, Sayı: 18, 2008, s. 152-163.

¹⁶⁴ Ole Waever vd., *Identity, Migration, and the New Security Agenda in Europe*, s. 5-6

¹⁶⁵ Açıkmeşe, “Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 161

Kopenhag Okulu’nu orta yolcu anlayışı bağlamında güvenlik literatüründe üçüncü yol olmasını sağlamıştır.¹⁶⁶

1.2.2.Güvenlikleştirme Teorisi

Güvenlikleştirme, Ole Waever tarafından 1995 yılında geliştirilmiştir. Daha sonra Kopenhag Okulu’nun en önemli teorisi olarak güvenlik literatürüne girmiştir.¹⁶⁷ Güvenlikleştirme özü itibariyle güvenlik inşasıdır. Kopenhag Okulu geliştirdiği güvenlikleştirme yaklaşımı ile geleneksel güvenlik çalışmalarından ayrılmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren çalışılmaya başlanan inşacılık yaklaşımı, Kopenhag Okulu’nun güvenlikleştirme yaklaşımı da etkilemiştir. Okul ayrıca güvenlikleştirme yaklaşımının güvenlik kavramının, aşırı genişlemesine neden olacağını öngörerek güvenlikleştirmeyi 5 sektör ile sınırlandırmıştır. Bir başka deyişle güvenlikleştirme hem dönemin yeni akımlarını bünyesinde bulunduran hem de geleneksel anlayıştan kopmayan bir teoridir.

Güvenlikleştirmenin özü Kopenhag Okulu’nun güvenlik tanımlamasında aranmalıdır. Okul’a göre *güvenlik, varoluşsal tehditler karşısında hayatta kalmak anlamına gelir, ancak varoluşsal bir tehdidi oluşturan şey farklı sektörlerde aynı değildir.*¹⁶⁸

Kopenhag Okulu’nun bu tanımlamasından yola çıkarak güvenliğin kapsamının ne olduğu önemli değildir; önemli olan güvenlik kapsamının oluşturulması hususunda var olan söylemlerdir. Bu nokta güvenlikleştirmenin çıkış noktası olup, güvenlik kapsamının söylemlere bakarak anlaşılabilceğini belirterek, dil felsefesinin söylem analizi metodundan yararlanmaktadır. Kopenhag Okulu güvenlikleştirmeyi “*siyasi bir toplulukta, bir şeyin önemli bir öznenin varlığına yönelik tehdit olarak ve bu tehditle*

¹⁶⁶ a.g.t. s. 161-162

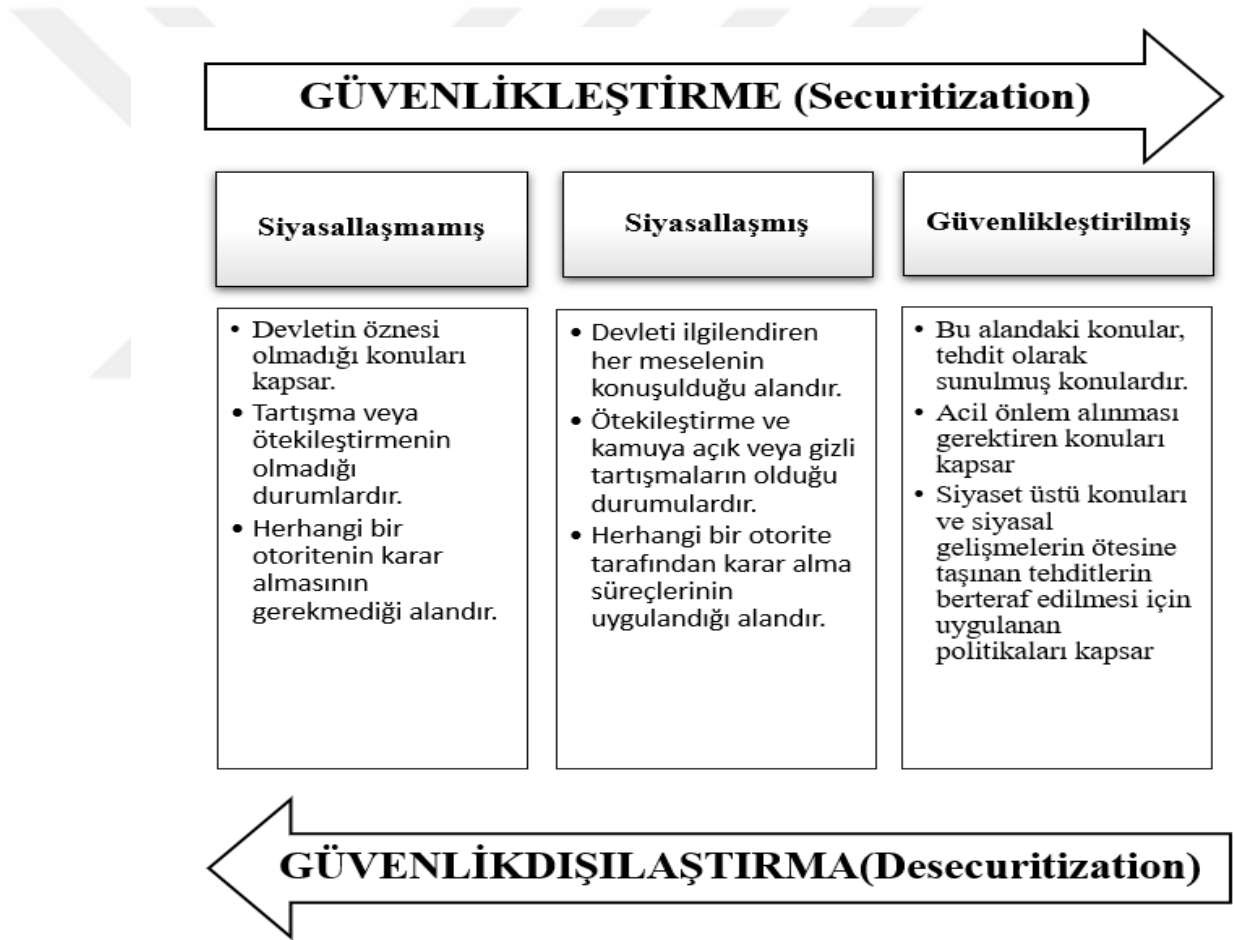
¹⁶⁷ Başar Baysal ve Çağla Lüleci, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:11, Sayı:22, 2015, s.74

¹⁶⁸ Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s. 27

*baş a çık mak için olağanüstü önlemler alınmasını gerektiren özneler arası başarılı söylemsel süreçtir” şeklinde tanımlanmaktadır.*¹⁶⁹

Kopenhag Okulu güvenlikleştirme olgusunun sosyal alanda spektrum halinde olduğunu vurgulamıştır. Buna göre güvenlikleştirilmiş ve güvenlikdışlaştırılmış konuların bu spektrum alanı içerisinde olduğunu söylemiştir.

Şekil-1: Sosyal Alan Spektrumu¹⁷⁰

¹⁶⁹ Bary Buzan ve Ole Waever, Regions and Powers The Structure of International Security, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 491

¹⁷⁰ Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s. 23-25

Şekilde görüldüğü gibi Kopenhag Okulu sosyal konuları 3 spektrum halinde değerlendirmiş ve bu konuların güvenlikleştirme ve güvenlikdışlaştırma yapılarak spektrumlar arasında geçişkenlik olduğunu vurgulamıştır.¹⁷¹

Siyasal alanda olan veya olmayan konular, söz edimi yoluyla tehdit olarak sunulup güvenlikleştirme alanına taşınmak istenmektedir. Bu konular öncelik kazanarak dinleyici kitleyi ikna sürecine girilmekte ve dinleyici kitlenin ikna edilmesi suretiyle güvenlikleştirme alanı oluşmaktadır. Güvenlikleştirme alanına taşınan konular artık bir güvenlik tehdididir, acil ve olağanüstü önlemler meşrulaşmakta ve bu yönde adımlar atılmaktadır.¹⁷² Güvenlikleştirme başarılı bir söz edinimi sonrasında oluşturulan ve özünde hem siyasi hem de sosyal bir güvenlik inşasıdır.

Kopenhag Okulu, güvenlikleştirmenin sosyal boyutunda genellikle güvenlik inşa sürecini etkileyen unsurları göz önünde bulundurmıştır. Açıkmeşe'nin şu sözleri güvenlikleştirmenin sosyal boyutunu yansıtmaya açısından önemlidir:

Kopenhag Okulu'na göre güvenlikleştirme söyleme/metin analizine dayalı bir sosyal inşa sürecidir. Bir başka deyişle, güvenliğin çeşitli unsurları – aktör, tehdit ve politikalar, sosyal olarak süjeler arasında söylemle inşa edilir.

Kopenhag Okulu güvenliğin sosyal boyutunu anlamak için eleştirel güvenlik çalışmalarının söylem analizi metodundan yararlanmaktadır. Okul'a göre söylem ile metin aynıdır. Metin analizi Kopenhag Okulu için güvenlikleştirmeyi anlamak için olmazsa olmaz koşuldur.¹⁷³

Kopenhag Okulu'na göre güvenlikleştirme işleminde halihazırda üç birim bulunmaktadır. Bunlar referans nesnesi, güvenlikleştirici aktör ve işlevsel aktördür. Bu birimler arasında karşılıklı etkileşim sonucunda güvenlikleştirme yapılmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s. 23-24

¹⁷² a.g.e,

¹⁷³ Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s. 24-178

¹⁷⁴ Thierry Balzacq, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", European Journal of International Relations, Cilt: 11, Sayı: 2, 2005, s. 178; Nebi Miş, "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2014, s. 355-356; Baysal ve Lülecı, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", s. 77; Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s. 35-36

İlk birim referans öznesidir ve güvenlikleştirme işleminde tehditlerin yöneldiği birimdir. Bu birim Kopenhag Okulu'na göre korunması gereken birimdir.¹⁷⁵

Referans öznesinin varlığına yönelik tehditleri sunan güvenlikleştirici aktör, ikinci birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aktörler liderler, bürokratlar, siyasal elitler, lobiler, STK'lar ve baskı grupları olabilir. Bu aktörler güvenlikleştirme sürecinde en önemli görevi üstlenirler. Referans öznesine yönelik tehditleri güvenlik problemi olarak söz-edimi yoluyla dinleyici kitleye aktarırlar ve Kopenhag Okulu liderleri, güvenlikleştirici aktör olarak görmektedir.¹⁷⁶

Güvenlikleştirme sürecinde güvenlikleştirici aktör ve dinleyici kitle arasındaki etkileşimi kolaylaştıran ve etkileyen işlevsel aktörler üçüncü birim olarak değerlendirilmektedir. İşlevsel aktör aynı zamanda referans nesnesinin ve güvenlikleştirici aktörün olmadığı durumda güvenlik gündemini etkileyen aktörlerdir. Bir başka deyişle işlevsel aktör ikiye ayrılmaktadır. Referans nesnesi ile güvenlikleştirici aktör arasındaki ilişkiyi yönlendirmek ve aktörlerin yokluğunda güvenlik gündemini etkilemektir.¹⁷⁷

Kopenhag Okulu her ne kadar güvenlikleştirme teorisini ortaya atsa da güvenlik kavramını negatif anlamda değerlendirmiştir. Okula göre güvenlikleştirme eylemine başvuru durumları, siyasetin yetersiz olduğu durumlardır. Siyaset olağan akışında bir sorunu çözmekte zorlandığı takdirde güvenlikleştirme kaçınılmazdır. Güvenlikleştirme Kopenhag Okulu'na göre istenmeyen bir durumdur. Çünkü olağanüstü önlemlerin meşrulaştığı bir durumda özgürlüklerin kısıtlanması durumu ortaya çıkmaktadır. Bu kısıtlanmadan dolayı Kopenhag Okulu güvenlikleştirmenin zıttı olan güvenlikdışılaştırma (desecuritization) önerisini getirmiştir. Güvenlikdışılaştırma bir konunun güvenlik alanında çıkarılıp siyaset alanına veya siyasallaşmamış alana taşınmasıdır. Bir başka deyişle normal olan güvenlikdışılaştırmadır.¹⁷⁸

Bir tehdidin veya konunun güvenlikleştirilmesi her ne kadar siyaset kurumunun tehdidi berteraf etmesi konusunda yetersiz olduğu durumlarda kullanılsa da

¹⁷⁵ Buzan vd., *Security: A New Framework for Analysis*,

¹⁷⁶ Baysal ve Lüleci, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", s. 80

¹⁷⁷ Buzan vd., *Security: A New Framework for Analysis*, s. 36

¹⁷⁸ Baysal ve Lüleci, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", s. 83-84

güvenlikdışlaştırma aynı şekilde siyaset kurumunun tekrar etkin olduğu durumu yansıtmaktadır. Güvenlikdışlaştırma ve güvenlikleştirme Carl Schmitt'in *istisna*¹⁷⁹ Habermas'ın *söylem etiği*¹⁸⁰ kavramları ile değerlendirilmektedir. Kopenhag Okulu'nda güvenlikleştirme yerine güvenlikdışlaştırma tercih edilir. Bu noktada Hannah Arendt'in *siyaset*¹⁸¹ yaklaşımı önemli rol oynamaktadır.¹⁸²

Ole Waever güvenlikdışlaştırma için üç yol olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki, tehdidin en başından güvenlikleştirilmemesidir. İkincisi tehdidin güvenlikleştirilmesinde yumuşatmaya gidilmesidir. Üçüncü tehdidin güvenlik alanından siyasal alana taşınmasıdır. Ancak burada güvenlikdışlaştırmanın nasıl olacağı konusunda eleştiriler bulunmaktadır.¹⁸³

Güvenlik dışlaştırma özü itibarıyla bir normalleşme aşaması olarak görülmektedir. Bir tehdit güvenlik alanında kaldığı takdirde istisna durumu ortaya çıkar ve olağan üstü durum devam etmektedir. Bu durum Kopenhag Okulu için istenmeyen durum olmakla birlikte egemenin bir an önce bu istisnai durumdan kurtulması ve siyasal alanın devreye tekrar girmesi gerekmektedir.

¹⁷⁹ Schmitt'in istisna kavramı olağanüstü durumlarda meşru karar verme ve uygulama yetkisine sahip olan egemen kavramı ile açıklanmaktadır. Egemen olağanüstü durumlarda anayasayı askıya almak dahil olmak üzere her türlü yetkiye sahip olan otoritedir. Bu noktada olağanüstü hâl durumu istisnai bir durum olmakta ve egemen bu istisnai durumlarda tek meşru karar verici olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlikleştirme kavramı ile Schmitt'in istisna kavramı yakından ilişkilidir. Zira Kopenhag Okulu'na göre güvenlikleştirme yapılabilmesi için tehdidin olağanüstü hâl taşıması ve bu tehdidi bertaraf etmek için olağanüstü önlemlere başvurulması gerekmektedir. Bu noktada istisna durumlarında meşru otorite kabul edilen egemen ile güvenlikleştirici aktör paralellik göstermektedir. (Kaynak: Fatma Betül Sehwala, "Carl Schmitt'in Parlamentarizm Eleştirisi ve Olağanüstü Hâl Teorisi", Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2023, s. 708)

¹⁸⁰ Söylem etiği, söylemlerin analiz edilmesi sonucunda ahlaki ve normatif olguları açıklamaya çalışan kavramdır. Jürgen Habermas ve Karl-Otto Apel tarafından geliştirilen bu kavram güvenlikleştirme ile yakından ilişkilidir. Güvenlikleştirmede söylemlerin önemi göz önünde bulundurularak söylem etiği kavramı, Kopenhag Okulu'nun esinlendiği kavramlar arasındadır. (Kaynak: Encyclopedias, "Discourse Ethics", (erişim tarihi 25.04.2024), <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/discourse-ethics>)

¹⁸¹ Arendt'in siyaset felsefisi anlayışı kamusal alanın ön plana çıkartılmasını amaçlamaktadır. Bu yönde Arendt, dönemin kamusal alanı ikinci plana iten anlatılarını eleştirerek kamusal alanı önemini vurgulamıştır. Arendt, kamusal alan ve özel alanı ayırmıştır. Özgürlüklerin ve farklılıkların bir arada bulunduğu ve tartışıp uzlaşıya varıldığı alan olarak kamusal alanı tasvir etmiştir. Bu kamusal alan ile siyaset kurumunu ilişkilendiren güvenlik dışlaştırma kavramında Kopenhag Okulu'nu etkilemiştir. (Kaynak: Gülmelek Doğanay, "Siyaset Alanını Arındırma: Hannah Arendt'i Yeniden Düşünmek", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2, 2018, s. 211)

¹⁸² Başar Baysal, "Güvenlik Dışlaştırma", Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, der. Başar Baysal, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022, s. 120-121

¹⁸³ a.g.e. s. 122

1.2.3. Çevresel Güvenlik Sektörü

Kopenhag Okulu, çevresel güvenlik sektörü değerlendirmesinde, 1972 yılında yapılan BM Çevre ve İnsan Konferansı'na atıfta bulunarak çevresel tehditlerin ilk defa bu konferans ile siyasal bir mesele haline geldiğini vurgulamıştır. Kopenhag Okulu çevre sektörünün güvenlik kavramı içerisinde değerlendirmesini savunmaz, sadece bazı güvenlik politikalarının çevresel tehditleri de kapsadığının çıkarsamasını yapmaktadır. Bir başka deyişle Kopenhag Okulu çevresel güvenliğe normatif yönden yaklaşmaz, sadece var olan durumu açıklamak için çevresel güvenlik sektörünü geliştirmiştir.¹⁸⁴

Kopenhag Okulu çevresel güvenliğin iki farklı gündem etrafında gelişim gösterdiğini söylemektedir. Bunlar *siyaset* ve *bilimsel* gündemlerdir. Çevresel güvenliğin bilimsel gündem temelinde gelişimini açıklamak için siyaset alanına girmeyen, çevre hakkında bilimsel çalışmalara odaklanılması gerekmektedir. Bilim adamları siyasal bir yönü olmayan çevresel güvenliğin temel yapıtaşlarını inşa etmekte olup Kopenhag Okulu'nun çevre ile ilgili üzerinde durduğu en önemli konu ise çevresel güvenliğin siyasal zeminde değerlendirilmesidir. Kopenhag Okulu çevre güvenliğinin siyasal yönünü şu şekilde vurgulamaktadır.

*Siyasi gündem esas olarak hükümet ve hükümetler arasıdır. Çevresel kaygılarla nasıl başa çıkılacağını ele alan kamu, karar verme süreci ve kamu politikalarından oluşmaktadır. Bu doğrultuda siyasi gündem, genel anlamda siyasallaştırma ve güvenlikleştirme derecesini yansıtmaktadır. Medyada ve kamusal tartışmalarda iki gündem örtüşmektedir.*¹⁸⁵

Buradan hareketle bilimsel gündem çevresel güvenliğin temelini oluşturmakta olup çevresel tehditler bilimsel yöntemlerle ölçülmekte ve siyaset bu verilerden yararlanarak çevresel güvenliğin gelişimini sağlamaktadır.

İkinci alanı ise siyasal elitlerin çevre güvenliği ile ilgili siyasal sorumluluklarıdır. Son alanı ise çevre güvenliği ile ilgili uluslararası iş birliği, yönetim

¹⁸⁴ Görkem Durak, "Contribution of Copenhagen School to the Security Studies", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 346-350.

¹⁸⁵ Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s. 72

sorunlarının çözümü, maliyet ve faydaların dağılımı ve uygulama sorunları vb. siyasal anlamda meşruiyet gerektiren etmenlerle ilgilidir. Bilimsel alan çevresel güvenliğin sosyal kurgu yönüdür ve siyaset bu kurguya göre endişeleri yönlendirir ve kolektif önlem araçlarına başvurur.¹⁸⁶

Bilimsel gündem ve siyasal gündem arasında farklar bulunmaktadır. Buna göre bilimsel gündeme akademik çıktılar yön verirken siyasal gündemi hükümet, medya ve kamu şekillendirmektedir. Siyasal gündem için önemli olan çevresel tehditlerin büyüklüğü değil, aciliyet arz edip etmediği ve bu aciliyetlerin siyasal çıktılarıdır. Siyasal gündem bilimsel gündemin aksine uluslararası arenada diğer devletler ile ilişki kurabilme ve ulusal politika geliştirme hususunda tek yetkilidir.¹⁸⁷

Kopenhag Okulu çevresel güvenlik tehditlerinin bilimsel gündemi oluşturan sorunları 6 başlık altında değerlendirmiştir. İlk başlık *ekosistemin bozulmasıdır*; iklim değişikliği, ormansızlaşma, çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı, ozon tabakasının incilmesi vb. sorunlar bu kategoriye girmektedir. İkinci başlık *enerji sorunlarıdır*; doğal enerji kaynakların tükenmesi, yönetsel aksaklıklar nedeniyle kirlilik, nükleer enerji, kıtlık ve eşitsiz enerji dağılımı gibi sorunlar değerlendirilmektedir. Üçüncü başlık *nüfus sorunlarıdır*; dünyanın kapasitesini zorlayacak nüfus artışı, salgın hastalıklar, okuryazarlık sorunları, düzensiz ve yönetilemeyen kentleşme ve göç bu kategoriye girmektedir. Dördüncü başlık *gıda sorunlarıdır*; yoksulluk, kıtlık, düzensiz tüketim, su kaynaklarının düzensiz kullanımı ve eşit olmayan dağıtım inceleme konusudur. Beşinci başlık *ekonomik sorunlardır*; sürdürülebilir üretimin zayıf olması, büyüme odaklı politikalar nedeniyle toplumsal eşitsizlik tehditler kapsamındadır. Son başlık *çatışmadır*; savaşlar ve çatışmalar yoluyla oluşan çevresel zararlar ve çevresel zararlardan dolayı gelişen çatışma olasılığı önemli tehditlerdir.¹⁸⁸

Kopenhag Okulu bu 6 sorunun, çevresel sorunların güvenlikleştirmesinin konusu olabileceğini vurgulamıştır. Ancak burada sayılan bütün konuların

¹⁸⁶ a.g.e,

¹⁸⁷ Maria Julia Trombetta, "The Securitization of the Environment and the Transformation of Security", Delft University of Technology, Konferans Makalesi, (erişim tarihi: 24.04.2024), s. 8, https://www.researchgate.net/publication/228662377_The_securing_of_the_environment_and_the_transformation_of_security/citations,

¹⁸⁸ Buzan vd., Security: A New Framework for Analysis, s.74-75

güvenikleştirmenin içerisine dahil edilmesi zorunlu değildir. Ayrıca Kopenhag Okulu, kuzey ülkelerinin genellikle nüfus problemleri gibi problemler ile ilgilenirken güney ülkelerinin ekonomik çıktılar temelinde bu sorunlara yaklaştığını vurgulamaktadır.¹⁸⁹

Çevresel güvenlik sektörünün referans öznesi çevrenin kendisidir. Ancak Kopenhag Okulu çevreyi tek başına referans öznesi olarak görmemektedir. Çevre bozulmalarından kaynaklanan tehditler aynı zamanda modern insan uygarlığını tehdit etmektedir. Bir başka deyişle çevresel güvenlik sektöründe referans öznesi hem çevre hem de bunun yansıması olan modern insan uygarlığıdır. Referans öznesini çevre olarak görenler tehditlerin dünyadaki bütün canlıları etkilediğini vurgulamaktadır. Ancak referans öznesini insan uygarlığı olarak görenler, tehditlerin sadece insanları etkilediğini varsayarak dar bakış açısı benimsemektedir.¹⁹⁰

Çevresel güvenlik sektöründe güvenlik aktörü devletler olabilmekte olup tek güvenlik aktörü değildir. Devletlerarası örgütler ve devlet-dışı örgütler bazen güvenlik aktörü olabilmektedir. STK'lar, baskı grupları ve gündem oluşturma yetisine sahip diğer kuruluşlar, çevresel güvenlik sektöründe güvenlikleştirici aktör olabilmektedirler.¹⁹¹

Çevresel güvenlik sektöründe işlevsel aktörler genellikle çevre bozulmasına neden olan aktörlerdir. Bunlar şirketler, tarım, kimya, nükleer endüstri, balıkçılık ve madencilik sektörü gibi alanları kapsamaktadır. Bu aktörlerin genellikle çevresel bozulmaya katkı sağlayan işlevleri bulunmaktadır. İşlevsel aktörün bir diğer yönü güvenlikleştirici aktörün dinleyici kitleye ulaşımını kolaylaştırması veya dinleyici kitlenin iknasını zorlaştırmasıdır. Buna göre günümüzde medya en önemli işlevsel aktördür. Medyanın yanında üniversiteler, bilim kurumları vb. dinleyici kitleye ulaşan tüm unsurlar, işlevsel aktör olarak değerlendirilebilmektedir.¹⁹²

Kopenhag Okulu aynı zamanda çevresel güvenliğin tehdit unsurları da belirlemiş ve üçe ayırmıştır. Bu unsurlar güvenlikleştirme sonucunda ortaya çıkan

¹⁸⁹ a.g.e. s. 74-75

¹⁹⁰ Evgenia Gordeeva, "The Securitization of Global Environmental Policy: An Argument Against", *European Journal for Security Research*, Cilt: 7, 2022, s. 13

¹⁹¹ Buzan vd., *Security: A New Framework for Analysis*, s.77-78

¹⁹² a.g.e, s.79

tehditler olup ilk unsur *insanların neden olmadığı tehditlerdir*. Buna göre deprem ve volkanik patlamalar gibi doğal afetler tehdit olarak değerlendirilmektedir. İkinci unsur *insanların neden olduğu tehditlerdir*. Bu tehditlerde insan faaliyetleri başrolde olmakta, sera gazı salımı ve çevresel bozulmadan kaynaklı ekolojik denge ön plana çıkmaktadır. Son unsur *insan faaliyetlerinden kaynaklanan yerküreye yönelik tehditlerdir*.¹⁹³ Görüldüğü gibi çevresel güvenlik tehditlerinin güvenlikleştirilmesi son derece önemlidir. Bu güvenlikleştirme olgusu tüm canlıları ilgilendirmektedir. Bilimsel alandan siyaset alanına taşınması ise, çevre felaketlerinin güvenlik sorunu olarak algılandığı anlamına gelmemektedir.

¹⁹³ a.g.e, s.79-80

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI POLİTİKALARI

2.1. NORMATİF GÜÇ OLARAK AB'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARI

1970'li yıllardan itibaren sanayileşme ile beraber aşırı kaynak tüketimi neticesinde çevre sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. En nihayetinde çevre sorunlarına dur demek için 1972 yılında Stockholm'de Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde BM İnsan Çevresi Konferansı (Stocholm Konferansı) düzenlenmiştir. Bu konferansın sonucunda iklim değişikliği konusunda küresel farkındalık artmıştır. AB bu konferans ile beraber iklim değişikliğine yönelik daha somut adımlar atmaya başlamıştır. Çevre sorunlarının Avrupa kıtasında hissedilmeye başlaması ve çevresel tahribattan kaynaklanan ekonomik kayıp, Birliği çevre konusunda önlem almaya itmiştir. Çevresel bozulmaların gözle görülür boyutlara ulaşmasının bir sonucu olarak Avrupa'da çevre hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Sivil toplum ve siyaset alanında faaliyet göstermeye başlayan bu hareketler, çevre politikası konusunda Avrupa genelinde baskı unsuru haline gelmiş ve çevresel hassasiyetin oluşmasında önemli rol oynamışlardır.

Liberal değerler üzerine kurulan AB, normatif gücünün yansıması olarak iklim değişikliği konusunda küresel lider olma konumuna yükselmiştir. Özellikle 1992 yılında düzenlenen Rio konferansına AB Komisyonu'nun tüzel kişilik olarak katılması ve AB genelinde söz sahibi olması, Birliğin uluslararası tanınırlığına önemli katkı yapmıştır.¹⁹⁴ Bu bölümde AB'nin iklim değişikliği politikalarının gelişimi, vizyonları ve kurumların oynadığı roller aktarılacaktır.

¹⁹⁴ John, Vogler ve Hannes, R., Stephan, "The European Union in Global Environmental Governance: Leadership in the Making?", International Environmental Agreements-politics Law and Economics, Cilt: 7, Sayı: 4, 2007, s. 397-399.

2.1.1. İklim Değişikliği Politikalarının Gelişimi

AB'nin iklim değişikliği politikaları, 1972 yılında BM öncülüğünde toplanan çevre konferansının akabinde başlamıştır. Bu tarihten itibaren özellikle Komisyon, hem çevre eylem programları hem de Birlik üye devletleri arasındaki koordinasyonu sağlaması açısından öncü rol üstlenmiştir. Bu doğrultuda AB'nin çevre politikası dört döneme ayrılmaktadır.¹⁹⁵

İlk dönem 1972 ve 1987 arası dönemdir. Bu dönem iklim değişikliği politikalarının başlangıç dönemidir. Ayrıca bu dönem AB kurumlarının olgunlaşma sürecine denk gelmektedir. Bir başka deyişle iklim değişikliği politikalarının kolektif olarak ele alınması, AB kurumlarının olgunlaşmasına katkıda bulunmuştur. 1972 yılının Ekim ayında düzenlenen AB Paris Zirvesi,¹⁹⁶ Birliğin iklim değişikliği konusundaki ilk somut adımıdır. Bu zirvede Komisyon'un, iklim değişikliği sorunu ile ilgili çevre eylem programı hazırlaması yönünde karar alınmıştır. Bu dönemin en belirgin özelliği çevre politikasının ekonomik kaygılar üzerinden şekillenmesidir.¹⁹⁷

İkinci dönem Avrupa Tek Senedi (ATS)'nin imzalanmasıyla başlamıştır. AB kurumlarının Birlik genelinde karar alma yetkilerinin güçlenmesi ile çevre politikalarında yeni bir döneme girilmiş ve kurumların iklim değişikliği politikaları üzerinde etkinliği artmıştır. Bu doğrultuda çevre kararlarında AB Konseyi'nde kararların oy birliği ile alınması uygulaması terk edilip nitelikli çoğunluk usulü ile karar alınmasına geçilmiştir. Böylece devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda çevre kararlarını veto etmesinin önüne geçilmiştir. Birlik, bu dönemde kabul ettiği “kaynağında önleme”, “kirlenen öder”, “ihtiyatlılık” ve “yerindelik” ilkeleri ile günümüzde iklim değişikliği ile mücadele politikalarında öncü konuma gelmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Selma Şekercioğlu, Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikasının Oluşumu ve Sivil Toplum Örgütleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2016, s. 58; Andrea Lenschow, "Environmental Policy", Policy Making in the European Union, ed., Helen Wallace vd., Oxford University Press, 2010, s. 309-310

¹⁹⁶ Bu dönemde zirvenin adı Avrupa Ekonomik Topluluğu Paris Zirvesi olarak adlandırılmaktadır. Bu tezde Avrupa Birliği gelişim süreci dahil isimlendirmelerde Avrupa Birliği olarak kullanılacak olup dipnot olarak dönemin isimleri aktarılacaktır.

¹⁹⁷ Cristoph Knill, Duncan Liefferink, “The Establishment of EU Environmental Policy”, Environmental Policy in the EU, ed, Andrew Jordan ve Camilla Adelle, Routledge, 2013, s. 10-15

¹⁹⁸ Şekercioğlu, Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikasının Oluşumu ve Sivil Toplum Örgütleri, s.62-63

Üçüncü dönem Maastricht Antlaşması ile başlamıştır. AB kurumlarının Birlik genelinde yetkilerinin daha çok artması, çevre politikalarının gelişim sürecini etkilemiştir. Buna göre daha sistematik çevre politikası için Avrupa Çevre Ajansı kurulmuş ve Birlik üye devletleri arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁹⁹ Bu dönemde Amsterdam Antlaşması ve Lizbon Antlaşması'nın imzalanmasıyla AB içerisinde ortak çevre programları ve entegrasyon hızlanmıştır. Özellikle aday ülke statüsü alan ülkeler nezdinde çevre konularını müzakere unsuru haline getiren AB, diğer ülkeler ile ilişkilerinde iklim konularını dikkate almaya başlamıştır. AB'nin 2016 yılında imzalanan Paris İklim Değişikliği Anlaşması'nın imzalanma sürecinde üstlendiği misyon, Birliğin iklim değişikliği konusunda liderlik rolü açısından önem arz etmektedir.²⁰⁰

Dördüncü dönem 2022 yılında Avrupa'da baş gösteren enerji krizi ile başlamıştır. Rusya'nın Ukrayna işgali ve devamında gelen yaptırımlar, Avrupa genelinde doğalgaz krizine neden olmuştur. Rusya'nın doğalgazı kesmesi ve Kuzey Akım-1 boru hattına yapılan sabotaj²⁰¹, Rusya'dan AB'ye gaz akışını %80 oranında azaltmıştır.²⁰² Enerji krizi AB'yi hem yenilenebilir enerjiye yöneltmiş hem de kömür ve nükleer enerji gibi çevreye zararlı olarak görülen enerji kaynaklarına tekrar geçişi gündeme getirmiştir. Bu dönemde AB, nükleer enerjiyi kirli enerji statüsünden çıkararak temiz enerji statüsüne yükseltmiştir.²⁰³ Yenilenebilir enerjiye geçiş, enerji konusunda Rusya'ya bağımlılığın azaltılması, arz güvenliği bağlamında fosil yakıtların terk edilmesi sürecini etkilemiştir. Ancak geçiş sürecinde enerji açığını

¹⁹⁹ Cristoph Knill, Duncan Liefferink, "The Establishment of EU Environmental Policy", Environmental Policy in the EU, s. 26-28

²⁰⁰ M. Hakan Keskin ve Ferhat Köknay, "Paris Antlaşmasına Giden Süreçte AB İklim Değişikliği ve Çevre Politikaları", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 25, 2020, s. 307-308

²⁰¹ EuronewsTürkçe, "İsveç: Baltık Denizi'nde Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 gaz sızıntılarında ağır sabotaj tespit edildi", (erişim tarihi: 18 Kasım 2022), <https://tr.euronews.com/2022/11/18/isvec-baltik-denizinde-kuzey-akim-1-ve-kuzey-akim-2-gaz-sizintilarinda-agir-sabotaj-tespit>

²⁰² Murat Temizer, "Rusya'dan Avrupa'ya günlük iletilen doğal gaz miktarı son 4 yılın en düşük seviyesinde", (erişim tarihi: 22 Temmuz 2022), <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusyadan-avrupaya-gunluk-iletlen-dogal-gaz-miktari-son-4-yilin-en-dusuk-seviyesinde/2643113>

²⁰³ EuronewsTürkçe, "AB Komisyonu, nükleer enerji ve doğal gazı sürdürülebilir enerji yatırımı olarak sınıflandırıyor", (erişim tarihi: 02.02.2022), <https://tr.euronews.com/2022/02/02/ab-komisyonu-nukleer-enerji-ve-dogal-gaz-surdurulebilir-enerji-yat-r-m-olarak-s-n-fland-r>; BBC, "İklim krizi: Avrupa Komisyonu'nun son kararına göre yeni nükleer enerji ve doğalgaz santralleri 'yeşil yatırım' olarak sınıflandırılacak", (erişim tarihi: 03.02.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59858343>

kapatmak için kömür santrallerinin yeniden açılmasının gündeme gelmesi bu süreci zorlaştırmaktadır.

AB'nin çevre eylem programları çevre politikalarının gelişim sürecinin bel kemiğini oluşturmaktadır. 1973'ten itibaren yayımlanan çevre eylem programları Birliğin çevre gelişim sürecini yansıtmaktadır. 1972 yılında hükümet başkanlarının katılımıyla çevre eylem programlarının yapılması kararı alındığının unutulmaması gerekmektedir. Bu doğrultuda çevre programları, bilimsel altyapının oluşturulması, önceden önlem alma, kirleten öder prensibi, ülkeler arası koordinasyonun sağlanması, uluslararası alandaki çevre politikalarına referans olma düşüncesi ve ulusal çevre eğitim programları ve politikalarının Birlik ile uyumlu olması amaçları doğrultusunda hazırlanmıştır.²⁰⁴ AB sonuncusu 2021'de olmak üzere 8 çevre eylem programı yayımlamıştır.

1973 yılında yayımlanan Birinci Çevre Eylem Programı (ÇEP) AB için çevre politikalarının somut olarak var olduğunu gösteren ilk hukuksal metindir. Hem Avrupa bütünleşmesini hem de dayanışmasını vurgulayan bu metnin, Birliğin kolektif hafızasına önemli katkısı olmuştur. Bu program ile ulusal çevre programları geliştirilmesinin önlenmesi ve ortak bir çevre programı düzenlenmesi amaçlanmıştır. Bu program ayrıca günümüzde kolektif çevre politikası geliştirme bağlamında AB için önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁵

1977 yılında yayımlanan İkinci ÇEP, ilk programın devamı niteliğinde olup genişletilmiş halidir. İlk programda benimsenen ilkelerin daha güçlü şekilde vurgulandığı program, kolektif çevre politikalarının güçlenmesini öngörmüştür.²⁰⁶

²⁰⁴ Ahmet Hamdi Aydın ve Ömer Çamur, "Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt: 7, sayı: 13, 2017, s. 26-27

²⁰⁵ Commission of the European Communities, "Declaration of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting in the Council of 22 November 1973 on the Programme of Action of the European Communities on the Environment", Official Journal of the European Communities, 20.12.1973, No C 112, s. 1-51; Kemal Yaman ve Murat Gül, "Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası", Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, Karabük, 2018, s.209

²⁰⁶ Official Journal of the European Communities (1977) Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 17 May 1977 on the continuation and implementation of a European Community policy and action programme on the environment

Çevresel bozulmadan kaynaklanan zararların en aza indirilmesi, ekolojik dengenin korunması ve doğal kaynakların verimli kullanımı amaç olarak Programa girmiştir.²⁰⁷

1983 yılında yayımlanan Üçüncü ÇEP, ilk iki ÇEP'e göre daha geniş kapsamlı ele alınmıştır.²⁰⁸ İnsan sağlığı, hammadde, su, hava ve toprak başta olmak üzere çevresel bozulmanın etkilendiği alanlar bu Programda ele alınmıştır. İlk iki Programa göre kolektif çevre programı üzerinde daha çok durulmuş ve genelden özele politika yapımı Programda benimsenmiştir.²⁰⁹

Dördüncü ÇEP, Çernobil felaketinin gölgesinde hazırlanmış olup ilk defa nükleer güvenlik konusuna bu programda değinilmiştir. Program ayrıca Avrupa Tek Senedi'nde belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda hazırlanmıştır.²¹⁰ 1987 yılında yayımlanan bu Programda ayrıca, 1987 yılı Avrupa Çevre Yılı olarak kabul edilmiştir. Önceki programların geçerliliği vurgulanmıştır ve kolektif çevre politikasının önemine daha çok değinilmiştir.²¹¹

Beşinci ÇEP 1992 yılında yayımlanmıştır. Rio Çevre Konferansı²¹² ve Maastricht Antlaşması referans alınarak hazırlanan Program, önceki dört Programın genişletilmiş halidir. İlk kez dünya çapında vurgulanan "sürdürülebilir kalkınma"

²⁰⁷ Christen Hey, "EU Environmental Policies: A short history the policy strategies", EU Enviromental Policy Handbook A Critical Analysis of EU Environmental Legislation Making it accessible to environmentalists and decision makers ed, Stefan Scheuer, European Environmental Bureau, 2005, s. 18.

²⁰⁸ European Comission, "Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting Within the Council of 7 February 1983 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment (1982-1986)", Official Journal of the European Communities, 7 February 1983, No C 46, s. 1-16

²⁰⁹ Bülent Duru, Avrupa Birliği Çevre Politikası. der, Çağrı Erhan ve Deniz Semenoğlu, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007, s. 287

²¹⁰ a.g.e,

²¹¹ Official Journal of the European Communities (1987) Resolution of the Council of the European Communities and of the representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 19 October 1987 on the continuation and implementation of a European Community policy and action programme on the environment (1987-1992)

²¹² 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio de Janerio'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ulusların çevre hassasiyetleri konusunda ilkeler kabul edilmiştir. Gündem 21 adında çevre eylem programı benimsenmiş olup Orman ile ilgili konular bildiri içerisine dahil edilmiştir. BM İklim Değişikliği Sözleşmesi, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi imzalanmıştır. (Kaynak T.C Dışişleri Bakanlığı)

Programda yer almıştır.²¹³ Çevre politikalarının piyasa ve diğer alanlar ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır.²¹⁴ Çevre politikaları ile uyumlu olması gereken üretim, ulaşım, enerji, tarım, ormancılık ve turizm alanları olmak üzere 5 sektör belirlenmiştir.²¹⁵

Altıncı ÇEP 2001 yılında yayımlanmıştır. Bu program çevresel zorluklara stratejik yaklaşım, iklim değişikliği ile mücadele, biyolojik çeşitliliğin korunması, çevre ve sağlık, sürdürülebilir atık yönetimi, küresel rol model AB ve bilimsel ve katılımcı ortak politika başlıkları altında değerlendirilmiştir.²¹⁶

2013 yılında yayımlanan Yedinci ÇEP özellikle 2050 hedefleri doğrultusunda düşük karbon emisyonuna geçiş konusunda önemli tedbirleri içermektedir. Bu Program doğal ve ekolojik dengenin korunması, düşük karbonlu ekonomiye geçiş, insan sağlığı üzerindeki çevresel bozulmadan kaynaklı olumsuz etkinin azaltılması, AB çevre mevzuatının güncellenmesi, çevre eğitimlerinin yoğunlaştırılarak toplumsal bilincin yükseltilmesi, çevre yatırımlarını için daha fazla kaynak ayrılması, çevre politikalarının diğer alanlara entegre edilmesi, şehir planlamalarının çevresel

²¹³**Sürdürülebilir kalkınma**, ekonomik kalkınmanın çevresel ve sosyal alanlardaki gelişmelerle bütünleşik bir şekilde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma kavramı ilk kez 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” veya diğer adıyla **Brundtland Raporu** ile gündeme gelmiştir. Raporun ismi, dönemin Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu başkanı olan eski Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland’tan gelmektedir. **Brundtland Raporu’na göre sürdürülebilir kalkınma**: “Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmaktadır. (Semtrio, Blog yazısı, “Sürdürülebilir Kalkınma: Tanımı ve Boyutları”, <https://www.semtrio.com/blog/surdurulebilir-kalkinma-tanimi-ve-boyutlari>); Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council of 1 February 1993 on a Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development- A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development", Official Journal of the European Communities, 17 May 1993, NO. C 138.

²¹⁴ Duru, Avrupa Birliği Çevre Politikası, s. 8

²¹⁵ European Commission, Taking European Environment Policy into the 21st Century: A Summary of the European Commission's Progress Report and Action Plan on the Fifth Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1996, s.8.

²¹⁶ Commission of the European Communities (Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions On the Sixth Environment Action Programme of the European Community), Environment 2010: Our Future, Our Choice: The Sixth Environment Action Programme, (Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council laying down the Community Environment Action Programme 2001-2010), Luxembourg, 2001.

hassasiyet gösterilerek planlanması ve AB'nin küresel anlamda iklim politikalarına daha fazla öncelik verilmesi doğrultusunda 9 başlık altında AB'nin iklim politikalarını şekillenmiştir.²¹⁷

2019 tarihinde yayımlanan Sekizinci ÇEP, Yeşil Mutabakat metnini referans alarak Paris İklim Değişikliği Anlaşması çerçevesinde hazırlanmıştır. 2030 yılına kadar AB'nin iklim değişikliği vizyonunu belirleyen Programın en önemli konusu, karbon nötr hedefidir. Adil, eşitlikçi, kapsayıcı, karbon nötr, verimli kaynak kullanımı, döngüsel ekonomiye geçişi hızlandırmak, entegrasyonu güçlendirmek vb. ilkeler belirlenmiştir. Çok taraflı iklim anlaşmalarına temel oluşturması öngörülen bu Programda, Birliğin refahına ve sürdürülebilirliğine olan katkısı vurgulanmıştır. Kirlenen öder, ihtiyatlık, yerinde önleme gibi temel prensipler, bu Programda yer almaktadır.²¹⁸

2.1.2. AB Kurucu Antlaşmaları ve İklim Değişikliği

1972 yılından itibaren yayımlanan AB Çevre Eylem Programları, BM İklim Çerçeve Sözleşmesi ve Roma Kulübü çerçevesinde hazırlanan “Büyümenin Sınırları” (The Limits to Growth) Raporu, AB'nin iklim değişikliği politikaları oluşumunda ve sürdürülmesinde temel referans kaynaklarıdır. Zira bu programlar, sözleşmeler ve raporlar hariç 1987 yılına kadar iklim değişikliği hususunda AB'de önemli bir değişiklik olmamıştır. Bu bölümde (ATS) ile başlayıp Lizbon Antlaşması'na kadar olan AB kurucu antlaşmalarına yansıyan iklim değişikliği politikalarının gelişimi ele alınacaktır. ATS, 1987 yılında imzalanmış ve AB açısından önemli değişimler getirmiştir. Bu değişimlerin en önemli ayağı iklim değişikliği politikalarıdır. Zira somut adım atılması bağlamında ilk gelişme bu Sened'in imzalanması ile başlamıştır. ÇEP'lerle birlikte çevre politikaları konusunda farkındalık oluşturan Birlik, bu Sened'in imzalanması ile farkındalık düzeyinden uygulama safhasına geçmiştir.

²¹⁷ Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 ‘Living well, within the limits of our planet’ Text with EEA relevance; Gökhan Kilit ve İlge Kıvılcım, “AB’de 7’inci ÇEP Dönemi Başladı” İktisadi Kalkınma Vakfı, s. 63, https://www.ikv.org.tr/images/files/AB%207_%20CEP%20Donemi.pdf

²¹⁸ Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030

Birinci ÇEP’te yer alan hava ve su kirliliği, kimyasal atık sorunu, gürültü kirliliği gibi farkındalık düzeyinde olan sorunlar ATS ile tedbir alınması aşamasına geçmiştir.²¹⁹ Bu Anlaşma’da ayrıca çevre politikalarının geliştirilmesi konusunda AB Komisyonu’na yetki verilmiştir.

Maastricht Antlaşması (1992), Avrupa Ekonomik Topluluğu’ndan AB’ye geçişi getirmiş olup çevre politikaları açısından önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve yerellik ilkesi (subsidiarite)²²⁰ kavramlarının ilk kez kullanıldığı Antlaşmada, ATS ile karşılaştırıldığında çevre politikaları genişletilmiştir.²²¹

AB Konseyi’nin yetkileri genişletilmiş ve Ekonomik ve Sosyal Komite ile eşgüdüm halinde çevre politikasının hedefleri doğrultusunda kararların alınması sağlanmıştır. Üye devletlerin çevre programlarını finanse etmesi ve kirleten öder ilkesinin yönetimi gibi konular bu Antlaşma’da yer almaktadır.²²²

1999 yılında yürürlüğe gire Amsterdam Antlaşması’nda çevre kalitesinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik amaçlar sıralanmıştır. Ortak Pazar uygulamasının çevresel hassasiyetler gözetilerek iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Uygulanabilir çevre politikalarının belirlenmesi için bütünleşik politikaların benimsenmesine yönelik politikalar belirlenmiştir. Çevre konusu Amsterdam Antlaşması’nda ayrı bir başlık olarak değerlendirilmemiştir.²²³

2001 yılında imzalan Nice Antlaşması’nda çevre konusunda yapılan en önemli değişiklik, su kaynaklarının verimli kullanımı ve kararların nitelikli çoğunluk ilkesi

²¹⁹ Aydın ve Çamur, “Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme”, s. 31

²²⁰ Bu kavram, hizmetlerin, prensip olarak en yakın idari birim tarafından yerine getirilmesini ve sadece bu birim tarafından ya hiç ya da yeterince etkin bir biçimde yerine getirilemeyen hizmetlerin bir üst birim tarafından üstlenilmesini gerektirir. (Kaynak: Recep Bozdoğan, “Sürdürülebilir Gelişmenin Tarihsel Arka Planı”, s. 1019)

²²¹ Yaman ve Gül, “Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası”, s. 204-205

²²² Treaty On European Union, 16. Başlık, s. 29, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

²²³ The Treaty of Amsterdam, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT

gereği alınmasıdır. Bu Antlaşma'da Amsterdam Antlaşması'nda olduğu gibi mevcut çevre politikalarının önemi vurgulanmıştır.²²⁴

Lizbon Antlaşması 2009 yılında yürürlüğe girmiş ve çevre konusu genişletilerek ele alınmıştır. Özellikle çevre politikalarının finansmanı konusunda Birlik üyelerinin somut adımlar atması öngörülmüştür.²²⁵ Uluslararası alanda iklim değişikliği konusuna önem verilmesi ve küresel iklim değişikliği ile mücadelede lider olma hedefi belirtilmiştir.²²⁶

İklim değişikliği politikaları, çevre kalitesinin güçlenmesi, doğal kaynakların verimli kullanımı, insan sağlığının korunması ve küresel anlamda iklim değişikliği ile mücadele etmek gibi konuları kapsamaktadır. Önleyici tedbirler, ihtiyat, kaynağında önleme, kirleten öder ve zararın kaynağında giderilmesi konularını içeren ilkeler, önceki Antlaşmalar'da olduğu gibi bu Antlaşma'da güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Uluslararası iş birliği, fayda-zarar hesabı, bilimsel veriye dayalı politika, bölgesel dinamiklerin dikkat edilmesi ve Birliğin sosyo-ekonomik gelişiminin çevre politikaları ile entegrasyonu gibi bazı dikkat edilmesi gereken konular bu Antlaşma'da yer almaktadır.²²⁷

2.1.3. Küresel İklim Değişikliği Sözleşmeleri ve AB

1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı'nda çevre politikaları konusunda Komisyon'un söz almış olması AB için önem arz etmektedir; zira Komisyon ilk defa uluslararası bir organizasyona katılmış ve söz almıştır. Ancak bu konferansta üye devletlerin dayanışma bağları zayıf olduğu için Birlik ortak bir görüşte anlaşılamamıştır.²²⁸ AB'nin genişlemesi ve ekonomik olarak başarılı olması ile 1990'lı yıllara gelindiğinde üye devletler arasındaki dayanışma olgusunu artmıştır. En

²²⁴ Treaty of Nice, [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT)

²²⁵ Aydın ve Çamur, "Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme", s. 34

²²⁶ Treaty of Lisbon, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>

²²⁷ Treaty of Lisbon

²²⁸ David Freestone, "European Community Environmental Policy and Law", Journal of Law and Society, Cilt: 18, Sayı: 1, 1991, s. 135

nihayetinde 1992 yılında düzenlenen Rio Konferansı, AB'nin küresel iklim değişikliği konusunda bugün oynadığı rolü yansıtması bakımından dönüm noktasıdır.

1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen BM İklim Değişikliği Konferansı hem dünya hem de AB nezdinde iklim değişikliği ile mücadele politikaları açısından önem arz etmektedir. Zira devletlerin neredeyse tamamının katılım gösterdiği bu konferans sonunda, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) imzaya açılmıştır.

Stockholm Konferansı'nda Birlik olarak hareket etmekte zorlanan AB, Rio Konferansı'nda ortak hareket etmiştir. Gündem 21'in²²⁹ oluşturulmasında öncü rol oynayan AB, 1990 yılında Lüksemburg Çevre Enerji Konseyi'nde karbon emisyonu politikalarının temelini oluşturarak konferansa hazırlıklı gitmiştir. Özellikle konferanstan iki yıl önce kolektif karbon salım azaltma hedefi oluşturan AB, Rio'da Birliği temsilen söz almıştır. Konferansta herhangi bir sorun çıkmaması için konferans öncesinde Komisyon'un yetkileri genişletilmiştir. Nitekim Komisyon başkanı Jacques Delor'a hükümet başkanı gibi müzakere etme yetkisi tanınmıştır.²³⁰

Ancak bütün bu gelişmelere rağmen hem genişleyen hem de iktisadi olarak büyüyen ve Tek Pazar politikaları izleyen AB, iktisadi kaygıları nedeniyle tam anlamıyla çevre konusunda konferansta etkili olamamıştır. Özellikle iktisadi kaygıların çevre politikalarının önüne geçmesi, iklim konusunda AB nezdinde hayal kırıklığı yaratmıştır.²³¹

En nihayetinde AB, 21 Mart 1994 tarihinde Sözleşme'ye taraf olmuştur. Küresel iklim değişikliği ile mücadele bağlamında ABD'nin isteksiz davranması,

²²⁹ 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi'nde "sürdürülebilir kalkınma", tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak benimsenmiş ve bu doğrultuda, 21. yüzyılda çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasına yönelik ilkeleri ve eylem alanlarını ortaya koyan "Gündem 21" başlıklı Eylem Planı, Zirve'nin temel çıktısı olarak, BM üyesi ülkelerce kabul edilmiştir. (Kaynak: KUMİD, "Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklerasyonu, BM 1992)

²³⁰ Vogler and Stephan, "The European in Global Environmental Governance: Leadership in the Making", s. 397-398; Ebru Altunok ve Ahmet E. Altunok, "AB İklim Değişikliği Politikaları", Denetişim, Sayı: 12, 2016, s. 47

²³¹ Vogler ve Stephan, "The European in Global Environmental Governance: Leadership in the Making", s. 399-400

AB'yi normatif gücü dolayısıyla küresel lider konumuna yükseltmiştir.²³² Bu konuma yükselmedeki en büyük etken, BM konferanslarına sağladığı bilimsel ve teknik katkıdır. Zira kendi içerisinde yayımladığı çevre eylem programları uluslararası iklim sözleşmelerine referans olmuştur. Rio Konferansı bu açıdan hem Komisyon'un daha fazla söz sahibi olması hem de Sözleşme'ye bilimsel ve teknik olarak verdiği katkı dolayısıyla AB'nin iklim değişikliği ile mücadele noktasında öncü rol üstlenmesini sağlamıştır. Bir başka deyişle iklim değişikliği ile mücadelede küresel öncü rol oynaması ve devletler arasında dayanışma olgusu bağlamında bugün sağlanan ivme, Rio Konferansı'nda edinilen tecrübeler ile sağlanmıştır.

BMİDÇS'nin getirdiği yükümlülükler özelinde iklim değişikliği ile mücadelede yeterince etkin olunamaması nedeniyle 1997 yılında Kyoto Protokolü²³³ imzalanmıştır. AB 31 Mayıs 2002 tarihinde 15 üye devletin protokolü onay sürecini tamamlamasıyla protokolü onaylamıştır.²³⁴ AB üye devletlerinin gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliği konusunda iktisadi destek verme yükümlülüğü de bulunmaktadır. AB'nin taahhüdü, 2008-2012 tarihleri arasında sera gazı salımını, 1990 yılında ölçülen sera gazı salımını göre %8 azaltmaktır.²³⁵ Bu hedef doğrultusunda üye ülkeler arasında nüfusları, ekonomik gelişmişlikleri ve coğrafi koşulları gözetilerek sera gazı azaltım oranları paylaştırılmıştır.²³⁶

AB, Kyoto Protokolü çerçevesinde hedeflerini gerçekleştirmek için öncelikle 2000 yılında 4 yıllık I. Avrupa İklim Değişikliği Programı'nı, ardından 2005 yılında

²³² Metin Aksoy, Ömer Uğur, "Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, 2016, s. 223-224

²³³ BMİDÇS, iklim değişikliğiyle mücadelede ileriye dönük temel bir adım teşkil etmiştir. Bununla birlikte, sera gazı emisyonlarının küresel ölçekte artmaya devam etmesi ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin giderek daha fazla hissedilir hale gelmesi üzerine, gelişmiş ülkelerin bağlayıcı yükümlülükler üstlenmeleri için BMİDÇS'ye taraf ülkeler mevcut Sözleşme'nin niteliğini güçlendirmek amacıyla, Kyoto Protokolü'nü müzakere etmeye başlamışlardır. İki buçuk yıl süren müzakereler sonucunda, Ülkemiz Protokol'e 2009 yılında taraf olmuştur. Protokol'e halen 191 ülke ve AB taraftır. (Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı)

²³⁴ Murat Türkeş ve Gönül Kılıç, "Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri", Çevre, Bilim ve Teknoloji, Teknik Dergisi, Sayı: 2, 2004, s. 38

²³⁵ European Commission, "Kyoto Protocol", (erişim tarihi: 4 Mart 2004), Brüksel, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/kyoto-protocol-on-climate-change.html>

²³⁶ Hikmet Kuran, "Kyoto'dan Paris'e Avrupa Birliği İklim Politikaları ve Etkinliğinin İncelenmesi", Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, 2019, s. 50

II. Avrupa İklim Değişikliği Programı'nı kabul etmiştir.²³⁷ Daha sonra karbon emisyon azaltım politikaları bağlamında en etkin mekanizma olan Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sisteme göre üye devletlerine karbon salım kotası verilmekte ve bu kota temelinde alım-satım yapılabilmektedir. 2005-2007 ve 2008-2012 arası iki dönem olacak şekilde uygulanan ETS, karbon salımını azaltma hususunda AB'nin geliştirdiği en önemli araçlardan birisidir. ETS'ye göre kendi payından daha fazla azaltım yapan devlet, arta kalan payı diğer devletlere satabilecektir veya hedefini gerçekleştiremeyen ülke diğer ülkelerden emisyon satın alabilmektedir.²³⁸

2015 yılına gelindiğinde Kyoto Protokolü'nün tam uygulanamaması ve düşmeyen karbon salımını, yeni bir konferans düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Ozon tabakasının incilmesi ve küresel sıcaklık artışının 1,5 santigrat derecenin üzerine çıkması iklim değişikliği ile mücadele konusunda devletleri daha istekli hale getirmiştir.²³⁹ En nihayetinde 2015 yılında Paris'te 295 ülkenin katılımıyla konferans düzenlenmiştir. Küresel sıcaklık artışının 1,5 santigrat dereceye indirilmesi hedefi çerçevesinde düzenlenen konferansta, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler kategorisi oluşturulmuştur. 3 kategoride değerlendirilen ülkeler iklim değişikliği ile ilgili farklı taahhütlerde bulunmuştur.²⁴⁰

AB, 2016 yılında Paris Konferansı'nın düzenlenmesine öncülük etmiştir. Buna göre "AB'nin 2030 İklim ve Enerji Politikaları Çerçevesi" ve "2020 Sonrası Küresel İklim Değişikliği Mücadele Planı" referans alınarak hazırlanan Paris Konferansı, AB'nin iklim değişikliği ile mücadele konusunda lider konumunu yansıtmaktadır.²⁴¹ Birlik bu konferansta emisyon salımlarını %40 oranında azaltma taahhüdünde bulunmuştur. AB hazırlık sürecinde bağlayıcı bir anlaşmanın imzalanması, adil ve

²³⁷ a.g.m, s. 51

²³⁸ Billur E. Balın ve Haluk Zülfikar, "Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Programı: Birinci ve İkinci Uygulama Döneminde CO₂ Fiyatı Göstergeleri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt: 62, Sayı: 1, 2012, s. 49

²³⁹ Hulusi Ekber Kaya, "Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları", Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 10, s. 167-181

²⁴⁰ United Nations, "Kyoto Protocol To The United Nations Framework Convention On Climate Change", 1998, s. 4. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>; United Nations Climate Change, "What is the Kyoto Protocol", (erişim tarihi: 02.10.2023), https://unfccc.int/kyoto_protocol

²⁴¹ Seven Erdoğan, "İklim Değişikliğine Karşı Verilen Küresel Mücadele ve Avrupa Birliği", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 4, 2018, s. 704-705

gözlemlenebilir bir emisyon azaltım hedeflerinin oluşturulması, emisyon azaltım hedeflerinin izlenmesi, şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından ortak normların belirlenmesi ilkeleri temelinde Paris zirvesine öncülük etmiştir.²⁴²

AB Paris Konferansı sonrası ETS'nin güncellenmesi, 2020 stratejisinin uygulanmasının desteklenmesi ve somut adımların atılması konusunda üye devletler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca gelişmiş ülkeleri desteklemek için 2020 yılına kadar 100 milyar dolar kaynak ayırma taahhüdünde bulunulmuştur. 2014 ve 2016 yılları arasında AB bütçe tasarılarının 1/5 kısmının iklim değişikliği ile mücadele politikalarına ayrılması kararlaştırılmıştır.²⁴³

Çevrenin korunmasına yönelik ortak mevzuat oluşturulması, AB kurumlarının iklim değişikliği konusundaki rolü açısından önem arz etmektedir. AB 1972 yılından itibaren gerek kurumlarını gerek hukuk sistemini iklim değişikliği ile mücadele konusunda uyumlu hale getirmeye başlamıştır. Üye devletlerin iktisadi, sosyal ve siyasal açıdan önceliklerinin farklılaşması, AB'nin ortak bir çevre mevzuatı geliştirmesine yol açmıştır. Ortak çevre mevzuatının bir diğer nedeni, farklı çevre politikaları geliştirilmesinin Birliğin dayanışma ruhunu zedeleme riskinin olmasıdır.²⁴⁴

2.1.4. Stratejik Belgeler ve Vizyonlar (2020, 2030, 2050)

AB, iklim değişikliği nedenli mevcut sorunlara karşı önleyici politikalara başvururken aynı zamanda gelecek vizyonunu ortaya koymuştur. Gelecek dönemin iklim değişikliği politikalarının yönünü belirleyecek olan bu vizyonlar, geniş kapsamlı hedefleri ve amaçları barındırmaktadır. Bu bağlamda 2020, 2030 ve 2050 yılları olmak üzere üç vizyon belgesi yayımlanmıştır.

²⁴² Nuran Talu, Avrupa Birliği İklim Politikaları, İklim Değişikliği Modülleri Serisi 3, AB ve Türkiye İklim Değişikliği Alanında Ortak Projelerin Desteklenmesi Projesi, 2019, s.15-17

²⁴³ a.g.p, s. 18

²⁴⁴ Salih Batal, "Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Temel Özellikleri", Mevzuat Dergisi, Sayı: 148, 2010, <http://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/06.htm>

2.1.4.1. 2020 Stratejisi

AB Kyoto Protokolü'nden doğan yükümlülükleri yerine getirirken aynı zamanda strateji belgeleri yayımlayarak iklim değişikliği ile mücadelede gelecek vizyonunu hazırlamıştır. Bu bağlamda ilk vizyon hedefi 2020 stratejisidir. Emisyon azaltma hedefli hazırlanan bu strateji belgesi, 2007 yılında AB Komisyonu tarafından tebliğ olarak sunulmuştur. 2007 yılında liderler zirvesinde Komisyon'a 2020 iklim değişikliği ile mücadele stratejisi hazırlama görevi verilmiş ve 2010 tarihinde ilk tebliğin güncellenmiş hali yayımlanmıştır.²⁴⁵

2020 Stratejisine göre iki hedef belirlenmiştir. Bunlardan ilki Kyoto Protokölü'nde taahhüt edilen %20 ve 1990 yılı seviyesine kıyasla sera gazı azaltım hedefi ve diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de bu yönde girişimde bulundukları takdirde karbon emisyonun azaltım hedefinin %30 seviyesine çıkarmaktır. Küresel iklim değişikliği ile mücadelede katkıyı en üst seviyeye çıkarmanın yanı sıra az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler nezdinde iklim değişikliği ile mücadeleyi teşvik etme girişimlerinin yoğunlaştırılması hedeflenmiştir. İkincisi ise yenilenebilir enerji bağlamında enerji verimliliğini en az %20 seviyesine çıkarmaktır.²⁴⁶

AB'nin 13 yıllık iklim değişikliği stratejisini belirleyen 2020 vizyon belgesi, beş temel ilkeye dayanmaktadır. İlk ilke, Avrupa Topluluğu'nu ikna etme ve küresel anlamda öncü rolün pekişmesi için gerçekçi, ikna edilebilir, şeffaf ve uyumlu politikalar geliştirilmesidir. İkinci ilke, üye devletler arasında eşit politikalar yürütülmesidir. Üçüncü ilke, küresel rekabet gücü gözetilerek iklim finansmanının etkili ve verimli bir şekilde oluşturulmasıdır. Dördüncü ilke sera gazı salımı indirim hedefi doğrultusunda yeni teknolojiler geliştirilmesi ve yeniliklere uygun olan

²⁴⁵ Şekercioğlu, Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikasının Oluşumu ve Sivil Toplum Örgütleri, s. 97-98

²⁴⁶ European Commission, [COM (2007) 2 final] Communication From The Commission To The Council, The European Parliament, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius The way ahead for 2020 and beyond, 10/01/2007, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0002:FIN:EN:PDF>

adımların atılmasıdır. Son ilke kapsamlı bir uluslararası anlaşmanın yapılması için gerekli tüm girişimlerin yapılmasıdır.²⁴⁷

Emisyon Ticaret Sistemi'nin (ETS) güncellenmesi, sera gazı azaltım hedefinin gerçekleştirilmesi, yenilenebilir enerjiye geçişin hızlanması, verimli ve etkili enerji kullanımı, 2020 sonrası emisyon miktarının düşürülmesi için gerekli potansiyeli oluşturmak, bu stratejinin amaçları arasındadır. Ayrıca değişimi teşvik etmek, enerji yoğun endüstrilere yeşil ekonomiye geçiş için gerekli altyapının sağlanmasını teşvik etmek ve yatırım kapasitesini artırmak, 2020 vizyonunda iklim değişikliği ile mücadelede yapılması gerekenler olarak belirlenmiştir.²⁴⁸

2020 Stratejisinde üç sütunlu büyüme hedefi belirlenmiştir. Bunlardan ilki *Akıllı Büyüme* stratejisidir. AB'yi bilgi ve yenilikçilik ilkeleri olan bir ekonomi haline getirmeyi amaçlayan bu sütun, “Yenilikçilik Birliği”, “Hareket Halinde Gençlik” ve “Dijital Gündem” olarak üç ana bölüme ayrılmıştır. Yenilikçilik Birliği kapsamında eğitim becerilerinin geliştirilmesi, Avrupa araştırma alanının oluşturulması, mali kaynakların bu alanda etkin kullanılması, bu alanda kurulan enstitülerin yenilikçilik ilkesi temelinde desteklenmesi, yenilikçi girişimlerin finansman kaynağına erişimin desteklenmesi, yenilikçilik hedeflerine ulaşabilmek için AB Komisyonu tarafından eylem planı hazırlanması konuları dahil olmak üzere önlem planı hazırlanmıştır.²⁴⁹

İkincisi Hareket Halinde Gençlik bölümüdür. Bu stratejide üniversite eğitiminin standartlarını yükseltmek ve uluslararası etkileşimin artırılması amaçlanmaktadır. Gençlerin istihdam olanaklarının iyileştirilmesi bağlamında eğitim olanaklarının etkin kullanılması üzerinde durulmuştur. Bu strateji özelinde öğrencilerin yeteneklerinin güçlendirilmesi, üniversite eğitiminde öğrenci sayısının artırılması, uluslararası bağlamda öğrencilerin öğrenim içeriklerine erişiminin kolaylaştırılması, gençlere yönelik istihdam olanaklarının iyileştirilmesi için bir çerçevenin oluşturulması ve finansal kaynakların etkin kullanımı başlıkları altında eylem planı hazırlanmıştır.²⁵⁰

²⁴⁷ a.g.b., s. 4-5

²⁴⁸ a.g.b., s. 5-11

²⁴⁹ Selen Akses, Avrupa 2020 Stratejisi, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2014, s. 33- 44, <https://www.ikv.org.tr/images/files/2020stratejisi.pdf>

²⁵⁰ a.g.r, s. 45-56

Üçüncüsü Dijital Gündem stratejisidir. Bu strateji, ortak bir dijital pazarın oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda tek bir dijital pazarın oluşturulması, bilgi ve iletişim teknoloji ürünleri koordinasyonunun oluşturulması, internet kullanımında güvenliğin artırılması, internet hizmetinin hızlandırılması, yatırımların teşvik edilmesi, çevrimiçi hizmetlerin geliştirilmesi ve yaşlı nüfusun iklim duyarlılığını artırmak için dijital altyapının geliştirilmesi konularında eylem planı hazırlanmıştır.²⁵¹

2020 stratejisi, AB genelinde iklim politikalarının kolektif olarak uygulanması konusunda önemli bir girişimdir. Bu stratejinin bir diğer önemli yönü stratejide belirlenen hedeflerin, üye ülkelere önemli sorumluluklar getirmesidir. Öncelikle Birlik genelinde kolektif politikaların uygulanması konusunda üye ülkelerin uyumu ve sorumluluklarını yerine getirmesi şarttır. Bu bağlamda 2015 yılına gelindiğinde sera gazı emisyon miktarı %20 azalmıştır. Bu durum AB'nin 2020 yılına kadar öngördüğü azaltım hedefine denk gelmektedir. Ancak enerji tüketimi konusunda üye devletler arasında farklılıklar devam etmiştir. Aynı tarihte 27 üyenin sera gazı azaltım hedeflerini gerçekleştirildiği görülmekte iken Malta bu hedefe ulaşma konusunda diğer Birlik ülkelerinden ayrılmaktadır.²⁵²

Öncelikle üye devletler arasında hedeflerin gerçekleşmesi konusunda uyumun sağlandığı söylenemez. Bazı ülkelerin hedeflerin üzerine çıkmasına karşı bazı ülkelerin hedeflerin oldukça altında kalması, kolektif politikaların gelişmesini zorlaştırmaktadır. Ancak kolektif politikaların ilerlemesini kolaylaştırmak için getirilen ETS sisteminde, üye ülkeler arasındaki dengenin sağlanması amaçlanmaktadır.²⁵³

²⁵¹ a.g.r, s. 60- 66

²⁵² European Environment Agency, "Overall Progress Towards the European Union's '20-20-20' Climate and Energy targets", Avrupa Komisyonu Raporu, (erişim tarihi: 03. 08. 2018), <https://www.eea.europa.eu/themes/climate/trends-and-projections-in-europe/trends-and-projections-in-europe-2017/overall-progress-towards-the-european>; European Commission, "Progress of the European Union towards its 2020 Energy Efficiency Targets", Avrupa Komisyonu Raporu, (erişim tarihi: 23. 02. 2023), <https://www.eea.europa.eu/themes/climate/trends-and-projections-in-europe/trends-and-projections-in-europe-2017/progress-of-the-european-union-1>

²⁵³ European Commission, "Progress of the European Union towards its 2020 Energy Efficiency Targets", Avrupa Komisyonu Raporu, (erişim tarihi: 23. 02. 2023), <https://www.eea.europa.eu/themes/climate/trends-and-projections-in-europe/trends-and-projections-in-europe-2017/progress-of-the-european-union-1>

2.1.4.2. 2030 Vizyonu

2020 sonrası uzun vadeli iklim politikalarının altyapısının oluşturulması, 2020 sonrası iklim değişikliği ile mücadele sonucu oluşacak fırsatların ve risklerin belirlenmesi ve yeni bir uluslararası anlaşma ihtiyacı bağlamında gerekli öncü rolün oynanabilmesi için yeni bir vizyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda 2013 yılında 2030 vizyonu yayımlanmıştır.²⁵⁴

İklim değişikliği politikaları bağlamında gelinen aşamaların belirtildiği bu vizyon, 4 başlıkta değerlendirilmiştir. Bu vizyon hedefler, rekabet edilebilirlik, üye devletler arasındaki farklı eğilimler ve alternatif politika araçları olarak 4 başlık altında değerlendirilmiştir.²⁵⁵

Araştırmaların teşvik edilmesi ve yeniliklerin benimsenmesi, maliyet etkin iklim politikasının oluşturulması, yeni sera gazı emisyonunun belirlenmesi ve arz güvenliği ve rekabet edilebilirlik koşullarının belirlenmesi hedefler arasındadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının verimli kullanımı, uluslararası rekabette, AB'yi ön plana çıkaraktır. Refah seviyesi, sanayi yapısı ve enerji tüketimi, şehir yapısı, karbon salımı oranı, kaynakları ve sosyal yapılarının farklı olduğu kabulü doğrultusunda önümüzdeki yıllarda daha etkin politikaların geliştirilmesi gerektiği görüşü dile getirilmiştir. Teknolojik araçların etkili kullanımı ve yenilikçi fikirlere önem verilmesi, rekabetçi ve sürdürülebilirliğin sağlanması için gerekli tüm araçların kullanılması bu vizyonda belirtilmiştir.

2030 vizyonu nezdinde entegre ulusal enerji ve iklim politikaları ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir. Entegre ulusal enerji hedefinde karbondan arındırma, enerji güvenliği, enerji verimliliği, iç piyasayı yönlendirme, yenilikçilik gibi politikalar benimsenmektedir.

AB, 2020 itibariyle karbon emisyon miktarını 1990 yılında ölçülen miktara göre %34 oranında azaltmıştır. 2030 vizyonu bu azaltım miktarını %55 olarak hedeflemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek için yenilenebilir enerjiye önem

²⁵⁴ European Commission, [COM(2013) 169 Final] Green Paper A 2030 framework for climate and energy policies, 27/03/2013, s. 2, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0169:FIN:en:PDF>

²⁵⁵ European Commission, [COM(2013) 169 Final]

verilmektedir. Elektrik üretimi için kullanılan fosil yakıtların çevreye verdiği zarar tespit edilmektedir. Bu doğrultuda elektrik üretimi için yenilenebilir enerjinin kullanılması 2030 hedeflerine ulaşmak için önem arz etmektedir. Rüzgâr enerjisi kullanımının yaygınlaştırılması başta olmak üzere yenilenebilir enerji bu vizyonda ana gündemdir. Isıtma, soğutma ve ulaşımda kullanılan fosil yakıtlara dikkat çekilmekle birlikte yenilenebilir enerjinin bu alanlarda daha etkin kullanılması öngörülmektedir.²⁵⁶

2030 Vizyonu bağlamında Komisyon'un rolü güçlendirilmiştir. AB Komisyonu'nun yıllık değerlendirme raporu başta olmak üzere yasa teklifi sunması konusunda yetkili olması kararlaştırılmıştır. Mevcut yasaların değerlendirilmesi ve yorumlanmasını yaparak 2030 vizyonuna uygun hale getirilmesinin sorumluluğu Komisyon'a verilmiştir. İklim değişikliği politikalarının daha etkin hale getirilmesi için AB yasalarının birleştirilmesi ve daha yalın hale getirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca yetki devri konusu bu vizyonda gündeme gelmekle birlikte Komisyon'un rolü burada önem arz etmektedir. AB kurumları arasında uyumun güçlendirilmesi ve uluslararası diyalog bu vizyonda önemli yer tutmaktadır.²⁵⁷

2.1.4.3. 2050 Vizyonu

AB geliştirdiği 2020 Vizyonu ve 2030 Vizyonu ile iklim değişikliği ile mücadelede gelecek vizyonlarını oluşturmuştur. Ancak "karbon sıfır" hedefi uzun vadeli bir politikanın çıktısı olduğu için daha uzun vadeli bir vizyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda 2050 Vizyon Belgesi, 2018 yılında yayımlanmıştır.

2050 Vizyon Belgesi ile 5 başlıkta gelecek vizyonu belirlenmiştir. Bunlar Temel Politikalar, 2050 için Kilometre Taşları, Düşük Karbon Yenilikleri ve Sektörel Yaklaşım, Düşük Karbonlu Bir Geleceğe Yatırım ve Uluslararası Boyut olarak

²⁵⁶ European Environment Agency, "EU achieves 20-20-20 climate targets, 55 % emissions cut by 2030 reachable with more efforts and policies", (erişim tarihi: 09.02.2023), <https://www.eea.europa.eu/highlights/eu-achieves-20-20-20>

²⁵⁷ European Commission, "Better Regulation: why and how The Better Regulation agenda ensures evidence-based, transparent EU law-making based on the views of those impacted. The Commission evaluates and improves EU laws, focusing on delivering where it matters the most.", (erişim tarihi: 15.04.2022), https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation_en

hazırlanmıştır. 2050 yılına kadar yenilikçi çözümlerin üretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ulaşım, enerji, sanayi ve bilgi yatırımlarının yapılması için gerekli politikalara odaklanılması hususu üzerinde durulmuştur. Güvenli, rekabetçi ve karbondan arındırılmış enerji sektörü için elektriğin öneminden bahsedilmiştir. Yakıt verimliliği, elektrifikasyon ve maliyet etkin sürdürülebilir politikalar için teknolojik izolasyonunun etkili kullanımı vurgulanmıştır. Düşük karbonlu çevre inşasının getireceği fırsatlar ve bu fırsatların sektörlere yansımaları değerlendirilmiştir. Endüstriyel sektörlerin karbon sıfır hedefi doğrultusunda politikalar geliştirmesi vurgulanmıştır. Sürdürülebilir arazi kullanımının teşvik edilmesi bir diğer önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2050 yılına kadar çevre yatırımlarında büyük artışlar öngörülmektedir. Ayrıca enerji bağımlılığının azaltılması, yeni iş olanaklarının yanında sağlıklı hava kalitesi için yapılması gerekenler sıralanmıştır. AB'nin küresel iklim değişikliği ile mücadele politikalarında hem küresel altyapının oluşturulması hem de uluslararası anlaşmalarda oynayacağı öncü roller vurgulanmıştır. Ayrıca üçüncü ülkeler ile iklim değişikliği politikaları bağlamında görüşmelerin yapılması öngörülmüştür.²⁵⁸

Bu vizyonda yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda AB Komisyonu'na yetki verilmiştir. Bu doğrultuda yasa yapma ve mevcut yasaların gözden geçirilmesi bu vizyonda yer almaktadır. Bu vizyonda ana hedef, karbon emisyon miktarını 1990 yılında ölçülen miktara kıyasla %80 oranında azaltmaktır. 2030 vizyonunda bu oran %55 civarında iken bu vizyonda karbon emisyon azaltım miktarı yükseltilmiştir.²⁵⁹

Karbon emisyonu azaltma hedefi doğrultusunda sektörler bazında politikalar benimsenmiştir. Güvenli, rekabetçi ve karbonsuz enerji sektörü sloganı ile yola çıkılmıştır. Bu doğrultuda elektrik üretimi dahil olmak üzere enerji üretimi kaynaklı karbon salımının sıfıra indirilmesi öngörülmektedir. Ulaşım sektörü başta olmak üzere

²⁵⁸ European Commission, [COM (2011) 112 Final] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, 08/03/2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52011DC0112>

²⁵⁹ European Commission, [COM (2011) 112 Final] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, 08/03/2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52011DC0112>

yakıt kullanımının neden olduğu karbon emisyonu bu vizyonda değerlendirme konusu olmuştur. Bu yönde fosil yakıtların kullanımı dahil olmak üzere sürdürülebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır.²⁶⁰

Binalardan kaynaklanan karbon emisyonu değerlendirme konusu olmuştur. 2050 yılına kadar binalardan kaynaklanan karbon emisyon miktarının sıfıra indirilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda binalarda gerekli altyapının oluşturulması kararı alınmıştır.²⁶¹

Karbon emisyonunun en fazla olduğu alan sanayidir. Bu vizyonda sanayiden kaynaklı karbon salımı miktarını 1990 yılına göre %87 oranında azaltma hedeflenmiştir. 2035 yılına kadar karbon emisyonunu azaltacak ekipman ve karbon tutucu malzemelerin sağlanmasının bitirilmesi hedeflenmektedir.²⁶²

2.1.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı

AB gerek geleceğe yönelik stratejiler gerekse bünyesinde oluşturduğu kurum ve kuruluşlar ile iklim değişikliği ile mücadele konusunda önemli adımlar atmaktadır. Ancak uygulanabilirlik konusunda üye ülkeler nezdinde problemler gözlenmektedir. Bu bağlamda 2020 yılı karbon emisyonu azaltım hedefleri genel itibariyle gerçekleştirilse de farklılıklar da dikkat çekmektedir.²⁶³ Ayrıca AB'nin ortaklık kurduğu ülkeler nezdinde iklim değişikliği politikaları önem arz etmektedir. İktisadi, sosyal ve güvenlik ilişkisi bağlamında diğer ülkeler ile kurulan ilişkinin yanında iklim değişikliği ile mücadele noktasında adımlar atmak, AB'nin öncelikli ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu noktada iklim değişikliği ile mücadele konusunda uyum

²⁶⁰ European Commission, [COM (2011) 112 Final] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, 08/03/2011, s. 6-7, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52011DC0112>

²⁶¹ European Commission, [COM (2011) 112 Final] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, 08/03/2011, s. 8, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52011DC0112>

²⁶² European Commission, [COM (2011) 112 Final] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, 08/03/2011, s. 9, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52011DC0112>

²⁶³ Marco Siddi, "European Green Deal- Assessing Its Current State And Future Implementation", Finnish Institute of International Affairs, Cilt: 114, Sayı: 14, 2020, s. 3-12

politikalarını geliştirmek, uygulanabilirlik açısından verimi artırmak ve diğerk ülkeler ile ilişkilerinde iklim değişikliği ile mücadeleyi daha etkin uygulamak için Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) hazırlanması kararlaştırılmıştır.²⁶⁴

AYM, AB'nin küresel iklim değişikliği ile mücadelede sürdürülebilir ekonomiyi bağlamında daha etkin ve derin politikalara geçişini yansıtan mutabakat belgesidir. Kaynakların verimli kullanımı, rekabetçi ekonomik modelin yanı sıra gelişmiş ve refah seviyesi yüksek bir toplum hedefi doğrultusunda hazırlanmıştır. Temiz ekonomi ve enerjinin verimli kullanılmasını içeren bir yol haritası sunan bu mutabakat, 11 Aralık 2019 tarihinde AB Komisyonu tarafından Avrupa Parlamentosu'na sunulmuştur.²⁶⁵

AYM, tarım, okyanuslar, finans, inovasyon, bölgesel kalkınma, sanayi vb. iklim değişikliğine etki eden alanları kapsamaktadır. Bu alanlar nezdinde yeşil dönüşümün sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.²⁶⁶

AYM kapsamında 7 alan belirlenmiştir.²⁶⁷ İlk alan *2030 ve 2050 Hedeflerini gerçekleştirmektir*. Bu alanda 2020 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen 2030 yılında karbon emisyonunu %55 oranında azaltılması hedefine atıfta bulunulmuştur. Bu hedefi gerçekleştirmek için yıllık sera gaz emisyonunun %7,6'ya indirilmesi öngörülmüştür. Bu kararların uygulama aşamasına geçilmesi için 2023 yılından itibaren devreye girmesi hedeflenen hukuki altyapının hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır.²⁶⁸

İkinci alan, *Güvenli, Ucuz ve Güvenli Enerji Ulaşımıdır*. Aralık 2019 yılında ye lkeler, Komisyon ile birlikte eřėdm halinde Ulusal Enerji ve İklime planlarını sunmuştur. Ancak bu mutabakatta enerji planlarının 2023 yılında mevcut iklim şartlarının göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

²⁶⁴ a.g.m, s. 4

²⁶⁵ Tuncay Baydemir, "Avrupa Yeşil Mutabakatı", TÜBİTAK Teknik ve Bilim Dergisi, Temmuz 2001, s. 19-20

²⁶⁶ Kamile Türkoğlu ştn, "Yeşil Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türk evre Hukuku ve Politikalarına Etkileri", Memleket Siyaset Yönetim, Cilt: 16, Sayı: 36, 2021, s. 337

²⁶⁷ Constanze Fetting, "The European Green Deal", ESDN Report, 2020, Viyana, s. 12, https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf

²⁶⁸ European Commission, Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions - The European Green Deal, 2020, s. 4, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

Verimli enerji yönetimi için akıllı teknolojilerin yanı sıra akıllı şebekeler ve hidrojen gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının ağırlıkta olduğu enerji üretimi gibi yeni önlemler alınmıştır.²⁶⁹

Üçüncü alan, *Temiz ve Döngüsel Ekonomi İçin Etkin Sanayi Yönetimidir*. Sera gazı salımının %50'si ve biyoçeşitlilik kaybının %90'ı sanayi üretimi için gereken hammaddelelerden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda sanayide dijitalleşme başta olmak üzere geri dönüştürülebilir maddelerin sanayi üretiminde etkin olması kararlaştırılmıştır. Sanayi Stratejisi 2020 yılında yayımlanmıştır. Bu stratejide küresel rekabet gücünü sürdürmek, 2050 yılına kadar iklim nötr hedefini gerçekleştirmek ve Avrupa dijital geleceğini şekillendirmek gibi uygulamalar öngörülmüştür.²⁷⁰

Dördüncü alan, *Enerji ve Kaynakların Yenilenmesi ve İnşa Edilmesidir*. Binalarda kullanılan enerji, AB'nin toplam sera gazı emisyonunun %40'ına karşılık gelmektedir. Bu bağlamda 2030 yılı hedeflerine ulaşmak için binalardan kaynaklanan sera gazı salımının %60 ve enerji kullanımının %14 oranında azaltılması gerekmektedir. Bu doğrultuda *Yenileme Stratejisi* yayımlanmıştır. Bu strateji ile 25 milyon insanı kapsayacak olan binaların yenilenmesi için çalışmaların başlanması kararı alınmıştır. Öncelikle binalardaki ısıtma ve soğutmadan kaynaklı karbon salımının azaltılması, enerji verimliliğinin artırılması ve okul ve hastane gibi kamu binalarının yenilenmesi şeklinde bir dizi tedbirler açıklanmıştır. Bu tedbirleri uygulamak için Avrupa Bauhaus Girişimi projesi açıklanmış ve 2021 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu girişim ile binaların yenilenmesi bağlamında bütün paydaşların bir araya getirilmesi amaçlanmıştır.²⁷¹

Beşinci alan, *Biyoçeşitliliğin Korunması ve İyileştirilmesidir*. Biyoçeşitlilik kaybı iklim değişikliğinin ana nedenleri arasındadır. AYM'de bu soruna yönelik çözüm önerileri getirilmiştir. Öncelikle Komisyon nezdinde 2020 yılında Biyoçeşitlilik Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu stratejiye göre ağaçlandırma faaliyetleri

²⁶⁹ European Commission, Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions - The European Green Deal, 2020, s. 12

²⁷⁰ a.g.b, s. 13

²⁷¹ a.g.b, s. 14

başta olmak üzere biyoçeşitlilik kaybını azaltmaya yönelik önemli tedbirler vurgulanmıştır.²⁷²

Altıncı alan, *Tarladan Sofraya: Adil, Sağlıklı ve Çevre Dostu Bir Gıda Sistemidir*. 2020 yılının Mayıs ayında yayımlanmış ve bir dizi strateji, direktif ve aksiyon plan ile birlikte özellikle tarım alanında önemli adımlar atılmıştır. Sürdürülebilirlik olarak besin zinciri, üretimin sağlanması, gıda güvenliği, gıda pazarının etkin kullanımı, israfın azaltılması ve gıda ile ilgili işlenen suçları minimize etmek bu stratejinin ana konularını oluşturmaktadır.²⁷³

Yedinci alan, *Sürdürülebilir ve Akıllı Mobiliteye Geçiş Hızlandırmadır*. Hava yolu taşımacılığı başta olmak üzere ulaşım sektörü, karbon emisyonunun en önemli nedenlerindendir. Bu doğrultuda karbon nötr hedefine ulaşmak için ulaşım sektörü AYM’de önemli alan olarak vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda ulaşım sektörünü sürdürülebilir kılmak, toplu taşıma sisteminin etkin kullanımı ve ulaşımın kolaylaştırılması konusunda tedbirler sıralanmıştır.²⁷⁴ Sekizinci alan, *Sıfır Kirliliktir*. 2021 yılında başlayacak sıfır kirlilik stratejisi yeraltı ve yüzey sularının kirlenmesini önlemeyi amaçlamaktadır.²⁷⁵

Mutabakat, 2030 ve 2050 yılı stratejisinde yer alan hedefleri gerçekleştirmek için hazırlanmıştır. Bu doğrultuda karbon nötr hedefi mutabakatın ana konusunu oluşturmaktadır. AB ekonomisinin yeşil dönüşümünü öngören bu anlaşma, enerji dengesi bağlamında dünya genelinde iktisadi faaliyetleri etkilemektedir. Bu bağlamda mutabakatın en önemli çıktısı, iklim değişikliği politikaları bağlamında jeopolitik açıdan getirdiği sonuçlardır.²⁷⁶ AYM ile 2023 yılında “Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM)” getirilmiştir.²⁷⁷ SKDM’nin kabul edilmesiyle karbon yoğun

²⁷² a.g.b,

²⁷³ a.g.b, s, 15-16

²⁷⁴ a.g.b, s, 17-18

²⁷⁵ a.g.b, s, 14

²⁷⁶ Mark Leonard, Jean Pisani-Ferry vd., *The Geopolitics of The European Green Deal*”, Brüksel Politika Merkezi, 2021, s. 1, https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp_attachments/PC-04-GreenDeal-2021-1.pdf

²⁷⁷ T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, “Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasına (SKDM) ilişkin Tüzük AB Resmi Gazetesi’nde Yayımlandı”, (erişim tarihi: 17.05.2023), https://www.ab.gov.tr/test_53490.html

üretimin AB sınırları dışına taşınması nedeniyle oluşabilecek etkilerin sınırlandırılması istenmiştir.²⁷⁸

SKDM kapsamında karbon yoğun olarak üretilen ve düşük maliyetli ürünler ile karbon yoğun olmayan ve yüksek maliyetli ürünlerin rekabet şartlarının eşitlenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda karbon vergisi getirilmiştir. Karbon yoğun üretilen ürünlere uygulanması planlanan vergi düzenlemeleri neticesinde rekabet koşullarının eşitlenmesi planlanmaktadır. AB halihazırda karbon yoğun olmayan ürünlerin üretiminde önemli ilerleme sağlamaktadır. Bu noktada sorun teşkil eden husus, AB dışı karbon yoğun ürünlerin ithal edilmesidir. Bu bağlamda SKDM ithal edilen karbon yoğun ürünlere gümrükte karbon vergisi getirerek iklim değişikliği ile mücadelede jeopolitik unsurları gündeme getirmektedir.²⁷⁹

²⁷⁸ European Parliament, “Carbon border adjustment mechanism as part of the European Green Deal In “A European Green Deal””, (erişim tarihi: 20.09.2023), <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-carbon-border-adjustment-mechanism>

²⁷⁹ Füsun Özerdem, “İklim Krizinin Gölgesi Altında Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye’yi Bekleyen Zorluklar”, Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 31, s. 54-56; Henrique Morgado Simões, “EU Carbon Border Adjustment Mechanism Implications For Climate And Competitiveness”, EU Legislation Progress-Briefing, 2023, s. 1-10, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698889/EPRS_BRI\(2022\)698889_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698889/EPRS_BRI(2022)698889_EN.pdf); European Parliament, Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism (Text with EEA relevance), 16.05.2023, s. 4-50, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R0956>

2.2. SERT GÜÇ OLARAK AB: UKRAYNA SAVAŞI POLİTİKALARI

Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa devletleri bağımsız olmuşlardır. Bağımsız politikalar üreten bu devletler demokratikleşme süreci ile NATO'ya üye olmaya başlamışlardır.²⁸⁰ Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerek ekonomik gerekse Çeçenistan özelinde yaşadığı ayrılıkçı sorunlardan dolayı bu üyeliklere tepki verememiştir. Ancak Vladimir Putin'in 2000 yılında Rusya'nın başına geçmesi jeopolitik dengeleri değiştirmiştir. Rusya ekonomisini ve askeri gücünü düzeltme amacı doğrultusunda politikalar üreten Putin, NATO genişlemesini ulusal güvenlik meselesi olarak tanımlamıştır.²⁸¹ Doğu Avrupa devletlerinin çoğunun NATO üyesi olmasına karşılık Ukrayna ve Gürcistan'ın üye olmamış olması, Rusya jeopolitiği açısından bu ülkelerin önemini artmıştır. Putin 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda NATO genişlemesine açıkça izin vermeyeceğini belirtmiş ve ABD hegemonyasını eleştirmiştir.²⁸² Bu doğrultuda Rusya ilk olarak 2008 yılında Gürcistan sorununa müdahale ederek Güney Osetya ve Abhazya bölgelerini Gürcistan'dan koparmıştır. Dünyadan tepkiler gelse de bu tepkiler yetersiz kalmıştır. Gürcistan krizinde AB bir bütün halinde aktif rol oynayamamıştır. Fransa bu süreçte aktif rol oynamış fakat arabuluculuk rolü başarısız olmuştur.²⁸³ Gürcistan sorunu Avrupa kıtası için jeopolitik gerçeklerin tekrar gün yüzüne çıktığı bir krizdir. AB bu krizde normatif gücünü kullanamamış ve ortak politika üretememiştir. AB'ye üye devletin bu krizde başarısız da olsa aktif rol oynaması, AB'nin ortak savunma politikaları geliştirmesinin önünü açmıştır.

Bu bölümde öncelikle Rusya-Ukrayna Savaşı'nın çıkış nedenlerinden biri olan 2014 yılındaki krize karşı, AB'nin geliştirdiği politikalar incelenecektir. Ardından

²⁸⁰ Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik tarihleri şu şekildedir: Çekya-1999, Macaristan-1999, Polonya-1999, Bulgaristan-2004, Estonya-2004, Letonya-2004, Litvanya-2004, Romanya-2004, Slovakya-2004, Slovenya- 004, (Kaynak: NATO, https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html)

²⁸¹ Serhan Yalçır, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu – NATO İlişkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 340-341

²⁸² DW, "Putin'den ABD'ye yayılım ateşi", (erişim tarihi: 10,02,2007), <https://www.dw.com/tr/putinden-abdye-yayl%C4%B1m-ate%C5%9Fi/a-2519775>

²⁸³ Yusuf Avar, "Avrupa Birliği'nin Rusya- Gürcistan ve Rusya-Ukrayna Çatışmalarına Karşı Tutumu: Almanya ve Fransa'nın Liderlikleri", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 24, 2021, s. 313-314

Rusya ve Ukrayna arasında konvansiyonel ve Avrupa kıtasında Soğuk Savaş'tan sonra yaşanan en büyük askeri hareketlenme olan Rusya'nın, Ukrayna işgaline karşı AB'nin geliştirdiği politikalar ve silahlanma politikaları ele alınacaktır.

2.2.1. AB'nin Kırım'ın İlhakı Sürecindeki Tutumu

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan kriz, 2004 yılında "Turuncu devrim" olarak da adlandırılan Ukrayna devlet başkanı Yanukovych'in Rusya yanlısı politika izlemesi ile başlamıştır. 2004 yılı başlarında Ukrayna, AB ile yakınlaşma sürecine girmiş ve Birlik ile bir dizi anlaşmalar imzalamıştır. Ancak Yanukovych'in Ukrayna'da devlet başkanı olması, AB ile yakınlaşma sürecine darbe vurmuştur. Öncelikle Yanukovych AB ve Ukrayna Ortaklık Anlaşması'nı ertelemiştir. Bu erteleme halkın yönetimi karşı sokağa çıkmasına neden olmuştur. Gösteriler gittikçe şiddetlenirken Polonya, Fransa ve Almanya dışişleri bakanları krize çözüm bulmak için girişimlerde bulunmuş fakat başarısız olmuşlardır. En nihayetinde Yanukovych ile muhalefet arasında seçimlere kadar Yanukovych'in görevde kalacağı bir uzlaş sağlanmıştır. Protestoların şiddetlenmesi neticesinde Yanukovych kaçmış bu gelişmelerden sonra Ukrayna parlamentosu Yanukovych'i görevden almış ve yerine geçici olarak Turchynov'u seçmiştir.²⁸⁴

Yeni geçici hükümeti Rusya tanımamış ve Rusya yeni hükümetin eylemlerini yasa dışı olarak ifade etmiştir.²⁸⁵ Yeni hükümet ilk iş olarak AB ile imzaladığı ortaklık anlaşmasını yürürlüğe koymuştur. Tüm bu gelişmelerden sonra Rusya Kırım'ı işgal etmiş ve 16 Mart 2014 referandumu ile Kırım ve Sivastopol şehri Rusya'ya yasadışı olarak bağlanmıştır.²⁸⁶

²⁸⁴ John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, 2014, s. 80; Avar, "Avrupa Birliği'nin Rusya-Gürcistan ve Rusya-Ukrayna Çatışmalarına Karşı Tutumu: Almanya ve Fransa'nın Liderlikleri", s. 315

²⁸⁵ Tayfur Yumuşak, "Türkiye'nin Rusya – Ukrayna Savaşı'ndaki Arabuluculuk Rolünün Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 2023, s. 167

²⁸⁶ İlhan Aras, "Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 53, 2017, s. 38-39

AB krizin başından itibaren Rusya'nın bu eylemlerini kınamış ve Avrupa'da askeri çatışmanın yeri olmadığını vurgulamıştır.²⁸⁷ AB Kırım'ın ilhakından sonra ilk olarak 6 Mart 2014 yılında devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla zirve düzenlemiştir.²⁸⁸ Bu zirve sonunda yayımlanan bildiride Ukrayna'nın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün sağlanması noktasında Rusya'nın eylemleri kınanmış, Ukrayna'nın egemenliğini ihlal eden kişi ve kurumlara yaptırım kararı alınmıştır. Ayrıca bildiride Rusya'ya uluslararası hukuka saygı duyma çağrısında bulunulmuştur.²⁸⁹

AB'nin krize karşı verdiği tepki genellikle ekonomik yaptırım odaklı kalmıştır. Bu konu Birlik arasında tartışma konusu olmuştur. Zira ekonomik yaptırımlar Rusya'nın jeopolitik hırslarını durduramamıştır. Ayrıca AB, ekonomik yaptırımlar konusunda kolektif düşünce geliştirememiştir. Her üye devletin farklı ekonomik büyüklükleri veya Rusya'ya bağımlılıkları vardır. Örneğin Doğu Avrupa ülkeleri Sovyet mirasından dolayı Rusya'ya daha sert politikalar uygulanmasını savunmuştur. Ancak Almanya gibi büyük devletler Rusya ile ilişkilerine kendi çıkarları temelinde bakarak AB'nin kolektif hareket etmesine engel olmuşlardır.²⁹⁰

Askeri ve siyasi anlamda politikalara bakıldığında AB'nin kolektif hareket ettiği söylenemez. Öncelikle askeri anlamda göze çarpan bir politika yoktur. Avrupa devletleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra silahlanma politikaları konusunda kendilerini frenlemiş ve güvenliklerini NATO şemsiyesi altında ABD'ye bırakmışlardır. Bu nedenle askeri anlamda politikalara NATO perspektifinden bakmak gerekmektedir. Zira 32 üyesi bulunan NATO'nun 23 üyesi AB üyesidir. NATO, Kırım'ın ilhakından sonra 4-5 Eylül 2014 yılında Galler Zirvesi düzenlemiş ve Rusya ile olan askeri diyalog mekanizmasını askıya almıştır.²⁹¹ Ayrıca bu toplantıda Doğu Avrupa ülkelerinde bulunan NATO mevcudiyetinin güçlendirilmesi kararı alınmış,

²⁸⁷ Mustafa Kemal Öztopal, "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri", Uluslararası İlişkiler ve Tarih Dergisi, Sayı: 19, 2018, s. 114-118

²⁸⁸ a.g.m, s, 37

²⁸⁹ Council Regulation(EU) No 269/2014 of 17 March 2014, Concerning Restrictive Measures in Respect of Actions Undermining or Threatening the Territorial Integrity, Sovereignty and Independence of Ukraine, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0269>

²⁹⁰ Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin" s. 9

²⁹¹ Öztopal, "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri", s. 119

Ukrayna'nın NATO nezdinde askeri, siyasi ve ekonomik entegrasyonunun güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁹²

AB içerisinde bu krizin yürütülmesinde öncülük eden Almanya olmuştur. Almanya'nın gerek ekonomik gerek Sovyet dönemi mirası, krizde arabulucu rolü üstlenmesine olanak tanımıştır. Fransa'nın Gürcistan krizinde başarısız olması Almanya'nın politikalarının başarılı olup olamayacağı konusunda soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Almanya krizin ilk başından itibaren tansiyonu düşürme yönünde politikalar izlemiştir. Bu doğrultuda Weimar üçlüsünün (Almanya, Fransa ve Polonya) ayrıca Normandiya grubunun (Rusya, Ukrayna ve Fransa) kurulmasına öncülük etmiştir. Ukrayna'da tarafların bir araya getirilmesinde öncü rol oynayan Almanya, 5 Eylül 2014 yılında imzalanan Minsk 1 Anlaşması'nda başat rol oynamıştır. Minsk 1 Anlaşması'nın başarısız olması ile 12 Şubat 2015 tarihinde ağır silahların ve savaş esirlerinin serbest bırakılmasını içeren Minsk 2 Anlaşması imzalanmıştır.²⁹³

Özetle AB krizin ilk başından itibaren ekonomik yaptırımlar ile Rusya'yı cezalandırma yoluna gitmiştir. Ancak bu yaptırımlar Rusya'nın politikalarında bir değişiklik yaratmamıştır. AB, ekonomik yaptırımlar konusunda kolektif hareket etme konusunda zorlanmış fakat ortak yaptırım kararlarını müzakereler yoluyla çıkarılabilmektedir. Askeri anlamda politikaları NATO şekillendirmiş ve bu politikalar NATO'nun doğu kanadının güçlendirilmesi şeklinde sınırlı kalmıştır. Siyasi anlamda kolektif hareket edildiğini de söylenemez. Buna göre Almanya bu krizde siyasi politikalara yön vermiştir. AB içerisinde ekonomik yaptırım konusunda kurumların rolü daha fazlayken, askeri ve siyasi konularda Birlik içerisindeki güçlü devletlerin rolleri ön plana çıkmıştır.

²⁹² Euroactiv, "NATO flexes its muscle in response to Crimea crisis", (erişim tarihi : 8 Ocak 2015), <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/nato-flexes-its-muscle-in-response-to-crimea-crisis/>

²⁹³ Can Büyükbay, "Almanya'nın AB içerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik ve Değişim", Ege Araştırmaları Dergisi, Cilt:8, Sayı: 1, 2017, s. 28-29

2.2.2. Ukrayna Savaşı ve Yaptırımlar

2019 yılına kadar Rusya-Ukrayna ilişkileri düşük seviyesini korurken, Ukrayna’da söz konusu yılda yapılan devlet başkanlığı seçimini Volodimir Zelenski kazanarak, politikalarını Batı yanlısı olarak geliştirmeye başlamıştır.²⁹⁴ Batı yanlısı politikalardan Rusya rahatsız olmuş ve Zelenski’nin NATO’ya girme planları yapması, ilişkileri daha da germiştir.²⁹⁵ Zelenski’nin söylemleri, Donetsk ve Luhansk bölgelerinde artan askeri gerilimler ve Rusya’nın jeopolitik hırsları neticesinde Rusya, Ukrayna’yı 24 Şubat 2022 tarihinde topyekûn işgale başlamıştır.²⁹⁶

AB bu tarihten itibaren Rusya’ya yönelik her alanda yaptırım uygulamaya başlamıştır. Önceki dönemlerden farklı olarak Ukrayna’yı topyekûn işgal girişimi, Avrupa’yı derinden sarmıştır. Bu nedenle Kırım’ın ilhakı nedeniyle uygulanan yaptırımların kapsamı 157 kişi ve 37 kuruluş ile sınırlı tutulmuş ve ülkelerin ekonomik kayıpları göz önünde bulundurularak enerji alanında yaptırım uygulanmamıştır.²⁹⁷ İşgal nedeniyle uygulanan yaptırımlar oldukça faklı olup öncelikle Rusya’nın ekonomisini ve teknolojik altyapısını önemli ölçüde zayıflatacak olan yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca önemli iş insanlarına ve siyasetçilere de yaptırımlar uygulanmıştır. Rusya’nın yanı sıra Ukrayna işgalinde Rusya’nın yanında yer alan Belarus’a da finansal yaptırımlar uygulanmış olup AB savaşın başlangıcından 2023 yılının sonuna kadar Rusya’ya 9 yaptırım paketi uygulamıştır.²⁹⁸

Birinci Yaptırım Paketi, Rusya’nın Ukrayna’yı işgalinden bir gün önce 23 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yaptırım paketi, Donetsk ve Luhansk bölgelerinin otonom yapıları ve artan askeri faaliyetleri neticesinde devreye

²⁹⁴ BBC, “Ukraine election: Comedian Zelensky wins presidency by landslide”, (erişim tarihi: 23.01.2023), <https://www.bbc.com/news/world-europe-48007487>,

²⁹⁵ France 24, “In nod to Russia, Ukraine says no longer insisting on NATO membership”, (erişim tarihi: 23.01.2023), <https://www.france24.com/en/live-news/20220308-in-nod-to-russia-ukraine-says-no-longer-insisting-on-nato-membership>.

²⁹⁶ BBC, “As it happened: Ukraine deaths as battles rage on day one of Russian invasion”, (erişim tarihi 16.12.2023, ed: Jude Sheerin), <https://www.bbc.com/news/live/world-europe-60454795>

²⁹⁷ İlhan Aras, “Avrupa Birliği’nin Kırım’ın İlhakına Bakışı: Rusya’ya Yönelik Yaptırımlar”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 14, Sayı: 53, 2017, s. 37-39.

²⁹⁸ EU- Worldwide, “Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine”, https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en

girmiştir.²⁹⁹ Rusya'nın Minsk Anlaşması'na dönmesinin istenmesinin yanı sıra, AB Komisyonu ile birlikte Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisine ekonomik yaptırımlar ile ilgili çalışma yapması kararı alınmıştır. Askeri gerilimin düşürülmesine ek olarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulması gerektiği vurgulanmış aksi takdirde daha sert yaptırımların geleceği konusunda uyarıda bulunulmuştur. Donetsk ve Luhansk bölgelerinin otonom ve askeri faaliyetlerine vurgu yapılarak, Rusya Savunma Bakanı Sergey Şovgu dahil 22 kişi ve kuruluşa yaptırım kararı alınmıştır.³⁰⁰ Ukrayna egemenliğinde olan Donetsk ve Luhansk bölgelerinin otonom yapıları ile ilişki kuran Rusya Devlet Duma'sının 366 üyesine yaptırım kararı bu paketin içerisinde yer almaktadır. Ayrıca bu bölgeler özelinde ticaret, telekomünikasyon ve enerji alanlarına yaptırımlar getirilmiştir.³⁰¹

Bu yaptırım paketi bölgede artan askeri gerilime verilmiş bir cevaptır. Rusya'nın Ukrayna sınırına asker yığması, AB içerisinde ve Transatlantik bölgesinde askeri çatışma ihtimali bağlamında endişeleri artırmıştır. AB'nin ekonomik alanla sınırlı kalan birinci yaptırım paketi Rusya'yı durduramamış ve 24 Şubat'ta işgal başlamıştır. İşgalin başlaması ile AB, Rusya'ya yönelik yaptırım politikalarını sertleştirmiştir.³⁰²

İkinci Yaptırım Paketi, Rusya işgalinin hemen ardından gelmiştir. Öncelikle Rusya'nın askeri eylemleri kınanmış ve uluslararası hukuk temelinde Rusya'nın uluslararası güvenlik ve istikrarı bozduğu belirtilmiştir. Ukrayna'ya tam desteğin vurgulandığı bu pakette, Rusya'ya askeri faaliyetlerini sonlandırması çağrısında

²⁹⁹ Council of the Eu, "EU adopts package of sanctions in response to Russian recognition of the non-government controlled areas of the Donetsk and Luhansk oblasts of Ukraine and sending of troops into the region", <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/>

³⁰⁰ Official Journal of the European Union, Council Regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (OJ L 78, 17.3.2014, p. 6), s. 6-15, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0269>

³⁰¹ Council Regulation (EU) No 269/2014, s. 15-89

³⁰² Peter Van Bergeijk, "Sanctions Against The Russian War on Ukraine: Lessons From History And Current Prospect", Journal of World Trade, Cilt: 56, Sayı: 4, 2022, s. 583-585.

bulunulmuştur.³⁰³ 21. yüzyılda güç kullanımı ve işgal girişimlerinin artık kabul edilmediği görüşü paylaşılmış ayrıca Rusya'ya finansal, enerji, ticaret, teknoloji ve vize alanlarında ağır yaptırımlar getirilmiştir.³⁰⁴ Finansal anlamda halihazırda var olan kısıtlamalar genişletilerek Rusya'nın sermaye piyasalarına erişimi engellenmiştir. Bu doğrultuda Rus bankalarının ve devlet şirketlerinin AB ile olan finansal faaliyetleri kısıtlanarak Rusya'nın borçlanma maliyetinin yükseltilmesi ve Rus iş insanlarının servetlerine AB nezdinde yaptırım kararları alınmıştır.³⁰⁵

Üçüncü Yaptırım Paketi ile AB, savaşın giderek şiddetlendiği bir dönemde Rusya ve Belarus'a karşı yaptırım programını genişletmiştir. 28 Şubat ve 2 Mart 2022 tarihlerinde yürürlüğe konulan Üçüncü Yaptırım Paketi, Rusya ve Belarus'un ekonomik altyapısını hedef almıştır. Rusya'nın Belarus üzerinden Kiev'i kuşatması, AB'nin Belarus'u Rusya ile aynı kategoride değerlendirmesine yol açmıştır.³⁰⁶ Bu doğrultuda Belarus'un 22 üst düzey askeri yetkilisine yaptırım uygulanmış, söz konusu kişilere karşı varlık dondurma ve seyahat yasağı gibi yasaklar getirilmiştir.³⁰⁷

Rusya'ya yönelik ağır yaptırımlar bu paket ile gündeme gelmiş ve AB hava sahası Rus uçaklarına kapatılmıştır.³⁰⁸ Rusya'nın petrol, bankacılık, finans sektöründe faaliyet gösteren iş insanları, hükümet üyeleri ve askeri şahsiyetler dahil 26 kişiye daha

³⁰³ European Council, European Council conclusions, 24 February 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-council-conclusions-24-february-2022/>

³⁰⁴ Council of the EU, Russia's military aggression against Ukraine: EU imposes sanctions against President Putin and Foreign Minister Lavrov and adopts wide ranging individual and economic sanctions, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/>

³⁰⁵ Council Regulation(EU) 2022/328 of 25 February 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russias actions destabilising the situation in Ukraine, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R0328>

³⁰⁶ European Council, "Belarus role in the Russian military aggression of Ukraine: Council imposes sanctions on additional 22 individuals and further restrictions on trade," 2 Mart 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/belarus-role-in-the-russian-military-aggression-of-ukraine-council-imposes-sanctions-on-additional-22-individuals-and-further-restrictions-on-trade/>

³⁰⁷ Official Journal of the European Union, L 067, 2 March 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:067:TOC>

³⁰⁸ Official Journal of the European Union, L 057, 28 February 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:057:TOC>

yaptırım uygulanmıştır.³⁰⁹ Rusya'nın ekonomik faaliyetlerinin kısıtlanmasına yönelik AB nezdinde güçlü bir irade ortaya çıkmıştır.³¹⁰ En nihayetinde Rus bankaları SWIFT sisteminden çıkarılmıştır.³¹¹ Ancak AB ve Rusya arasında gaz ticaretinin finans sistemini yöneten iki Rus bankası yaptırım dışı bırakılmıştır.

Dördüncü Yaptırım Paketi 15 Mart 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Rusya'nın askeri faaliyetlerini şiddetlendirmesi neticesinde yaptırım ölçeği genişletilmiştir. AB Konseyi, Rusya'nın haksız ve sebepsiz işgaline devam ettiğini vurgulamıştır. Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in Konsey toplantısı sonrası yaptığı açıklamalar bu yaptırım paketini özetler niteliktedir.³¹²

Rejime önemli bir gelir kaynağı sağlayan ekonomik sektörlerde yer alan daha fazla oligark ve rejim bağlantılı seçkinler, aileleri ve önde gelen iş insanlarını yaptırım listemize ekliyoruz. Bu yaptırımlar aynı zamanda Başkan Putin'in Ukrayna halkına karşı savaşına eşlik eden dezenformasyon ve propagandada başrolü oynayanları da hedef alıyor. Mesajımız nettir: Ukrayna'nın işgalini sağlayanlar yaptıklarının bedelini öderler.

Beşinci Yaptırım Paketi 8 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yaptırım paketi ile Rusya'nın AB ile olan ekonomik ve siyasi ilişkisi minimum seviyeye indirilmiş ve 17 Mart'ta Komisyon bünyesinde oluşturulan Rus ve Belarus'lu

³⁰⁹ European Council, "Russia's military aggression against Ukraine: Council imposes sanctions on 26 persons and one entity", 22 Şubat 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/28/russia-s-military-aggression-against-ukraine-council-imposes-sanctions-on-26-persons-and-one-entity/>; Council Implementing Regulation (EU) 2022/336 of 28 February 2022 implementing Regulation (EU) No 269/2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.058.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A058%3ATOC

³¹⁰ European Commission, "Ukraine: EU agrees to exclude key Russian banks from SWIFT", 2 Mart 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1484

³¹¹ Official Journal of the European Union, L 063, 2 March 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:063:TOC>

³¹² European Council, "Fourth package of sanctions in view of Russia's military aggression against Ukraine: 15 additional individuals and 9 entities subject to EU restrictive measures", 15 Mart 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/fourth-package-of-sanctions-in-view-of-russia-s-military-aggression-against-ukraine-15-additional-individuals-and-9-entities-subject-to-eu-restrictive-measures/>

oligarkların mallarına el konulmasını organize edecek olan “Dondur ve El Koy (Freeze and Seize)” görev gücünün etkin çalışması öngörülmüştür.³¹³ AB Beşinci Yaptırım Paketi ile Rusya’yı işgal nedeniyle cezalandırma boyutunu daha da genişletmiştir. Bu yaptırım paketinde en önemli konu kömür ticaretinin yasaklanmasıdır. Zira AB kömür ihracatının %25’ini Rusya’dan tedarik etmekteydi.³¹⁴

Altıncı Yaptırım Paketi 3 Haziran 2022 yılında yürürlüğe girmiştir. Buna göre Rusya’ya ham ve rafine petrol ambargosu getirilmiştir. Böylece AB, enerji alanında kömürden sonra petrol ithalatına da ambargo uygulamıştır. Aşamalı petrol ithalatının sonlandırılmasını öngören bu yaptırım kararı, AB’yi alternatif enerji kaynaklarına yöneltmiştir. Petrol ambargosunun yanı sıra AB, Rus petrolünün üçüncü ülkelere ithalatına da kısıtlamalar getirmiştir. Buna göre deniz yoluyla taşınan petrol ticaretinin finanse edilmesi ve sigortalanmasını yasaklamıştır.³¹⁵

AB’nin Rusya’ya yönelik Yedinci Yaptırım Paketi, 21 Temmuz 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Paket bundan önceki altı yaptırım paketinin daha etkili ve uyumlu uygulanması ve G7 ülkeleri ile koordinasyonu güçlendirmek için hazırlanmıştır.³¹⁶

Görüldüğü gibi 21 Temmuz 2022’de açıklanan Yedinci Yaptırım Paketi, var olan kısıtlamaların daha etkin uygulanmasını öngörmüştür. Bu yaptırım paketi ile Rusya’dan altın ihracı yasaklanmıştır. Bu yasak ile birlikte doğalgaz hariç Rusya’dan ithal edilen bütün enerji ve doğal maden ticareti kısıtlanmıştır. Rusya’nın askeri ve teknolojik sektörünü hedef alan yaptırımlar genişletilmiştir. AB limanları Rus bayraklı

³¹³ European Commission, “Question and answers on the fifth package of restrictive measures against Russia”, 8 Nisan 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_2333

³¹⁴ EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine. https://eu-solidarityukraine.ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en; Yangyang Chen vd., “Impact Assessment Of Energy Sanctions in Geo-Conflict: Russian-Ukrainian War”, ELSEVIER- Energy Report, Sayı: 9, 2023, s. 3087; Heli Simola, “Russian Foreign Trade After Four Months Of War in Ukraine”, BOFIT Policy Brief, Sayı:5, 2022, s. 5, <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi:bof-202209091354>; Georg Zachman vd. “Can Europe Manage if Russian Oil And Coal Are Cut Off?”, (erişim tarihi: 17 Mart 2022), <https://www.bruegel.org/blog-post/can-europe-manage-if-russian-oil-and-coal-are-cut>

³¹⁵ European Commission, “Questions and answers on the sixth package of sanctions against Russia”, 3 Haziran 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_2823; Official Journal of the European Union, L 153, 3 June 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:153:TOC>

³¹⁶ European Commission, “Implementation of EU sanctions against Russia: Commission adopts proposal for “maintenance and alignment” package”, 15 Temmuz 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4548

gemilere kapatılmıştır. Finansal anlamda Rus devletine ait, AB’de bulunan mevduat yasaklarına ek olarak Rusya ve üçüncü ülkelerde bulunan Rus vatandaşlarının mevduatlarına kısıtlama gelmiştir. AB’de varlıkları dondurulan kişi ve kurum sayısı artırılmıştır. Buna göre 54 kişi ve 10 kuruluşa daha yaptırım uygulanmıştır.³¹⁷

Sekizinci Yaptırım Paketi Rusya’nın ilhak için işgal ettiği bölgelerde Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporizhzhia’da referandum düzenlemesi nedeniyle hazırlanmış ve 5 Ekim 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³¹⁸ Bu yaptırım paketi ile ilhak edilen bölgelerde düzenlenen referanduma müdahil olan kişi ve kurumlara yaptırım uygulanmıştır. Rus üst düzey askeri yetkililer, savunma sanayi yetkilileri ve kuruluşları yaptırım kapsamına alınmıştır. Ayrıca referandumun haklı olduğu yönünde propaganda yapan medya sektörüne de yaptırım uygulanmıştır. Ukrayna tarafından kontrol edilmeyen bütün bölgeler yaptırım kapsamına alınmıştır. Bu bölgeler ile AB arasında ticaret yasaklanmış ayrıca Rusya’ya yönelik halihazırda var olan yaptırımlar genişletilmiştir³¹⁹. Buna göre Rusya’nın savunma sanayisini geliştirmek için ihtiyaç duyduğu hammaddelere erişim kısıtlanmış, Rusya’dan ithal edilen makine, plastik, taşıt, tekstil, ayakkabı, deri, seramik vb. 7 milyar dolar değerindeki ürünlere yasak getirilmiştir.³²⁰

AB, G7 toplantısında Rus petrolüne tavan fiyat uygulanmasına yönelik yasal zemini, bu yaptırım paketi ile hazırlamıştır. AB vatandaşlarının Rus devlet dairelerinde görev almaları yine bu paket ile yasaklanmıştır. Kripto varlıklara getirilen kısıtlamalar genişletilmiş ve hukuk, mimarlık ve mühendislik hizmetleri gibi alanlarda danışmanlık verilmesine kısıtlama getirilmiştir. Bu yaptırım paketi ile ayrıca

³¹⁷ Official Journal of the European Union, L 193, 21 July 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:193:TOC>; European Commission, “ Question and Answers: “maintenance and alignment” package of restrictive measures against Russia”, 22 Temmuz 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_4643

³¹⁸ European Commission, “ Questions and Answers on the eighth package of restrictive measures against Russia”, 6 Ekim 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_5990

³¹⁹ Official Journal of the European Union, L 259I, 6 October 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:259I:TOC>; European Commission, “ Ukraine: EU agrees on eighth package of sanctions against Russia”, 6 Ekim 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5989

³²⁰ Official Journal of the European Union, L 259I

Rusya'nın yaptırımları ihlal etmesini sağlayacak olan mekanizmaların kontrol edilmesi ve caydırılması öngörülmüştür.³²¹

Dokuzuncu Yaptırım Paketi 16 Ekim 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yaptırım paketine göre Rusya'nın uzun menzilli füzeler ile hem Ukrayna'nın sivil altyapısını vurması hem de sivil can kayıplarına neden olmasına karşılık Rus silahlı kuvvetleri, savunma sanayi, sivil askeri yetkililer, meclis ve Federasyon konseyi üyeleri dahil 200 kişi yaptırım listesine eklenmiştir. Rusya'nın askeri kabiliyetini zayıflatmak isteyen AB, Rus silah endüstrisini hedef almaya devam etmiş, bu bağlamda insansız hava aracı teknolojisi, askeri kamuflaj giysileri, kimyasal/biyolojik ekipmanlar ve elektronik harp kabiliyetini azaltmaya yönelik alanlarda AB nezdinde ticaret kısıtlamaları getirilmiştir. Bu yaptırım kararları ile birlikte Rusya'nın savunma alanına yönelik 410 kuruluşuna yaptırım uygulanmıştır.³²²

2.2.3. Silahlanma Politikaları

Soğuk Savaş döneminde Avrupa kıtasında yaşanan güç mücadelesi, kıtada silahlanmaya yol açmamıştır. Sovyetler Birliği ve ABD arasında yaşanan hem ideolojik hem de jeopolitik rekabet dolayısıyla silahlanma politikaları sürekli gündemde tutulmuştur. Ancak bu silahlanma politikaları Avrupa kıtasının aşırı silahlanmasını teşvik etmemiş, aksine caydırmıştır. Bunun en büyük nedeni ise NATO'nun kuruluşudur. 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'da askeri darbeyi desteklemesi sonucu NATO kurulmadan önce Avrupa askeri tehdit seviyesini artırmıştır. Bu doğrultuda kolektif savunma ilkesi temelinde Batı Avrupa Birliği

³²¹ Official Journal of the European Union, L 259I

³²² European Commission, "Ukraine: EU agrees ninth package of sanctions against Russia", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7652; Official Journal of the European Union, L 322I, 16 December 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:322I:TOC>

(BAB)³²³ kurulmuştur.³²⁴ Avrupa devletlerinin tek başına kıta güvenliğini sağlayamayacağı tezi üzerine, ABD'nin öncülük ettiği ve bugün 32 üyesi bulunan NATO, Avrupa kıtasının savunmasından sorumlu olmuştur.³²⁵

Görüldüğü gibi Avrupa kıtasının savunma politikalarını NATO üstlenmiş ve bu savunma şemsiyesi altında jeopolitik anlamda rekabet oluşturabilecek silahlanma politikaları uygulanmamıştır. AB nezdinde çeşitli anlaşmalar ile kolektif politikalar bağlamında ortak savunma ve güvenlik politikaları gündeme gelmiştir.³²⁶

2004 yılında AB küresel güvenlik konularının içerisine daha fazla dahil olma istediğini belirtmiştir. Buna göre 2010 yılına kadar polis misyonu, sivil askeri yapıların oluşumu ve savunma kabiliyetinin güçlendirilmesi için bir ajansın kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca stratejik güç, savaş birliği, savaş uçağı ve hava gücü kabiliyeti gibi savunma alanlarında güçlendirme ve geliştirme stratejisi ortaya koyulmuştur.³²⁷

³²³ Batı Avrupa Birliği ya da kısaca BAB yarı etkin bir Avrupa güvenlik ve savunma örgütüdür. Birliğin merkezi Londradadır. [Avrupa kıtasının güvenliğinin sağlanması konusundaki çalışmalar, Avrupa Topluluklarının kurulmasından daha önce başlamıştır. AB'nin NATO harici güvenlik çalışmalarının başlangıç noktasını teşkil eden Batı Avrupa Birliği'nin kuruluşu, 17 Mart 1948'deki İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un bir araya gelmesiyle imzalanan Brüksel Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İş birliği ve Ortak Savunma Antlaşması'na dayanmaktadır. Sovyet tehdidine karşı kurulan oluşum, 50 yıllık bir süreyi kapsamakta; askeri, ekonomik ve sosyal alanda çok boyutlu bir iş birliğini içermektedir. Bununla birlikte, Avrupa güvenliğini sağlamaya yönelik çabalar BAB ile sınırlı değildir. Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg 1952'de, kurucu devletlerin ulusal ordularının üzerinde bir Avrupa savunma gücü yaratmayı hedefleyen Avrupa Savunma Topluluğu (European Defence Community) Antlaşması'nı imzalamış, ancak Fransız Ulusal Meclisi'nin Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması'nın Reddi (1954) sonucu hayata geçirilememiştir. (Kaynak: TUIÇ)

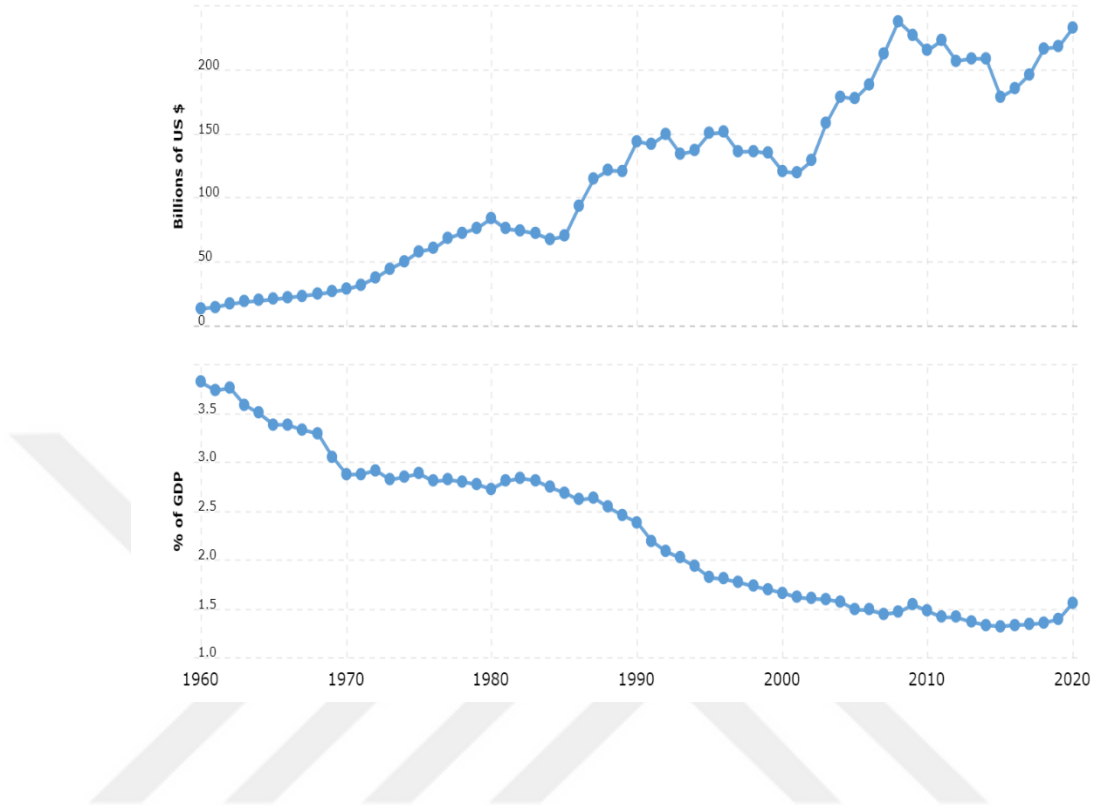
³²⁴ Muharrem Gürkaynak, İkinci Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Yayımlanmış doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2004, s. 51-55

³²⁵ Münevver Cebeci, "AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar." Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa bütünlüşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri ATAUM 30. Yıl Armağanı, ed., Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe vd., Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 152

³²⁶ Ayşe T. Aytaç ve Murat Yorulmaz, "Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikasının NATO ile İlişkiler Bağlamında Analizi", Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt :7, Sayı: 18, 2023, s. 105-106

³²⁷ İbrahim Örnek ve Nalan Işık, "Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikası ve Yük Paylaşımı", Ç.Ü Sosyal Bilimsel Enstitüsü Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, 2012, s. 304

Şekil 2.: AB'nin Savunma Harcamalarının Miktarı ve GSYH'ye Oranları³²⁸

Şekil 2’de görüldüğü üzere AB’nin kendi bütçesi içerisinde savunma harcamaları yıllara göre artış göstermiştir. Fakat bu harcamaların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)’ya oranları yıllara göre düşüş göstermiştir. Birlik, NATO güvenlik şemsiyesi altında savunma harcamalarını ekonomik gelişimine göre sürekli azaltmıştır. 1990 yılından itibaren Sovyetler Birliği’nin çökmesi ile AB savunma bütçesinde GSYH’ye oranı azalma eğilimi göstermiştir.

2016 yılında ABD Başkanı olarak Donald Trump’ın seçilmesi, AB ve NATO arasında savunma anlamında kırılma noktası olmuştur. Trump, ABD’nin NATO askeri harcamalarının büyük çoğunluğunu üstlendiğini belirterek, üye ülkelere savunma harcamalarını yükseltmesi konusunda baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskı AB nezdinde Fransa’nın öncülük ettiği AB ordusu kurma fikrini gündeme getirmiştir. AB özelinde bu ortak ordu fikri çok tartışılrsa da Birlik ülkeleri olan Danimarka, Malta, İrlanda ve Portekiz’in çekingen davranması, projenin yavaş ilerlemesine yol

³²⁸ Macrotrends, “European Union Military Spending/Defense Budget 1960-2023”, <https://www.macrotrends.net/countries/EUU/european-union/military-spending-defense-budget>

açmıştır.³²⁹ En nihayetinde proje 2021 yılında tamamlanmıştır. Projeye göre 5 bin kişilik yurtdışı veya yurtiçi harekât kabiliyeti olan ortak bir ordu kurulması öngörülmüştür. Ayrıca bu proje ile AB savunma bütçesinde artış yapılması değerlendirilmiştir.³³⁰ Zira 2021 yılı savunma bütçesi AB'nin 257 milyar Avro olarak belirlenmiştir.³³¹

Avrupa'nın NATO haricinde savunma politikaları geliştirme çabası, Rusya'nın Ukrayna işgali nedeniyle farklı bir boyut kazanmıştır. AB ekonomik yaptırımlar ile Rusya'yı cezalandırma yöntemi güderken yüksek politika bağlamında silahlanma politikalarını hızlandırmıştır. Buna göre AB ülkeleri 2025 yılına kadar savunma harcamalarını 70 milyar Euro artırma kararı almıştır.³³² İkinci Dünya Savaşı sonrası silahlı kuvvetlerini ve askeri harcamaları sınırlandırılan Almanya, askeri harcamalarını artırma kararı almıştır. Almanya, askeri sistemini modernize etmek için 100 milyar Avroluk bir fon oluşturma girişiminde bulunmuştur.³³³

AB'nin en büyük ekonomisi olan Almanya'nın silahlanması Birlik içerisinde silahlanma güdülerini harekete geçirmiştir. Bu doğrultuda AB'nin ikinci büyük ülkesi olan Fransa, savunma harcamalarını yükseltme kararı almıştır. Ordunun modernize edilmesi, caydırıcılık gücünün geliştirilmesi, istihbarat ve güvenlik servislerinin daha etkin çalışmasını sağlamak için bütçe tasarısı sunulmuştur. Bu bütçe tasarısına göre 2024-2030 yılları arasında 400 milyar Avroluk bir savunma bütçesi öngörülmüştür.³³⁴

³²⁹ BBC, "Avrupa'nın 'NATO'ya alternatifi' PESCO hakkında bilinmesi gerekenler", (erişim tarihi: 14 Kasım 2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-41978775>

³³⁰ Voice of America, "AB Ordusu" Projesi Tamamlandı", (erişim tarihi: 10 Kasım 2021), <https://www.voaturkce.com/a/ab-ordusu-projesi-tamamlandi/6307830.html>

³³¹ The World Bank, "Military Expenditure – European Union", <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2021&locations=EU&start=1988&view=chart>

³³² Efi Koutsokosta, "EU countries to plug defence spending gaps with €70 billion by 2025", <https://www.euronews.com/my-europe/2022/11/15/eu-countries-to-plug-defence-spending-gaps-with-70-billion-by-2025>

³³³ Janes, "Germany approves 2023 defence budget", (erişim tarihi: 7 Temmuz 2022), <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/germany-approves-2023-defence-budget>

³³⁴ Vivienne Machi, "Macron wants €400 billion to 'transform' France's forces through 2030", (erişim tarihi: 20 Ocak 2023), <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/01/20/macron-wants-400-billion-to-transform-frances-forces-through-2030/>; Clea Caulcutt, "Macron proposes major boost to French defense spending amid Ukraine war", (erişim tarihi: 20 Ocak 2023), <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-ukraine-war-volodymyr-zelenskyy-major-boost-to-french-defense-spending/>

Rusya'nın işgali nedeniyle Finlandiya ve İsveç'in savunma politikaları değişmiş ve Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya'ya yakınlığı nedeniyle gerek ulusal savunma gerekse NATO nezdinde savunma politikalarını güçlendirmeye başlamıştır.³³⁵ AB üyesi olan fakat NATO üyesi olmayan Finlandiya ve İsveç'in NATO üyesi olması, Soğuk Savaş döneminde NATO ve Rusya arasında tarafsız bölge olarak kalan iki ülkenin, silahlanma alanında paradigma değişikliğini göstermektedir. Bu bağlamda İsveç ve Finlandiya'nın ulusal savunma politikaları değişmiştir.³³⁶

2.2.4. Ukrayna'ya Silah Yardımları

Rusya'nın işgali ile birlikte birçok Avrupa ülkesi kıta çapında konvansiyonel bir çatışmaya neden olabileceğini düşünerek Ukrayna'ya silah yardımından kaçınmıştır. Ancak Ukrayna'nın Rus saldırısına direnmesi, Batı ittifakının silah yardımları konusundaki pozisyonunu değiştirmiştir.³³⁷

AB'nin kurumsal olarak silah veya savunma konusunda Ukrayna'ya yardımı, ancak 15 Kasım 2022 tarihinde "AB Askeri Yardım Misyonu"nu kurarak gerçekleşmiştir. Savaşın başlangıcından 10 ay sonra bu misyon kurulmuştur. Bu kadar geç kurulmasının sebebi olarak AB'nin Ukrayna Savaşı'nda askeri anlamda taraf olup çatışmalara katılma endişesidir. Ancak Ukrayna'nın daha önce belirttiğimiz gibi Rusya'ya karşı direnç göstermesi bu misyonun kurulmasını sağlamıştır. Misyonun amacı, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin savaşma kabiliyetini artırmasını sağlama ve bu doğrultuda toprak bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunma olarak belirtilmiştir. Bu misyonda ilk olarak Ukrayna askerlerinin AB topraklarında eğitimi planlanmıştır. Avrupa Barış Aracı kapsamında Ukrayna'ya 16 milyon avro değerinde silah yardımı sağlanması kararlaştırılmıştır. Ukrayna'nın savunmasını güçlendirmek için üye

³³⁵ DW, "NATO'dan Doğu Avrupa'ya takviye", (erişim tarihi), <https://www.dw.com/tr/natodan-do%C4%9Fu-avrupaya-takviye/a-60538089>

³³⁶ NATO Parliamentary Assembly, "Finland & Sweden Accession", <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>

³³⁷ Nilgün Arısan Eralp, "Ukrayna Savaşı'nın Avrupa Birliği'ne Etkileri", Politikyol, (erişim tarihi: 12 Haziran 2022), <https://www.politikyol.com/ukrayna-savasinin-avrupa-birligine-etkileri/>

devletler, askeri teçhizat ve mühimmat sağlama, bakım ve onarım konusunda taahhütte bulunmuştur.³³⁸

Almanya savaşın başlarında Rusya'ya olan ekonomik ve enerji bağımlılığı nedeniyle Ukrayna'ya silah yardımı konusunda çekingen davranmıştır. 2023 yılı itibariyle gerek ABD baskısı gerekse kamuoyu baskısı nedeniyle Almanya, silah yardımı konusunda tutumunu değiştirmiştir. 5 Ocak 2023'den Almanya Başbakanı Olaf Scholz, Ukrayna'ya hava savunma sistemleri ve zırhlı muharebe araçları verilmesi yönünde görüş bildirmiştir. Almanya Ocak 2023 yılından itibaren roketatar sistemleri dahil olmak üzere uçaksavar füzeleri, obüsler ve hava savunma sistemi tedarikini başlatmıştır.³³⁹ Daha sonra Almanya'ya Leopard 2 tankları konusunda ABD baskı yapmış, Ukrayna'ya Leopard tankları verilmesi konusuna başlarda sıcak bakmayan Almanya, daha sonra baskılara dayanamayarak tutumunu değiştirmiştir. Almanya'nın üçüncü ülkelere ihraç ettiği tankların Ukrayna'ya verilmesine izin vermiş ve devamında 14 adet tankın teslim edilmesi ile Ukrayna'ya silah sevkiyatını hızlandırmıştır.³⁴⁰

AB'nin lokomotif ülkelerinden biri olan Fransa, diğer Avrupa ülkeleri paralelinde politikalar izlemiştir. Rusya ile diyalog konusunda diğer Avrupa ülkelerine göre daha ılıman olan Fransa, Ukrayna'ya askeri desteğini 2022 sonuna doğru artırmıştır. Bu bağlamda SAMP/T başta olmak üzere silah yardımlarını hızlandırmıştır. Ayrıca tanksavar füzeleri de dahil olmak üzere füze sistemleri ana tedarik alanını kapsamaktadır.³⁴¹ Fransa, Almanya ile paralel olarak Ocak 2023

³³⁸ EU Defence, "European Union Military Assistance Mission Ukraine", (erişim tarihi:Aralık 2022), https://www.eeas.europa.eu/eumam-ukraine/about-eu-military-assistance-mission-support-ukraine-eumam-ukraine_en?s=410260; European Council, "Ukraine: EU launches Military Assistance Mission", (erişim tarihi: 15 Kasım 2022), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/15/ukraine-eu-launches-military-assistance-mission/>

³³⁹ Anadolu Ajansı, "Batı'nın askeri desteği, Ukrayna'nın Rusya'ya karşı savunmasında "kritik" öneme sahip", (erişim Tarihi: 10 Ocak 2023), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/batinin-askeri-destegi-ukraynanin-rusyaya-karsi-savunmasinda-kritik-oneme-sahip/2784333>; Germany Federal Eagle, "Military support for Ukraine", (erişim tarihi: 8 Şubat 2023), <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/military-support-ukraine-2054992>

³⁴⁰ DW, "Scholz defends decision to send battle tanks to Ukraine", (erişim tarihi: 25 Ocak 2023), <https://www.dw.com/en/german-chancellor-olaf-scholz-defends-decision-to-send-battle-tanks-to-ukraine/a-64509633>

³⁴¹ Anadolu Ajansı, "Batı'nın askeri desteği, Ukrayna'nın Rusya'ya karşı savunmasında "kritik" öneme sahip"

yılından itibaren tank gönderimi başta olmak üzere silah yardımlarını artırma kararı almıştır.³⁴²

AB devletlerinin silah yardımları yoğun bir şekilde devam etmektedir. Savaşın başlarında Doğu Avrupa ülkeleri eski Sovyet silahlarını Ukrayna'ya gönderirken, 2023 yılının başlarında bu silahlara sahip tüm AB devletleri silah sevkiyatlarını hızlandırmıştır.³⁴³ Özellikle Alman yapımı Leopard 2 tankları bu silah yardımlarının ana tartışma başlıklarındandır.³⁴⁴

Donald Trump döneminde ABD ile Transatlantik bölgesi, NATO'nun kuruluşundan bu yana en büyük krizlerini yaşamış ve güvensizlik ortamı oluşmuştur. Avrupa devletleri NATO vasıtasıyla ABD'nin Avrupa savunmasında aldığı rolü sorgulamaya başlamıştır. En nihayetinde NATO'dan bağımsız Avrupa ordusu kurma fikri değerlendirilmeye başlanmıştır. Trump dönemindeki en önemli kriz, NATO bütçesinin çoğunu karşılayan ABD yönetiminin buna karşı çıkarak, Avrupa devletlerine baskı yapması ile başlamıştır.³⁴⁵ Özellikle Almanya üzerindeki baskıyı artırması, dönemin ABD yönetimi ile Transatlantik ittifakı arasında çatlamalara neden olmuştur. Macron'un "*NATO'nun beyin ölümü gerçekleşmiştir.*" şeklindeki sözleri, ABD ve Avrupa arasındaki krizin ulaştığı noktayı göstermesi açısından önem arz etmektedir.³⁴⁶

Transatlantik ittifakının uluslararası krizlere karşı ortak tutum sergileyememesi ve görüş ayrılıkları, ittifak nezdinde güven duygusunu zedelemektedir. Zira ABD'nin İsrail'in başkentini tek taraflı olarak Tel-Aviv'den Kudüs'e taşımasına Avrupa karşı

³⁴² Euractiv, "France increases military aid to Ukraine with more tanks", (erişim tarihi: 5 Ocak 2023), <https://www.euractiv.com/section/politics/news/france-increases-military-aid-to-ukraine-with-more-tanks/>; Euronews, "French defence minister promises more military support for Ukraine", (erişim tarihi: 28 Aralık 2022), <https://www.euronews.com/my-europe/2022/12/28/french-defence-minister-travels-to-ukraine-to-show-continued-support>

³⁴³ DW, "Federal Meclis Ukrayna'ya ağır silah sevkiyatını onayladı", (erişim tarihi: 28 Nisan 2022), <https://www.dw.com/tr/almanyada-federal-meclis-ukraynaya-a%C4%9F%C4%B1r-silah-sevkiyat%C4%B1n%C4%B1-onaylad%C4%B1/a-61620677>

³⁴⁴ BBC, "Polonya, Leopard 2 tanklarını Ukrayna'ya yollamayla Almanya'dan resmen talep etti", (erişim tarihi: 24 Ocak 2023), <https://www.bbc.com/turkce/articles/cw5q4969yzqo>

³⁴⁵ Şinasi Tek, "Trump Dönemi Transatlantik İlişkileri, Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies, Cilt: 2, Sayı: 1, 2022, s. 31-33; Çağatay Özdemir, "Trump ve Avrupa Transatlantik Düzende Kırılma", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, 2019, s. 206-216

³⁴⁶ BBC, "Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti", (erişim tarihi: 8 Kasım 2019), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>

çıkması, İran ile 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşmadan çıkılması, AB'nin ABD'ye olan güvenini sarsmıştır.³⁴⁷

Joe Biden'ın 2020 yılında ABD başkanı seçilmesi ile Transatlantik ittifakında olumlu gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Biden'ın Avrupa ile ilişkileri tekrar düzeltme sözü vermesi, ittifakın geleceği açısından önemlidir.³⁴⁸ ABD'nin Paris Anlaşmasına geri dönmesi, ABD ve Avrupa arasında ılıman havanın devam etmesini sağlamıştır. Bu olumlu hava devam ederken Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi, Transatlantik ittifakını birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bu doğrultuda AB'nin bir savaşta kendisini tek başına savunamayacağını anlaması nedeniyle NATO'nun Avrupa'daki varlığı güçlenmiştir.³⁴⁹

³⁴⁷ Şinasi Tek, "Trump Dönemi Transatlantik İlişkileri", Science Journal of Finance Financial Law Studies, Cilt: 2, Sayı: 1, Haziran 2022, s. 22-30; Sinem Kocamaz, "Donald Trump Döneminde Avrupa Birliği- ABD İlişkileri: Liberal Dünya Düzeni, Krizler ve Ayrışan Politikalar", Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt: 28, Sayı: 2, 2020, s. 240- 246

³⁴⁸ The White House GOV, "FACT SHEET: President Biden Signs Executive Order to Implement the European Union-U.S. Data Privacy Framework", (erişim tarihi: 7 Aralık 2022), <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/10/07/fact-sheet-president-biden-signs-executive-order-to-implement-the-european-union-u-s-data-privacy-framework/>

³⁴⁹ Stormy- Annika Mildner, Katja Greeson ve Philip Lot (Italian Institute For International Political Studies), "The Transatlantic Relationship in a New Era: Never Let a Crisis Go to Waste", (erişim tarihi: 5 Kasım 2022), <https://www.ispionline.it/en/publication/transatlantic-relationship-new-era-never-let-crisis-go-waste-36632>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB’NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA GÜVENLİK POLİTİKASI

3.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

1970’li yıllardan itibaren çevre felaketlerinin kendini göstermesi neticesinde iklim konusu, küresel anlamda tehdit haline gelmeye başlamıştır. Aynı tarihlerde güvenlik gündemi, askeri konuların hakimiyetine karşı genişleme ve derinleşme eğilimi göstermiştir. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin güvenlik sorunu olarak değerlendirilebileceğine yönelik tartışmalar yapılmıştır. Richard Ullman ve Jessica Mathews gibi güvenlik alanında çalışmalar yapan bilim insanları, güvenlik kavramının sorgulanmasında, çevresel tehditlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamışlar, Ullman *Redefining Security* başlıklı makalesinde, güvenlik kavramının çevresel felaketleri içerecek şekilde yeniden tanımlanması gerektiğini aktarmıştır.³⁵⁰ Mathews, çevresel tehditlerin güvenlik gündemine eklemlenmesini şu sözlerle açıklamaktadır.³⁵¹

“Çevresel bozulma genellikle kıt su kaynaklarının paylaşılması bağlamında çatışmalara yol açabilir. Bununla birlikte genel olarak çevresel bozulmadan kaynaklı ekonomik bozulma ve siyasal istikrarsızlık ulusların güvenliğine etki eden unsurlardır.”

Mathews’in bu yaklaşımına bakıldığında çevresel bozulmalar, doğrudan güvenlik tehdidi olarak algılanmamaktadır. Buna göre çevresel bozulma ekonomik ve siyasal istikrarsızlığın bozulmasına etki eden sebep olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla güvenlik tehdidi bağlamında birincil aktör çevre değil, devlet olarak görülmüştür. Bir başka deyişle iklim değişikliğinin güvenlik gündemine dahil edilmesi yönüyle tehditler, devlet güvenliği temelinde tartışılmaya başlanmıştır.³⁵²

³⁵⁰ Ullman, “Redefining Security”, s. 135

³⁵¹ Jessica T. Mathews, “Redefining Security”, *Foreign Affairs*, Cilt: 68, Sayı: 2, 1989, s. 166

³⁵² a.g.m, s. 160-166

1990'lı yıllarda çevresel tehditlerin güvenlik sorunu olarak çalışılması hızlanmıştır. Barry Buzan çevre felaketlerini varlığa yönelik tehdit olarak değerlendirmiştir.³⁵³ 1990'lı yıllardan itibaren güvenlik öznesinin sadece devlet olduğu görüşünün tartışılmaya başladığını; aynı dönemde Kopenhag Okulu'nun ortaya attığı güvenlikleştirme kavramı ile iklim değişikliğinin, güvenlik sorunu olarak algılanmaya başladığı, bu doğrultuda iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi konusunda iki farklı görüş bulunduğunu, ilk görüşte referans öznesinin devlet değil insan olduğunu, insan güvenliği kavramı ile iklim değişikliğinin insan yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerinin ilişkilendirildiğini; ikinci kategorinin daha çok geleneksel görüşe yakın olduğunu ve referans öznesinin devlet olduğunu daha önce ifade etmiştir.³⁵⁴ 1990'lı yıllardan itibaren başarısız devletlerin (failed states) küresel güvenliğe etki etmeye başlaması ve bu devletlerin ortaya çıkışlarının iklimsel sebeplerle değerlendirilmesi, iklim değişikliğini uluslararası güvenlik konusu haline getirmiştir.³⁵⁵

2000'li yıllardan sonra 11 Eylül saldırıları ile uluslararası güvenlik paradigmasında önemli değişimler yaşanmıştır.³⁵⁶ Özellikle Ortadoğu ve Afrika'da gerek iç istikrarsızlık gerekse ekonomik nedenlerle açıklanan başarısız devletler, terör faaliyetleri gibi etmenler ile güvenlik konusu haline gelmiştir.³⁵⁷ Özellikle Afrika kıtasında bulunan devletlerin iklimsel nedenlerden dolayı gelişmemesi, kıtadan göç hareketlerinin hızlanması, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler üzerinde önemli bir etki

³⁵³ Buzan, People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, s. 57-59

³⁵⁴ Başar Baysal ve Uluç Karakaş, "Climate Change and Security: Different Perceptions, Different Approaches", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 14, Sayı: 54, 2017, s. 27

³⁵⁵ Başar Baysal ve Uluç Karakaş, "Climate Change and Security: Different Perceptions, Different Approaches", s. 24

³⁵⁶ Stein S. Eriksen, "'State Failure' in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradictions of State Formation." Review of International Studies, Cilt: 37, Sayı: 1, 2011, s. 244-246, <http://www.jstor.org/stable/23024592>; Osman N. Özalp, "Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 72, Sayı: 1, 2014, s. 357-360

³⁵⁷ Anindya Saha ve Siddharth Mallavarapu, "State Weakness and State Failure: Genesis and Consequences", Economic and Political Weekly, Cilt: 41, Sayı: 40, 2006, s. 4257-4260, <http://www.jstor.org/stable/4418784>; Duhan Kalkan, "Başarısız Devletler ve Terörizm İlişkisi", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, 2023, s. 331-335

yaratmıştır.³⁵⁸ Özellikle Etiyopya’da yaşanan iklimsel değişimler nedeniyle 1 milyon kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda Afrika Birliği iklim göçü konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri uyarmıştır.³⁵⁹

İklim değişikliği, 2010’lu yıllardan itibaren ülkelerin güvenlik gündemine girmeye başlamıştır. İklim değişikliğinin güvenlik çalışmalarına dahil edilmesi bağlamında güvenlik gündemi iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, iklim değişikliğinin bölgesel anlamda çatışmaya neden olmasıdır. İklim değişikliği bu kategoride çatışmanın bir nedeni olarak görülmekte olup bu bağlamda iklim değişikliği söylemlerinde genellikle çatışma ve buna bağlı olarak başarısız devlet unsuru hakimdir. Bu kategoride söylemlerin ana referans öznesi devlettir ve iklim değişikliğinin devlet güvenliği üzerine etkileri tartışılmaktadır. Bu kategorideki söylemler sadece başarısız devletler ile ilgili değildir. Özellikle askeri sektör ve iklim değişikliği ilişkisi tartışılmakta, iklim değişikliğinin ordu birliklerinin konuşlanması ve tahkimati konusundaki etkisi değerlendirilmektedir.³⁶⁰ 2010’lu yıllardan itibaren yaşanan çevresel değişimler nedeniyle ülkeler, çevresel bozulmadan kaynaklı tehditleri daha ciddiye almaya başlamışlardır. Özellikle iklim değişikliği nedeniyle göçlerin artış göstermesi, iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesini hızlandırmıştır.³⁶¹

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, dünya üzerinde çevre felaketlerinin tüm dünya tarafından bilinmesini sağlamıştır.³⁶² BM ve AB başta olmak üzere normatif gücüyle ön plana çıkan örgütlerin yayımladıkları belgeler, dünya genelinde iklim

³⁵⁸ Fatih B. Gökpınar, “21. Yüzyılda Yeni Bir Güvenlik Sorunu: İklim Mültecileri”, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 78-79

³⁵⁹ Saliha Metin, “Afrika’da İklim Değişikliğinin Etkileri: İklim Adaleti ve Göç”, Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, 2023, s. 110- 111.

³⁶⁰ Ayfer Genç Yılmaz, “The European And The Climate- Security Nexus: CSDP Missions and Operations”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 2, 2022, s. 380-381

³⁶¹ Mamunur Rashid vd., “Climate Change and Its Implications to National Security”, American Journal of Environmental Sciences, Cilt: 7, Sayı: 2, 2011, s. 152- 157; Enya Gu, “National Security and the Dangers of Climate Change”, The Journal of Interdisciplinary Public Policy, 2021, s. 4; Corinna Lamain, “Conflicting Securities : Contributions to a Critical Research Agenda on Climate Change Security”, Globalizations, Cilt: 19, Sayı: 8, 2022, s. 1258, 1261

³⁶² Mike Schäfer, Jürgen Scheffran ve Logan Penniket, “Securitization of Media Reporting on Climate Change? A Cross- National Analysis in Nine Countries”, Sage Publications, Cilt: 47, Sayı: 1, 2016, s. 77-85; Markus Rhomberg, “Climate Change Risks and the Mass Media: A Theoretical Conceptualization”, IAMCR Cnference, 2010, s. 7-15; Mike S. Schäfer, “Climate Change and the Media”, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, ed., James D. Wright, Elsevier, 2015, s. 858

değişikliğine yönelik farkındalığın oluşması açısından oldukça önemli belgelerdir. Özellikle bu söylemsel aktarımlarda iklim değişikliğinin yarattığı tehditler vurgulanmıştır.

İklim değişikliğinin makro düzeyde güvenlikleştirilmesinde ön plana çıkan iki temel aktör BM ve AB'dir. AB 1970'li yıllardan itibaren normatif gücüyle iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi konusunda en önemli aktördür. Gerek Avrupa Komisyonu gerek AB temsilcileri, uluslararası konferanslarda iklim değişikliğini güvenlik tehdidi olarak sunmuştur. Özellikle Avrupa Komisyonu'nun AB nezdinde alınan kararları yayımlaması, iklim değişikliği tehditlerinin söylem olarak aktarılması konusunda önem arz etmektedir.

*İklim değişikliği yıkıcı seller ve yangınlar nedeniyle yerinden edilmiş nüfus yaratmaktadır. Bundan dolayı artık hiçbir kıta iklim değişikliği trajedisine karşı güvende değildir. Ancak bilim, bilgi ve akıl bu tehdidi tespit etmekte ve devamında çözümler üretmektedir.*³⁶³

Bu bölümde öncelikle AB'nin iklim değişikliğini güvenlikleştirilmesi ele alınmaktadır. Kavramsal anlamda Kopenhag Okulu güvenlikleştirme teorisinden yararlanılacaktır. Öncelikle iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesindeki söylemler incelenecektir. Söylemler incelenirken AB Komisyonu'nun yayımladığı belgelerden ve AB temsilcilerinin konuşmaları aktarılacak, söylem incelemesi neticesinde aktarılan sorunların güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesi ve dinleyici kitle ve aynı zamanda referans öznesi olan AB vatandaşlarının ikna edilmesi süreci ele alınacaktır.

Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisinde söylemler önemli yer tutmaktadır. Buna göre güvenlikleştirme yapmak için öncelikle bir sorunun, varlığa yönelik tehdit olarak sunulması gerekmektedir. Tehdidi söylem olarak aktarmanın yanı sıra güvenlikleştirme yapılması için dinleyici kitlenin ikna edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla söylem, güvenlikleştirmenin yapı taşıdır. Bu doğrultuda bu bölümde söylem analizi metodu kullanılacaktır. Söylemleri incelerken çevresel sorunların, varlığa yönelik tehdit olarak sunulduğu değerlendirilecektir.

³⁶³ European Council, "Speech by President Charles Michel at the UN climate change conference (COP28) in Dubai", (erişim tarihi: 01.12. 2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/01/address-by-president-charles-michel-at-the-un-climate-change-conference-cop28-in-dubai/>

Söylem incelemesi yazılı metinlerin veya konuşmaların incelendiği nitel araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır.³⁶⁴ Bu tezimizde söylem incelemesi, AB Komisyonu’nun yayımladığı belgeleri ve AB temsilcilerinin konuşmalarını içermektedir. Gerek Kyoto’dan sonra gerek Paris İklim Anlaşması’ndan sonra yayımlanan belgelerde, iklim değişikliği varlığa yönelik tehdit olarak sunulmuştur.

İklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi bağlamında söylem incelemesi olarak vizyon belgelerinin incelenmesi gerekmektedir. Zira bu belgeler AB’nin iklim değişikliği ile ilgili politikalarının gelecek vizyonunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda bu belgelerde sunulan tehditler ve bu tehditlere yönelik alınacak tedbirler, dinleyici kitle nezdinde önem arz etmektedir.

İklim değişikliği politikaları ile ilgili 2020 vizyonunda çevresel sorunlar açık bir şekilde tehdit olarak sunulmamıştır. Genellikle bu belgede alınması gereken tedbirler ve buna yönelik politikalar belirlenmiştir. “Değişim Zamanlarında Avrupa’yı Güvence Altına Almak” başlığı altında iklim değişikliği ile ilgili gelecek vizyonu ortaya koyulmuş olup gelecek yıllarda ani iklimsel değişimlere karşı Birliğin hazır hale getirilmesi ve kriz yönetimi gibi önlemlerin geliştirilmesi gelecek vizyonunun kapsamıdır.³⁶⁵ Ancak 2020 vizyonu güvenlikleştirme sürecine etki edememiştir. Zira bu metin genellikle iklim değişikliğine yönelik gelecek vizyonu ve tedbirleri içermekte dinleyici kitle üzerinde etki edecek kadar tehdit sunumu bulunmaktadır.

AB’nin iklim politikalarının bir sonraki vizyon belgesi 2030 yılına yönelik perspektifidir. Bu belgede genellikle hem 2020 yılına kadar olan politikalar değerlendirilmiş hem de geleceğe yönelik tehditler ve bu tehditlere yönelik önlemler sıralanmıştır. Bu belge incelendiğinde dinleyici kitleyi ikna edebilecek yeterli tehdit sunumu veya güvenlik söylemi bulunmamaktadır. Ancak yetersiz de olsa enerji arz ve güvenliği bu belgede ayrı bir başlık olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu başlıkta gerek yenilenemez enerji tüketiminin neden olduğu emisyon gerekse bu enerji

³⁶⁴ Songül S. Gül ve Özlem K. Nizam, “Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi”, Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 42, 2021, s. 188-189

³⁶⁵ European Commission, [COM (2007) 2 final], Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius The way ahead for 2020 and beyond <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0002:FIN:EN:PDF>

kaynaklarının erişiminde yaşanan sıkıntılar ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin hızlandırılması gerektiği vurgulanmıştır.³⁶⁶

Daha önce belirttiğimiz gibi AB 2030 vizyonundan sonra 2050 vizyon belgesini yayımlamıştır. İklim değişikliğine yönelik yeni fırsatların oluşması ve sektörlerin dönüşümü gibi başlıkları barındıran bu belge, iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi bağlamında yetersiz güvenlik söylemine sahiptir.³⁶⁷

İklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi konusunda incelenmesi gereken diğer belge ve söylemsel aktarım daha önce değindiğimiz AB Yeşil Mutabakatı'dır. Bu mutabakatta iklim değişikliğinden kaynaklı tehditler ve önlemler birlikte sunulmuştur. Bir başka deyişle AB bu Mutabakat'ta, hem tehditleri hem de bu tehditlere yönelik politikaları bir arada değerlendirmiştir. Dinleyici kitle nezdinde tehdit ve politika sunumu açısından oldukça verimli olan bu belge, iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi açısından önemli bir belgedir.³⁶⁸

Söylemsel olarak incelediğimiz kurucu antlaşmalar, vizyon belgeleri ve Yeşil Mutabakat'ta tehdit sunumu açısından yetersizliğin sebebi, iklim değişikliği tehditlerinin güvenlik söylemi içerisine alınmamış olmasıdır. Güvenlikleştirme teorisi açısından oldukça önemli olan, tehditlerin güvenlik söylemi içerisinde dinleyici kitleye sunulması, bu belgelerde yetersizdir. Bu nedenle dinleyici kitle üzerinde ikna etkisi bırakmamıştır.

Daha önce incelediğimiz belgeler yetersiz olsa da bundan sonraki inceleyeceğimiz belgeler iklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesinde, dinleyici kitleyi ikna konusunda oldukça önemli metinler ve belgelerdir.

İklim değişikliği sorununun güvenlik tehdidi olarak algılanması açısından ilk ve en önemli belge 14 Mart 2008 yılında yayımlanan "İklim Değişikliği ve

³⁶⁶ European Commission, [COM(2013) 169 Final, GREEN PAPER A 2030 framework for climate and energy policies, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52013DC0169>

³⁶⁷ European Commission, [COM (2011) 112 Final], A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0112_/com_com\(2011\)0112_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0112_/com_com(2011)0112_en.pdf)

³⁶⁸ European Council, "The European Green Deal", (erişim tarihi: 10. 10.2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/>

Uluslararası Güvenlik” başlıklı rapordur.³⁶⁹ Bu rapor iklim değişikliği tehditlerinin dinleyici kitleye detaylı olarak aktarılması ve bu tehditlerin güvenlik tehdidi içerisine dahil edilmesi yönüyle önem arz etmektedir.³⁷⁰

Rapor incelendiğinde iklim değişikliğinin uluslararası güvenlik üzerine etkileri vurgulanmıştır. Özellikle karbon salımı nedeniyle ortaya çıkan küresel ısınma, güvenlik riski olarak değerlendirilmiştir. İklim değişikliği var olan istikrarsızlıkları ve gerilimleri tırmandırması bakımından, çok yönlü tehdit olarak görülmüştür. Burada tehditlerin iki referans öznesi bulunmaktadır. İlki kırılgan ve çatışma potansiyeli yüksek olan alanları etkilemesi nedeniyle algılanan tehdittir. İkincisi ise insan güvenliği bağlamında iklim değişikliğinin güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesidir.³⁷¹

Raporun odak noktası, iklim değişikliği ve uluslararası güvenlik arasında bağlantıyı açıklamaktır.³⁷² Bu rapor dinleyici kitleye tehdit sunumu ve bu tehditlerin bertaraf edilmesinde başvurulması gereken araçları belirlemesi yönüyle oldukça önemlidir. Bu yönde iklim değişikliği tehditleri 7 başlık altında toplanmıştır:³⁷³

1- Kaynakların Azalması Nedeniyle Çatışma: İklim değişikliği nedeniyle tarım alanlarının azalması, temel besin maddelerinin azalması ve su kıtlığı, dünya üzerinde gıda arz ve güvenliğine etki edecektir. Bunun yanında kaynaklara erişim konusunda sıkıntı yaşayan az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç akışı ve buna bağlı tehditler meydana gelmektedir. Hali hazırda var olan çatışma alanlarını veya yeni çatışma alanlarını tetiklemesi olası görülmektedir.

2- Kıyı şehirlerinde altyapı sorunu ve ekonomik kayıplar: Dünyanın beşte biri kıyı şehirlerinde yaşamaktadır. Ülkeler ticari anlamda limanlar dahil birçok altyapısını kıyılarda oluşturmuş durumdadır. Küresel ısınma nedeniyle suların yükselmesi bu alanları tehdit etmektedir.

³⁶⁹Başar Baysal ve Uluç Karakaş, “Climate Change and Security: Different Perceptions, Different Approaches”, Special Issue: The Paris Climate Summit and its Repercussions, 2017, s. 25

³⁷⁰European Commission, “Climate Change and International Security”, High Representative for CFSP and the European Commission, 2008, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf, (Accessed on 1 March 2016).

³⁷¹ a.g.r., s.1-2

³⁷² a.g.r., s.3

³⁷³ a.g.r., s.3-5

3- Toprak kaybı ve sınır anlaşmazlıkları: Bazı bölgelerde su seviyesinin yükselmesinden dolayı toprak kaybı yaşanabilmektedir. Bu durum aynı zamanda sınır anlaşmazlıklarını beraberinde getireceği için uluslararası anlamda yeni deniz hukuku rejimi oluşturulmalıdır.

4- Çevresel Kaynaklı Göç: Hali hazırda gerek ekonomik koşullar gerekse siyasi bunalımlardan dolayı hassas olan topluluklar, iklim değişikliği nedeniyle daha kırılgan duruma gelecektir. Bu doğrultuda Avrupa'nın baskı altında kalabileceği iklimsel göç akımları meydana gelecektir.

5- Radikalleşme: İklim değişikliği nedeniyle devletler vatandaşlarını koruma güdüsü ile hareket edeceklerdir. İç bütünlük ve istikrar önemli duruma gelecektir. Bu bağlamda ülke içi farklı etnik gruplar baskı altında kalacaklar ve istikrarsızlık artacaktır. Başka bir deyişle iklim değişikliği radikalleşmeyi tetikleyecektir.

6- Enerji arzında gerginlik: Ülkelerin iklim değişikliği nedeniyle enerji ihtiyacı artacaktır. Bu nedenle alternatif enerji kaynakları üzerinde ülkeler arasında rekabet yaşanacaktır. Bu rekabet, bölgesel ve küresel istikrarsızlığı tetikleyecektir. Bunun yanında nükleer enerjiye olan talep artacak olup bu bağlamda nükleer silahlanma endişesi doğmaktadır.

7- Uluslararası yönetim üzerinde baskı: İklim değişikliği nedeniyle oluşan gerginlikler küresel yönetimi zayıflatacaktır.

AB iklim değişikliği sorununu, çatışma ihtimalini artırması ve insanların refahını etkilemesi nedeniyle güvenlik tehdidi olarak görmüştür. İklim değişikliği sadece Avrupa kıtası özelinde değil, küresel anlamda güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Raporda iklim değişikliği nedeniyle üçüncü ülkelerde oluşan ve Avrupa'yı tehdit eden güvenlik sorunlarına yer verilmiştir. Bu bölgeler ve AB için oluşturduğu güvenlik tehditleri şunlardır:³⁷⁴

1- Afrika Kıtası: Az gelişmişlik düzeyi ve kırılgan yapısıyla kıta, iklim değişikliğine en dirençsiz bölgelerden biridir. Özellikle Nil Deltası'nda suların yükselmesi ve tarım alanlarının azalması, Afrika kıtasını tehdit etmektedir. Bu

³⁷⁴ a.g.r. s. 6-8

bağlamda iklim değışikliğı kıtada istikrarsızlığı artırmakta olup Avrupa'ya göç akışını da tetiklemektedir.

2- Ortadoğı: Bu bölgede özellikle su kıtlığı beklenmektedir. İsrail, Filistin ve Ürdün, bu kıtlığın kaynağı ve en fazla etkilenen ülkelerdir. AB'nin enerji güvenliğine etki edecek olan olan Türkiye, Suriye, Irak ve İran gibi ülkelerin su kıtlığından etkileneceğı öngörülmektedir.

3- Güney Asya: Bu bölgede su seviyesinin yükselmesi nedeniyle Asya nüfusunun %40'ı tehlike altındadır. Salgın hastalıkların artması, tarım alanlarının azalması ve Himalayalardaki buzulların erimesi, bölgesel anlamda istikrarsızlığı artırmaktadır. Bu bölgeler Avrupa için hem pazar hem üretim üssü olarak görülmekte ve ekonomik kayıplar endişe yaratmaktadır.

4- Merkez Asya: Bu bölgede su kıtlığının artması, Tacikistan ve Kırgızistan bölgelerinde buzulların erimesi istikrarsızlık kaynağı olarak görülmektedir.

5- Latin Amerika ve Karayipler: Bu bölge özellikle kuraklık ile mücadele etmektedir. Bunun yanında su seviyesinin yükselmesi ve balıkçılık faaliyetlerini etkilenmesi istikrarsızlık kaynağıdır. Ayrıca bölge halkları için besin sıkıntısı yaşanması olasıdır. Küresel ticaret için önemli olan Meksika körfezindeki su seviyesinin yükselmesi tehlike arz etmektedir. AB için bu bölgenin politik istikrarı önemli olup, iklim değışikliğı nedeniyle bölgedeki istikrarın kaybolma riski bulunmaktadır.

6- Arktik: Bu bölgede buzulların erimesinden kaynaklı yeni ticaret yollarının ortaya çıkması, AB için fırsat olarak görülmüştür. Ancak özellikle Rusya başta olmak üzere diğer ülkeler ile anlaşmazlık kaynağı olması açısından tehlikeli bölge olarak görülmektedir. Ayrıca hidrokarbon yataklarının bu bölgede ortaya çıkması, AB enerji güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Raporda belirtilen bu bölgeler, AB'nin iklim değişikliğini uluslararası güvenlik sorunu olarak değerlendirmesini yansıtmaktadır. Bu bölgeler gerek insan güvenliği yönüyle gerekse politik istikrarsızlık yaratması yönüyle Avrupa güvenliğini etkilemektedir. Bu bölgeler raporda istikrarsızlık alanları olarak dinleyici kitleye sunulmuştur. Bu istikrarsızlığın Avrupa'ya etkisi tartışılarak, iklim değişikliğinin güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁷⁵

Bu raporda ayrıca AB'nin güvenlik riski olarak değerlendirdiği iklim değişikliğine yönelik alınan tedbirler aktarılmıştır. Bu bağlamda tedbirler sınır anlaşmazlıkları, göç akışında insan haklarının korunması ve ekonomik kayıpları kapsamaktadır. Bu tedbirleri uygulamak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yönlendirmek için Avrupa Uydu Merkezi gibi kuruluşlar kurulmuştur. AB ülkeleri sivil koruma ve kriz yönetimi kapasitesini artırmakta ve ülkeler askerî ve sivil anlamda güvenlik riski oluşturan alanlara yoğunlaşmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun AB çıkarları ve güvenliği hususunda iklim değişikliği ile ilgili faaliyetlerini artırması gerektiği vurgulanmıştır.³⁷⁶

2013 yılında AB Yüksek Temsilcisi tarafından "AB'nin Dış Çatışma ve Krizlere Kapsamlı Yaklaşımı" başlıklı yeni bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor, iklim değişikliğinin güvenlik tehdidi olarak sunulmasını içermektedir. Raporda doğal kaynakların değişmesi ve bozulması, nüfus baskıları, göç akışları vb. küresel sorunlara değinilmiştir. AB'nin dış politika ve güvenlik alanlarında politikalarının derinleştiği belirtilmiştir. Enerji güvenliği, çevre koruma ve iklim değişikliği, göç sorunları ve terörle mücadele konuları değerlendirilmiştir. Bu raporda şu söylemler iklim değişikliğinin küresel güvenlik sorunu olarak algılandığını ve dinleyici kitleye sunulduğunu göstermektedir:³⁷⁷

İklim değişikliği acilen yönetilmediği takdirde her şeyi tehlikeye atabilecek küresel bir sorundur. İklim değişikliği sadece çevre ile ilgili konuları kapsamaz, aynı zamanda ekonomik refahı ve küresel güvenlik konularını da kapsar. Güvenli,

³⁷⁵ a.g.r, s. 10-15

³⁷⁶ a.g.r. s. 9

³⁷⁷ European Commission, "Joint Communication to the European Parliament and The Council- The EU's Comprehensive Approach to External Conflict and Crises", 2013, s. 3- 10, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013JC0030>

sürdürülebilir düşük karbonlu ekonomi ve topluma geçişin yanı sıra, dünya çapında iklime dayanıklı ve kaynak verimli büyüme modelleri büyük önem taşımaktadır. Potansiyel çatışma, su ve enerjiye güvenilir erişim etkili dış politika gerektirir.

Buna göre iklim değişikliği, AB Güvenlik ve Strateji alanına girmiş ve gerek bu belgenin yayımlandığı oturumda gerekse medyaya verilen demeçler ile dinleyici kitleye güvenlik tehdidi olarak sunulmuştur.³⁷⁸

2016 yılında yayımlanan AB Dış ve Güvenlik Politikası Küresel Strateji belgesinde iklim değişikliğine değinilmiştir. Buna göre “Birliğimizin Güvenliği” başlığı altında terörizm, ekonomik dalgalanma ve enerji güvensizliğinin yanında, iklim değişikliği sorunu, güvenlik tehditleri içerisine dahil edilmiştir.³⁷⁹

AB özellikle 2010 yılından sonra yayımladığı iklim değişikliği belgelerinin yanı sıra güvenlik ve dış politika konularını kapsayan belgelerinde, iklim değişikliğinden güvenlik sorunu olarak bahsetmiştir. AB Dış Politika ve Güvenlik Temsilcisi dahil olmak üzere üst düzey AB yöneticileri, iklim değişikliğinin güvenlik sorunu olarak görüldüğünü belirtmiştir.³⁸⁰

Dışışleri ve Güvenlik Politikasından sorumlu biriyim ve iklim değişikliğini bir güvensizlik kaynağı olarak hesaba katmam gerekiyor. Bu yüzden birlikte çalışıyoruz ve iklim değişikliği ve güvenlik ilişkisini ortak bir iletişim belgesi olarak sunuyoruz. İklim değişikliğini bir güvensizlik kaynağı olarak görüyoruz. Burada yükselen tehdit bağlamında güvenliğimizi tartışmak için bulunuyoruz. Enerji güvenliği, ekonomik güvenlik, iklim güvenliği, gıda güvenliği çerçevesinde güvenlik çok boyutlu bir kavram haline geldi. 'Güvenlik' ile ilişkilendirilen birçok konu var, bu da güvensizlikle mücadele etme çalışmasını çok daha karmaşık hale getiriyor. Bugün, insanlık için varoluşsal bir tehdit hakkında konuşmak için buradayız. Bir güvensizlik zorluğundan daha fazlası, varoluşsal bir tehdit olarak iklim değişikliği ve çevresel bozulma, barışı

³⁷⁸ Sezin İba Gürsoy, “AB Güvenlik Strateji Belgelerinde İklim Değişikliğini İncelemek”, Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 8, s. 134-140

³⁷⁹ European Union Global Strategy, “A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy – Shared vision, Common Action A Stronger Europe, (erişim tarihi: 15.12.2019, s. 18-19, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf

³⁸⁰ European Union External Action, “Speech by the HR/VP Federica Mogherini upon receiving the International Prize for Democracy 2016, (erişim tarihi: 11.11.2016), https://www.eeas.europa.eu/node/15340_en.

*ve güvenliği etkiliyor. İklim olaylarının yüksek düzeyde yoğun olduğu yerleri görebileceğiniz bir dünya haritası [Ortak İletişim Ekinde] var. Hemen görüyorsunuz ki bu yerlerde büyük sıkıntılar da yaşanıyor.*³⁸¹

Özellikle Paris İklim Anlaşması'ndan sonra AB'nin iklim değişikliği politikaları hızlanmıştır. Sivil Toplum Kuruluşları (STK)ve AB Parlamentosu iklim değişikliğinin güvenlik sorunu olarak algılanmasında ve dinleyici kitlenin ikna edilmesinde önemli katkı sağlamıştır. AB iklim değişikliği tehdidini, 2019 yılında düzenlenen “iklim değişikliği” konulu oturumda güvenlik sorunsalı olarak değerlendirmiştir. Buna göre rapordaki şu paragraf iklim değişikliğinin güvenlik tehdidi olarak sunulduğunun açık göstergesidir:³⁸²

AB Konseyi iklim değişikliğini dünya çapında barış ve güvenliğe etki eden ve çok yönlü sorunlara yol açan tehdit olarak görmektedir. Konsey, iklim değişikliğinden en çok etkilenenlerin yoksullar ve kırılgan halklar olduğuna inanmaktadır. Toplamların dirençli duruma getirilmesi, gıda ve beslenme güvenliğinin sağlanması, afet riskinin azaltılması, çatışmaların önlenmesi ve sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği politikalarının temel yapıtaşlarıdır. Risk yönetimi oluşturulurken iklim değişikliğinin istikrarı bozan etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için tüm süreçlerin güvenlik perspektifi çerçevesinde entegre edilmesi gerekmektedir.

Bu paragraftan anlaşılacağı üzere AB, iklim değişikliğini güvenlik perspektifinden değerlendirmiştir. Güvenlikleştirmenin gereği olarak, iklim değişikliği dinleyici kitleye güvenlik sorunu olarak sunulmuştur. Aynı yıl AB Parlamentosu'nda İklim Değişikliği ve Savunma Yol Haritası başlıklı oturumda, iklim değişikliğinin güvenlik sorunu olduğuna dikkat çekilmiştir.

İklim güvenliği, İklim Değişikliği ve Savunma Yol Haritasının uygulanması ve hassas ve kırılgan alanları etkilemesi bağlamında önemlidir. Halihazırda Yüksek

³⁸¹ European Commission, “Remarks by Executive Vice-President Timmermans and High Representative/Vice-President Borrell on the new outlook on threats of climate change and environmental degradation on peace, security and defence”, (erişim tarihi: 28.06.2024), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_3577

³⁸² Council of the European Union, “Council Conclusions on Climate Change”, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6153-2019-INIT/en/pdf>

*Temsilci ve AB misyonu tarafından 2008 yılı tarihli belgede iklim değişikliğinin güvenlik üzerine etkileri vurgulanmıştır. Bu bağlamda AB Dış ve Güvenlik Politikası Küresel Stratejisinde iklim ve güvenlik entegre edilmiştir.*³⁸³

Bu oturumda iklim güvenliği ile ilgili doğrudan 2008 yılına atıf yapılmış ve özellikle iklim değişikliğinin küresel güvenlik üzerine etkilerine değinilmiştir.

2020 yılı içerisinde konusu Güvenlik ve Savunma olan Avrupa Parlamentosu oturumunda, iklim değişikliği güvenlik sorunu olarak değerlendirilmiştir. Bu toplantının sonuç belgesinin 8’inci maddesinde Yüksek Temsilci ile birlikte Avrupa Komisyonu ve Avrupa Savunma Ajansı’nın, ortak savunma ve güvenlik konularındaki etkinliği değerlendirilmiştir. Geniş güvenlik gündemi içerisinde değerlendirilen iklim değişikliği, 2020 yılından itibaren savunma ve güvenlik belgelerinin yanı sıra söylemlerde güvenlik gündemi içerisine eklenmiş ve sunulmuştur.³⁸⁴

2021 yılı itibariyle Covid-19 Pandemisi sonrası toparlanma ve iklim değişikliği, AB nezdinde önemli gündem maddeleridir. Bu bağlamda iklim değişikliğini güvenlik gündemine entegre etmek için AB içerisinde politikalar hızlanmıştır. Avrupa Dış Politika Merkezi (European External Action Service) tarafında 16 Eylül 2021 tarihinde “İklim Değişikliği ve Güvenlik Konusuna Bütünleşik Bir Yaklaşım” başlıklı rapor, 5 Ekim tarihinde AB Parlamentosu’nda görüşülmüş ve yayımlanmıştır. Raporun giriş cümlesi iklim değişikliğinin güvenlik paradigması içerisine dahil edildiğini göstermektedir:³⁸⁵

İklim değişikliği ve çevresel bozulma, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik riskler barındırması açısından geniş anlamda kabul edilen sorunlardır. İnsan ve devlet güvenliğine doğrudan ve dolaylı etkileri bulunan bu tehdit, güvenlik açıkları ve istikrarsızlık ile birleştiğinde çatışma riskini artırmaktadır.

³⁸³ Council of the European Union, “Climate Change And Defence Roadmap”, 2020, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12741-2020-INIT/en/pdf>

³⁸⁴ European Council, European Parliament Session, “Council Conclusions on Security and Defence” başlıklı oturumun sonuç belgesi, 17 Haziran 2020, s. 5, <https://www.consilium.europa.eu/media/44521/st08910-en20.pdf>

³⁸⁵ Council of the European Union, “Concept for An Integrated Approach on Climate an Security”, 5 Ekim 2021, s. 1, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12537-2021-INIT/en/pdf>

Bu belge incelendiğinde AB, iklim değişikliğini güvenlik tehdidi olarak gündeminde tutmakta olup acil alınması gereken önlemler dahil olmak üzere iklim değişikliğinden kaynaklı güvenlik tehditleri de bu belgede mevcuttur.³⁸⁶

İklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi konusunda AB belgelerinin incelenmesinin yanında yüksek düzeyli AB temsilcilerinin sözlerine odaklanmak gerekmektedir. Bu doğrultuda değerlendirilecek olan AB yüksek temsilcisi makamı, Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisidir. 2019 yılında AB'nin üst düzey diplomatlarının katıldığı AB savunma toplantısından sonra dönemin Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin açıklamaları önem arz etmektedir.

*Bu sabah AB için stratejik açıdan önemli olan küresel ve AB genelinde etkileri olan iki konuyu tartıştık. Her şeyden önce AB'nin iklim değişikliğini çok yönlü güvenlik tehdidi olarak tanımlayanlardan biri olduğunu düşünüyorum. Bu toplantıda iklim değişikliği ile savunma ve güvenlik konuları arasındaki dolaylı ve doğrudan bağlantıları inceledik. Güvenlik, savunma ve iklim değişikliği arasındaki bağlantılar konusunda AB, NATO ve BM olarak birçok ortak politika gerçekleştirebiliriz. Bakanlar özellikle savunma ve iklim değişikliği arasındaki iki konuyu tartıştı: Birincisi orduların karbon ayak izi başta olmak üzere enerji bağımlılığına etkileri tartışıldı, ikincisi iklim değişikliğinin çatışmalar ve kriz bölgeleri üzerindeki etkisi belirtildi.*³⁸⁷

AB insan güvenliği bağlamında Birlik dışındaki istikrarsız alanlar üzerinde yaptığı etkiyi göz önüne alındığında, iklim değişikliğini güvenlik tehdidi olarak değerlendirmiş ve dinleyici kitleye sunmuştur. Mogherini'nin bu konuşması iklim değişikliğinin askeri konular üzerindeki tehditlere odaklandığını göstermektedir. Ancak gerek AB belgelerinde gerekse diğer AB temsilcilerinin ve üye ülkelerinin liderlerinin konuşmalarına bakıldığında iklim değişikliğinin insan güvenliği üzerine etkileri de AB nezdinde önem arz etmektedir. Bir başka deyişle AB, iklim değişikliğini

³⁸⁶ a.g.b,

³⁸⁷ International Military Council on Climate and Security, "Mogherini Post-EU Defence Meeting: Militaries should help address climate change", erişim tarihi: 6 Eylül 2022, <https://imccs.org/2019/09/06/mogherini-after-eu-defence-meeting-militaries-should-help-address-climate-change/>

yüksek ve alçak politikalar bağlamında insan güvenliğine etkisi nedeniyle güvenlikleştirmiştir.³⁸⁸

AB, yayımladığı belgeler ve üst düzey temsilcilerinin söylemleri ile iklim değişikliğini dinleyici kitleye çok yönlü tehdit olarak sunmuştur. Zira bir tehdidin veya konunun güvenlikleştirilmesi için dinleyici kitlenin ikna edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda AB nezdinde yapılan kamuoyu araştırmaları iklim değişikliğinin etkileri konusunda farkındalık düzeyini ortaya koymakta ve dinleyici kitlenin ikna edilmesini yansıtmaktadır.

3.1.2. Kamuoyu Araştırmaları- Dinleyici Kitlenin İkna Edilmesi

Güvenlikleştirme teorisinin son aşaması dinleyici kitlenin iknasıdır. Dinleyici kitle bir tehdidi güvenlik sorunu olarak kabul ettiği takdirde güvenlikleştirici aktör, güvenlikleştirmeyi tamamlamış ve olağanüstü önlemlere başvurmuştur. Bu doğrultuda güvenlikleştirici aktörün tehdide karşı olağanüstü tedbirler alması meşruiyet kazanmaktadır. AB'nin iklim değişikliğini güvenlikleştirmesinde, dinleyici kitleyi insan güvenliği kavramı bağlamında referans nesnesi olarak kabul etmesi, dinleyici kitle nezdinde ikna sürecini kolaylaştırmıştır.³⁸⁹ Güvenlikleştirme teorisinde dinleyici kitlenin ikna edildiğini göstermesi bakımından kamuoyu araştırmaları oldukça önemlidir.³⁹⁰ Bu doğrultuda dinleyici kitlenin iknası konusunda bu tezimizde, AB'nin

³⁸⁸ Halvard Buhaug ve Ole Magnus Theisen, "On Environmental Change and Armed Conflict", Climate Change, ed., Jürgen Scheffran vd., Human Security and Violent Conflict: Challenges for Societal Stability, Springer, Cilt: 8, 2016, s.43-55; Judith Nora Hardt, "Critical Deconstruction of Environmental Security and Human Security Concepts in the Anthropocene", Climate Change, der., Jürgen Scheffran vd., Human Security and Violent Conflict: Challenges for Societal Stability, Springer, Cilt: 8, 2016, s. 210-220

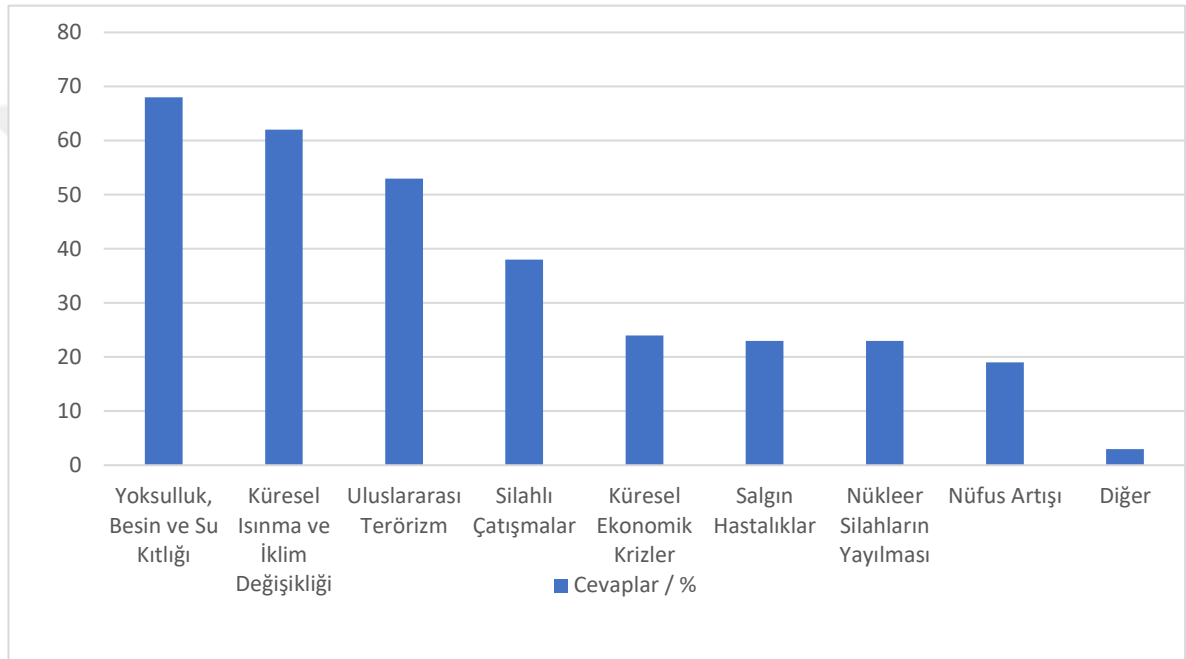
³⁸⁹ Claire Dupont, "The EU Collective Securitization of Climate Change", West European Politics, Cilt: 42, Sayı: 2, 2019, s. 380-385, [https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402382.2018.1510199#:~:text=The%20EU%20became%20a%20collective,positions%20in%20international%20climate%20negotiations.](https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402382.2018.1510199#:~:text=The%20EU%20became%20a%20collective,positions%20in%20international%20climate%20negotiations.;); Defne Günay ve Gizem Arikan, "The Public As An Audience For The Securitisation Of Climate Change: Facilitating Conditions At The Identification Stage", Journal of International Relations and Development, 2022, Cilt: 25, s. 638-646

³⁹⁰ Jarrod Hayes, "Securitization, Social Identity, and Democratic Security; Nixon, India, and The That Bind", International Organization, Cilt: 66, 2012, s. 73-74;

2008’den bu yana yaptığı iklim değişikliği ile ilgili kamuoyu araştırmaları dikkate alınacaktır.

2008 yılında yapılan araştırmada AB vatandaşlarının iklim değişikliği konusunda endişeli oldukları ve alınacak her türlü eylemi destekledikleri sonucuna varılmıştır.³⁹¹ Bu araştırmada AB vatandaşlarına “Dünya’nın mevcut olarak karşı karşıya kaldığı en büyük problemler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya göre verilen cevaplar şu şekildedir:

Grafik 1: 2008 Yılı İklim Değişikliği Kamuoyu Araştırması³⁹²

Grafiğe bakıldığında AB vatandaşlarının iklim değişikliğini küresel bir sorun olarak algıladığı görülmektedir. Bu doğrultuda 2008 yılında yayımlanan belgeler ve söylemler, AB vatandaşlarının iklim değişikliği konusunda farkındalıklarının artırdığını göstermektedir. Bu anketin sonucunda AB vatandaşlarının iklim değişikliğini önlem alınması gereken ciddi bir tehdit olarak gördüğü sonucuna varılmaktadır. Bu ankette aynı zamanda AB’nin iklim değişikliği konusunda daha fazla mücadele etmesi gerektiği dile getirilmiştir.³⁹³

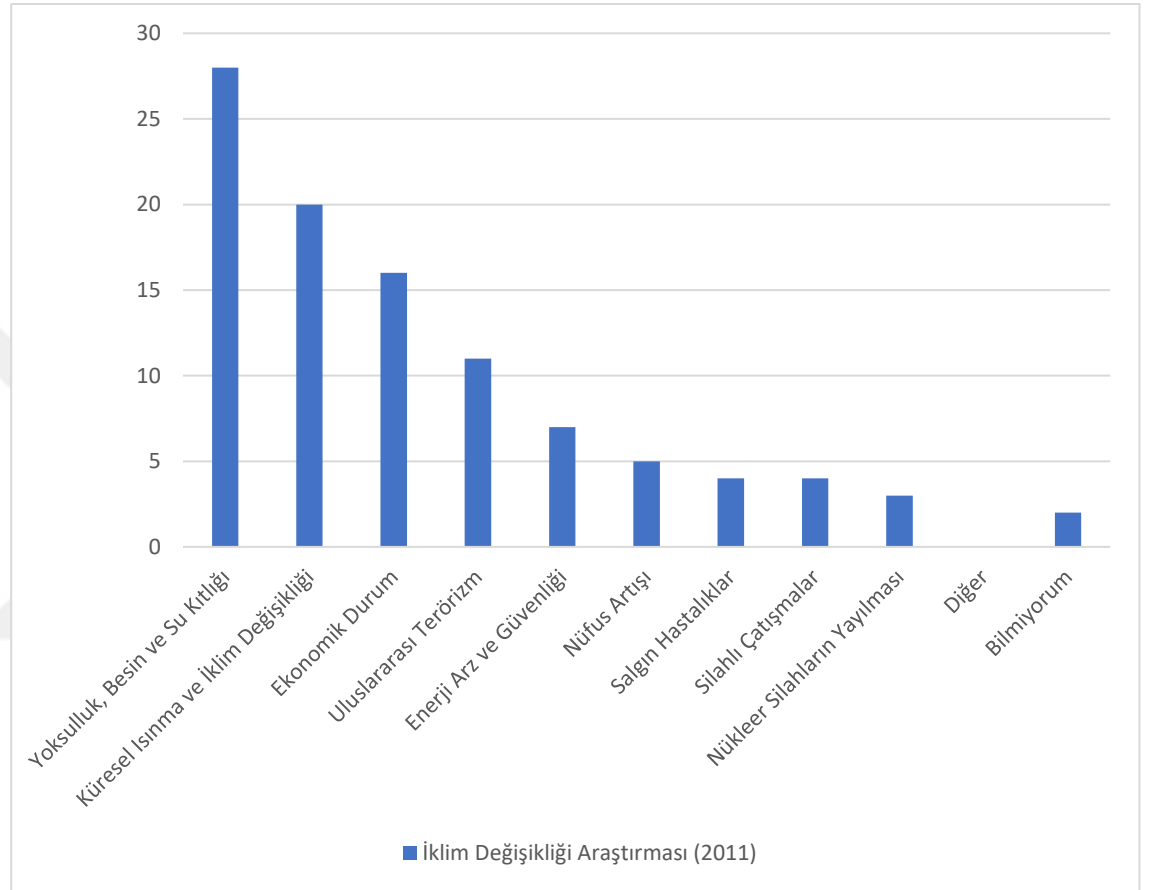
³⁹¹ European Commission, “Climate change: Strong public support for EU targets on climate change”, erişim tarihi: 11 Eylül 2008, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_08_1314

³⁹² Eurobarometer, “Europeans’ attitudes towards climate change”, Kamuoyu araştırması Raporu (erişim tarihi: 3 Ocak 2024), s. 6, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2022-02/ebs_300_en.pdf

³⁹³ a.g.r., s. 81

Görüldüğü gibi 2008 yılında iklim değişikliği çok yönlü tehdit olarak görülmüş ve Birlik genelinde yapılan araştırmalarda, dinleyici kitlenin bu soruna yönelik farkındalığı artmıştır. AB, 2011 yılında benzer bir araştırma yaptırmıştır. Buna göre sonuçlar şu şekildedir:

Grafik 2: 2011 yılı İklim Değişikliği Algı Araştırması³⁹⁴

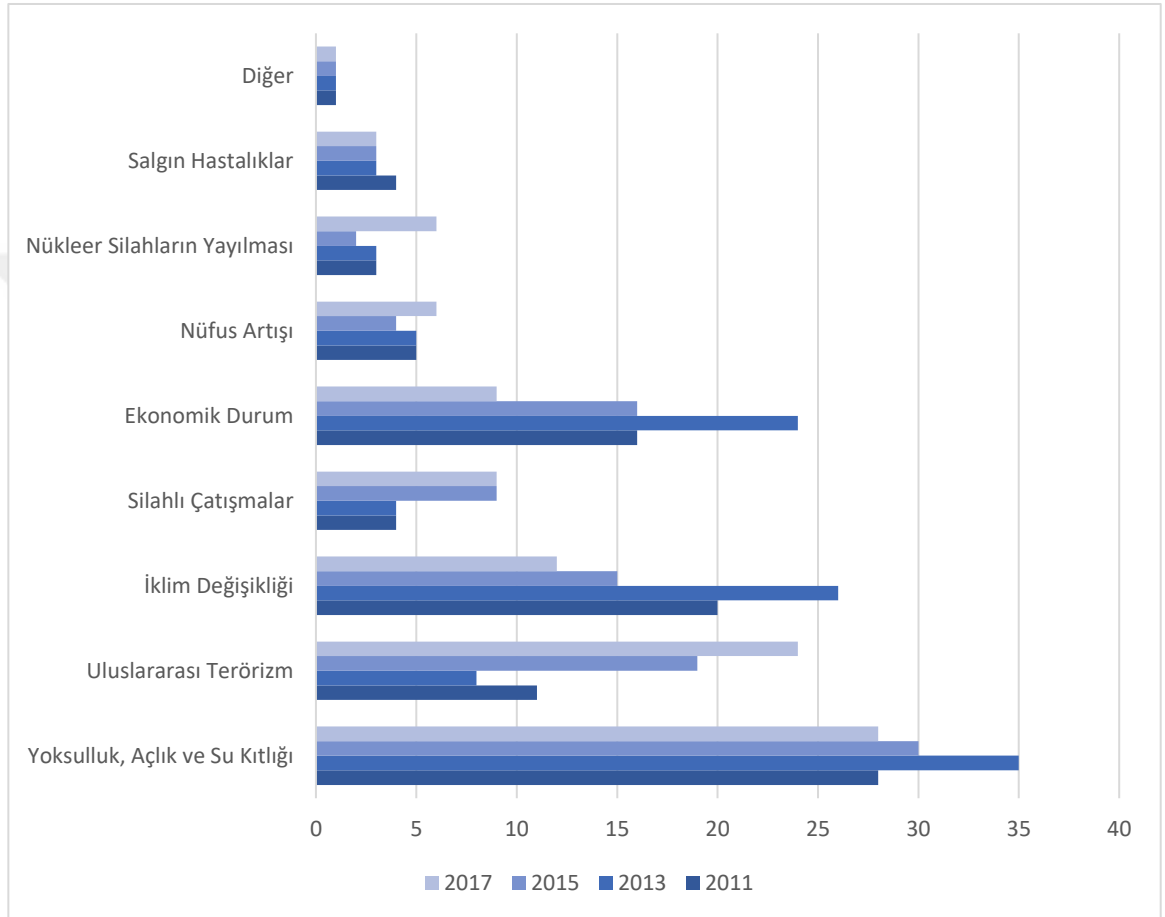
Bu araştırmaya göre AB vatandaşları iklim değişikliğini ve yarattığı tehdit olan besin ve su kıtlığını küresel bir tehdit olarak görmeye devam etmiştir. AB, iklim değişikliği ile mücadele konusunda daha aktif politikalar geliştirirken, dinleyici kitle nezdinde iklim değişikliğine yönelik tehdit algısı güçlenmiştir.³⁹⁵

³⁹⁴ Eurobarometer, “Climate Change”, Kamuoyu Araştırması Raporu, (erişim tarihi: 4 Ocak 2023), s. 5, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2022-02/ebs_372_en.pdf

³⁹⁵ a.g.r., s.5

2011 yılından sonra yapılan araştırmalarda Avrupa'nın güvenlik paradigmasında önemli bir değişiklik olmuştur. Bu değişiklik bu tarihten sonra iklim değişikliği ile ilgili yapılan kamuoyu araştırmalarına yansımıştır:

Grafik 3: 2011- 2017 arası İklim Değişikliği Kamuoyu Araştırması³⁹⁶

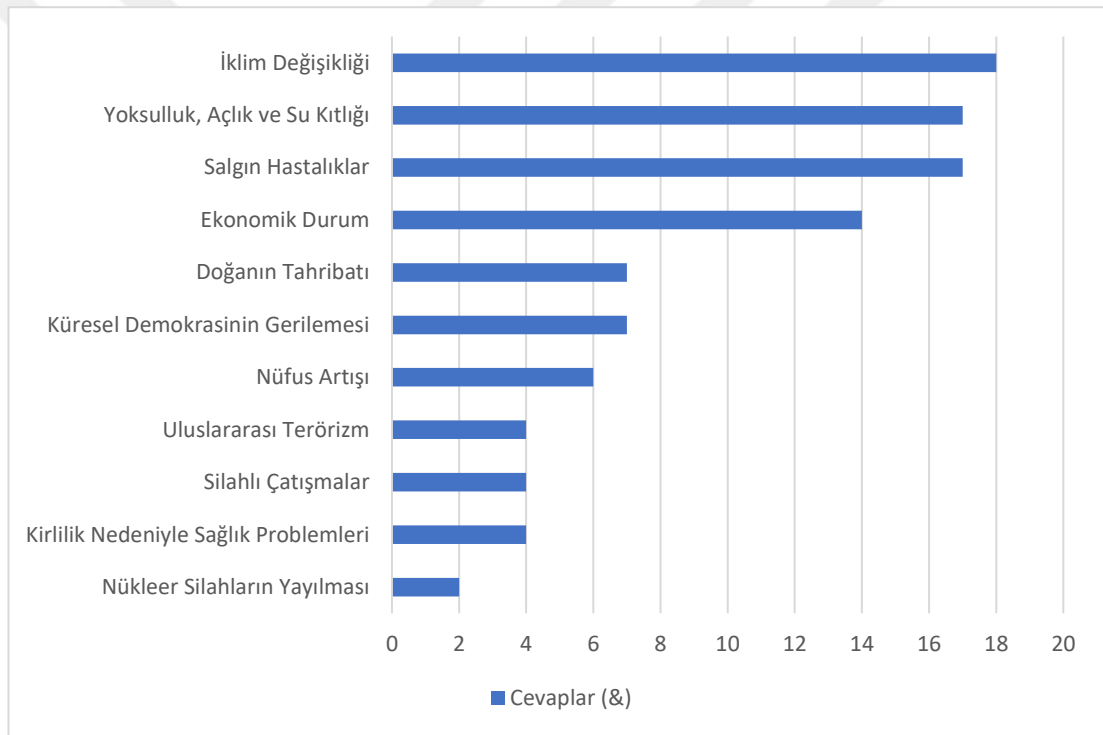
Tabloya bakıldığında 2011 yılında başlayan Arap Baharı ve küresel terörizm tehlikesi, AB'nin güvenlik gündemini değiştirmiştir. Buna göre iklim değişikliği küresel tehdit olarak 3. sıraya gerilemiştir. Bunun nedeni güvenlikleştirici aktörlerin güvenlik gündeminin değişmesidir. Ancak iklim değişikliği tehdidine yönelik güvenlik algısının düşmesine rağmen, AB'nin güvenlik gündeminde önemli yer tutmaktadır. Bu araştırma COP21 başlığıyla düzenlenen Paris İklim Değişikliği

³⁹⁶ Eurobarometer, "Climate Change", Kamuoyu Araştırması Raporu (erişim tarihi: 5 Ocak 2024), s. 6, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2017-09/report_2017_en.pdf

Konferansı sonrası, AB kamuoyunun iklim değişikliği algısını ölçmek için yapılmıştır.³⁹⁷ Bu konferansın sonucunda imzalanan anlaşmaya dayanarak AB, bu tarihten sonra iklim değişikliği politikalarını hızlandırmıştır. Bu hızlanma neticesinde iklim değişikliğine yönelik tehdit algılamasının düzeyi yükselmiştir. Bu bağlamda güvenlikleştirici aktör, iklim değişikliğinin güvenlik tehdidi olarak sunumunu artırmıştır.

2021 yılında yapılan iklim değişikliği algı araştırmasının bir sonucu olarak ve AB'nin son yıllarda iklim değişikliğine yoğunlaşmasının neticesinde tehdit algısı ilk sıraya yerleşmiştir.

Grafik 4: 2021 Yılı İklim Değişikliği Algı Araştırması (Eurobarometer)³⁹⁸

Grafığe bakıldığında AB vatandaşlarının %18'i iklim değişikliğini küresel anlamda en ciddi tehdit olarak görmektedir. Bununla birlikte bu araştırma raporunda Birlik vatandaşlarının %93'ü iklim değişikliğini ciddi tehdit olarak tanımlamaktadır.

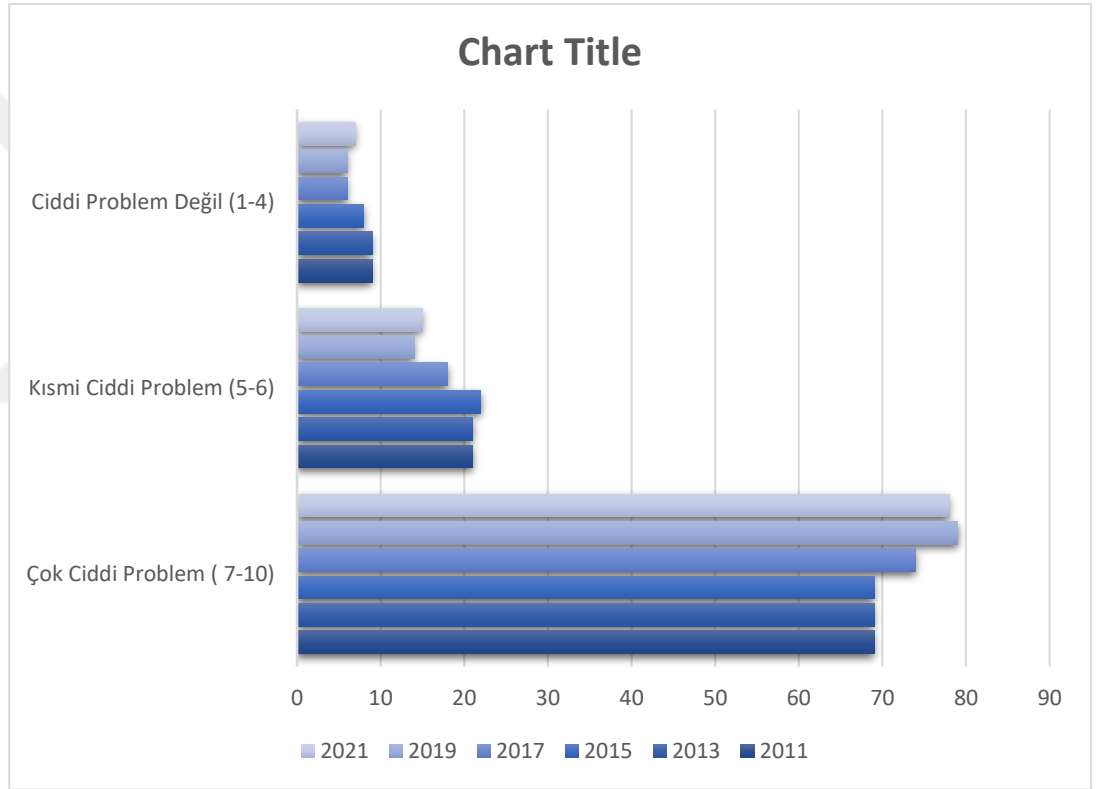
³⁹⁷a.g.r., s. 73

³⁹⁸ Eurobarometer, "Climate change", Kamuoyu araştırması Raporu Özeti, (erişim tarihi: 6 Ocak 2024), s. 9, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2021-07/report_summary_2021_en.pdf

Bu oran, AB'nin iklim değişikliğini başarılı bir şekilde güvenlikleştirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda iklim değişikliği tedbirleri meşruluk kazanmaktadır. Yine bu araştırma raporunda AB'nin iklim değişikliği konusunda aksiyon almasını isteyenlerin oranı %92'dir³⁹⁹

Ayrıca 2021 yılında yapılan bu araştırmada, Birlik vatandaşlarına iklim değişikliği tehdidinin düzeyi konusunda soru yöneltilmiştir. Buna göre bu soruya verilen cevapların yıllara göre değişimi şu şekildedir:

Grafik 5: 2011- 2021 Yılları Arası İklim Değişikliği Tehdit Düzeyi Değişimi (Eurobarometer)⁴⁰⁰

Grafiğe bakıldığında Avrupalıların neredeyse %90'ı iklim değişikliğine yönelik tehdit algılamaktadır. Bu yüksek oran, AB'nin iklim değişikliği tehdidini başarılı bir şekilde dinleyici kitleye sunduğunu ve ikna ettiğini göstermektedir.⁴⁰¹

³⁹⁹ a.g.r., s. 7- 15

⁴⁰⁰ a.g.r., s. 12

⁴⁰¹ a.g.r., s. 12

2008'den 2021 yılına kadar yapılan araştırmalar, AB halkının iklim değişikliğini küresel anlamda ciddi bir tehdit olarak gördüğünü göstermektedir. 2008 yılından itibaren yayımladığı belgeler ve yetkililerin ve sivil toplum kuruluşlarının söylemleri ile dinleyici kitle ikna edilmiş ve iklim değişikliği gvenlikleştirilerek güvenlik gündemine dahil edilmiştir. Dinleyici kitlenin ikna edilmesiyle AB'nin bu tehdide karşı aldığı tedbirler ve önlemler meşrulaşarak, daha etkili mücadele edilmeye başlanmıştır.

Bu bölümde AB'nin söylem yoluyla iklim değişikliğini dinleyici kitleye güvenlik tehdidi olarak sunduğu aktarılmıştır. Bu aktarımın neticesinde güvenlikleştirme için gerekli olan dinleyici kitlenin ikna edilmesini, 2008 yılından itibaren yapılan kamuoyu araştırmaları ile gösterilmiştir.

Kopenhag Okulu sektörel güvenlik yaklaşımı bağlamında evre sektörünü güvenlik paradigması içerisine dahil etmiştir. Bu sektör, güvenlikleştirme vasıtasıyla gelişmiştir. AB, bu gelişim sürecinin en önemli örneğidir. Gerek güvenlikleştirici aktör olarak üstlendiği rol gerekse referans öznesini ve dinleyici kitleyi birleştirmesiyle iklim değişikliğini başarılı bir şekilde güvenlikleştirmiştir.

3.2. REALİST GÜVENLİK POLİTİKALARI: UKRAYNA SAVAŞI

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile başlayan Rusya-Ukrayna sorunu, en nihayetinde Rusya'nın topyekûn işgal girişimi ile sonuçlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem, liberal değerler üzerine gelişim göstermiştir. Her ne kadar ABD'nin Irak işgali, terörizmin yükselişi, Arap Baharı ve Asya-Pasifik bölgesindeki güç dengesi arayışı gibi sorunlar, uluslararası sistemde var olan liberal düzeni tehdit etse de 2022 yılına kadar realist güdüler baskılanmıştır. Ancak söz konusu işgal ile birlikte uluslararası sistemde realist güdüler görülmeye başlanmıştır. Öncelikle NATO, Doğu Avrupa sınırında askeri takviyesini hızlandırmıştır. Bunun yanında gerek Transatlantik bölgesi gerekse savaşı etkileyebilme potansiyeli olan bölgeler, silahlanma politikalarını değiştirme yolları aramaktadır.⁴⁰²

2001 yılında Irak'ın işgali ve devamında gelişen krizler, Arap Baharı'nın yarattığı konjonktür ve son olarak Liberal düzenin yapıtaşı olan BM ve diğer uluslararası kurumların, Rusya'nın Ukrayna işgaline engel olamaması, sistemde var olan Liberal güdüleri baskılamıştır. Bölgesel bir savaşın küresel sisteme etkisi göz önüne alındığında, NATO başta olmak üzere askeri örgütlenmelerin uluslararası sistemdeki ağırlığı artma eğilimi göstermektedir.⁴⁰³

AB, Soğuk Savaş döneminden sonra askeri olarak en ciddi tehdit algılaması ile karşı karşıya kalmıştır. Liberal değerler üzerine kurulan Birlik, genellikle askeri eylemlerini minimum seviyede tutmuştur. Bu doğrultuda kıta Avrupa'sında değil, genellikle küresel istikrarsızlık alanlarında barış görevi icra edilmiştir. Ancak Kıta sınırları içerisinde büyük bir ülkenin başka bir ülkeyi topyekûn işgal girişimi, AB'nin tehdit algısını değiştirmiştir.

Bu bölümde AB'nin Ukrayna'ya sağladığı silah yardımları ve silahlanma politikaları bağlamında realist algılaması aktarılacaktır. Kıtada askeri tehdit algılanması çerçevesinde Liberal değerler üzerine kurulan Birliğin realist güvenlik

⁴⁰² Ersoy Önder, "Ukrayna – Rusya Savaşının Politik Yansımaları", Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, 2022, s. 42-54

⁴⁰³ John J. Mearsheimer, "Bound to Fail The Rise And Fall Of The Liberal International Order", International Security, Cilt: 43, 2019, s. 28-50; James Pattison, "Ukraine, Intervention, And The Post Liberal Order", International Affairs, Cilt: 36, Sayı: 3, 2022, s. 384-386

politikaları benimsediğine değinilecektir. Öncelikle gerek üye ülkeler gerekse AB'nin kolektif askeri güvenlik anlayışı bağlamında Birliğin politikaları göz önüne alınarak, Ukrayna Savaşı'nın başlangıcından bu yana algıladığı realist güvenlik paradigması aktarılacak ve AB ile Rusya arasında güvenlik ikilemi oluşma ihtimali üzerinde durulacaktır.

3.2.1. Askeri Tehdit Algısı ve Güvenlik Paradigmasında Değişim

Ukrayna Savaşı'nın başlamasıyla AB kendi kıtasında Soğuk Savaş'tan sonra en ciddi askeri tehdidini algılamıştır.⁴⁰⁴ Kuruluşu itibariyle Avrupa kıtasında savaşların tekrarlanmaması için ekonomik anlamda ön plana çıkan Birlik, daha sonra Maastricht ve Lizbon Antlaşmalarıyla güvenlik ve dış politika başta olmak üzere kolektif politikaların kapsamını yükseltmiştir.⁴⁰⁵ Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetlerden gelen ideolojik ve askeri tehdide, NATO şemsiyesi altında ABD ile birlikte silahlanma politikaları olmaksızın karşı koyabilmiştir.⁴⁰⁶ Avrupalılar silahlanmaya kaynak aktarmayarak ekonomik olarak gelişmiştir. 2016 yılında ABD Başkanı seçilen Donald Trump, ABD'nin Avrupa kıtası için yaptığı savunma harcamalarına tepki göstermiştir. Transatlantik ittifak arasında çatlağa neden olan bu tepki, Avrupa'nın askeri harcamalarını artırması gerektiği üzerine değerlendirilmeler yapılmasına neden olmuştur. Ayrıca Avrupa Ordusu (PESCO) kurma fikri tekrar gündeme getirilmiştir.⁴⁰⁷ Ancak gerek ABD Başkanı'nın değişmesi gerekse Avrupa kıtasının ciddi bir askeri

⁴⁰⁴ Roxana Trifonova, "The European Union And The Russian Federation Relations- From The Ukrainian Crisis Until The Beginning Of The War", Bulgarian Journal of International Economics and Politics, Sayı: 2, 2022, s. 84; Federico Fabbrini, "The War In Ukraine And The Future of The EU: Prospect For Reform", Social Science Research, 2023, s. 14

⁴⁰⁵ Joseph M. Grieco, "The Maastricht Treaty, Economic And Monetary Union and The Neo-Realist Research Programme", Review of International Studies, Cilt: 21, Sayı: 1, 1995, s. 26-38, <https://www.jstor.org/stable/20097394>; Deirdre Curtin ve Ige Dekker, "The European Union From Maastricht To Lisbon Institutional And Legal Unity Out Of The Shadows", Amsterdam Centre for European Law and Governance Working Paper Series, 2010, s. 35, <https://www.researchgate.net/publication/228218909>

⁴⁰⁶ Beatrice Heuser ve Kristan Stoddart, "Difficult Europeans: NATO and Tactical/Non-strategic Nuclear Weapons in the Cold War", Political Science, Cilt: 28, 2017, s. 457-460.

⁴⁰⁷ Pemanent Structured Cooperation (PESCO), "Deepen defence cooperation between EU Member States", (erişim tarihi: 17.04.2023), <https://www.pesco.europa.eu/about/>; Sinem Ünalldılar Kocamaz, Donald Trump döneminde Avrupa Birliği-ABD İlişkileri: Liberal Dünya Düzeni, Krizler ve Ayrışan Politikalar", Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt :28, Sayı: 2, 2020, s. 229-240,

tehdit algılamaması nedeniyle askeri harcamaların artırılması düşüncesi uygulanamamıştır.⁴⁰⁸ Tüm bunlara baktığımızda askeri tehditlerin kıta dışında olması, refah seviyesinin artmış olması ve ülkelerin silahlanmaya para harcamadaki isteksizlikleri, AB'nin realist politikalardan uzak kalmasına neden olmuştur.⁴⁰⁹ Liberal değerleri benimseyen AB'nin özelinde kıta dışında yaşanan istikrarsızlıklardan dolayı artan göç akışı ve Çin'in askeri ve ekonomik yükselişi nedeniyle realist güvenlik baskısı artmıştır.⁴¹⁰ Ancak kolektif silahlanma fikirlerinin ikinci plana itilmesiyle bu baskılara nispeten direnen AB'nin, Ukrayna Savaşı ile askeri tehdit algısı önemli ölçüde değişmiştir.

2023 yılında yayımlanan “*Stratejik Pusula*” incelendiğinde, kıta Avrupa'sında algılanan askeri tehdit açıkça ifade edilmektedir. Bu belgede savaşın Avrupa'ya geri döndüğü belirtilmiş, Rusya'nın agresif tavırları neticesinde oluşan coğrafi değişimler vurgulanmıştır.⁴¹¹

*Stratejik rekabet ve karmaşık güvenlik tehditleri çağında yaşamaktayız. Avrupa kıtasında çatışmaların, askeri yığınakların ve istikrarsızlık alanlarının arttığını görmekteyiz ve bu, ciddi insani acılara ve trajedilere neden olmaktadır.*⁴¹²

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Birlik, Avrupa kıtasında artan askeri tehditlere vurgu yapmaktadır. 2008 yılında Gürcistan müdahalesi ve 2014 yılında

⁴⁰⁸ Ebru Turhan, “Avrupa Birliği'nin Güvenlik ve Savunma Politikasının Savunma Boyutunun Gelişimde PESCO'nun Rolü: Fırsatlar ve Zorluklar”, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, 2019, s. 350-360.

⁴⁰⁹ Sven Biscop, “Peace without Money, War without Americans: Challenges for European Strategy.” International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Cilt: 89, Sayı: 5, 2013, s. 1137-1142, <http://www.jstor.org/stable/24538300>; Tom Dyson And Theodore Konstadinides, “Understanding the Limitations of the EU's Common Security and Defence Policy”, (erişim tarihi: 26. Eylül 2013.), https://www.e-ir.info/2013/09/26/understanding-the-limitations-of-the-eus-common-security-and-defence-policy-a-legal-perspective/#google_vignette

⁴¹⁰ Bogdan Grenda, “The Impact of Migration-Related Threats on the Security of European Countries”, WSB University in Poznań Faculty of Finance and Banking, Cilt: 72, Sayı: 1, 2017, s. 208- 210, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/15142> ; Thomas Christiansen, Emil J. Kirchner ve Han Dorussen, “Against the Odds: (Considerable) Convergence and (Limited) Cooperation in EU–China Security Relations”, in Security Relations between China and the European Union: From Convergence to Cooperation?, ed., Emil J. Kirchner, Thomas Christiansen ve Han Dorussen, Cambridge University Press, 2016, s. 229-247; Martin Wagener, “Power Shifts and Tensions in East Asia: Implications for European Security.”, European Foreign Affairs Review, Cilt: 21, Özel Sayı, 2016, s. 83-91,

⁴¹¹ European Union External Action, “A Strategic Compass for Security And Defence”, s. 4, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

⁴¹² a.g.b. s. 10

Kırım'ın ilhakı krizlerinde, Birlik askeri tehdit algılamamış, aksine kriz sürecinde arabulucu rol üstlenmiştir. Ancak yayımlanan bu belge ile AB, bir bütün olarak askeri tehdit algılamıştır.

AB, Sovyetlerin dağılmasından sonra küresel terörizm, göç ve iklim değişikliği gibi tehditlere yanıt olarak kolektif kimliğini ve ortak politikalarını derinleştirmiştir. Ortak politikalar çerçevesinde Sovyet tehdidinin ortadan kalkması sonrası AB, NATO'nun varlığını sorgulamış, Maastricht Antlaşması ve devamında Lizbon Antlaşması ile kolektif askeri yapılanma girişimleri başlatmıştır.⁴¹³ 1990'lı yıllardan sonra Balkanlarda başlayan çatışmalar, AB'nin güvenlik paradigmasının değişmesine neden olamamıştır. AB, Balkanlarda yaşanan krize müdahalede yetersiz kalmış ve en nihayetinde NATO müdahalesi ile kriz sonlandırılmıştır.⁴¹⁴

Ancak Ukrayna savaşı ile AB'nin güvenlik paradigması değişmiştir. Bu değişim AB'nin stratejisini belirleyen belgelerde açıkça görülmektedir. AB güvenlik politikalarını askeri tehditleri kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁴¹⁵ Güvenlik paradigmasının genişlemesi, AB politikalarına yansımış olup Ukrayna'ya hem Birlik düzeyinde hem de üye ülkeler nezdinde yapılan silah yardımları, güvenlik algılamasının değişimine işaret etmektedir. 2008 Gürcistan krizi başta olmak üzere 2014 Kırım'ın ilhakı sonrasında herhangi bir askeri girişimde bulunmayan Birlik, işgal sonrasında tutumunu değiştirerek silah yardımı ve silahlanma politikası yürütmeye başlamıştır. Ayrıca askeri tepkinin yanı sıra enerji arz ve güvenliğine zarar vermesi pahasına ağır ekonomik yaptırımlara başvurmuştur.⁴¹⁶

AB'nin savaşın başlangıç aşamasında çatışmanın yayılması endişesi nedeniyle Ukrayna'ya silah yardımı yapmaktan kaçındığını ancak daha sonra Ukrayna'nın direnmesi neticesinde kararını değiştirdiğini, çeşitli yaptırım paketleri ile Rusya'yı

⁴¹³ Mesut Sohret, "Avrupa Birliği'nin Güvenlik Yapılanmasının Tarihsel Gelişim Süreci ve Mevcut Durum", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2013, s. 66-77.; Levent Yiğittepe, "Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7, 2017, s. 23-25, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/270763>

⁴¹⁴ Tunahan Oyuncu, "1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi", Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2019, s. 13, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/710300>

⁴¹⁵ European Union External Action, "A Strategic Compass for Security And Defence", s. 5

⁴¹⁶ IDEASLAB, "A Transformational Moment- The EU Responce to Russia's War in Ukraine", (ed: Steven Blockmans, Özel Rapor), 2022, s. 1, https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2022/05/A-transformational-moment_The-EUs-response-to-Russias-war-in-Ukraine.pdf

cezalandırma yoluna giden Birliğin Ukrayna'ya silah yardımlarına başladığını daha önce ifade edilmiştir. Yardım misyonları dahil olmak üzere askerî açıdan Ukrayna'ya destek artmıştır. Liberal değerler üzerine kurulan Birlik, realist politikaların yansıması olarak silah yardımlarını artırarak devam etmiş, bu aşamada Ukrayna'nın direnmesi amacıyla üye ülkeler, envanterinde bulunan hafif silahlar ve daha sonra ağır silahları savaş bölgesine göndermeye başlamıştır.⁴¹⁷

Silah yardımları sürerken Birlik ülkeleri Rusya'yı caydırma konusunda, geçmiş dönemdeki hataları ve eksiklikleri sorgulama yoluna gitmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda çıkarılan sonuç, askerî açıdan yetersiz olma durumu olarak belirtilmektedir.⁴¹⁸ Bu bağlamda AB, hem ulusal hem de Birlik özelinde silahlanma yoluna gitmektedir. Almanya başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkeleri silahlanma politikalarını hızlandırmaktadır. Soğuk Savaş döneminde askeri anlamda güvenliğini NATO'ya devreden Birlik, askerî açıdan zayıf kalmıştır. AB, savaş sonrası kendi güvenlik altyapısını güçlendirme yoluna girmiştir.⁴¹⁹ Bu silahlanma politikalarının nedeni Realizm'in öngördüğü askeri tehdit algısıdır. Buna göre bir ülke askeri tehdit algıladığında kendi güvenliği için silahlanma yoluna gitmektedir. AB'nin algıladığı askeri tehdit bu bağlamda değerlendirilmektedir.⁴²⁰

Realist açıdan değerlendirildiğinde AB'nin silahlanma politikaları Savunmacı Realizm ile açıklanmaktadır. Savunmacı Realizme göre ülkeler, savunma güdülerinin baskın olması nedeniyle silahlanmaktadır. Bu bağlamda Birlik, Almanya ve Fransa öncülüğünde savunma refleksi çerçevesinde silahlanma yoluna gitmektedirler. Ancak kolektif olarak değerlendirildiğinde bu silahlanma ulusal seviyede kalmaktadır.

⁴¹⁷ Giselle Bosse, "Values, Rights, and Changing Interest: The EU's Response To The War Against Ukraine And The Responsibility To Protect European", Contemporary Security Policy, Cilt: 43, Sayı: 3, 2022, s. 533-534; Jacopo Barigazzi ve Cory Bennet, "Here's The EU's Plan To Get Ukraine 'Sustained' Military Aid", (erişim tarihi: 11.01.2023), <https://www.politico.eu/article/eu-draws-up-plan-for-sustained-military-aid-to-ukraine/>

⁴¹⁸ Jonas J. Driedger, "Did Germany Contribute To Deterrence Failure Against Russia", Central European Journal of International and Security Studies, Cilt: 16, Sayı: 3, 2022, s. 155-165; James Goldgeider ve Lily Wojtowicz, "Reassurance and Deterrence after Russia's War against Ukraine", Security Studies, Cilt: 31, Sayı: 4, s. 740-741.

⁴¹⁹ European Union External Action, "A Strategic Compass for Security And Defence", s.7

⁴²⁰ Lorenzo Cladi, "Persevering with bandwagoning, not hedging: why European security cooperation still conforms to realism", Defence Studies, Cilt: 22, Sayı: 4, 2022.

Rusya'nın revizyonist politikalarına karşı statükocu bir görüntü sergileyen AB, kendi Liberal yapısı nedeniyle herhangi bir revizyonist algı içerisinde değildir. Kuruluş amacına uygun olarak askerî açıdan saldırgan bir politikası olmamasına rağmen, Güvenlik altyapısını güçlendirme aşamasında, savunma amaçlı silahlanma politikaları yürütüldüğü yetkililer tarafından dile getirilmektedir.⁴²¹

İkinci Dünya Savaşı sonrası sistemin anarşik yapısından dolayı ortaya çıkan krizleri çözüme kavuşturmak için BM gibi küresel anlamda kolektif güvenlik örgütlenmesine gidilmiştir. Fakat Rusya'nın Ukrayna işgali dahil olmak üzere bazı ülkelerin askeri anlamda müdahalelerine engel olamayan BM, anarşik yapının zayıfladığına yönelik görüşlerin eleştirilmesine neden olmaktadır. Realistlerin belirttiği anarşik yapıdan dolayı Rusya, Ukrayna'ya saldırmıştır. Bu noktada işgali durduracak uluslararası yapı olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi veto hakkı olan daimî üyesi Rusya'ya karşı harekete geçememiştir.⁴²² Bu bağlamda realist perspektiften AB, sistemin anarşik yapısından dolayı kendini korumak için silahlanmaktadır.

Ukrayna'ya savaşın başından itibaren askeri anlamda danışmanlık ve teçhizat sağlayan AB, askeri anlamda, ilk kez Birlik dışında bu denli yoğun derecede angaje olmuş durumdadır.⁴²³ Kıtaya yayılabilecek olası çatışmadan korunmak için kapsamlı askeri ve ekonomik destek sağlayan Birlik, şu ana kadar Avrupa Barışı Sağlama (European Peace Facility) bütçesinden 2,5 milyar dolar değerinde askeri destek sağlamıştır. Bu sağlanan destekler savaşın başından bu yana uygulanan realist dış politikasının sonucudur.⁴²⁴ Zira Ukrayna'nın Avrupa'ya ait olduğunu her fırsatta dile

⁴²¹ European Council, "Informal meeting of the Heads of State or Government Versailles Declaration", 10-11 Mart 2022, s. 2-5 <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>; United Nations, "As More Conflicts, Problems around World Mount, European Union High Representative Tells Security Council World Must Invest in Revitalizing Multilateral System", (erişim tarihi: 23 Şubat 2023), <https://press.un.org/en/2023/sc15210.doc.htm>

⁴²² Nicholas Ross Smith ve Grant Dawson, "Mearsheimer, Realism, and the Ukraine War", *Analyse & Kritik*, Cilt: 44, Sayı: 2, 2022, s. 182-193.

⁴²³ Oriol Costa ve Esther Barbe, "A moving target. EU actorness and the Russian invasion of Ukraine", *Journal of European Integration*, Cilt: 45, Sayı: 3, 2023, s. 433-442; Philipp Genschel, "Bellicist integration? The war in Ukraine, the European Union and Core State Powers", *Journal of European Public Policy*, Cilt: 29, Sayı: 12, 2022, s. 1891-1897.

⁴²⁴ Evan Da Costa Marques, "Will 2023 Mark a Shift Towards a More Realist Eu Foreign Policy?", (erişim tarihi: 20 Ocak 2023), <https://www.friendsofeurope.org/insights/will-2023-mark-a-shift-towards-a-more-realist-eu-foreign-policy/>

getiren AB, bu savaşta 2014 yılındaki krizde olduğu gibi yumuşak gúcünü kullanmamıştır. 2014 yılındaki krizinde uyguladığı politikalar ile Rusya'nın topyekûn işgali sonrasında uyguladığı politikalar oldukça farklıdır. AB 2014 krizinde askeri tehdit algılamamış ve krizin tarafları arasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Ancak işgal sonrası AB, Rusya'dan askeri tehdit algılamış, neticesinde realist politikalar uygulayarak Ukrayna'ya askeri desteğini artırmıştır.⁴²⁵

AB'nin Ukrayna Savaşı'nda realist politikalar uygulamasının iki boyutu vardır. Bunlardan ilki Savunmacı Realizm'in öngördüğu şekilde statükocu silahlanmadır. Bir başka deyişle Birlik hegemon gúc olmak için değil savunma güdüsü ön plana çıktığı için silahlanmaktadır. Soğuk Savaş'tan sonra Avrupa kıtası askeri anlamda en büyük krizlerinden birini yaşamıştır. Bu bağlamda gerek Liberal değerler gerekse kurumsal yapısı nedeniyle AB nezdinde saldırı-savunma dengesinde savunma ön plana çıkmaktadır.

İkincisi ise Ukrayna'ya verilen silah yardımlarıdır. Silah yardımları ilk başlarda hafif mühimmat olarak verilirken daha sonra tank başta olmak üzere ağır silahlar verilmeye başlanmıştır. Realist politikaların bir yansıması olan silah yardımları hem Ukrayna'nın kendini savunması hem de çatışmanın yayılmasını önlemek için verilmektedir. Maastricht ve Lizbon Antlaşmaları ile Ortak Savunma ve Dış Politika süreçlerini kurumsal anlamda kolektif olarak yürüten AB, bu savaşa kadar dünyanın çeşitli yerlerinde barışı koruma misyonları üstlendiğini belirtmiştik, ancak bu savaş, AB savunma ve güvenlik algılamasında büyük değişimlere işaret etmektedir. Liberal değerlerin yanında saldırganlığın olmadığı realist savunma ve güvenlik politikalarının uygulandığı görölmektedir.⁴²⁶

AB'nin gerek kuramsal yapısı gerekse liberal değerler üzerine kurulmuş olması, Klasik Realizm ve Saldırgan Realizm'in öngördüğu hegemon olma güdüsünü

⁴²⁵ Natalia Chaban ve Ole Elgström, "Russia's war in Ukraine and Transformation of EU Public Diplomacy: Challenges and Opportunities", *Journal of European Integration*, Cilt: 45, Sayı: 3, s. 523-535.

⁴²⁶ Evan Da Costa Marques, "Will 2023 Mark a Shift Towards a More Realist EU Foreign Policy?".

engellemektedir. Bu bağlamda Rusya'dan algılanan askeri tehdide savunmacı güç artırımı ile cevap verilmektedir.⁴²⁷

Neoklasik Realizm açısından bakıldığında ve birim düzeyinde değerlendirildiğinde, ortak savunma ve güvenlik konularını kolektif anlamda yürütmesi için kurulan kurumlar, Rusya-Ukrayna Savaşı politikalarını belirlemektedir. Özellikle Avrupa Komisyonu silahlanma ve güç artırımı konusunda Birlik ülkeleri arasında kolektif politikalara yön vermektedir. Komisyon'un AB ile Rusya arasında hegemon olma yarışı bağlamında askeri tehdit algılamaması, AB'nin savunmacı güdüler ile silahlanmasına yol açmıştır. AB kurumlarının Birliğin dış politikasına ve güvenliğine yön ermesi bağlamında Neoklasik Realizm'in öngördüğü, birimlerin güç rekabeti algılaması ve bu algılamalar neticesinde geliştirdiği politikalar önem arz etmektedir.

Neoklasik Realizm'in bir diğer varsayımı birey düzeyinde yorumlanan dış politikadır. AB'nin Ukrayna politikasında ve askeri tehdit algısında üç isim öne çıkmaktadır. Bu isimler AB Konsey Başkanı Charles Michel, AB Komisyonu Başkanı Ursula Von der Leyen ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'dir. Bu üç isim AB politikalarının şekillenmesinde öncü isimlerdir ve dolayısıyla Ukrayna Savaşı politikalarının gelişimi ve realist politikalarının evrimi değerlendirildiğinde bu üç ismin askeri tehdit algısı ön plana çıkmaktadır.⁴²⁸

⁴²⁷ Philipp Genschel, Lauren Leek ve Jordy Weyns, "War and integration. The Russian attack on Ukraine and the institutional development of the EU", Journal of European Integration, Cil: 45, Sayı: 3, s. 352-356.

⁴²⁸ EU External Action, "Ukraine: High Representative Borrell Discussed With Foreign Minister REcent Developments On Russia's War Against Ukraine", (erişim tarihi 13.09.2022), https://www.eeas.europa.eu/eeas/ukraine-high-representative-borrell-discussed-foreign-minister-recent-developments-russia%E2%80%99s-war_en; EU External Action, "The Straits Times - Peace is not 'no war' and derisking has risks: Josep Borrell", (erişim tarihi: 10.06.2023), https://www.eeas.europa.eu/eeas/straits-times-peace-not-no-war-and-derisking-has-risks-josep-borrell_en; European Council, "Statement by President Charles Michel at the UN Security Council debate on Ukraine", (erişim tarihi: 20.09.2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/20/statement-by-president-charles-michel-at-the-un-security-council-debate-on-ukraine/>; Mark Armsrong, "Europe pledges more weapons as European Council President Charles Michel visited Ukraine", (erişim tarihi:20.01.2023), <https://www.euronews.com/2023/01/20/europe-pledges-more-weapons-as-european-council-president-charles-michel-visited-ukraine>; EU, "Statement

AB açısından 2014 krizini birey düzeyinde ele aldığımızda, Almanya Şansölyesi Angela Merkel ön plana çıkmaktadır. AB'nin normatif gücünü kullanmasını savunan Merkel, bu krizin yönetiminde realist politikaların oluşmasının önüne geçmiştir.⁴²⁹ Ancak 2022 yılında vuku bulan Ukrayna Savaşı'nda, AB liderleri Rusya'dan ciddi askeri tehdit algılamaktadır.⁴³⁰ Bu bağlamda AB'nin dış politika ve güvenlik politikaları, kurumların ve bireylerin rolü bakımından yorumlandığında, savunma odaklı realist politikalar geliştirildiği görülmektedir.

Özetle AB, Ukrayna Savaşı ile Rusya'dan kaynaklı ciddi askeri tehdit algılamıştır. Bu doğrultuda Almanya başta olmak üzere Birlik ülkeleri ve AB silahlanmaktadır. Bu silahlanma politikaları, silahlanmanın önüne geçmek için kurulan Birlik açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak Klasik ve Saldırgan Realizm'in öngördüğü hegemon olma güdüsü bu silahlanmayı açıklamamaktadır. Bu bağlamda AB'nin silahlanması iki şekilde açıklanabilir. İlki her ne kadar bu savaşta realist politikalar uygulansa da Liberal değerleri terk etmemiş olması, savunma odaklı silahlanmaya işaret etmektedir. Savunmacı Realizm'in işaret ettiği saldırı-savunma dengesi bağlamında AB nezdinde savunma dengesi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca gerek kurumların gerekse AB liderlerinin Ukrayna Savaşı algılamaları savunma odaklı realist politikaları belirlemektedir.

by President von der Leyen on further measures to respond to the Russian invasion of Ukraine", (erişim tarihi: 27.02.2023), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/%20en/statement_22_1441; Silvia Amaro, "We do not want only a cease-fire": EU chief calls for lasting peace in Ukraine", (erişim tarihi: 21.02.2023), <https://www.cnn.com/2023/06/21/eus-von-der-leyen-we-do-not-want-a-frozen-conflict-in-ukraine.html>

⁴²⁹ Hans Kundnani, Elizabeth Pond, "Germany's Real Role in the Ukraine Crisis: Caught Between East and West", Foreign Affairs, Cilt: 94, Sayı:2, 2015, s. 173-177, <https://www.jstor.org/stable/24483496>

⁴³⁰ Shuriah Niazi- Anadolu Ajansı, "EU sees Russia's aggression as direct threat to security: European Commission president", (erişim tarihi: 25 Mart 2022), <https://www.aa.com.tr/en/europe/eu-sees-russias-aggression-as-direct-threat-to-security-european-commission-president/2572816#>; France24, "Russia 'most direct threat to world order': EU's von der Leyen", (erişim tarihi: 12.05.2022), <https://www.france24.com/en/live-news/20220512-russia-most-direct-threat-to-world-order-eu-s-von-der-leyen-1>; Politico, "Charles Michel favors opening EU to fleeing Russians", (erişim tarihi: 23.09.2022), <https://www.politico.eu/article/charles-michel-favors-opening-eu-borders-to-fleeing-russians-unga-ukraine-war/>; European Union External Actions, "Faced with Russian threats, the European Union must stay firm, united and act", (erişim tarihi: 12.01.2022), https://www.eeas.europa.eu/node/109549_fr?s=275

Rusya'nın işgali bölge ülkeleri dahil olmak üzere küresel anlamda realist dış politika ve güvenlik algılamalarını gün yüzüne çıkarmıştır.⁴³¹ Zira özellikle Avrupa kıtası, Soğuk Savaş'tan sonra, kıtasında önemli askeri tehdit algılayarak, silahlanma yoluna gitmiştir. AB ülkeleri dahil olmak üzere NATO, Avrupa kıtasındaki askeri mevcudiyetini artırmıştır.⁴³² Askeri kapasite artışı aynı zamanda rakip ülkeler nezdinde güvensizlik algısını artıracaktır. Bu güvensizlik algısı devamında kendine güven ilkesi gereği ülkelerin silahlanmalarına yol açacaktır. AB ve Rusya arasında bu savaştan dolayı güvenlik ikileminin oluştuğu söylenebilir. Zira güvenlik ikilemini en iyi yansıtan gösterge, ülkelerin silahlanmaya harcamalarının yıllara göre değişimidir.

AB ve Rusya, savaşın başlangıcından itibaren askeri harcamalarını artırmaktadır. Avrupa ülkeleri son 30 yılın en yüksek askeri harcamasına ulaşmış olup Avrupa'nın askeri harcaması bir önceki yıla göre 2022 yılında % 13 artış göstermiştir. Rusya'nın askeri harcaması resmi veriler tartışmalı olsa da %9 oranında artmıştır.⁴³³

Başta Almanya olmak üzere AB ülkelerinin silahlanma politikaları hızlanmaktadır. Özellikle AB üyesi olan fakat NATO üyesi olmayan Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya üye olmuş olmaları, AB ve Rusya arasındaki güvenlik ikilemine

⁴³¹ İrfan Hasnain Qaisrani, Bilal Habib Gazi ve Hussain Abbas, "A Geopolitical War in Europe: Russia's Invasion of Ukraine and Implications", Cilt: 39, Sayı: 1, 2023, s. 15.

⁴³² Andrew Radin ve Gian Gentile, "Why the United States Still Needs Ground Forces in Europe", (RAND Cooperation Raporu, erişim tarihi: 24.07.2023), <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/07/why-the-united-states-still-needs-ground-forces-in.html>; Rafael Loss, "Staying power: How the EU can support NATO in Eastern Europe", (European Council On Foreign Relations, erişim tarihi: 21.07.2022), <https://ecfr.eu/article/staying-power-how-the-eu-can-support-nato-in-eastern-europe/>; Darlene Superville ve Zeke Miller, "US boosting military presence in Europe amid Russia threat", (AP News, erişim tarihi: 30.06.2023), <https://apnews.com/article/russia-ukraine-nato-biden-madrid-jens-stoltenberg-de44b391b62aa3b9ccbd37ca12518f26>

⁴³³ SIPRI Fact Sheet, "Trends in world military Expenditure, 2022, Stchholm Üniversitesi Barış Uluslararası Barış Araştırmaları enstitüsü 2022 yılı Askeri Harcama Raporu, 2023, s. 9, https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf; Independent Türkçe, "Küresel askeri harcamalar rekor kırdı: Avrupa'da 30 yılın en büyük artışı", (erişim tarihi; 24 Nisan 2023), <https://www.indyturk.com/node/626546/haber/k%C3%BCresel-askeri-harcamalar-rekor-k%C4%B1rd%C4%B1-avrupada-30-y%C4%B1n%C4%B1n-en-b%C3%BCy%C3%BCk-art%C4%B1nC5%9F%C4%B1>

işaret etmektedir.⁴³⁴ Zira Finlandiya ve İsveç’in askeri birliğe üye olması ve devamında NATO şemsiyesi altında silahlanması⁴³⁵, Rusya açısından güvenlik tehdidi oluşturacaktır.⁴³⁶ Bu güvenlik tehdidine Rusya’nın cevabı daha fazla silahlanma olacaktır. Bu doğrultuda gerek Doğu Avrupa gerek kıtanın tamamı Rusya ile güvenlik ikilemi içerisine girmektedirler.⁴³⁷

⁴³⁴ Phelan Chatterjee, “How Sweden and Finland went from neutral to NATO”, (BBC, erişim tarihi, 11.07.2023), <https://www.bbc.com/news/world-europe-61397478>; Charlotte ve James Black, “Finland Joins NATO, Sweden’s Accession Remains Uncertain”, (RAND, erişim tarihi: 04.04.2023), <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/04/finland-joins-nato-swedens-accession-remains-uncertain.html>

⁴³⁵ Karl Dewey, “Finland and Sweden bolster the West’s defence topline”, (IISS, erişim tarihi; 09.10.2023), <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2023/10/finland-and-sweden-bolster-the-west-s-defence-topline/>

⁴³⁶ Nicholas Lokker, Jim Townsend, Heli Hautala ve Andrea Kendall-Taylor, “How Finnish and Swedish NATO Accession Could Shape the Future Russian Threat A Report of the Transatlantic Forum on Russia”, Center for a New American Security, 2023. s. 2-4, <http://www.jstor.org/stable/resrep47256>; Minna Alander ve Michael Paul, “Moscow Threatens the Balance in the High North In Light of Russia’s War in Ukraine, Finland and Sweden Are Moving Closer to NATO”, SWP Comment, Cilt: 24, 2022, s. 2.

⁴³⁷ Elizabeth Buchanan, “Cool change ahead? NATO’s Strategic Concept and the High North”, NATO Defence College Research Division, Sayı: 7, 2022, s. 1-4, <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=755>

3.3. ÇOK TARAFLI GÜVENLİK POLİTİKASI: AB’NİN KÜRESEL SİYASETEKİ KONUMU VE BİRLİĞİN GELECEĞİ

İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı tahribat, küresel anlamda realist güvenlik algılamalarının sorgulanmasına yol açmıştır. Devletlerin neden sürekli güç mücadelesi peşinde koştuklarına yönelik, Klasik Realizm’in insan doğasından kaynaklı, verili güdüler ile açıklaması, savaşları meşrulaştırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁴³⁸ Bu eleştiriler ile birlikte Milletler Cemiyeti başarısızlığına rağmen, savaşların tekrarlanmaması için BM’nin kurulması, kolektif örgütlenmelerin önünü açmıştır.⁴³⁹

Liberalizm’in varsaydığı, iş birliği yapmanın devletler arasındaki güveni sağlayabileceği ve bu güvenin savaş olasılığını azaltacağı görüşü, 1950’li yıllardan sonra küresel siyasete yön vermeye başlamıştır. Bu noktada iki dünya savaşının Avrupa kıtasında çıkmış olması ve kıtada büyük tahribat yaratması nedeniyle Avrupalı Devletler, İkinci Dünya Savaşı sonrası, kıtadan kaynaklı savaşları engelleyecek olan politikalar geliştirmiştir.⁴⁴⁰ Bu bağlamda Almanya ve Fransa arasında sürekli kriz yaratan Rene bölgesindeki kömür yataklarının işletilmesi tartışmasına son vermek için dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, kömür ve çelik üretiminin yönetimini ulus-üstü bir yapıya devretme planı sunarak AB’nin temellerini atmıştır. Günümüzde Schuman Planı olarak adlandırılan plan çerçevesinde 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Federal Almanya, Lüksemburg, Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda’dan oluşan 6 üyesi ile birlikte kurulmuştur.⁴⁴¹ Ardından 1957 yılında Avrupa

⁴³⁸ Peter Hough, *Understanding Global Security*, Routledge, 2. Basım, 2008, s. 2-15, <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003278689/understanding-global-security-peter-hough>

⁴³⁹ Robert Weiner, “The United Nations and War in the Twentieth and Twenty-First Centuries”, *New England Journal of Public Policy*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2003, s. 75-79, <https://core.ac.uk/download/pdf/229328852.pdf>

⁴⁴⁰ David McKean ve Bart M. J. Szewczyk, “Establishment and Expansion of the Liberal Order (1941–2008).” *Partners of First Resort: America, Europe, and the Future of the West*, ed, David McKean, Brookings Institution Press, 2021, s. 14-22, 24-26, <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctv11hpt8v.6>

⁴⁴¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”, (erişim tarihi: 15.11.2022), https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html

Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. 1993 yılından yürürlüğe giren Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu, AB'ye dönüşmüştür.⁴⁴²

AB, kuruluşu itibariyle Avrupa dayanışması bağlamında kolektif ekonomik politikalar geliştirmeye başlamıştır. Üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyon artmış ve savaşın tahribatını onaracak olan ekonomik gelişmeye odaklanılmıştır. 1960'lı yıllarda entegrasyon ve genişlemesini sürdürürken, güvenlik politikaları ulusal seviyede kalmıştır. Özellikle Sovyetlerin ideolojik ve askeri tehdidine karşı NATO vasıtasıyla ABD ile birlikte hareket etmiştir. NATO güvenlik şemsiyesi altında silahlanma politikaları izlemeyen Avrupa devletleri refahlarını artırmışlardır.⁴⁴³ Bu bağlamda silahlanmanın dezavantajları göz önünde bulundurulmuş ve genişleme ve entegrasyon politikaları hızlandırılmıştır.⁴⁴⁴

1970'li yıllardan itibaren dünyayı tehdit eden iklim krizi baş göstermeye başlamıştır. İklim krizi ile birlikte küresel anlamda BM öncülüğünde konferanslar düzenlenmiştir. Öncelikle tüm insanlığı tehdit etmesi dolayısıyla küresel anlamda krize neden olan çevresel değişimler, ülkelerin güvenlik algılamalarında da değişimleri beraberinde getirmiştir.⁴⁴⁵

2008 yılından itibaren normatif gücünün yansıması olarak AB iklim değişikliğini güvenlikleştirmiş ve bu yönde politikalar izlemiştir. Ancak Ukrayna Savaşı ile birlikte AB realist güvenlik politikaları uygulayarak çok taraflı güvenlik gündemine sahip olmuştur. Normatif gücünün yanında sert güç olma yolunda ilerleyen AB'nin, küresel siyasetteki konumu tartışma konusu olmaktadır.

Günümüze kadar dış siyasette ve güvenlik politikalarında normatif değerleri benimseyen AB, Ukrayna Savaşı ile sert güç bileşenlerinin eklenmesiyle çok taraflı

⁴⁴² Selda Kırac ve Buket İlhan, "Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar", Milli Eğitim Dergisi, Cilt: 40, Sayı: 188, 2010, s. 192-194

⁴⁴³ Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu, "NATO-AB İlişkilerinde İş birliği ve Çatışma Dinamikleri", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 40, 2014, s. 135-139

⁴⁴⁴ Federiga Bindi, "European Union Foreign Policy: A Historical Overview" The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World, edit, Federiga Bindi ve Irina Angelescu, Brookings Institution Press, 2012, s. 24-24, <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt12618t.5>

⁴⁴⁵ Carol Dumaine ve Irving Mintzer. "Confronting Climate Change and Reframing Security." The SAIS Review of International Affairs, Cilt: 35, Sayı: 1, 2015, s. 7-15. <https://www.jstor.org/stable/27000972>; Francesco Sindico, "Climate Change: A Security (Council) Issue?", Carbon and Climate Law Review, Cilt: 1, Sayı: 1, 2007, s. 30-34, <https://www.jstor.org/stable/24323646>

güvenlik politikası bağlamında kolektif politikalar uygulamaktadır. Realist güvenlik politikaların uygulanması konusunda kolektif hareket edilip edilmediği tartışılmaktadır. Tezimizde aktarıldığı gibi silahlanma konusu kolektif anlamda değerlendirilmiş olsa da Almanya ve Fransa'nın etkin olduğu ulusal seviyede silahlanma politikaları uygulanmıştır. Ancak bu politikalar Birliğin kolektif hareket etmesine engel olmamıştır. Çok taraflı güvenlik politikası temelinde iklim değişikliği tehdidine yönelik güvenlik politikalarında kolektif hareket eden AB, realist güvenlik politikalarında da kolektif hareket etmektedir. Zira Birliğin kolektif yapısını bozma endişesi ile günümüze kadar sert güç politikaları izlemekten çekinen AB, iklim değişikliği ve Rusya tehdidine karşı, farklı güvenlik algılamaları çerçevesinde birlikte hareket etmektedir.

Üye ülkeler nezdinde Birlik çapında ayrışma söz konusu değildir. Zira iklim değişikliği politikalarının oluşum sürecinde üye ülkeler ekonomik kaygılar nedeniyle kolektif politikalarda çekingen davranırsa da 2008 yılından itibaren iklim değişikliğini güvenlikleştirmiş ve ortak güvenlik politikaları bağlamında kolektif politikalar uygulanmaktadır. Zira gelecek vizyonları başta olmak üzere AB'de herhangi bir ayrışma söz konusu değildir. Ukrayna Savaşı özelinde baktığımızda da bu Savaş'ta, Birlik ülkeleri arasında silahlanma konusunda derin ayrışmalar söz konusu değildir.

AB, normatif gücünün yanına sert gücü eklemeye çalışmakta ve uluslararası güvenlik konularında daha çok söz sahibi olmak istemektedir. Özellikle Çin ile ABD arasındaki güç rekabeti, AB'nin küresel siyasetteki konumunun yönü açısından oldukça önemlidir. Zira Ukrayna Savaşı'nda başvurulmuş realist ve iklim değişikliği tehdidi karşısında uygulanan güvenlik politikalarında, kolektif hareket edilmesine karşılık, Çin'e yönelik politikaların farklılık göstermesi muhtemeldir. AB'nin en büyük iki ülkesi Fransa ve Almanya'nın uyumu, çok taraflı güvenlik politikaları açısından önem arz etmektedir. AB nezdinde Ukrayna Savaşı'nda Macaristan başta olmak üzere bazı üye ülkelerin farklı güvenlik paradigmaları olsa da kolektif politikalar etkindir. Ancak AB genelinde, Fransa'nın Avrupa'nın uluslararası güvenlik konularında daha fazla inisiyatif almasını istemesine karşılık Almanya'nın isteksiz

davranması, iki ülke arasında ve uyumunun zayıf olduğuna yönelik görüşleri beraberinde getirmiştir.⁴⁴⁶

Birliğin geleceği çok taraflı güvenlik politikaları bağlamında kolektif hareket edilip edilmeyeceğine bağlıdır. Bu bağlamda kurumların güvenlik politikalarındaki etkinliğini artırması, gelecekte ortak hareket etme eğiliminin devam edeceğini göstermektedir. İklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesi bağlamında gerek uygulanan politikalarda gerekse kurumların etkin rolünü dikkate aldığımızda, Birliğin geleceği açısından bu alanda kolektif politikaların devam edeceği değerlendirilmektedir. Realist güvenlik politikalarına baktığımızda Ukrayna Savaşı'nda kurumların rolü artmış ve silahlanma politikalarında kolektif hareket edilmiştir. Ancak Çin tehdidine karşı NATO ve ABD'den bağımsız stratejik özerklik isteği, Birliğin geleceği açısından önem arz etmektedir.

AB, normatif gücünü ve sert gücünü kullanmak suretiyle küresel krizlere cevap verme eğilimi göstermektedir. Ukrayna Savaşı dahil olmak üzere çeşitli kriz alanlarında normatif değerleri gözetmesine karşın, 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Hamas İsrail çatışmasında yaşanan insanlık krizinde normatif gücünü yansıtmayan politikalar benimsemesi, Birliğin küresel konumu açısından önem arz etmektedir. İsrail ve Filistin sorununun çözümü noktasında normatif açıdan önemli bir aktör olan AB, İsrail üzerinde bu gücünü kullanamamaktadır. Zira İsrail Filistin sorununu sadece HAMAS üzerinden değerlendirilmesi ve özellikle İspanya gibi üye ülkelerin bu sorun konusundaki farklı algılamaları, AB'nin normatif gücünü verimli kullanmasını etkilemektedir.⁴⁴⁷ AB neznine Ukrayna Savaşı ve Gazze Savaşı özelinde oluşan bu ikilem, Birliğin normatif gücüne zarar vermektedir

⁴⁴⁶ Joschka Fischer, “Recharging Europe’s Franco-German Engine”, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2023), <https://www.project-syndicate.org/commentary/france-germany-cooperation-to-mitigate-geopolitical-threats-to-europe-by-joschka-fischer-2023-05?>; Erik Gartzke, “if France Has Said ‘Oui’, America Can Say ‘Non’”, (erişim tarihi: 26 Nisan 2023), <https://nationalinterest.org/blog/buzz/if-france-has-said-%E2%80%9Coui%E2%80%9D-america-can-say-%E2%80%9Cnon%E2%80%9D-206430>; Benjamin Giltner, “It’s Time to Back a Strong Germany”, (erişim tarihi: 25 Nisan 2023), <https://nationalinterest.org/feature/it%E2%80%99s-time-back-strong-germany-206421>; Judy Dempsey, “Judy Asks: Can Europe Forge a Common China Policy?”, (erişim tarihi: 20 Nisan 2023), <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/89580>

⁴⁴⁷ Aylin Ünver Noi, “‘Jeopolitik Güç’ Olma Hedefi Olan Avrupa Birliği’nin Savaşlara Yaklaşımı”, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2024), <https://kritikdergi.com/dis-politika/jeopolitik-guc-olma-hedefi-olan-avrupa-birliginin-savaslara-yaklasimi>

SONUÇ

Güvenlik kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrası, bilimsel olarak çalışılmaya başlanmıştır. Kavram, Stratejik Çalışmalar başlığı altında gelişim göstermiş, Soğuk Savaş döneminin etkisiyle devlet merkezli olarak gelişmiştir. Tehditlerin kaynağı ve bu tehditlerin bertaraf edilmesi için kullanılan araçlar, askeri olarak düşünülmüştür. Askeri konuların hâkim konumundan dolayı güvenlik kavramının tanımına ilişkin literatürde ortak bir anlayış söz konusu değildir. Ancak Wolfers'ın "varlığa yönelik tehditlerin olmaması durumu" tanımını literatürde geniş kabul görmüştür. Bu doğrultuda Soğuk Savaş döneminin askeri ve ideolojik gerginliğine bakıldığında, devletlerin varlığına yönelik tehdit askeri niteliktedir.

Soğuk Savaş sonrası güvenlik kavramı hem ulusal seviyede hem de uluslararası seviyede evrim geçirerek genişlemiş ve derinleşmiştir. Öncelikle güvenliğin öznesi sadece devlettir görüşü tartışılmış ve insan, çevre, toplum, ekonomi gibi yeni güvenlik özneleri güvenlik literatürüne girmiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde güvenlik çalışmalarına yön veren realist teori eleştirilmiştir. Bu eleştiri neticesinde Kopenhag Okulu başta olmak üzere yeni güvenlik çalışmaları ortaya çıkmıştır. Güvenlik kavramı aynı zamanda derinleşmiştir. Güvenlik öznesinin genişlemesi ile tehditler sadece askeri anlamda değerlendirilmemiştir. Buna göre iklim değişikliği, kimlik problemleri, ekonomik krizler ve bizzat insana yönelik yeni tehdit türleri, güvenlik çalışmalarında değerlendirilmiştir.

Realizm, güvenlik çalışmalarının gelişim aşamasını yönlendirmiş ve devletlerin baskın olduğu uluslararası güvenlik paradigması inceleme konusu olmuştur. Buna göre devletler sadece kendi güvenliği için politika geliştirir görüşü, güvenlik çalışmalarını şekillendirmiştir. Devletlere yönelik tehditler değerlendirildiğinde, askeri konuları ön plana çıkaran Realizm, uluslararası sistemin anarşik düzenine vurgu yapmıştır. Ancak Realizm farklı konularda eleştirilmiştir. Buna göre güvenlik/güvensizlik kaynağını farklı perspektiflerden değerlendiren realist akımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Klasik Realizmdir. Bu görüşe göre güvensizliğin kaynağı insan doğasının şan ve şeref sahibi olma güdüsü ile birlikte güvende olmak için her yolu mubah olarak gördüğü anlayışından gelmektedir. İnsan

doğasında var olan bu güdü, devlet davranışlarını etkilemektedir. Bu doğrultuda uluslararası sistemde devletler, güvende veya şan ve şeref sahibi olmak için hegemon olmak istemektedirler. Hegemon olmak isteyen devletler birbirleri ile iş birliği yapmayarak güvensizlik ortamı oluşturmaktadır.

İkinci akım Neorealizmdir. Bu görüşe göre güvenlik/güvensizlik olgusunu belirleyen unsur, insan doğasının devlet davranışına yansımaları değil, sistemin anarşik düzeninden kaynaklanmaktadır. Buna göre anarşi düzeni, devletleri sürekli güvensizlik hissi çerçevesinde hareket etmelerine neden olmaktadır. Güvensizlik hissi ile hareket eden devlet, kendine güven ilkesi çerçevesinde iş birliği yapmamaktadır. Saldırgan ve Savunmacı realist akımlar da ortaya çıkmıştır. Savunmacı anlayışa göre devlet davranışını belirleyen unsur, uluslararası istemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Bu görüşe göre saldırı-savunma dengesinde, savunma daha az maliyetli olduğu için devletler savunma odaklı güvenlik politikaları izlemektedir. Saldırgan anlayışa göre devletler güvende olmak için sürekli güç artırmak ve hegemon olmak zorundadır.

Üçüncü akım güvenlik/güvensizlik ortamını devlet içi birim ve bireylerin algılamaları çerçevesinde değerlendiren Neoklasik Realizmdir. Bu görüşe göre devletler anarşi ortamında kendilerini güvensiz hissedebilir, ancak bu güvensizlik hissi sistemin dayatması ile değil, devlet içi birimlerin ve bireylerin sistemi nasıl algıladıkları ile ilgilidir.

Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarında realist teorinin hakimiyeti sorgulanmıştır. Bu sorgulama neticesinde güvenlik kavramı içerisine güvenlikleştirme, sektörel ve bölgesel güvenlik kompleksi alanlarını dahil eden Kopenhag Okulu gelişmiştir. Avrupa'da askeri olmayan güvenlik anlayışı çerçevesinde doğan Okul, güvenlikleştirme teorisi ile geleneksel ve yeni güvenlik çalışmaları arasında orta yol olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre Okul'un en önemli teorisi güvenlikleştirmedir. Güvenlikleştirme söylem yoluyla güvenlik inşasıdır. Buna göre bir sorun söylem yoluyla dinleyici kitleye tehdit olarak sunulmakta ve dinleyici kitlenin ikna edilmesiyle sorun güvenlikleştirilmektedir.

AB, güvenliğin derinleşmesi ve genişlemesi paralelinde bir güvenlik aktörü olmuştur. Uluslararası sistemde normatif gücü ile ön plana çıkan Birlik, bu gücün

yansıması olarak iklim değişikliğini güvenlik gündemine dahil etmiştir. 1970’li yıllardan itibaren federatif yapısını güçlendiren AB, iklim değişikliği konusunda küresel anlamda öncül aktör konumuna yükselmiştir. Çevre Eylem Programları, 2020, 2030 ve 2050 vizyon belgeleri ve Yeşil Mutabakat ile birlikte iklim değişikliği sorununa karşı ulusal ve uluslararası seviyede mücadele etmektedir.

2008 yılından itibaren iklim değişikliği politikaları hızlanmıştır. Bunun nedeni iklim değişikliği tehdidinin güvenlik sorunu olarak kabul edilmesidir. AB iklim değişikliği tehdidini gerek belgelerinde gerekse konuşmalarında, güvenlik sorunu olduğunu dinleyici kitleye sunmuş ve bu kitlenin ikna edilmesiyle iklim değişikliğini güvenlikleştirmiştir.

2022 yılına gelindiğinde AB çok taraflı güvenlik politikaları uygulamaya başlamıştır. Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesiyle AB, realist güvenlik politikası benimseyerek hem silahlanma hem de silah yardımı gibi askeri önlemlere başvurmuştur. Savunma amaçlı silahlanan AB, liberal değerleri benimsemesi itibarıyla yeni bir süreç ile karşı karşıyadır. Soğuk Savaş döneminde askeri güvenliğini NATO’ya emanet eden Birlik, 2022 tarihine kadar bu çapta bir silahlanma politikası yürütmemiştir. Bu bağlamda AB’nin güvenlik paradigması genişlemiş ve çok taraflı güvenlik politikasına dönüşüştür.

AB özelinde çok taraflı güvenlik politikasının en önemli unsuru Birlik devletleri arasında kolektif politikalara olan bağlılıktır. Bu bağlamda iklim değişikliği konusunda güvenlik politikalarında kolektif hareket edilerek federatif bir görünüm verilmiştir. Ancak çok taraflı güvenlik politikasının realist güvenlik anlayışında Birliğin tam anlamıyla federatif yapıyı yansıttığı söylenemez. Rusya’ya karşı yaptırım paketleri dahil olmak üzere kurumlar üzerinden yürüyen Ukrayna politikasında, kolektif yapıya bağlılık Birlik ülkeleri tarafından benimsenmiştir. Ancak iklim güvenliği politikalarına nazaran federatif görünüm zayıftır.

İklim güvenliğine baktığımızda federatif görünüm açısından kurumların rolü oldukça fazladır. Ukrayna Savaşı özelinde realist politikalara bakıldığında kurumların rolünün etkinliği olmakla birlikte, özellikle Fransa ve Almanya’nın etkisi daha fazladır. Birliğin geleceği açısından Fransa ve Almanya arasındaki uyum bağlamında sert güç politikaları, federatif görünümüne etki etmektedir. Zira üye devletlerin kendi

güvenlik ajandalarının olması, AB'nin federatif yapısına zarar vermektedir. AB, iklim güvenliği politikalarında ulusal politikaların geliştirilmesinin önüne geçmiş ve normatif gücünü geliştirebilmiştir.

AB, normatif gücünün yanında çok taraflı güvenlik politikası benimseyerek savunma amaçlı da olsa küresel siyasette sert güç olarak konumlanmaktadır. Ancak realist güvenlik anlayışı temelinde Birlik ülkeleri arasındaki uyumun sağlanması ve kurumların etkinliğinin artırılması, bu sert gücün uluslararası sistemde karşılığına etki etmektedir. Her ne kadar Ukrayna Savaşı'nda NATO şemsiyesi altında sert güç politikaları uygulansa da askeri güvenlik açısından ABD'ye olan bağımlılık, Birliğin geleceği açısından önemlidir. Bu bağlamda AB genelinde askeri güvenlik doktrininin ABD'ye olan bağımlılıktan kurtulması ve "stratejik özerklik" bağlamında kendi güvenlik doktrinini geliştirmesi gerektiğine yönelik çalışmalar, Birliğin gelecekteki küresel konumunu belirleyecektir.

Günümüzde iklim değişikliği gibi küresel anlamda tehdit haline gelen sorun karşısında kolektif hareket eden, kurumlarının etkin olduğu ve üyeler arasında uyumun nispeten güçlü olduğu AB, uluslararası ilişkiler disiplininde şahsına münhasır bir kolektif örgütlenmedir. İklim değişikliği konusunda kolektif yapısının etkin olmasının nedeni olarak, bu tehdidin sert güç gerektirmeyen ve nispeten kuruluş değerlerine uygun politikalar geliştirilerek çözüm bulunması gerektiğidir. Zira iklim değişikliği tehdidini bertaraf etmek için herhangi bir askeri çözüm yolu bulunmamaktadır. Bundan dolayı AB'nin bu tehdide yönelik kolektif yapısı ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Agenda in Europe, “European Journal of International Relations”, Cilt: 4, 1998, s. 479-505

AKGÜL-AÇIKMEŞE, Sinem ve Dizdaroğlu, Cihan, “NATO-AB İlişkilerinde İş Birliği ve Çatışma Dinamikleri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 40, 2014, s. 130-163

AKGÜL-AÇIKMEŞE, Sinem, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 8, Sayı: 30, 2011, s. 43-73

AKGÜL-AÇIKMEŞE, Sinem, “Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmalarında Aktör Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme”, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, 2008.

AKSES, Selen, Avrupa 2020 Stratejisi, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2014, <https://www.ikv.org.tr/images/files/2020stratejisi.pdf>

AKSOY, Metin ve UĞUR, Ömer, “Avrupa Birliği’nin Dış Politikadaki Aktörlüğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, 2016, s. 213-227

ALANDER, Minna ve PAUL, Michael, “Moscow Threatens the Balance in the High North In Light of Russia’s War in Ukraine, Finland and Sweden Are Moving Closer to NATO”, SWP Comment, Cilt: 24, 2022, s. 1-8, DOI: 10.18449/2022C24

ALKİRE, Sabina, A Conceptual Framework for Human Security, Queen Elizabeth House- University of Oxford, 2003

ALTUNOK, Ebru ve ALTUNOK, Ahmet, “AB İklim Değişikliği Politikaları”, Denetişim, sayı: 12, 2016, s. 45-55

AMARO, Silvia, “‘We do not want only a cease-fire’: EU chief calls for lasting peace in Ukraine”, (erişim tarihi: 21.02.2023), <https://www.cnbc.com/2023/06/21/eus-von-der-leyen-we-do-not-want-a-frozen-conflict-in-ukraine.html>

Anadolu Ajansı, “Batı’nın askeri desteği, Ukrayna’nın Rusya’ya karşı savunmasında ‘kritik’ öneme sahip”, (erişim Tarihi: 10 Ocak 2023),

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/batinin-askeri-destegi-ukraynanin-rusyaya-karsi-savunmasinda-kritik-oneme-sahip/2784333>;

RADİN, Andrew ve GENTİLE, Gian, “Why the United States Still Needs Ground Forces in Europe”, (RAND Raporu, erişim tarihi: 24.07.2023), <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/07/why-the-united-states-still-needs-ground-forces-in.html>;

ARAS, İlhan, “Avrupa Birliği’nin Kırım’ın İlhakına Bakışı: Rusya’ya Yönelik Yaptırımlar”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı: 53, 2017, s. 29-50

ARMSTRONG, Mark, “Europe pledges more weapons as European Council President Charles Michel visited Ukraine”, (erişim tarihi:20.01.2023), <https://www.euronews.com/2023/01/20/europe-pledges-more-weapons-as-european-council-president-charles-michel-visited-ukraine>;

ATAMAN, Muhittin, “The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States”, Alternatives, Cilt: 2, Sayı: 1, 2003, s. 42-66, <https://dergipark.org.tr/en/pub/alternatives/issue/1716/20965>

AVAR, Yusuf, “Avrupa Birliği’nin Rusya- Gürcistan ve Rusya-Ukrayna Çatışmalarına Karşı Tutumu: Almanya ve Fransa’nın Liderlikleri”, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Cilt: 13, Sayı 24, 2021, s. 310-321

Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı Yayınları, Bölgesel Çevre Merkezi, 2010, <https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2017/08/ab-cevre-mevzuati.pdf>

AYDIN, Ahmet H. ve ÇAMUR, Ömer, “Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13, 2017, s. 21-44

AYDIN, Mustafa, “Strateji ve Güvenlik Kavramları”, Strateji ve Güvenlik, ed., Mustafa Aydın ve Ahmet Haluk Atalay, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 2-20

AYDIN, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 1, Sayı: 1, 2004, s. 33-60

AYTAÇ, Ayşe T. ve Yorulmaz, Murat, “Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikasının NATO ile İlişkiler Bağlamında Analizi”, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 18, 2023, s. 94-117

BALDWIN, David A., “The Concept Of Security”, Review of International Studies, Cilt: 23, 1997, s. 5-26

BALIN, Billur E. ve ZÜLFİKAR, Haluk. “Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Programı: Birinci ve İkinci Uygulama Döneminde Karbondioksit Fiyatı Göstergeleri”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt: 62, Sayı: 1, 2012, s. 49

BALZACG, Thierry, “The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context”, European Journal of International Relations, Cilt: 11, Sayı: 2, 2005, s. 171-201

BARİGAZZİ, Jacopo ve BENNET, Cory, “Here’s The EU’s Plan To Get Ukraine ‘Sustained’ Military Aid”, (erişim tarihi: 11.01.2023), <https://www.politico.eu/article/eu-draws-up-plan-for-sustained-military-aid-to-ukraine/>

BATAL, Salih. “Avrupa Birliği Çevre Politikalarının Temel Özellikleri”, Mevzuat Dergisi, Sayı: 148, 2010, <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/06.htm>

BAUER, Patricia, “European–Mediterranean Security and the Arab Spring: Changes and Challenges”, Democracy and Security, Cilt: 9, Sayı: 1-2, 2013, s. 1-18, DOI: 10.1080/17419166.2012.736299

BAVLİS, John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 5, Sayı: 15, 2008, s. 69-85

BAYDEMİR, Tuncay, “Avrupa Yeşil Mutabakatı”, TÜBİTAK Teknik ve Bilim Dergisi, 2001, s. 12-29

BAYSAL, Başar ve KARAKAŞ, Uluç, “Climate Change and Security: Different Perceptions, Different Approaches”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 14, Sayı: 54, 2017, s. 21-44

BAYSAL, Başar ve LÜLECİ, Çağla, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:11, Sayı: 22, 2015, s. 61-96

BAYSAL, Başar, “Güvenlik-Dışılaştırma”, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, der. Başar Baysal, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022, s. 117-127

BBC, “As it happened: Ukraine deaths as battles rage on day one of Russian invasion”, (erişim tarihi 16.12.2023, ed: Jude Sheerin), <https://www.bbc.com/news/live/world-europe-60454795>

BBC, “Avrupa’nın ‘NATO’ya alternatifi’ PESCO hakkında bilinmesi gerekenler”, (erişim tarihi: 14 Kasım 2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-41978775>

BBC, “Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO’nun beyin ölümü gerçekleşti”, (erişim tarihi: 8 Kasım 2019), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>

BBC, “İklim krizi: Avrupa Komisyonu’nun son kararına göre yeni nükleer enerji ve doğalgaz santralleri ‘yeşil yatırım’ olarak sınıflandırılacak”, (erişim tarihi: 03.02.2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59858343>

BBC, “Polonya, Leopard 2 tanklarını Ukrayna’ya yollamayı Almanya’dan resmen talep etti”, (erişim tarihi: 24 Ocak 2023), <https://www.bbc.com/turkce/articles/cw5q4969yzqo>

BBC, “Ukraine election: Comedian Zelensky wins presidency by landslide”, (erişim tarihi: 23.01.2023), <https://www.bbc.com/news/world-europe-48007487>

BERGEJK, Peter, V., “Sanctions Against The Russian War on Ukraine: Lessons From History And Current Prospect”, Journal of World Trade, Cilt: 56, Sayı: 4, 2022, s. 571-586.

BİLGİN, Pınar, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açıklımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, Stratejik Araştırmalar, Cilt: 8, Sayı: 14, 2010, s. 69-96

BİLGİN, Pınar, BOOTH, Kenneth ve Richard Wyn Jones, “Security Studies: The Next Stage?”, Nacao e Defesa, Cilt: 84, Sayı: 2, 1998, s. 131-157

BİNDİ, Federiga, “European Union Foreign Policy: A Historical Overview” The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe’s Role in the World, ed, Federiga Bindi ve Irina Angelescu, Brookings Institution Press, 2012, s. 24-24, <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt12618t.5>

BİSCOP, Sven, "Peace without Money, War without Americans: Challenges for European Strategy." *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944, Cilt: 89, Sayı: 5, 2013, s. 1137-1142, <http://www.jstor.org/stable/24538300>

BOOTH, Kenneth, "Security and Emancipation: Revivew of International Studies", Cambridge University Press, New York, 1991, s. 313-326

BOSSE, Giselle, "Values, Rights, And Changing Interest: The EU's Response To The War Aganist Ukraine And The Responsibility To Protect Europeans", *Contemporary Security Policy*, Cilt: 43, Sayı: 3, 2022, s. 531-546, <https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2099713>

BRODİE, Bernard, *National Security Policy and Economic Stability*, Yale Institute for International Studies Memorandum, New Haven, 1950

BUCHANAN, Elizabeth, "Cool change ahead? NATO's Strategic Concept and the High North", *NATO Defence College Research Division*, Sayı: 7, 2022, s. 1-4, <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=755>

BUHAUG, Halvard ve THEİSEN, Ole M., "On Environmental Change and Armed Conflict", *Climate Change, der., Jürgen Scheffran vd., Human Security and Violent Conflict: Challenges for Societal Stability*, Springer, Cilt: 8, 2016, s. 43-55

BUZAN, Barry ve Hansen, Lene, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, New York, 2009

BUZAN, Barry, *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Department of International Studies University Of Warwick, 1983

BUZAN, Barry, Waever, Ole ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998

BUZAN, Bary ve Waever, Ole, *Regions and Powers the Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

BÜYÜKBAY, Can, "Almanya'nın AB içerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik ve Değişim", *Ege Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2017, s. 19-38

CAULCUTT, Clea, “Macron proposes major boost to French defense spending amid Ukraine war”, (erişim tarihi: 20 Ocak 2023), <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-ukraine-war-volodymyr-zelenskyy-major-boost-to-french-defense-spending/>

CEBECİ, Münevver, “AB’nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar.” Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri, ed., Sanem Baykal, Sinem Akgül Açıkmeşe vd., Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 151-178

CHABAN, Natalia ve ELGSTRÖM, Ole, “Russia’s war in Ukraine and Transformation of EU Public Diplomacy: Challenges and Opportunities”, Journal of European Integration, Cilt: 45, Sayı: 3, 2023 s. 521-537, DOI: 10.1080/07036337.2023.2190107

CHARLOTTE ve James B., “Finland Joins NATO, Sweden’s Accession Remains Uncertain”, (RAND, erişim tarihi: 04.04.2023), <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/04/finland-joins-nato-swedens-accession-remains-uncertain.html>

CHATTERJEE, Phelan, “How Sweden and Finland went from neutral to Nato”, (erişim tarihi, 11.07.2023), <https://www.bbc.com/news/world-europe-61397478>

CHEN, Yangyang vd., “Impact Assesment of Energy Sanctions in Geo-Conflict: Russian-Ukrainian War”, ELSEVIER- Energy Report, Sayı: 9, 2023, s. 3082-3095

CHRISTENSEN, Thomas J., “Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940”, International Organization, Cilt: 51, Sayı: 1, 1997, s. 65-97

CHRISTENSEN, Thomas, Kirchner, Emil J. ve Dorussen, Han, “Against the Odds: (Considerable) Convergence and (Limited) Cooperation in EU–China Security Relations”, In Security Relations between China and the European Union: From Convergence to Cooperation?”, ed., Emil J. Kirchner, Thomas Cristiansen ve Han Dorussen, Cambridge University Press, 2016, s. 229-247, <https://doi.org/10.1017/CBO9781316563243.013>

CÍMOSZEWICZ, Włodzimierz, “The Russian Factor in EU Security Policy And Transatlantic Relations”, *European View*, Cilt: 20, Sayı: 1, 2021, s. 34-39, <https://doi.org/10.1177/1781685821999846>

CLADI, Lorenzo, “Persevering with bandwagoning, not hedging: why European security cooperation still conforms to realism”, *Defence Studies*, Cilt: 22, Sayı: 4, 2022, s. 624-643, DOI: 10.1080/14702436.2022.2110476

Commission of the European Communities (Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions On the Sixth Environment Action Programme of the European Community), *Environment 2010: Our Future, Our Choice: The Sixth Environment Action Programme*, (Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council laying down the Community Environment Action Programme 2001-2010), Luxembourg, 2001.

Commission of the European Communities, "Declaration of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting in the Council of 22 November 1973 on the Programme of Action of the European Communities on the Environment", *Official Journal of the European Communities*, 20.12.1973, No C 112.

COSTA, Oriol ve BARBE, Esther, “A moving target. EU actorness and the Russian invasion of Ukraine, *Journal of European Integration*”, Cilt: 45, Sayı: 3, 2023, s. 431-446, DOI:10.1080/07036337.2023.2183394

COTTEV, Andrew, “The EU and Nuclear Non-Proliferation: Soft Power and the Bomb?” *Irish Studies in International Affairs*, Cilt: 25. 2014, s. 89–100. <https://doi.org/10.3318/isia.2014.25.9>.

Council Implementing Regulation (EU) 2022/336 of 28 February 2022 implementing Regulation (EU) No 269/2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.058.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A058%3ATOC

Council of the EU, “EU adopts package of sanctions in response to Russian recognition of the non-government controlled areas of the Donetsk and Luhansk oblasts of Ukraine and sending of troops into the region”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/>

Council of the EU, Russia’s military aggression against Ukraine: EU imposes sanctions against President Putin and Foreign Minister Lavrov and adopts wide ranging individual and economic sanctions, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/>

Council of the European Union, “Climate Change And Defence Roadmap”, 9 Ekim 2020, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12741-2020-INIT/en/pdf>

Council of the European Union, “Concept for An Integrated Approach on Climate an Security”, 5 Ekim 2021, s. 1, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12537-2021-INIT/en/pdf>

Council of the European Union, “Council Conclusions on Climate Change”, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6153-2019-INIT/en/pdf>

Council of the European Union, “Council Conclusions on Security and Defence” başlıklı oturumun sonuç belgesi, 17 Haziran 2020, s. 5, <https://www.consilium.europa.eu/media/44521/st08910-en20.pdf>

Council Regulation (EU) 2022/328 of 25 February 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia’s actions destabilising the situation in Ukraine, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R0328>

Council Regulation (EU) No 269/2014 of 17 March 2014, Concerning Restrictive Measures in Respect of Actions Undermining or Threatening the Territorial

Integrity, Sovereignty and Independence of Ukraine, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0269>

CURTİN, Deirdre ve DEKKER, Ige, “The European Union from Maastricht To Lisbon Institutional And Legal Unity Out Of The Shadows”, Amsterdam Centre for European Law and Governance Working Paper Series, 2010, s. 35, <https://www.researchgate.net/publication/228218909>

ÇAKIR, Mustafa, “Güvenliğin Dönüşümü ve Ulusal Güvenlik”, Diplomasi ve Strateji Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 2022, s. 266-267

ÇALIŞ, Şaban ve ÖZLÜK, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapı Sökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 18, 2007, s. 225-243

ÇELENK, Ayşe, A., “Davranışsalcılık (Uluslararası İlişkiler)”, (erişim tarihi: 10 Ocak 2023, TÜBİTAK), https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/davranissalcilik_uluslararası_iliskiler

Decision (EU) 2022/591 of the European Parliament and of the Council of 6 April 2022 on a General Union Environment Action Programme to 2030

Decision No 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 ‘Living well, within the limits of our planet’ Text with EEA relevance

DELRUX, Tom, “The EU As An Actor in Global Environmental Politics”, Environmental Policy in the EU, ed. Andrew Jordan and Camilla Adelle, Routledge, 2012, s. 287-305

DEMPSEY, Judy, “Judy Asks: Can Europe Forge a Common China Policy?”, (erişim tarihi: 20 Nisan 2023), <https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/89580>

DEWEY, Karl, “Finland and Sweden bolster the West’s defence topline”, (IISS, erişim tarihi: 09 Ekim 2023), <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2023/10/finland-and-sweden-bolster-the-west-s-defence-topline/>

DOĞANAY, Gülmelek, “Siyaset Alanını Arındırma: Hannah Arendt’i Yeniden Düşünmek”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2, 2018, s. 211-231

DRAGAS, Orhan, “Security as an Independent Scientific Discipline- A contribution to a Comprehensive Security Study to Meet the Requirements of the Contemporary Globalized World.”, Security Science Journal, Cilt: 1, Sayı: 1, 2020, s. 85- 100

DRIEDGİR, Jonas J., “Did Germany Contribute To Deterrence Failure Against Russia”, Central European Journal of International and Security Studies, Cilt: 16, Sayı: 3, 2022, s. 152-171, DOI: 10.51870/TLXC9266

DUMAİNE, Carol ve Mintzer, Irving, “Confronting Climate Change and Reframing Security.” The SAIS Review of International Affairs, Cilt: 35, Sayı: 1, 2015, s. 5-16, <https://www.jstor.org/stable/27000972>

DUPONT, Claire, “The EU’s Collective Securitization of Climate Change”, West European Politics, Cilt:42, Sayı: 2, 2019, s. 369-390, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402382.2018.1510199#:~:text=The%20EU%20became%20a%20collective,positions%20in%20international%20climate%20negotiations.>

DURAK, Görkem, “Contribution of Copenhagen School to the Security Studies”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 336-350; DOI: 10.48146/odusobiad.1265851

DURU, Bülent, “Avrupa Birliği Çevre Politikası”. Avrupa Birliği Politikaları, (Der. Çağrı Erhan ve Deniz Semenoglu), İmaj Yayınevi, Ankara 2007, s. 198-217

DÜZGÜN, Murat. “Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreler”, Karadeniz Uluslararası Bilimler Dergisi, Cilt: 47, 2020, s. 256-276

DW, “Federal Meclis Ukrayna’ya ağır silah sevkiyatını onayladı”, (erişim tarihi: 28 Nisan 2022), <https://www.dw.com/tr/almanyada-federal-meclis-ukraynaya-a%C4%9F%C4%B1r-silah-sevkiyat%C4%B1n%C4%B1-onaylad%C4%B1/a-61620677>

DW, “NATO’dan Doğu Avrupa’ya takviye”, (erişim tarihi: 28 Nisan 2022), <https://www.dw.com/tr/natodan-do%C4%9Fu-avrupaya-takviye/a-60538089>

DW, “Putin’den ABD’ye yayılım ateşi”, (erişim tarihi: 10 Ocak 2023), <https://www.dw.com/tr/putinden-abdye-yayl%C4%B1m-ate%C5%9Fi/a-2519775>

DW, “Scholz defends decision to send battle tanks to Ukraine”, (erişim tarihi: 25 Ocak 2023), <https://www.dw.com/en/german-chancellor-olaf-scholz-defends-decision-to-send-battle-tanks-to-ukraine/a-64509633>

Dyson, Tom And Konstadinides, Theodore, “Understanding the Limitations of the EU’s Common Security and Defence Policy”, (erişim tarihi: 26 Eylül 2013), https://www.e-ir.info/2013/09/26/understanding-the-limitations-of-the-eus-common-security-and-defence-policy-a-legal-perspective/#google_vignette

KOUTSOKOSTA, Efi, “EU countries to plug defence spending gaps with €70 billion by 2025”, <https://www.euronews.com/my-europe/2022/11/15/eu-countries-to-plug-defence-spending-gaps-with-70-billion-by-2035>

EKBLADH, David, “Present at the Creation: Edward Mead Earle and three Depression-Era Origins of Security Studies”, *International Security*, Cilt: 36, Sayı: 6, 2011, s. 107-141

Encyclopedias, “Discourse Ethics”, (erişim tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/discourse-ethics>

ERALP, Nilgün A., “Ukrayna Savaşı’nın Avrupa Birliği’ne Etkileri”, *Politikayol*, (erişim tarihi: 12 Haziran 2022), <https://www.politikayol.com/ukrayna-savasinin-avrupa-birligine-etkileri/>

EERDOĞAN, Seven, “İklim Değişikliğine Karşı Verilen Küresel Mücadele ve Avrupa Birliği”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 4, 2018, s. 703-718

ERTOY, Birkan, “Uluslararası İlişkilerde Realist Geleceğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm”, *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 1-26

EU Defence, “European Union Military Assistance Mission Ukraine”, (erişim tarihi: 22 Aralık 2022), https://www.eeas.europa.eu/eumam-ukraine/about-eu-military-assistance-mission-support-ukraine-eumam-ukraine_en?s=410260;

EU External Action, “The Straits Times- Peace is not ‘no war’ and derisking has risks: Josep Borrell”, (erişim tarihi: 10 Mayıs 2023), https://www.eeas.europa.eu/eeas/straits-times-peace-not-no-war-and-derisking-has-risks-josep-borrell_en;

EU External Action, “Ukraine: High Representative Borrell Discussed With Foreign Minister Recent Developments On Russia’s War Against Ukraine”, (erişim tarihi 13 Eylül 2022), https://www.eeas.europa.eu/eeas/ukraine-high-representative-borrell-discussed-foreign-minister-recent-developments-russia%E2%80%99s-war_en;

EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine. https://ec.europa.eu/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en

EU- Worldwide, “Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine”, https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en

EU, “Statement by President von der Leyen on further measures to respond to the Russian invasion of Ukraine”, (erişim tarihi: 27.02.2023), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/%20en/statement_22_1441;

Euractiv, “France increases military aid to Ukraine with more tanks”, (erişim tarihi: 5 Ocak 2023), <https://www.euractiv.com/section/politics/news/france-increases-military-aid-to-ukraine-with-more-tanks/>;

Euroactiv, “NATO flexes its muscle in response to Crimea crisis”, erişim tarihi: 8 Ocak 2015), <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/nato-flexes-its-muscle-in-response-to-crimea-crisis/>

Eurobarometer, “Climate Change”, Kamuoyu Araştırması Raporu (erişim tarihi: 5 Ocak 2024), s. 6, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2017-09/report_2017_en.pdf

Eurobarometer, “Climate change”, Kamuoyu Araştırması Raporu Özeti, (erişim tarihi: 6 Ocak 2024), s. 9, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2021-07/report_summary_2021_en.pdf

Eurobarometer, “Climate Change”, Kamuoyu araştırması Raporu, (erişim tarihi: 4 Ocak 2023), s. 5, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2022-02/ebs_372_en.pdf

Eurobarometer, “Europeans’ attitudes towards climate change”, Kamuoyu Araştırması Raporu (erişim tarihi: 03 Ocak 2024), s. 6, https://climate.ec.europa.eu/system/files/2022-02/ebs_300_en.pdf

Euronews, “French defence minister promises more military support for Ukraine”, (erişim tarihi: 28 Aralık 2022), <https://www.euronews.com/my-europe/2022/12/28/french-defence-minister-travels-to-ukraine-to-show-continued-support>

EuronewsTürkçe, “AB Komisyonu, nükleer enerji ve doğal gazı sürdürülebilir enerji yatırımı olarak sınıflandırıyor”, (erişim tarihi: 02.02.2022), <https://tr.euronews.com/2022/02/02/ab-komisyonu-nukleer-enerji-ve-dogal-gaz-surdurulebilir-enerji-yat-r-m-olarak-s-n-fland-r->

EuronewsTürkçe, “İsveç: Baltık Denizi’nde Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 gaz sızıntılarında ağır sabotaj tespit edildi”, (erişim tarihi: 18 Kasım 2022), <https://tr.euronews.com/2022/11/18/isvec-baltik-denizinde-kuzey-akim-1-ve-kuzey-akim-2-gaz-sizintilarinda-agir-sabotaj-tespit>

European Commission, “Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting Within the Council of 7 February 1983 on the Continuation and Implementation of a European Community Policy and Action Programme on the Environment (1982-1986)”, Official Journal of the European Communities, 7 February 1983, No C 46.

European Commission, [COM (2007) 2 final] Communication From The Commission To The Council, The European Parliament, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius The way ahead for 2020 and beyond, 10/01/2007, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0002:FIN:EN:PDF>

European Commission, [COM (2007) 2 final], Limiting Global Climate Change to 2 degrees Celsius The way ahead for 2020 and beyond <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0002:FIN:EN:PDF>

European Commission, [COM (2011) 112 Final] Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52011DC0112>

European Commission, [COM (2011) 112 Final], A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050, [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0112/_com_com\(2011\)0112_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0112/_com_com(2011)0112_en.pdf)

European Commission, [COM (2013) 169 Final, GREEN PAPER A 2030 framework for climate and energy policies, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52013DC0169>

European Commission, [COM (2013) 169 Final] Green Paper A 2030 framework for climate and energy policies, 27/03/2013, s. 2, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0169:FIN:en:PDF>

European Commission, “Better Regulation: why and how The Better Regulation agenda ensures evidence-based, transparent EU law-making based on the views of those impacted. The Commission evaluates and improves EU laws, focusing on delivering where it matters the most”, (erişim tarihi: 15 Nisan 2022), https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/better-regulation_en

European Commission, “Climate change: Strong public support for EU targets on climate change”, erişim tarihi: 11 Eylül 2008, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_08_1314

European Commission, “Governance of the Energy Union and Climate Action”, (erişim tarihi: 21.12.2022), https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/governance-energy-union-and-climate-action_en;

European Commission, “Implementation of EU sanctions against Russia: Commission adopts proposal for “maintenance and alignment” package”, 15 Temmuz 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4548

European Commission, “Joint Communication to the European Parliament And The Council- The EU’s Comprehensive Approach to External Conflict and Crises”, 2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52013JC0030>

European Commission, “Kyoto Protocol”, (erişim tarihi: 4 Mart 2004), Brüksel, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/kyoto-protocol-on-climate-change.html>

European Commission, “Progress of the European Union towards its 2020 Energy Efficiency Targets”, Avrupa Komisyonu Raporu, (erişim tarihi: 23. 02. 2023), <https://www.eea.europa.eu/themes/climate/trends-and-projections-in-europe/trends-and-projections-in-europe-2017/progress-of-the-european-union-1>

European Commission, “Question and answers on the fifth package of restrictive measures against Russia”, (erişim tarihi: 8 Nisan 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_2333

European Commission, “Question and Answers: “maintenance and alignment” package of restrictive measures against Russia”, (erişim tarihi: 22 Temmuz 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_4643

European Commission, “Questions and answers on the sixth package of sanctions against Russia”, 3 Haziran 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_2823

European Commission, “Ukraine: EU agrees ninth package of sanctions against Russia”, (erişim tarihi 16 Aralık 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7652

European Commission, “Ukraine: EU agrees on eighth package of sanctions against Russia”, (erişim tarihi: 6 Ekim 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_5989

European Commission, “Ukraine: EU agrees to exclude key Russian banks from SWIFT”, (erişim tarihi: 2 Mart 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1484

European Commission, Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions - The European Green Deal, 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

European Commission, Taking European Environment Policy into the 21st Century: A Summary of the European Commission's Progress Report and Action Plan on the Fifth Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1996, s.8.

European Council, “Belarus role in the Russian military aggression of Ukraine: Council imposes sanctions on additional 22 individuals and further restrictions on trade,” (erişim tarihi: 2 Mart 2022), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/belarus-role-in-the-russian-military-aggression-of-ukraine-council-imposes-sanctions-on-additional-22-individuals-and-further-restrictions-on-trade/>

European Council, “Fourth package of sanctions in view of Russia’s military aggression against Ukraine: 15 additional individuals and 9 entities subject to EU restrictive measures”, (erişim tarihi: 15 Mart 2022), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/fourth-package-of-sanctions-in-view-of-russia-s-military-aggression-against-ukraine-15-additional-individuals-and-9-entities-subject-to-eu-restrictive-measures/>

European Council, “Russia’s military aggression against Ukraine: Council imposes sanctions on 26 persons and one entity”, (erişim tarihi: 22 şubat 2022), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/28/russia-s-military-aggression-against-ukraine-council-imposes-sanctions-on-26-persons-and-one-entity/>

European Council, “Statement by President Charles Michel at the UN Security Council debate on Ukraine”, (erişim tarihi: 20 Eylöl 2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/20/statement-by-president-charles-michel-at-the-un-security-council-debate-on-ukraine/>;

European Council, “The European Green Deal”, (erişim tarihi: 10 Ekim 2023), <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/>

European Council, “Ukraine: EU launches Military Assistance Mission”, (erişim tarihi: 15 Kasım 2022), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/15/ukraine-eu-launches-military-assistance-mission/>

European Council, European Council conclusions, 24 February 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-council-conclusions-24-february-2022/>

European Environment Agency, “EU achieves 20-20-20 climate targets, 55 % emissions cut by 2030 reachable with more efforts and policies”, (erişim tarihi: 09 Ocak 2023), <https://www.eea.europa.eu/highlights/eu-achieves-20-20-20>

European Environment Agency, “Overall Progress Towards the European Union’s ‘20-20-20’ Climate and Energy targets”, Avrupa Komisyonu Raporu Raporu, (erişim tarihi: 03 Agustos 2023), <https://www.eea.europa.eu/themes/climate/trends-and-projections-in-europe/trends-and-projections-in-europe-2017/overall-progress-towards-the-european>

European Parliament, “Carbon border adjustment mechanism as part of the European Green Deal In “A European Green Deal””, (erişim tarihi: 20.09.2023), <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-carbon-border-adjustment-mechanism>

European Parliament, “The Historical Development of European Integration”, 2018,
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI\(2018\)618969_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2018/618969/IPOL_PERI(2018)618969_EN.pdf); European Council, “History”, (erişim tarihi: 22 Şubat 2023),
<https://www.consilium.europa.eu/en/history/?filters=2031>

European Parliament, Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism (Text with EEA relevance), (erişim tarihi: 16 Mayıs 2023), s. 4-50,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R0956>

European Union External Action, “A Strategic Compass for Security and Defence”,
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

European Union External Action, “Speech by the HR/VP Federica Mogherini upon receiving the International Prize for Democracy 2016, (erişim tarihi: 11 Ekim 2016),
https://www.eeas.europa.eu/node/15340_en

European Union External Actions, (erişim tarihi: 22 Mayıs 2023),
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/inside_draft_EN-2022-02Feb_02.pdf

European Union External Actions, “Faced with Russian threats, the European Union must stay firm, united and act”, (erişim tarihi: 12 Ocak .2022),
https://www.eeas.europa.eu/node/109549_fr?s=275

European Union Global Strategy, “A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy – Shared vision, Common Action A Stronger Europe, 2016,
https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf

European Commission, “Impacts of Non-state Actors”, (erişim tarihi: 11.12.2020),
https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/increasing-influence-new-governing-systems/non-state-actors-impacts-all-level-governance_en

European Commission, “National energy and climate plans”, (erişim tarihi: 02.04.2023),
<https://commission.europa.eu/energy-climate-change->

[environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-energy-and-climate-plans_en#final-necps](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_5990)

European Commission, “Questions and Answers on the eighth package of restrictive measures against Russia”, (erişim tarihi: 6 Ekim 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_5990

FABBRINI, Federico, “The War In Ukraine And The Future Of The EU: Prospect For Reform”, Social Science Research, 2023, s. 11-24

FABRE, Cecile, “Cosmopolitanism, Just War Theory and Legitimate Authority”, International Affairs- Royal Institute of International Affairs, Cilt: 84, Sayı: 5, 2008, s. 963–76. <http://www.jstor.org/stable/25144931>.

FARR, Jason, “Point: The Westphalia Legacy And The Modern Nation-State”, International Social Science Review, Cilt: 80, Sayı: 3, 2005, 156-159, <http://www.jstor.org/stable/41887235>

FETTING, Constanze, “The European Green Deal”, ESDN Report, 2020, https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf

FISCHER, Joschka. “Recharging Europe’s Franco-German Engine”, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2023), <https://www.project-syndicate.org/commentary/france-germany-cooperation-to-mitigate-geopolitical-threats-to-europe-by-joschka-fischer-2023-05?>;

FILIMON, Luiza M., “An Overview Of the Copenhagen Schools Approach to Security Studies: Constructing (In) Security Through Performative Power”, The Romanian Journal for Baltic And Nordic Studies, Cilt: 8, Sayı: 2, 2016, s. 47-72

FLOYD, Rita ve CROFT, Stuart, “European Non- Traditional Security Theory: From Theory To Practice”, Geopolitics, History, and International Relations, Cilt: 3, Sayı: 2, 2011, s. 152-179

FORDE, Steven, “International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism” International Studies Quarterly, Cilt: 39, Sayı: 2, 1995, s. 141–60. <https://doi.org/10.2307/2600844>.

France 24, “In nod to Russia, Ukraine says no longer insisting on NATO membership”, (erişim tarihi: 23 Ocak 2023), <https://www.france24.com/en/live-news/20220308-in-nod-to-russia-ukraine-says-no-longer-insisting-on-nato-membership>

France24, “Russia ‘most direct threat to world order’: EU’s von der Leyen”, (erişim tarihi: 12 Mayıs 2022), <https://www.france24.com/en/live-news/20220512-russia-most-direct-threat-to-world-order-eu-s-von-der-leyen-1>;

FREDERİK, J. ve ARENDS, M., “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde ‘Güvenlik’ Kavramı”, Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (der., Mustafa Aydın vd.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012. s. 199-221

FREEDMAN, Lawrence, “International Security: Changing Targets”, Foreign Policy, Sayı: 110, 1998, s. 48-63

FRESSTON, David, “European Community Environmental Policy and Law”, Journal of Law and Society, Cilt:18, Sayı:1, 1991, s. 135-154

GARTZKE, Erik, “If France Has Said ‘Oui’, America Can Say ‘Non’”, (erişim tarihi: 26 Nisan 2023), <https://nationalinterest.org/blog/buzz/if-france-has-said-%E2%80%99Coui%E2%80%99D-america-can-say-%E2%80%99Cnon%E2%80%99D-206430>;

GENÇALP, Ebru, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Avrupa Güvenliğindeki Rolü ve NATO İlişkileri”, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2004, s. 44- 54, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/695377>

GENSCHEL, Leek, Philipp Lauren ve Weyns, Jordy, “War and integration. The Russian attack on Ukraine and the institutional development of the EU”, Journal of European Integration, Cilt: 45, Sayı: 3, s. 343-360, DOI: 10.1080/07036337.2023.2183397

GENSCHEL 1, Philipp, “Bellicist integration? The war in Ukraine, the European Union and Core State Powers”, Journal of European Public Policy, Cilt: 29, Sayı: 12, 2022, s. 1885-1900, DOI: 10.1080/13501763.2022.2141823

Germany Federal Eagle, “Military support for Ukraine”, (erişim tarihi: 8 şubat 2023), <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/military-support-ukraine-2054992>

GİLTNER, Benjamin, “It’s Time to Back a Strong Germany”, (erişim tarihi: 25 Nisan 2023), <https://nationalinterest.org/feature/it%E2%80%99s-time-back-strong-germany-206421>;

GOLDGEİDER, James ve Wojtowicz, Lily, “Reassurance and Deterrence after Russia’s War against Ukraine”, Security Studies, Cilt: 31, Sayı: 4, 2022, s. 736-756, DOI: 10.1080/09636412.2022.2140597

GORDEEVA, Evgenia, “The Securitization of Global Environmental Policy: An Argument Against”, European Journal for Security Research, Cilt: 7, 2022, s. 5-20, <https://doi.org/10.1007/s41125-022-00083-x>

GÖKPINAR, Fatih B., “21. Yüzyılda Yeni Bir Güvenlik Sorunu: İklim Mültecileri”, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 78-79

GRENDİ, Bogdan, “The Impact of Migration-Related Threats on the Security of European Countries”, WSB University in Poznań Faculty of Finance and Banking, Cilt: 72, Sayı: 1, 2017, s. 199-212, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/15142>

GRİECO, Joseph M, “The Maastricht Treaty, Economic And Monetary Union And The Neo-Realist Research Programme”, Review of International Studies, Cilt: 21, Sayı: 1, 1995, s. 21-40, <https://www.jstor.org/stable/20097394>

GROENLEER, Martijn ve LOUISE G. van Schaik, “The EU as an ‘Intergovernmental’ Actor in Foreign Affairs: Case Studies of the International Criminal Court and the Kyoto Protocol. CEPS Working Documents, Sayı: 228, 2005, s. 1-20

GU, Enya, “National Security and the Dangers of Climate Change”, The Journal of Interdisciplinary Public Policy, 2021, s. 1-7

GÜL, Songül Sallan ve NİZAM, Özlem K., “Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi”, Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 42, 2021, s. 188-189

GÜNAY, Defne ve ARIKAN, Gizem, “The Public As An Audience For The Securitisation Of Climate Change: Facilitating Conditions At The Identification Stage”, *Journal of International Relations and Development*, Cilt: 25, 2022, s. 635-656

GÜRSOY, Sezin İba, “AB Güvenlik Strateji Belgelerinde İklim Değişikliğini İncelemek”, *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 2021, s. 130-142

HAMILTON, Eric J. ve BRIAN C. Rathbun, “Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism”, *Security Studies*, Cilt: 22, Sayı: 3, s. 436-465, DOI: 10.1080/09636412.2013.816125

HARDT, Judith Nora, “Critical Deconstruction of Environmental Security and Human Security Concepts in the Anthropocene”, *Climate Change*, der., Jürgen Scheffran vd., *Human Security and Violent Conflict: Challenges for Societal Stability*, Springer, Cilt: 8, 2016, s. 207-2021

HAYES, Jarrod, “Securitization, Social Identity, and Democratic Security; Nixon, India, And The That Bind”, *International Organization*, Cilt: 66, 2012, s. 63-93

HERZ, John, *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*, Chicago: University of Chicago Press, 1951

HEUSER, Beatrice ve Stoddart, Kristan, “Difficult Europeans: NATO and Tactical/Non-strategic Nuclear Weapons in the Cold War”, *Political Science*, Cilt: 28, 2017, s. 454-476, <https://doi.org/10.1080/09592296.2017.1347446>

HEY, Christen, “EU Environmental Policies: A short history of the policy strategies”, *EU Environmental Policy Handbook A Critical Analysis of EU Environmental Legislation Making it accessible to environmentalists and decision makers* ed, Stefan Scheuer, European Environmental Bureau, 2005, s. 17-31

History, “World War I”, (erişim tarihi: 11 Ağustos 2023), <https://www.history.com/topics/world-war-i/world-war-i-history>

HLAVAC, Marek. “Less than a state, more than an international organization: the sui generis nature of the European Union”, *Munich Personal RePEc Archive*, 2010, s. 1- 16, https://mpira.ub.uni-muenchen.de/27179/1/MPRA_paper_27179.pdf

HOBBS, Thomas, Leviathan, Çev., Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 96- 105

HOUGHT, Peter. Understanding Global Security, Routledge, 2. Basım, 2008, <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003278689/understanding-global-security-peter-hough>

HUYSMANS, Jef, “Revisiting Copenhagen: or, On the Creative Development of a Security Studies, European Journal of International Relations, Cilt: 4, Sayı: 4, 1998, 479-505.

IDEASLAB, ”A Transformational Moment- The EU’S Responce to Russia’s War in Ukraine”, ed: Steven Blockmans, Özel Rapor, 2022, https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2022/05/A-transformational-moment_The-EUs-response-to-Russias-war-in-Ukraine.pdf

Independent Türkçe, “Küresel askeri harcamalar rekor kırdı: Avrupa’da 30 yılın en büyük artışı”, (erişim tarihi; 24 Nisan 2023), <https://www.indyturk.com/node/626546/haber/k%C3%BCresel-askeri-harcamalar-rekor-k%C4%B1rd%C4%B1-avrupada-30-y%C4%B1l%C4%B1n-en-b%C3%BCy%C3%BCk-art%C4%B1%C5%9F%C4%B1>

International Military Council on Climate and Security, “Mogherini Post-EU Defence Meeting: Militaries should help address climate change”, (erişim tarihi: 6 Eylül 2019), <https://imccs.org/2019/09/06/mogherini-after-eu-defence-meeting-militaries-should-help-address-climate-change/>

JACSON, Robert ve George, Sorensen, Introduction to International Relation Theories and Approaches, Oxford University Press, Cilt: 1, 1999

JAMES, Alan, “The realism of Realism: the state and the study of International Relations”, Review of International Studies, Cilt: 15, 1989, s. 215-229

JANES, “Germany approves 2023 defence budget”, (erişim tarihi: 7 Temmuz 2022), <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/germany-approves-2023-defence-budget>

JERVİS, Robert, “Cooperation Under the Security Dilemma”, Cambridge University Press, e, Cilt: 30, Sayı: 2, 1978, s. 167-214

KALKAN, Duhan, “Başarısız Devletler ve Terörizm İlişkisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, 2023, s. 325-343

KARABULUT, Bilal, “Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, 2021, s. 51-87

KAYA, Hulusi Ekber, “Kyoto’dan Paris’e Küresel İklim Politikaları”, Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 10, 2020, s. 165-191

KAYAOĞLU, Turan, “Westphalian Eurocentrism in International Relations Theory”, International Studies Review, Cilt: 12, 2010, s. 193-217

KEMPİN, Ronja ve MAWDSLEY, Jocelyn, “The Common Security and Defence Policy as an act of American hegemony”, European Security, Cilt: 22, Sayı: 1, 2012, s. 55-73, DOI: 10.1080/09662839.2012.726221

KENNEDY, Ross A, “Four new takes on Wilson, World War I, and the making of the post-war order”, Journal of Strategic Studies, Cilt: 41, Sayı: 7, 1058-1070, DOI: 10.1080/01402390.2018.1438894

KESKİN, M. Hakan ve Kökna, Ferhat, “Paris Anlaşmasına Giden Süreçte AB İklim Değişikliği ve Çevre Politikaları”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 25, 2020, s. 289-314

KIRAÇ, Selda ve İlhan, Buket, “Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar”, Milli Eğitim Dergisi, Cilt: 40, Sayı: 188, 2010, s. 188-191

KİLİT, Gökhan ve Kıvılcı, İlge, “AB’de 7’nci ÇEP Dönemi Başladı” İktisadi Kalkınma Vakfı,
https://www.ikv.org.tr/images/files/AB%207_%20CEP%20Donemi.pdf

KNİLL, Cristoph ve Liefferink, Duncan, “The Establishment of EU Environmental Policy”, Environmental Policy in the EU, ed, Andrew Jordan ve Camilla Adelle, Routledge, 2013, s. 1-20

ÜNALDILAR, Sinem, “Donald Trump Döneminde Avrupa Birliği- ABD İlişkileri: Liberal Dünya Düzeni, Krizler ve Ayrışan Politikalar”, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt: 28, Sayı: 2, 2020, s. 221-253

KOLODZİEJ, Edward, Security and International Relations, Cambridge: Cambridge University Press, 2005

KORAP-KARPOWICZ, Julian, W., “Political Realism in International Relations”, (ed. Edward N. Zalta vd.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2017

KUNDNANI, Hans ve POND, Elizabeth, “Germany’s Real Role in the Ukraine Crisis: Caught Between East and West”, Foreign Affairs, Cilt: 94, Sayı: 2, 2015, s. 173-177, <https://www.jstor.org/stable/24483496>

KURAN, Hikmet, “Kyoto’dan Paris’e Avrupa Birliği İklim Politikaları ve Etkinliğinin İncelenmesi”, Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2019, s. 47-71

KUTLAY, Mustafa, “The Transformative Power of the EU in a Changing International Order”, Perceptions: Journal of International Affairs, Cilt: 23, Sayı: 1, 2018, s. 8-26

KÜPELİ, Hayrettin, “Security Studies as a Subfield of International Relations”, Türk Savaş Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2021, s. 38-62

LAKHANY, Farida, “How Important are Non-State Actors”, Pakistan Horizon, Cilt: 59, Sayı: 3, 2006, s. 37-46, <https://www.jstor.org/stable/41394369>

LAMAİN, Corinna, “Conflicting Securities : Contributions to a Critical Research Agenda on Climate Change Security”, Globalizations, Cilt: 19, Sayı: 8, 2022, s. 1257-1272

LARSEN, Henrik, “Concepts of Security in the European Union After the Cold War, Australian Journal of International Affairs”, Cilt: 54, Sayı: 3, 2000, s. 337-355

LEBOW, Richard Ned ve Robert Kelly, “Thucydides and Hegemony: Athens and the United States.” Review of International Studies, Cilt: 27, Sayı: 4, 2001, s. 593–609, <http://www.jstor.org/stable/20097762>.

LEİTER, Brian, "Classical Realism." *Philosophical Issues*, Cilt: 11, 2001, s. 244–267. <http://www.jstor.org/stable/3050603>.

LENSCHOW, Andrea, "Environmental Policy", *Policy Making in the European Union*, ed., Helen Wallace vd., Oxford University Press, 2010, s. 305-327

LEONARD, Mark, Pisani-Ferry, Jean vd., *The Geopolitics of The European Green Deal*, Brüksel Politika Merkezi, 2021, https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp_attachments/PC-04-GrenDeal-2021-1.pdf

LEVDOKYMOMOV, Viktor, Svitlana Svirko ve Tetiana Tarasova. "Substantiation of The Conceptual Basis and Structure of State Security as an Object of Public Administration" *Technology Audit and Production Reserves*, 2021, s. 49-50

LOKKER, Nicholas vd., "How Finnish and Swedish NATO Accession Could Shape the Future Russian Threat A Report of the Transatlantic Forum on Russia", Center for a New American Security, 2023, <http://www.jstor.org/stable/resrep47256>

LOSS, Rafael, "Staying power: How the EU can support NATO in Eastern Europe", (European Council On Foreign Relations, erişim tarihi: 21 Temmuz 2022), <https://ecfr.eu/article/staying-power-how-the-eu-can-support-nato-in-eastern-europe/>;

LÜTHI, Barbara, "Perspectives on Security in Twentieth-Century Europe and the World." *Contemporary European History*, Cilt: 20, Sayı: 2, 2011, s. 207-214, doi:10.1017/S0960777311000063

Macrotrends, "European Union Military Spending/Defense Budget 1960-2023", <https://www.macrotrends.net/countries/EUU/european-union/military-spending-defense-budget>

MANN, Michael, "Nation-States in Europe and Other Continents: Diversifying, Developing, Not Dying." *Daedalus*, Cilt: 122, Sayı: 3, 1993, s. 115–40. <http://www.jstor.org/stable/20027185>.

MARQUES, Evan Da Costa, "Will 2023 Mark a Shift Towards a More Realist EU Foreign Policy?", (erişim tarihi: 20 Ocak 2023), <https://www.friendsofeurope.org/insights/will-2023-mark-a-shift-towards-a-more-realist-eu-foreign-policy/>

MATHEWS, Jessica T. "Redefining Security", Foreign Affairs, Cilt: 68, Sayı: 2, 1989, s. 162-177

MATSUSHIMA, Felipe ve Rafael, Robertos. "The Fall of the League of Nations", Journal of Innovation and Social Science Research, Cilt: 9, Sayı: 1, 2022, s. 96-102

MCKEAN, David ve Szewczyk, Bart M. J. "Establishment and Expansion of the Liberal Order (1941–2008)." In Partners of First Resort: America, Europe, and the Future of the West, Brookings Institution Press, 2021, s.14-22, s. 13-46, <http://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctv11hpt8v.6>

MCSEWENEY, Bill, Security, Identity And Interest, Cambridge Studies in International Relations, Seri: 69, 1999

MEARSHEIMER, John J. "Bound to Fail The Rise And Fall Of The Liberal International Order", International Security, Cilt: 43, 2019, s. 7-50

MEARSHEIMER, John J., "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", International Security, Cil: 15, Sayı: 1, 1990, s. 5-56

MEARSHEIMER, John J., "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", Foreign Affairs, 2014, s. 77-84

MEARSHEIMER, John J., The Tragedy of Great Power Politics, Norton & Company, 2001.

MİŞ, Nebi, "Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2014, s. 345-381

MONTEN, Jonathan, "Thucydides and Modern Realism", International Studies Quarterly, Cilt: 50, Sayı: 1, 2006, s. 3–25, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2006.00390.x>

MORGENTHAU, Hans J., Uluslararası Politika, (çev., Baskın Oran ve Ünsal Özkay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970.

MUELLER, John, "Changing Attitudes towards War: The Impact of the First World War." British Journal of Political Science, Cilt: 21, Sayı: 1, 1991, s. 1-28. <http://www.jstor.org/stable/193753>.

MUHAMMAD, Ali ve Sugeng Riyanto, “International Security Studies: Origins, Development And Contending Approaches”, Brazilian Journal of Strateji & Internatioanal Relations, Cilt: 10, sayı: 20, Avustralya, 2021, s. 230-249

NARAIN, Seema, “Gender in International Relations: Feminist Perspectives of J. Ann Tickner”, Indian Journal of Gender Studies, Cilt: 21, Sayı: 2, 2014, s. 179-197, DOI: 10.1177/0971521514525085

NOİ, Aylin Ü., “’Jeopolitik Güç’ Olma Hedefi Olan Avrupa Birliği’nin Savaşlara Yaklaşımı”, (erişim tarihi: 1 Mayıs 2024), <https://kriterdergi.com/dis-politika/jeopolitik-guc-olma-hedefi-olan-avrupa-birliginin-savaslara-yaklasimi>

NATO Parliamentary Assembly, “Finland & Sweden Accession”, (erişim tarihi: 24 Temmuz 2023), <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>

NAVON, Emmanuel, “The ‘Third Debate’ Revisited.” Review of International Studies, Cilt: 27, Sayı: 4, 2001, s. 611–625. <http://www.jstor.org/stable/20097763>.

UZMA, NAZ, Syed Husnain Haider ve Gul İ Ayesha Bhatti, “The Politics of Collective Security in pursuit of Peace and Security.” Journal of Development and Social Sciences, Cilt: 4, Sayı:1, 2023, s. 676-686

Official Journal of the European Communities, OJ C 328, 7.12.1987, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41987X1207>

Official Journal of the European Union, L 057, 28 February 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:057:TOC>

Official Journal of the European Union, L 063, 2 March 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:063:TOC>

Official Journal of the European Union, L 067, 2 March 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:067:TOC>

Official Journal of the European Union, L 153, 3 June 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:153:TOC>

Official Journal of the European Union, L 193, 21 July 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:193:TOC>

Official Journal of the European Union, L 259I, 6 October 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:259I:TOC>

Official Journal of the European Union, L 322I, 16 December 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:322I:TOC>

Official Journal of the European Union, OJ C 139, 13 Mayıs 1977, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.1977.139.01.0001.01.ENG

ONUF, Nicholas Greenwood, “World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations”, University of Carolina Press, 1989

OYUNCU, Tunahan, “1999 Kosova Krizi ve NATO’nun Kosova Müdahalesi”, Bucak İletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2019, s. 1-15, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/710300>

ÖNDER, Ersoy, “Ukrayna – Rusya Savaşının Politik Yansımaları”, Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, 2022, s. 38-59

ÖRNEK, İbrahim ve Işık, Nalan, “Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikası ve Yük Paylaşımı”, Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, 2012, s. 299-322

ÖZDEMİR, Çağatay, “Trump ve Avrupa Transatlantik Düzendeki Kırılma”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, 2019, s. 197-227

ÖZDOĞAN, Mücahit, “Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1 2019, s. 1-24

ÖZERDEM, Füsun, “İklim Krizinin Gölgesi Altında Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye’yi Bekleyen Zorluklar”, Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 31, 2024, s. 51-65

ÖERDEM, Füsun, “İnsani Güvenlik”, Güvenliğin Gündeminden Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm, ed., Saadat Rustemova Demirci, Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, 2015, s. 134

ÖZTOPAL, Mustafa Kemal, “Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım’ın Yasadışı İlhakına Tepkileri”, Uluslararası İlişkiler ve Tarih Dergisi, Sayı:19, 2018, s. 105-136

PADELFORD, Norman, “Regional Organization and the United Nations.” International Organization, Cilt: 8, Sayı: 2, 1954, s. 203–216

PATTISON, James, “Ukraine, Intervention, And The Post Liberal Order”, International Affairs, Cilt: 36, Sayı: 3, 2022, s. 377-390

Permanent Structured Cooperation (PESCO), “Deepen defence cooperation between EU Member States”, (erişim tarihi: 17 Nisan 2023), <https://www.pesco.europa.eu/about/>

PHELAN, William, “What Is Sui Generis About the European Union? Costly International Cooperation in a Self-Contained Regime”, International Studies Review, Sayı: 14, 2012, s. 367-385, <https://www.jstor.org/stable/23280306>

Politico, “Charles Michel favors opening EU to fleeing Russians”, (erişim tarihi: 23 Eylül 2022), <https://www.politico.eu/article/charles-michel-favors-opening-eu-borders-to-fleeing-russians-unga-ukraine-war/>

PORTER, Patrick, “Taking Uncertainty Seriously: Classical Realism and National Security.” European Journal of International Security, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, s. 239-260. doi:10.1017/eis.2016.4.

POWER, Rhonda, L., “Relational Concept of Security”, SSRN, 2006, s. 1-28

QİSRANİ, İrfan, Hasnain, Gazi, Bilal Habib ve Abbas, Hussain, “A Geopolitical War in Europe: Russia’s Invasion of Ukraine and its Implications”, Cilt: 39, Sayı: 1, 2023, s. 15, DOI: <https://doi.org/10.56384/jes.v39i1.285>

RASHİD, Mamunur, Pereira, Joy Jacqueline vd., “Climate Change and Its Implications to National Security”, American Journal of Environmental Sciences, Cilt: 7, Sayı: 2, 2011, s. 150- 160

Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, Meeting within the Council of 1 February 1993 on a Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable

Development- A European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development", Official Journal of the European Communities, 17 May 1993, NO. C 138.

RHOMBERG, Markus, "Climate Change Risks and the Mass Media: A Theoretical Conceptualization", IAMCR Cnference, 2010, s. 1-20

ROCHELAU, Jordy, "Legitimate Authority as a Jus Ad Bellum Condition: Defense of a Procedural Requirement in Just War Theory", Journal of Military Ethics, Cilt: 19, Sayı: 2, 2020, s. 99-117, DOI: 10.1080/15027570.2020.1799486

ROSE, Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, Cilt: 51, Sayı: 1, 1998, s. 144-172

SAHA Anindya ve Mallavarapu, Siddharth, "State Weakness and State Failure: Genesis and Consequences", Economic and Political Weekly, Cilt: 41, Sayı: 40, 2006, s. 4257-4260, <http://www.jstor.org/stable/4418784>

SANCAK, Kadir, "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Çalışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 6, 2013, s.123-134

SANDIKLI, Atilla ve Yılmaz, Sude, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", Kocaeli Üniversitesi, 2011, s. 1-66

SAVAŞAN, Zerrin, "The Impact of European Integration Process on the Nature of Sovereignty". Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 8, 2009, s. 89-107

SCHAFER, Mike S. "Climate Change and the Media", International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, ed., James D. Wright, Elsevier, 2015, s. 853-859

SCHAFER, Mike, Scheffran, Jürgen ve Penniket, Logan, "Securitization of Media Reporting on Climate Change? A Cross-National Analysis in Nine Countries", Sage Publications, Cilt: 47, Sayı: 1, 2016, s. 76-96

SCHMİDTR, Brian, "The Historiography of Academic International Relations" Review of International Studies, Cilt: 20, Sayı: 1, 1994, s. 349-367, <http://www.jstor.org/stable/20097385>.

SCHONARD, Marina, “Supranational Decision-Making Procedures”, Fact Sheets on the European Union, (erişim tarihi 26 Haziran 2023), <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/8/supranational-decision-making-procedures>

SEHREWALA, Fatma Betül, “Carl Schmitt’in Parlamentarizm Eleştirisi ve Olağanüstü Hâl Teorisi”, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, 2023, s. 677-718

SHEPHERD, Alistair J. K, “A milestone in the history of the EU: Kosovo and the EU’s international role.” International Affairs Cilt: 85, Sayı: 3, 2009, s. 513-530, <https://www.jstor.org/stable/27695028>

Shuriah Niazi- Anadolu Ajansi, “EU sees Russia’s aggression as direct threat to security: European Commission president”, (erişim tarihi: 25 Mart 2022), <https://www.aa.com.tr/en/europe/eu-sees-russias-aggression-as-direct-threat-to-security-european-commission-president/2572816#>;

SIPRI Fact Sheet, “Trends in world military Expenditure, Stockholm Üniversitesi Barış Uluslararası Barış Araştırmaları enstitüsü 2022 yılı Askeri Harcama Raporu, 2023, s. 9, https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf

SİDDİ, Marco, “European Green Deal-Assesing Its Current State And Future Implementation”, Finnish Institute Of İnternational Affairs, Cilt: 114, Sayı: 14, 2020.

SİMÖES, Henrique Morgado, “EU Carbon Border Adjustment Mechanism İmplications For Climate And Competitiveness”, EU Legislation Progress- Briefing, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698889/EPRS_BRI\(2022\)698889_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698889/EPRS_BRI(2022)698889_EN.pdf)

SİMOLA, Heli. “Russian Foreign Trade After Four Months of War in Ukraine”, BOFIT Policy Brief, Sayı: 5, 2022, s. 2-16

SİNDİCO, Francesco, “Climate Change: A Security (Council) Issue?”, Carbon and Climate Law Review, Cilt: 1, Sayı: 1, 2007, s. 29-34, <https://www.jstor.org/stable/24323646>

SMİTH, Karen E. “Beyond the Civilian Power EU Debate”, *Polique Europeenne*, Cilt: 17, 2005, s. 63-82

SMİTH, Nicholas Ross ve Dawson, Grant, “Mearsheimer, Realism, and the Ukraine War”, *Analyse & Kritik*, Cilt: 44, Sayı: 2, 2022, s. 175-200, <https://doi.org/10.1515/auk-2022-2023>

SNYDER, Gleen H., “Mearsheimer’s World-Offisive Realism and Sturuggle for Security: A Review Essay”, *International Security*, Cilt: 27, Sayı: 2, 2002, s. 146-173

SOBCZYNSKI, Marek, “Do we need state and what for? The role of the state in the modern World.”, *Studies in Political and Historical Geography*, Cilt: 8, 2019, s. 13-28

SOHRET, Mesut, ”Avrupa Birliği’nin Güvenlik Yapılanmasının Tarihsel Gelişim Süreci ve Mevcut Durum”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2013, s. 59-100, <http://dx.doi.org/10.12780/UUSBD155>

SORENSEN, Georg, “IR Theory after the Cold War.” *Review of International Studies*, Cilt: 24, 1998, s. 83–100. <http://www.jstor.org/stable/20097562>.

STEİN, Arthur A. “Ethnicity, extraterritoriality, and international conflict”, *Ethnic and Racial Studies*, Cilt: 40 Sayı: 12, 2017, s. 2020-2038, DOI: 10.1080/01419870.2017.1277032

STORMY, Annika, Mildner, Katja Greeson ve Philip Lot, “The Transatlantic Relationship in a New Era: Never Let a Crisis Go to Waste”, (erişim tarihi: 5 Kasım 2022), <https://www.ispionline.it/en/publication/transatlantic-relationship-new-era-never-let-crisis-go-waste-36632>

SUCHY, Petr, “Role of Security and Strategic Studies Within International Relations Studies”, *Defence And Strategy*, 2007, s. 7-16, https://mocr.army.cz/mo/obrana_a_strategie/2-2003eng/suchy.pdf

SULA, İsmail Erkam, “Uluslararası Güvenlik Çalışmalarının Kuramsal Dönüşümü ve Değişen Güvenlik Tanımları”, *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (der., Hakan Karaaslan ve Murat Demirel), Nobel Yayıncılık, Ankara 2020, s. 1-17

SUPERVILLE, Darlene ve Zeke Miller, “US boosting military presence in Europe amid Russia threat”, (AP News, erişim tarihi: 30 Haziran 2023), <https://apnews.com/article/russia-ukraine-nato-biden-madrid-jens-stoltenberg-de44b391b62aa3b9ccbd37ca12518f26>

ŞEKERCİOĞLU, Selma, “Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikasının Oluşumu ve Sivil Toplum Örgütleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2016.

T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, “Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasına ilişkin Tüzük AB Resmî Gazetesi’nde Yayımlandı”, (erişim tarihi: 17 Mayıs 2023), https://www.ab.gov.tr/test_53490.html

TALU, Nuran, Avrupa Birliği İklim Politikaları, İklim Değişikliği Modülleri Serisi 3, AB ve Türkiye İklim Değişikliği Alanında Ortak Projelerin Desteklenmesi Projesi, 2019.

TEK, Şinasi, “Trump Dönemi Transatlantik İlişkileri”, Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies, Cilt:2, Sayı: 1, 2022, s. 13-38

TEMİZER, Murat, “Rusya’dan Avrupa’ya günlük iletilen doğal gaz miktarı son 4 yılın en düşük seviyesinde”, (erişim tarihi: 22 Temmuz 2022), <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/rusyadan-avrupaya-gunluk-iletile-dogal-gaz-miktari-son-4-yilin-en-dusuk-seviyesinde/2643113>

TERRY, Terriff, Stuart Croft, Lucy James ve Patrick M. Morga, Security Studies Today, Cambridge University Press, New York, 2000

The Treaty of Amsterdam, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT

The White House GOV, “Fact Sheet”: President Biden Signs Executive Order to Implement the European Union-U.S. Data Privacy Framework”, (erişim tarihi: 7 Aralık 2022), <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/10/07/fact-sheet-president-biden-signs-executive-order-to-implement-the-european-union-u-s-data-privacy-framework/>

The World Bank, “Military Expenditure–European Union”, (erişim tarihi: 24.Eylül 2024), <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2021&locations=EU&start=1988&view=chart>

THOMPSON, Kenneth W., “Idealism and Realism: Beyond the Grat Debate”, British Journal of International Studies- Cambridge University Press, Cilt: 3, Sayı: 2, 1977, s. 199-209

TICKNER, J. Ann, “Feminist responses to international security studies”, Peace Review, Cilt: 16, Sayı: 1, 2006, s. 43-48, DOI: 10.1080/1040265042000210148

TICKNER, J. Ann, “Gendering a Discipline: Some Feminist Methodological Contributions to International Relations.” Signs, Cilt: 30, Sayı: 4, 2005, s. 2173–2188. <https://doi.org/10.1086/428416>.

Treaty of Lisbon, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>

Treaty of Nice, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT

Treaty On European Union, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

TRİFONOVA, Roxana, “The European Union And The Russian Federation Relations- From The Ukrainian Crisis Until The Beginning Of The War”, Bulgarian Journal of International Economics and Politics, Sayı: 2, 2022, s. 79-87

TROMBETTA, Maria Julia. “The Securitization of the Environment and the Transformation of Security”, Delft University of Technology, Konferans Makalesi, (erişim tarihi: 24.04.2024), https://www.researchgate.net/publication/228662377_The_securitization_of_the_environment_and_the_transformation_of_security/citations.

TURBAN, Ebru, “Avrupa Birliği’nin Güvenlik ve Savunma Politikasının Savunma Boyutunun Gelişimde PESCO’nun Rolü: Fırsatlar ve Zorluklar”, İşletme

Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, 2019, s. 347-374,
<https://doi.org/10.24889/ifede.627263>

TÜRKES, Murat ve Kılıç, Gönül, “Avrupa Birliği’nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri”, Çevre, Bilim, Teknoloji ve Teknik Dergisi, Sayı: 2, 2004, s. 35-52

UÇAROL, Rifat, Siyasi Tarih (1789-2012), DR Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2013

ULLMAN, Richard H., “Redefining Security”, International Security, Cilt: 8, Sayı: 1, 1983, s. 129-153

United Nations Climate Change, “What is the Kyoto Protocol”, (erişim tarihi: 02,10,2023), https://unfccc.int/kyoto_protocol

United Nations, “Kyoto Protocol To The United Nations Framework Convention On Climate Change”, 1998, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>

United Nations,”As More Conflicts, Problems around World Mount, European Union High Representative Tells Security Council World Must Invest in Revitalizing Multilateral System”, (erişim tarihi: 23 Şubat 2023), <https://press.un.org/en/2023/sc15210.doc.htm>

ÜSTÜN, Türkoğlu Kamile, “Yeşil Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türk Çevre Hukuku ve Politikalarına Etkileri”, Memleket Siyaset Yönetim, Cilt: 16, Sayı: 36, 2021, s. 329-366

VENNESSON, Pascal, “Is strategic studies narrow? Critical security and the misunderstood scope of strategy”, Journal of Strategic Studies, Cilt: 40, Sayı: 3, 2017, s. 358-391, DOI: 10.1080/01402390.2017.1288108

VIVIENNE, Machi, “Macron wants €400 billion to ‘transform’ France’s forces through 2030”, (erişim tarihi: 20 Ocak 2023), <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/01/20/macron-wants-400-billion-to-transform-frances-forces-through-2030/>

VOGLER, John ve Stephan, Hannes, “The European Union in Global Environmental Governance: Leadership in the Making?”, International Environmental Agreements Politics Law and Economics, Cilt: 7, Sayı:4, 2007, s. 389-413

Voice of America, “AB Ordusu Projesi Tamamlandı”, (erişim tarihi: 10 Kasım 2021), <https://www.voaturkce.com/a/ab-ordusu-projesi-tamamlandi/6307830.html>

WAEVER, Ole vd., Identity, Migration, and the New Security Agenda in Europe, Pinter, 1993

WAEVER, Ole, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 5, Sayı: 18, 2008, s. 151-178.

WAGNER, Martin, “Power Shifts and Tensions in East Asia: Implications for European Security”, European Foreign Affairs Review, Cilt: 21, Özel Sayı, 2016, s. 81-97, <https://doi.org/10.54648/eerr2016035>

WALT, Stephan M., “The Reassissence of Security Studies”, International Studies Quarterly, Cilt: 35, Sayı: 2, 1991, s. 211-239

WALTZ, Kenneth N. “The Origins of War in Neorealist Theory” The Journal of Interdisciplinary History, Cilt: 18, Sayı: 4, 1988, s. 615-28. <https://doi.org/10.2307/204817>.

WALTZ, Kenneth. Theory of International Politics, Random House, New York, 1969.

WARDHHANİ, Nuke F. “The Concept Of Polarity And Centres Of Power In International Relations”, Journal Politik Indonesia, Cilt: 7, No: 2, 2021, s. 106-111, <http://dx.doi.org/10.20473/jpi.v7i2.31126>

WEİNER, Robert. “The United Nations and War in the Twentieth and Twenty-First Centuries”, New England Journal of Public Policy, Cilt: 9, Sayı: 1, 2003, s. 75-106, <https://core.ac.uk/download/pdf/229328852.pdf>

WEİSS, Thomas G. D., Conor Seyle ve Kelsey Coolidge, “The Rise of Non-State Actors in Global Governance Opportunities and Limitations”, One Earth Future Foundation, 2013, s. 1-31

WENDT, Alexander, "Social Theory of International Politics", Cambridge University Press, New York, 1999.

WIECLAWSKI, Jacek, "Neoclassical Realism and the Crisis of the Realist Paradigm in Contemporary International Relations", *Mysl Ekonomiczna i Polityczna*, 2017 s. 192-219.
https://mysl.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/oficyna/Mysl_Ekonomiczna_i_Polityczna/Mysl_EiP_2-17_11Wieclawski.pdf

WIECLAWSKI, Jacek, *Understanding Realism in Contemporary International Relations*, European Review of International Studies, 2019, doi.org/10.5771/9783845298757

WILLIAMS, Paul D., "Security Studies An Introduction", *Security Studies An Introduction*, ed., Paul D. Williams, Routledge, Fransa, 2008, s. 1-10

WILSON, Peter, "The Myth of the 'First Great Debate'", *Review of International Studies* Cilt: 24, Sayı: 5, 1998, s. 1-16.
doi:10.1017/S0260210598000011.

WOLFERS, Arnold, "'National Security', as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Cilt: 67, Sayı: 4, 1952, s. 481-502

WOLFERS, Arnold, "The Pole of Power and Pole of Indifference", *World Politics*, Cilt:4, Sayı:1, 1951, s. 39-63

WOLFERS, Arnold, *Discord and Collaboration*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1962

WU, Yejun ve Fansong Meng, "Categorizing Security for Security Management and Information Resource Management", *Journal of Strategic Security*, Cilt: 11, Sayı: 4, 2018, s. 72-84

YALÇIER, Serhan, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu – NATO İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 339-358

YAMAN, Kemal ve GÜL, Murat. “Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2018, s. 198-217

YILMAZ, Ayfer G.. “The European and The Climate Security Nexus: CSDP Missions and Operations”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2022, s. 373-396

YILMAZ, Sefer ve Kalkan, Duhan K., “Enerji güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 2017, s. 169-199, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/33359/371272>

YİĞİTTEPE, Levent, “Avrupa Birliği’nin Güvenlik Politikaları”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, 2017, s. 23-25, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/270763>

YUMUŞAK, Tayfur, “Türkiye’nin Rusya – Ukrayna Savaşı’ndaki Arabuluculuk Rolünün Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı:1, 2023, s. 165-194

ZACHMAN, Georg vd., “Can Europe Manage if Russian Oil And Coal Are Cut Off?”, (erişim tarihi: 17 Mart 2022), <https://www.bruegel.org/blog-post/can-europe-manage-if-russian-oil-and-coal-are-cut>

ZAMORA, Carlos Murillo, “Independent States: A Perspective from International Relations”, *Revista Relaciones Internacionales*, Cilt: 94, Sayı: 2, 2021, s. 141-160, <http://dx.doi.org/10.15359/ri.94/2.1>

ZÜRN, Michael, Stephan Leibfried, Bernhard Zangl, Bernhard Peters, *Transformations of the state?*, TranState Working Papers, Sayı: 1, 2004, s. 6-13

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı:

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

Medeni Hali:

EĞİTİM BİLGİLERİ

